לנוער

ית ארץ-ישראל

של

קימת לישראל

D04523993Z
Duke University Libraries

3-7

לַנֹּעַר

כֶּרֶךְ ה׳:

יג. טְבֶרְיָה

יד. חֲדֵרָה

טו. פְּרוֹפֶסוֹר הֶרְמַן שַׁפִּירָא

ספְרִיַּת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁל
הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל
בְּהוֹצָאַת „אָמָּנוּת"

הוֹצָאַת „אָמָּנוּת" תֵּל־אָבִיב

סִפְרִיַּת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁל הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל
בְּהוֹצָאַת „אֳמָנוּת"
חוֹבֶרֶת יג

טְבֶרְיָה

מֵאֵת
א. י. שַׁחְרָאִי

הוֹצָאַת „אֳמָנוּת" תֵּל־אָבִיב / תר"ץ

Copyright by «Omonut» Company Limited, Tel-Aviv

סֻדַּר בַּמִּסְדָּרָה שֶׁל הוֹצָאַת „אָמָּנוּת" תֵּל־אָבִיב
נִדְפַּס בִּדְפוּס „הַפּוֹעֵל הַצָּעִיר" תֵּל־אָבִיב
Printed in Eretz-Israel (Palestine)

מָבוֹא

בְּתוֹךְ מִשְׁקַע אֲדָמָה מִבְּרֵאשִׁית וּבְחֵיק הָרִים מִשְׂתָּרֵעַ וּמִתְפַּתֵּל אֲגַם מַיִם. אָרְכּוֹ מִן הַצָּפוֹן אֶל הַדָּרוֹם כְּ־26 קִילוֹמֶטֶר וְרָחְבּוֹ כְּשִׁבְעָה קִילוֹמֶטְרִים וּמַשֶּׁהוּ. בְּדֶרֶךְ שִׁטְפוֹ יָגִיחַ יַרְדֵּן אֶל פִּיהוּ, אֲשֶׁר כְּבוֹלְעוֹ בְּצִדּוֹ הַצְּפוֹנִי כָּךְ פּוֹלְטוֹ בְּצַד דָּרוֹם. אֲגַם זֶה הוּא יָם כִּנֶּרֶת אוֹ יָם גִּנּוֹסַר.

מִימוֹת קְדוּמִים עָרִים וּכְפָרִים זְרוּעִים עַל שְׂפָתוֹ הַפּוֹרִיָּה וְהַיָּפָה לְהַפְלִיא, וְיוֹשְׁבֵיהֶם הָיוּ שׁוֹלְחִים וְגַם מְבִיאִים לַחְמָם עַל פְּנֵי מֵימָיו הַזַּכִּים וְהַצְּלוּלִים, הַשּׁוֹרְצִים דָּגִים לָרֹב. רֹב הֶעָרִים הָאֵלֶּה נִכְחֲדוּ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, וְיֵשׁ אֲשֶׁר אָבַד לָהֶן זֵכֶר. רַק אַחַת מֵהֶן שֶׁבַע נָפְלָה וָקָמָה, וַהֲרֵי הִיא חַיָּה וְקַיָּמָה וְגָדוֹל לָהּ וְהִתְפַּתְּחוּת. זוֹהִי טְבֶרְיָה יוֹשֶׁבֶת הָעֵמֶק, הַקְּשׁוּרָה קֶשֶׁר שֶׁל קַיָּם בְּמִקְרִים וּתְלָאוֹת רַבּוֹת שֶׁעָבְרוּ עַל עַם יִשְׂרָאֵל וּמְעֹרָה בְּגִידֵי הַהִסְטוֹרְיָה שֶׁלּוֹ, כִּי הִתְעַנְּתָה בַּאֲשֶׁר הִתְעַנָּה הוּא וּבִשְׁלוֹמוֹ גַּם לָהּ שָׁלוֹם.

וּלְפִיכָךְ זָכְתָה וְנִתְקַדְּשָׁה בִּקְדֻשַּׁת אַרְבַּע הֶעָרִים אֲשֶׁר שָׂגְבָה קְדֻשָּׁתָן בְּעֵינֵי הָעָם שֶׁכֻּלָּם יָתֵר עַל כָּל עָרֵי הָאָרֶץ, כְּפָרֶיהָ וּמְקוֹמוֹת הַיִּשּׁוּב שֶׁבָּהּ. טְבֶרְיָה „הָעֲמֻקָּה מִכֻּלָּן״,—כִּירוּשָׁלַיִם בִּירַת הָאָרֶץ, כְּחֶבְרוֹן, מְקוֹם מְנוּחַת הָאָבוֹת, וְכִצְפַת הַמִּסְתּוֹרִית, עִיר הֶהָרִים — קְדֻשָּׁה אַחַת לָהֶן.

וְעַל טְבֶרְיָה הָעִיר רוֹצֶה אֲנִי לְיַחֵד אֶת הַדִּבּוּר בְּחוֹבֶרֶת זוֹ.

טבריה וסביבותיה ק.מ. 1:145,000

א

טְבֶרְיָה בְּרֵאשִׁיתָהּ

הַמַּצָּב הַמְּדִינִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — חֲלֻקַּת הָאָרֶץ — אֲחֻזַּת נְסִיכִים — יוֹרְשֵׁי הוֹרְדוּס — הַקִּנְאָה וְהַשִּׂנְאָה — לְשֵׁם מַה נִּבְנְתָה טְבֶרְיָה.

כּוֹכַב הַהַצְלָחָה שֶׁל הָעָם הָעִבְרִי אָסַף נָגְהוֹ. עַל חַיָּיו הַמְּדִינִיִּים הֵקִיץ הַקֵּץ. כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, מְשׁוּלָה לְיוֹנַת תֹּם בְּמַלְּטָהּ אֶת נַפְשָׁהּ מֵחֲמַת הַפֶּרֶס — מַלְכוּת יָוָן — הָרוֹדֵף אַחֲרֶיהָ, פִּרְפְּרָה וּפִרְכְּסָה, אֲחוּזָה בְּצִפָּרְנָיו שֶׁל הַנֶּשֶׁר הָרוֹמָאִי הַטּוֹרֵף וְאֵין מַצִּיל. בְּסוֹף יְמֵי מַלְכוּת בֵּית הַחַשְׁמוֹנָאִי הַמִּשְׁתַּחְרֵר, נִנְעֲצוּ בָּהּ הַצִּפָּרְנַיִם בָּרִאשׁוֹנָה, בְּעֶטְיוֹ שֶׁל רִיב אַחִים עַל כִּסֵּא הַשִּׁלְטוֹן, וּבִימֵי הוֹרְדוֹס הַמְּשֻׁעְבָּד וְהַמְּשַׁעְבֵּד, נִשְׁתַּקְּעוּ בְּעֹמֶק בְּשָׂרָהּ וְדָמָהּ.

אַחֲרֵי מוֹת הוֹרְדוֹס עָטוּ בָּנָיו אֶל הַשִּׁלְטוֹן אֲשֶׁר נָפַל לָהֶם בִּירֻשָּׁה. וְאָז נִגְמַר דִּינָם שֶׁל עַם וָאֶרֶץ לְהִנָּתֵחַ לִנְתָחֶיהֶם. כְּדֵי לְמַלֵּא תַּאֲוַת שִׁלְטוֹנָם שֶׁל „הַיְתוֹמִים" נִגְזְרָה אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לִגְזָרִים: לְאַרְכִילָאוֹס, בְּנוֹ הַגָּדוֹל שֶׁל הוֹרְדוֹס, נָתְנוּ אֶת אֶרֶץ יְהוּדָה וְהַשּׁוֹמְרוֹן, לְאַנְטִפַּס — עֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְהַגָּלִיל, וּלְפִילִפּוֹס נָפַל חֶבֶל הָאַרְגּוֹב וְהַבָּשָׁן לְנַחֲלָה. וְגַם מַלְכוּת רוֹמָא לֹא שָׁכְחָה לָקַחַת „פְּשִׁיטֵי דְדִינָא"[1] וּ„שְׂכַר בַּטָּלָה" עַל

[1] שְׂכַר הַדַּיָּנִים.

טְרַחְתָּהּ שֶׁטָּרְחָה לִפְסֹק אֶת הַדִּין „לִיתוֹמֵי" הוֹרְדוּס. עָרֵי הַחוֹף: עַזָּה וְחֵיפָה וְהָעִיר גְּדוֹר, נִקְרְעוּ לִגְמָרֵי מֵעַל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְנִסְפְּחוּ לְמַמְלֶכֶת אֲרָם, שֶׁהָיְתָה בַּיָּמִים הָהֵם לִפְרוֹבִינְצְיָה רוֹמָאִית, וּנְצִיב מֶלֶךְ מוֹשֵׁל בָּהּ בְּשֵׁם הַקֵּיסָר.

וְאַף כִּי גַּם אַחֲרֵי הַחֲלֻקָּה וְהַנִּתּוּחַ הָיְתָה עוֹד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְדִינָה הָעוֹמֶדֶת בִּרְשׁוּת עַצְמָהּ, לְכָל הַפָּחוֹת בְּעִנְיָנֶיהָ הַפְּנִימִיִּים, וּמְלָכֶיהָ וּנְסִיכֶיהָ מִקִּרְבָּהּ יָצָאוּ, רַבָּה הָיְתָה רָעַת הַחֲלֻקָּה וְתוֹצְאוֹתֶיהָ מֵרָעַת כָּל שִׁעְבּוּד. כִּי עַל יְדֵי הַנִּתּוּחַ וְהַחֲלֻקָּה שֶׁנִּתְחַלְּקָה הָאָרֶץ פָּסְקָה לִהְיוֹת מוֹלֶדֶת אַחַת לְעָם אֶחָד, וְהָיְתָה אֶרֶץ־אֲחֻזָּה לִנְסִיכִים וְשַׁלִּיטִים (שֶׁגַּם הֵם הָיוּ מְשֻׁעְבָּדִים לְרוֹמָא), הָעוֹבֶרֶת בִּירֻשָּׁה מֵאָבוֹת לְבָנִים וַעֲלוּלָה תָּמִיד לְהֵחָלֵק לְפִי מִכְסַת הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר לָהֶן מִשְׁפַּט הַיְרֻשָּׁה, וְנֶעֱרֶכֶת לְפִי רִבּוּי אוֹ מִעוּט הַמִּסִּים שֶׁהִיא מַכְנִיסָה לְאוֹצַר הַשִּׁלְטוֹן. וְגַם הוּא, הַשִּׁלְטוֹן שֶׁל הָאָרֶץ, פָּסַק לִהְיוֹת הַנְהָלָה עֶלְיוֹנָה, הַמְפַקַּחַת עַל צָרְכֵי הָעָם וְהַמְּדִינָה וְשׁוֹקֶדֶת לְהַרְחִיב גְּבוּלוֹת, לְבַצֵּר וּלְשַׁפֵּר אֶת הַמַּצָּב הַמְּדִינִי וְהַכַּלְכָּלִי, — וְהָיָה לְבֵית בְּלִיעָה, אֲשֶׁר אֵלָיו יִזְרֹם שֶׁטֶף הַהַכְנָסוֹת וְהַמִּסִּים הַנִּגְבִּים מֵאֵת הָעָם הֶעָמֵל וְהָעוֹבֵד.

כִּי הַמּוֹשְׁלִים מִבֵּית הוֹרְדוּס לֹא נָקְפוּ אֶצְבַּע לְטוֹבַת הָעָם. כָּל יְמֵיהֶם חִבְּלוּ תַּחְבּוּלוֹת לְהַגְבִּיר שִׁלְטוֹן וּלְהַרְבּוֹת אוֹצְרוֹת הוֹן. הַקִּנְאָה וְהַשִּׂנְאָה, צָרוּת הָעַיִן וְצָרוּת הַלֵּב הָיוּ מִן הַמִּדּוֹת הַיְסוֹדִיּוֹת שֶׁל בְּנֵי הוֹרְדוּס, מִתְכּוּנוֹת נַפְשָׁם, וּמִבְּלִי הֱיוֹת יָדָם מַשֶּׂגֶת לָרֶשֶׁת אַרְצוֹת גּוֹיִם וְלִפְרֹשׂ אֶת שִׁלְטוֹנָם עֲלֵיהֶן יָזְמוּ מְזִמּוֹת לְהִבָּנוֹת אִישׁ מֵחָרְבַּן אָחִיו. הַמַּלְשִׁינוּת וְהַחֲנֻפָּה

שֶׁבָּנֵי הוֹרְדוֹס הָיוּ אֲמוּנִים עֲלֵיהֶן מִיַּלְדוּתָם, לִוּוּ אוֹתָם בְּדֶרֶךְ הַחַיִּים וְשִׁמְּשׁוּ יְסוֹד לְכָל פְּעֻלָּה וּמַעֲשֶׂה. כָּל אֶחָד מִן הָאַחִים הָיוּ לוֹ יְדִידִים מְשֻׁחָדִים בַּחֲצַר הַקֵּיסָר לְהַכּוֹת בַּלָּשׁוֹן וּלְהַשְׂנִיא בְּעֵינֵי הַקֵּיסָר אֶת אָחִיו לְמַעַן פַּנּוֹת לוֹ דֶרֶךְ אֶל אַרְצוֹ וְשִׁלְטוֹנוֹ. וְהֵם עַצְמָם הִרְבּוּ לְהַחֲנִיף לַקֵּיסָר וְלָצוּד אוֹתוֹ בְּלִבּוֹ, בִּבְנוֹתָם בָּאָרֶץ עָרִים וּמְצוּדוֹת שֶׁאֵינָן צְרִיכוֹת לְגוּפָן כִּי אִם אַךְ וְרַק לְמַעַן יִקָּרֵא שֵׁם הַקֵּיסָר עֲלֵיהֶן.

בְּמַעֲשֵׂי חֹנֶף אֵלֶּה הִצְטַיֵּן אַנְטִפַּס, בְּנוֹ הַשֵּׁנִי שֶׁל הוֹרְדוֹס, יוֹתֵר מִכֻּלָּם. כִּי הוֹרְדְיָה אִשְׁתּוֹ לֹא הִסְתַּפְּקָה בְּמַה שֶּׁנִּתַּן לָהּ וַתֶּאֱרֹב לָרֶשֶׁת גַּם אֶת יְהוּדָה וְהַשּׁוֹמְרוֹן, אֶרֶץ מֶמְשֶׁלֶת אַרְכִילָאוּס. עוֹד בִּימֵי הַקֵּיסָר אוֹקְטַבְיָנוּס, חִדֵּשׁ אַנְטִפַּס אֶת הָעִיר צִפּוֹרִי, בָּנָה אוֹתָהּ חוֹמָה, דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ וַיְּסֵב אֶת שְׁמָהּ כְּשֵׁם הַקֵּיסָר; וְאֶת בֵּית רָמָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בִּצֵּר וַיִּקְרָא אוֹתָהּ יוּלְיָה, כְּשֵׁם הַקֵּיסָרִית, וּבַעֲלוֹת טִבֶּרְיוּס עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ בָּנָה אַנְטִפַּס עִיר עַל שְׂפַת יָם כִּנֶּרֶת וַיִּקְרָא אוֹתָהּ טְבֶרְיָה כְּשֵׁם הַקֵּיסָר.

ב

רַקַּת זוֹ טְבֶרְיָה

הַמִּתְיַשְּׁבִים הָרִאשׁוֹנִים — הַקְּשָׁיִים וְהָעִכּוּבִים — דִּינֵי טֻמְאָה וְטָהֳרָה — חַכְמֵי הַפְּרוּשִׁים וְעֶזְרָתָם לְהִתְפַּתְּחוּת הָעִיר הַחֲדָשָׁה

„וְחַמַּת רַקַּת וְכִנֶּרֶת"—אֶת שָׁלֹשׁ הֶעָרִים הָאֵלֶּה הַבְּנוּיוֹת עַל שְׂפַת יָם כִּנֶּרֶת כָּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ וַיִּתְּנֵן לְנַחֲלָה עַל פִּי הַגּוֹרָל לְשֵׁבֶט נַפְתָּלִי. הַמִּלְחָמוֹת הָרַבּוֹת שֶׁעָבְרוּ עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל „וְגָלוּת נַפְתָּלִי" הִכְחִידוּ אֶת הֶעָרִים עַל יוֹשְׁבֵיהֶן. יָמִים רַבִּים הָיוּ הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה שׁוֹמֵמִים, לֹא יָשַׁב בָּהֶן אִישׁ, עַד אֲשֶׁר מְסִבּוֹת פּוֹלִיטִיּוֹת אִישִׁיּוֹת הִגִּיעָה שַׁעְתָּהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן לְהִבָּנוֹת. אֶת רַקַּת בָּחַר אַנְטִפַּס לִבְנוֹת,—הִיא הָעִיר אֲשֶׁר שֵׁם קֵיסַר רוֹמָא נִקְרָא עָלֶיהָ.

גַּם אֶת חַמַּת פָּקַד לְטוֹבָה. עַל הַמַּעְיָנוֹת הַחַמִּים הַבּוֹקְעִים בָּהּ וְשׁוֹטְפִים בְּתוֹכָהּ בָּנָה בָּתֵּי מֶרְחֲצָאוֹת וְהֶעֱמִיד בָּהּ פְּסִילִים עַל עַמּוּדֵי שַׁיִשׁ לְנוֹי וּלְתִפְאֶרֶת, בְּטַעַם יָוָן וְרוֹמָא. אוּלָם אֶת רַקַּת בָּחַר לַעֲשׂוֹת עִיר מוֹשָׁב. כָּאן לֹא הִסְתַּפֵּק בְּהֵיכְלֵי הַתִּפְאֶרֶת, בָּאַרְמוֹנוֹת וּבַטִּירוֹת שֶׁבָּנָה בְּעַצְמוֹ, אֶלָּא הִשְׁתַּדֵּל לִמְשֹׁךְ אֵלֶיהָ תּוֹשָׁבִים, לְהַרְבּוֹת אֶת אֻכְלוּסֶיהָ לְמַעַן הֱיוֹתָהּ רְאוּיָה כִּי שֵׁם הַקֵּיסָר יִקָּרֵא עָלֶיהָ.

טְבֶרְיָה, פָּנוֹרָמָה (תְּמוּנָה א׳)

הַדָּבָר הַזֶּה לֹא עָלָה עַל נְקַלָּה בְּיָדוֹ. מִכְשׁוֹלִים רַבִּים עָמְדוּ לוֹ לְפֶגַע וּלְשָׂטָן. קֹדֶם כֹּל, אֲוִירָהּ שֶׁל טְבֶרְיָה לֹא כָּל אָדָם יָכֹל לַעֲמֹד בּוֹ. תּוֹשָׁבֵי הֶהָרִים הָרְגִילִים בַּאֲוִיר קַר וְצַח, וַאֲפִילוּ אַנְשֵׁי הַשָּׁרוֹן וְהַשְּׁפֵלָה, קָשֶׁה לָהֶם לְהִסְתַּגֵּל לַאֲוִירָהּ שֶׁל טְבֶרְיָה, „הָעֲמֻקָּה מִכֻּלָּן" מֵאוֹת מֶטְרִים מִתַּחַת לְשֶׁטַח פְּנֵי הַיָּם. אוּלָם מִלְּבַד הַמִּכְשׁוֹלִים הַמֻּנָּחִים בְּטֶבַע הַמָּקוֹם מִבְּרֵאשִׁית, הָיוּ עוֹד סִבּוֹת שֶׁעִכְּבוּ גַּם בְּעַד אֵלֶּה הַגָּרִים בְּבִקְעַת הַיַּרְדֵּן וּבָעֲרָבָה לְהִתְיַשֵּׁב בִּטְבֶרְיָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֲוִיר מְקוֹם מְגוּרֵיהֶם וַאֲוִירָהּ שֶׁל טְבֶרְיָה דּוֹמִים זֶה לָזֶה.

כִּי הָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בָּחַר בּוֹ אַנְטִפַּס לְבִנְיַן עִירוֹ הַחֲדָשָׁה בָּמַת מַחֲנֶה לְמִלְחָמוֹת כַּבִּירוֹת, וְקִבְרֵי אָדָם פְּזוּרִים הָיוּ בִּמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים. אַנְטִפַּס בִּבְנוֹתוֹ אֶת הָעִיר לֹא דִקְדֵּק וְגַם לֹא יָדַע לְפַנּוֹת אֶת הַקְּבָרִים אוֹ לְכָל הַפָּחוֹת לְצַיֵּן אֶת מְקוֹמָם, וְדִינוֹ שֶׁל הַמָּקוֹם הַזֶּה הָיָה כְּדִין שָׂדֶה שֶׁאָבַד בּוֹ קֶבֶר, שֶׁאָסוּר לְכֹהֲנִים לַעֲבֹר בּוֹ. וּבַיָּמִים הָהֵם הִרְבּוּ מְאֹד לְדַקְדֵּק וּלְהִזָּהֵר בְּדִינֵי טֻמְאָה וְטָהֳרָה.

לַכֹּהֲנִים לֹא הָיְתָה כָּל אֶפְשָׁרוּת לְהִתְיַשֵּׁב בָּעִיר, וְלֹא רַק הַכֹּהֲנִים אֶלָּא רַבִּים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינָם יוֹצְאֵי יֶרֶךְ אַהֲרֹן נִמְנְעוּ מִשּׁוּם כָּךְ לְהִתְיַשֵּׁב בִּטְבֶרְיָה.

אוּלָם אַנְטִפַּס, אֲשֶׁר כָּל חֶפְצוֹ הָיָה לַעֲשׂוֹת חֹנֶף וְנַחַת רוּחַ לַאֲדוֹנָיו הַקֵּיסָר בְּרוֹמָא, הִשְׁתַּדֵּל לְהִתְגַּבֵּר עַל כָּל הַמִּכְשׁוֹלִים וְלַעֲשׂוֹת אֶת טְבֶרְיָה לְעִיר מְיֻשֶּׁבֶת בְּאֻכְלוּסִין. לְשֵׁם כָּךְ הִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֹחַ הַשִּׁלְטוֹן שֶׁבְּיָדוֹ, הִבְטִיחַ לַמִּתְיַשְּׁבִים זְכֻיּוֹת יְתֵרוֹת, וְגַם הִכְרִיחַ אֶת מִי שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ לְהַכְרִיחַ.

וְאָמְנָם הִתְאַמְּצוּתוֹ שֶׁל אַנְטִפַּס הוֹעִילָה בְּמִדָּה מְרֻבָּה. נִמְצְאוּ אֲנָשִׁים מִן הַגָּלִיל שֶׁלֹּא הָיוּ רְגִילִים לְדַקְדֵּק בְּמִצְווֹת, וְאֵלֶּה נִפְתּוּ אַחֲרֵי הַזְּכֻיּוֹת הָרַבּוֹת, וְנִמְצְאוּ עֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים שֶׁמַּצָּבָם הַחֶבְרוּתִי וְכֹחַ הַכְּפִיָּה שֶׁבִּידֵי אַנְטִפַּס הִכְרִיחוּ אוֹתָם לְקַבֵּל אֶת הַהַצָּעָה וְלִהְיוֹת מִן הַמִּתְיַשְּׁבִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל הָעִיר. וּבְמֶשֶׁךְ הַזְּמָן גָּדַל הַיִּשּׁוּב בָּעִיר וְאֻכְלוּסֶיהָ הָלְכוּ וְרַבּוּ מִיּוֹם לְיוֹם. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁלֹּא אָרְכוּ הַיָּמִים וּטְבֶרְיָה, שֶׁזְּקוּקָה הָיְתָה לְדַרְכֵי פִּתּוּי וּלְמַתַּן זְכֻיּוֹת כְּדֵי לִמְשֹׁךְ אֵלֶיהָ מִתְיַשְּׁבִים, הָיְתָה לְמְקוֹר הַכְנָסָה לְאוֹצַר הַשִּׁלְטוֹן. וְכַאֲשֶׁר דָּחֲקָה הַשָּׁעָה לְאֶחָד מִנְּסִיכֵי בֵּית הוֹרְדוֹס, לְאַגְרִפַּס בֶּן אֲרִיסְטוֹבֻּל, שֶׁהֻכְרַח לִבְרֹחַ מֵרוֹמָא מִפְּנֵי נוֹשָׁיו הַמְרֻבִּים, שָׂמָהוּ אַנְטִפַּס לַאֲגְרוֹנוֹם, לֵאמֹר, לִמְפַקֵּחַ עַל הַמִּקָּח וּמִמְכָּר בְּשׁוּקֵי טְבֶרְיָה, וְעַל הַמִּשְׂרָה הַזֹּאת הִתְקַיֵּם נָסִיךְ לְבֵית הוֹרְדוֹס, הָרָגִיל בְּחַיֵּי רְוָחָה וּבִזְבּוּז.

וְאוּלָם הַרְבֵּה עָזְרוּ לְגִדּוּל הַיִּשּׁוּב בִּטְבֶרְיָה חַכְמֵי הַתּוֹרָה הַפְּרוּשִׁים שֶׁל אוֹתוֹ הַדּוֹר, וְאַחֲרֵיהֶם הֶחֱזִיקוּ הַחֲכָמִים תַּלְמִידֵיהֶם וְתַלְמִידֵי תַלְמִידֵיהֶם בַּדּוֹרוֹת הַבָּאִים. בִּידִיעַת הַתּוֹרָה שֶׁלָּהֶם יָדְעוּ לְהַרְחִיק אֶת הַסִּבּוֹת שֶׁעִכְּבוּ בְּעַד הִתְרַבּוּת הַיִּשּׁוּב בִּטְבֶרְיָה, וְסַמְכוּתָם הָרַבָּה עָמְדָה לָהֶם שֶׁהָעָם, וַאֲפִילוּ הַמְהַדְּרִין בְּמִצְווֹת שֶׁהִסְתַּלְּקוּ מִן הַיִּשּׁוּב, יַחֲזִיקוּ בּוֹ, אַחֲרֵי שֶׁמּוֹרָיו פָּסְקוּ לַהֲלָכָה שֶׁמֻּתָּר וְטוֹב הַדָּבָר לְהִתְיַשֵּׁב בַּמָּקוֹם הַזֶּה.

וּכְבָר הִשְׁתַּדֵּל ר׳ יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁחַי בִּימֵי הִבָּנוֹת טְבֶרְיָה, לְהָסִיר אֶת הָעִכּוּב מֵעַל דֶּרֶךְ הַיִּשּׁוּב שֶׁבִּטְבֶרְיָה מִצַּד דִּינֵי טֻמְאָה וְטָהֳרָה, — לְפִי עֵדוּתוֹ שֶׁל אֶחָד מִזִּקְנֵי הַמָּקוֹם שֶׁהֵעִיד לִפְנֵי ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: „קָצַץ כָּאן

בֶּן זַכַּאי תּוּרְמְסֵי תְּרוּמָה[1]" לֵאמֹר: הוּא זָרַע בַּמָּקוֹם הַזֶּה גַּרְעִינֵי תְּרוּמָה וְגַם עָקְרָן אַחֲרֵי גִדּוּלָן, סִמָּן, שֶׁהַמָּקוֹם בְּחֶזְקַת טָהֳרָה, וְכֹהֲנִים יְכֹלִים לַעֲבֹר בּוֹ. אֶת הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת הִמְשִׁיךְ תַּלְמִיד תַּלְמִידָיו, ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי. הוּא בֵּרֵר וְצִיֵּן אֶת מְקוֹמוֹת הַטָּהֳרָה עַד שֶׁעָשָׂה אֶת טְבֶרְיָה מְכֻשֶּׁרֶת לְהִתְיַשְּׁבוּת גַּם לַנִּזְהָרִים בְּמִצְווֹת וְדִינֵי טָהֳרָה.

כִּי חַכְמֵי הַפְּרוּשִׁים, שֶׁהָאָרֶץ הָיְתָה חֲבִיבָה וּקְדוֹשָׁה בְּעֵינֵיהֶם וְכָל גַּרְגַּר חוֹל וְכָל רֶגֶב מֵעֲפָרָהּ יָקָר הָיָה לָהֶם, לֹא יָכְלוּ לְגַנּוֹת אֶת עֶצֶם מִפְעָלוֹ שֶׁל אַנְטִפַּס בִּגְלַל מַחֲשֶׁבֶת פִּגּוּל שֶׁלּוֹ. חָשׁוּב לָהֶם, כִּי עוֹד עִיר אַחַת נוֹסְפָה בְּאֶרֶץ חֶמְדָּתָם, עִיר אֲשֶׁר לָהּ נִשְׁקָף עָתִיד שֶׁל גִּדּוּל וְהִתְפַּתְּחוּת, וּמַעֲמָד מְבֻצָּר לְאַלְפֵי תוֹשָׁבִים. בִּזְכוּת עִיר אַחַת שֶׁהוֹסִיף עָמְרִי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ נִתְּנָה לוֹ הַמְּלוּכָה וּלְבָנָיו אַרְבָּעָה דוֹרוֹת.

כַּוָּנָתוֹ שֶׁל אַנְטִפַּס וַדַּאי שֶׁאֵינָהּ רְצוּיָה, אֲבָל מַעֲשָׂיו רְצוּיִים, וּמָה לָהֶם לְחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכַוָּנַת שַׁלִּיט יָהִיר רוֹדֵף תַּעֲנוּגוֹת, הַכַּוָּנָה עֲתִידָה לְהִבָּטֵל וְהַמִּפְעָל עוֹמֵד וְקַיָּם. מַחֲשַׁבְתּוֹ פִּגּוּל הִיא, וְלֹא תִּתְקַיֵּם, אֲבָל בֵּינָתַיִם נִבְנְתָה עַל תִּלָּהּ הָעִיר רַקַּת. „וְלָמָּה קוֹרִין אוֹתָהּ טְבֶרְיָה", לֹא עַל שֵׁם טִבֶּרְיוּס, אֶלָּא שֶׁטּוֹבָה רְאִיָּתָהּ"[2]

כִּי אַחֲרֵי כָּל הַנִּתּוּחִים הַפּוֹלִיטִיִּים שֶׁעָבְרוּ עַל הָעָם וְהָאָרֶץ, לֹא פָּסְקָה הָאָרֶץ לִהְיוֹת בְּעֵינֵי הַחֲכָמִים מוֹלֶדֶת אַחַת לְעַם אֶחָד. כָּל הַמְּזִמּוֹת הַפּוֹלִיטִיּוֹת אֲשֶׁר יָזְמוּ נְסִיכֵי בֵּית הוֹרְדוֹס עַל הָאָרֶץ לֹא יָכְלוּ לְהוֹצִיא אֶת רֶגֶשׁ הַמּוֹלֶדֶת מִן הַלֵּב. וְגַם

[1] שַׁבָּת ל"ז [2] מְגִילָה דַּף ו'

הָעִיר טְבֶרְיָה הַחֲדָשָׁה לֹא הָיְתָה בְּעֵינֵיהֶם אֲחֻזַּת נַחֲלָה לְאַנְטִפַּס וְזֵכֶר לְטִבֶּרְיוּס, אֶלָּא עִיר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁמִּצְוָה לְיַשֵּׁב אוֹתָהּ, לְהַרְחִיבָהּ, לְהַרְבּוֹת אֶת אֻכְלוּסֶיהָ, לְיַפּוֹתָהּ וּלְשַׁכְלְלָהּ, וּמִשּׁוּם כָּךְ דִּבְּרוּ גַם בְּשִׁבְחָם שֶׁל הַחֲלוּצִים הָרִאשׁוֹנִים לְיִשּׁוּבָהּ שֶׁל טְבֶרְיָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ אֶלָּא אֲסַפְסוּף שֶׁל גְּלִילִיִּים חוֹזְרִים עַל הַפְּתָחִים, סָפֵק עֲבָדִים סָפֵק מְשֻׁחְרָרִים, שֶׁאֵינָם מְדַקְדְּקִים בִּשְׁמִירַת הַמִּצְווֹת. וְאֶת הַעֲרָצָתָם לַמִּתְיַשְּׁבִים הָרִאשׁוֹנִים בִּטְּאוּ כְּדַרְכָּם בִּדְרָשָׁה מְסוּרָה מִדּוֹר לְדוֹר: רַקַּת זוֹ טְבֶרְיָה, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ רַקַּת, שֶׁאֲפִילוּ רֵיקָנִין שֶׁבָּהּ מְלֵאִים מִצְווֹת[1]...

---

[1] מְגִלָּה דַּף ו׳.

ג

טְבֶרְיָה בִּתְקוּפַת הַמֶּרֶד

הַסִּיעוֹת הַפּוֹלִיטִיּוֹת.—יַחַס הַתּוֹשָׁבִים לְשַׁלִּיטֵי בֵּית הוֹרְדוֹס.—הַנְהָלָה אוֹטוֹנוֹמִית. — יְדֵי אַנְשֵׁי הַשָּׁלוֹם עַל הָעֶלְיוֹנָה.

הַמְּרִידָה רַבַּת הַדָּמִים שֶׁפָּרְצָה בִּיהוּדָה נֶגֶד רוֹמָא עָבְרָה כְּסַעַר מִתְחוֹלֵל גַּם עַל טְבֶרְיָה, זַעְזְעָה אוֹתָהּ וְאֶת יוֹשְׁבֶיהָ, אֲבָל לֹא הָפְכָה אוֹתָהּ מִשָּׁרְשָׁהּ וְלֹא הִכְּתָה אוֹתָהּ לְמַשּׁוּאוֹת. וְאִם כִּי מִצָּפוֹן נִפְתְּחָה הָרָעָה וְהַגָּלִיל חָרַב תְּחִלָּה לִפְנֵי שֶׁחָרְבָה יְהוּדָה, נִשְׁאֲרָה טְבֶרְיָה עַל מְכוֹנָהּ וְרָעַת הַחֻרְבָּן אֲשֶׁר הִקִּיפָה אֶת הָאָרֶץ מִקָּצֶהָ לֹא פָּגְעָה בָּהּ, כִּי בִטְבֶרְיָה כְּמוֹ בְּצִפּוֹרִי גָּבְרָה סִיעַת הַשָּׁלוֹם עַל קַנָּאֵי הַפַּטְרִיּוֹטִיּוּת הַנִּלְהֶבֶת.

אָמְנָם בִּתְחִלַּת הַמֶּרֶד נִסְחֲפָה גַּם טְבֶרְיָה בְּזֶרֶם הַהִתְקוֹמְמוּת וְהִשְׁתַּתְּפָה בִּתְנוּעַת הַשִּׁחְרוּר. כְּמוֹ יֶתֶר עָרֵי הַגָּלִיל, אֲשֶׁר תּוֹשְׁבֵיהֶן חֵרְפוּ נַפְשָׁם לָמוּת עַל מְרוֹמֵי שְׂדֵי קֶטֶל וְהֶרְאוּ גְבוּרוֹת בַּמִּלְחָמָה עִם רוֹמָא, כָּךְ גִּיְּסָה גַּם טְבֶרְיָה אֶת בָּנֶיהָ, הִזְדַּיְּנָה וְהִצְטַיְּדָה וַתְּהִי נְכוֹנָה לַמִּלְחָמָה. יוֹסֵף בֶּן מַתִּתְיָהוּ הַכֹּהֵן, נְגִיד הַצָּבָא אֲשֶׁר בַּגָּלִיל וּמְשׁוּחַ מִלְחָמָה, פָּקַד אֶת טְבֶרְיָה וְעַל פִּי פְּקֻדַּת הַסַּנְהֶדְרִין אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַיִם בִּצֵּר אֶת חוֹמַת הָעִיר לְבִלְתִּי תֵּת אֶת הָאוֹיֵב לְהִכָּנֵס בִּשְׁעָרֶיהָ, וְאֶת הֵיכַל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בָּנָה אַנְטִפַּס בָּעִיר הָרַס יוֹסִי בֶּן צְפִיָּה רֹאשׁ הָעִיר עַל

פִּי פְּקֻדַּת הַסַּנְהֶדְרִין וְשָׂרַף אותו עַל פְּסִילֵי יָוָן אֲשֶׁר הֶעֱמִיד אַנְטִפָּס בְּתוכו.

וּבַיָּמִים הָהֵם שָׁהָה בִּטְבֶרְיָה הַגִּבּור הַנַּעֲרָץ וְהַקַּנַּאי הַלְּאֻמִּי יוחָנָן בֶּן לֵוִי מִגּוּשׁ חָלָב, כִּי הִתְרַפֵּא בְּמַעְיָנות הַחַמִּים שֶׁבָּהּ. וְגַם הוּא בְּכֹחַ הַשְׁפָּעָתו הָרַבָּה רִכֵּז מִסְּבִיבו אֶת הַצְּעִירִים הַנִּלְהָבִים וְזֵרֵז אותָם לְהִצְטָרֵף לַמּורְדִים. עַל יָדו עָזַר אֶחָד מִנִּכְבַּדֵּי הַצְּעִירִים, יוּסְטוּס בֶּן פִּיסְטוּס, סופֵר מָהִיר וְנוּאֵם חָרִיף, שֶׁהַשְׁפָּעָתו הָיְתָה כַּבִּירָה מְאד עַל הַתּושָׁבִים. אֵשׁ הַמֶּרֶד נִצְּתָה בְּכָל פִּנּות הָעִיר, הַהִתְלַהֲבוּת לְמִלְחָמָה, לְהִתְקומְמוּת, לִפְרִיקַת עֹל זָרִים, גָּדְלָה וְרָבְתָה מִיּום לְיום וּמָשְׁכָה אַבִּירִים בְּכֹחָהּ, עַד שֶׁגַּם נְגִיד הַצָּבָא, יוסֵף בֶּן מַתִּתְיָהוּ, לא זָכָה בְּעֵינֵיהֶם וְחָשְׁדוּ בו, כִּי הוּא עושֶׂה אֶת מִשְׁלַחְתּו רְמִיָּה, קִדְּשׁוּ עָלָיו מִלְחָמָה, וְכִמְעַט הָיָה בְּכָל רָע. רַק בְּקשִׁי גָּדול וּבְחָכְמָתו וּבְעָרְמָתו כִּי רַבָּה הִצְלִיחַ לְמַלֵּט אֶת נַפְשׁו מִיְּדֵיהֶם.

וְעַל כָּל זאת, לַמְרות הַתַּעֲמוּלָה הַכַּבִּירָה שֶׁל בַּעֲלֵי הַשְׁפָּעָה וְאַחֲרֵי כָּל מַאֲמַצֵּיהֶם שֶׁל קַנָּאִים נִלְבָּבִים וּבַעֲלֵי רֶגֶשׁ לְהַטּות אֶת טְבֶרְיָה לְצִדָּם שֶׁל הַמּורְדִים, גָּבְרוּ פִּתְאם אַנְשֵׁי הַשָּׁלום עַל הַפַּטְרִיוטִים הַקַּנָּאִים וַיּוּכְלוּ לָהֶם. יוחָנָן מִגּוּשׁ חָלָב מֻכְרָח הָיָה לַעֲזב אֶת טְבֶרְיָה וְלַחֲזר לְגוּשׁ חָלָב עִירו, אֲשֶׁר בַּגָּלִיל הָעֶלְיון, וְיוסִי בֶּן צִפִּיָּה ראשׁ הָעִיר בָּרַח בְּיַחַד עִם קְבוּצַת אֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ בֶּאֱמוּנָה עִמּו לְעִיר טַרִכִיאָה, וּטְבֶרְיָה נִכְנְעָה לִרְצונָהּ, וּבְלִי כָּל מִלְחָמָה קִבְּלָה עַל עַצְמָהּ אֶת עֹל מַלְכוּת רומָא, אֲשֶׁר לא זָכְרָה לָהּ אֶת חֵטְא הִצְטָרְפָהּ לַמֶּרֶד זְמַן יָדוּעַ וְהִשְׁאִירָה אותָהּ עַל מְכונָהּ. רַק פְּרָצִים אֲחָדִים

פִּרְצָה בְּחוֹמָתָהּ, וּבִכְפַר סוּסִיתָא הַקָּרוֹב הֶעֱמִידָה מַצָּב שֶׁל צָבָא לִשְׁמֹר עַל טְבֶרְיָה שֶׁלֹּא תִּתְפָּרֵץ, וְהֵם הֵעִיקוּ וְלָחֲצוּ אֶת אַנְשֵׁי טְבֶרְיָה יָמִים רַבִּים.

אֶת הַסִּבָּה לְשִׁנּוּי זֶה בְּמַצַּב הָרוּחוֹת שֶׁבִּטְבֶרְיָה, אֲשֶׁר בְּנִגּוּד לְכָל עָרֵי הָאָרֶץ גָּבְרָה בָּהּ וּבְצִפּוֹרִי סִיעַת הַשָּׁלוֹם עַל חֲפֵצֵי קְרָבוֹת וְהַנּוֹהִים אַחֲרֵי הַמֶּרֶד, יֵשׁ לְבָאֵר רַק בְּמַצָּב הַפּוֹלִיטִי וּבַתְּנָאִים הַמְיֻחָדִים שֶׁל שְׁתֵּי הֶעָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר הָיוּ שְׁתֵּיהֶן בִּירוֹת הָאָרֶץ וּמִשְׁכַּן הַשַּׁלִּיטִים. אֶרֶץ יְהוּדָה וְהַשֹּׁמְרוֹן בְּיַחַד עִם יְרוּשָׁלַיִם הַבִּירָה הָיְתָה, אַחֲרֵי אֲשֶׁר אַרְכִי־לָאוּס נִדְחָה מִכִּסְאוֹ, לִפְרוֹבִינְצְיָה רוֹמָאִית, וּנְצִיבֵי רוֹמָא הַמּוֹשְׁלִים בָּהּ מֵרְרוּ אֶת חַיֵּי הָעָם וְהִרְגִּיזוּ אֶת הַתּוֹשָׁבִים בְּאַכְזְרִיּוּתָם הָרִשְׁעָה. אוּלָם אֶרֶץ הַגָּלִיל נִשְׁאֲרָה עַד אַחֲרִית הַמֶּרֶד אֲחֻזַּת נַחֲלָה לַנְּסִיכִים מִבֵּית הוֹרְדוֹס, וְהֵם בְּעַצְמָם נִהֲלוּ אֶת עִנְיְנֵי הָאָרֶץ עַל יְדֵי פְּקִידֵיהֶם. מִלְּבַד הַזְּכוּת הָעֶלְיוֹנָה שֶׁהָיְתָה לַקֵּיסָר לְהַעֲבִיר אֶת הַנַּחֲלָה מִן הַנָּסִיךְ הַשַּׁלִּיט לְרֵעֵהוּ הַטּוֹב בְּעֵינָיו, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה אָמְנָם קֵיסָר קָלִיגוּלָה, שֶׁהֶעֱבִיר אֶת אַנְטִפַּס מִנַּחֲלָתוֹ וַיִּמְסְרֶנָּה לְאַגְרִפַּס הָרִאשׁוֹן אֲהוּבוֹ, אֲשֶׁר הָיָה אַחַר כָּךְ לְמֶלֶךְ עַל כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לֹא יָדְעָה אֶרֶץ הַגָּלִיל כָּל אוֹתָהּ הַהִתְעָרְבוּת הַזָּרָה שֶׁל פְּקִידֵי רוֹמָא, אֲשֶׁר רָעֲצָה וְרוֹצְצָה אֶת אַנְשֵׁי יְהוּדָה וְהֶעֱלִיבָה וְדִכְּאָה אֶת נַפְשָׁם עַד הַיְסוֹד.

מִלְּבַד זֶה הָיוּ אַרְכִילָאוּס וְאַנְטִפַּס שׁוֹנִים זֶה מִזֶּה בְּמִנְהָגָם עִם נְתִינֵיהֶם הַתּוֹשָׁבִים. אַרְכִילָאוּס הִכְבִּיד אֶת עֻלּוֹ עַל אַנְשֵׁי יְהוּדָה, הִרְבָּה עֲלֵיהֶם מִסִּים, פָּשַׁט אֶת הָעוֹר, מָצַץ מֵהֶם אֶת דַּם הַתַּמְצִית וְאֶת לְשַׁד הָעֲצָמוֹת. וְרַבּוּ הַקֻּבְלָנוֹת וַתִּגְדַּל

תַּרְעֹמֶת הָעָם עַל שַׁלִּיטָם. מַלְאֲכֻיּוֹת וּמִשְׁלָחוֹת מִבֵּין נִכְבַּדֵּי הַתּוֹשָׁבִים נִשְׁלְחוּ רוֹמָאָה לְקַבֵּל לִפְנֵי הַקֵּיסָר עַל עָרִיצוּת הַשַּׁלִּיט אֲשֶׁר הִרְכִּיבוּ אַלּוּף לְרֹאשָׁם, וּמֵהֶם גַּם בָּחֲרוּ שֶׁאֶרֶץ יְהוּדָה תִּהְיֶה פְּרוֹבִינְצְיָה רוֹמָאִית מֵאֲשֶׁר תִּרְבַּץ תַּחַת הַמַּשָּׂא שֶׁל שִׁלְטוֹן אַרְכִילָאוּס — לְעֻמַּת זֶה עַל אַנְטִפַּס לֹא נִשְׁמְעָה כָּל קֻבְלָנָה וְלֹא בָּאָה כָּל תַּרְעֹמֶת עַל מִסִּים כְּבֵדִים וְעַל שִׁלְטוֹן קָשֶׁה. בְּיִחוּד לֹא הָיְתָה לִטְבֶרְיָה יְצִיר כַּפָּיו כָּל סִבָּה לְהִתְאוֹנֵן עַל מֶמְשֶׁלֶת אַנְטִפַּס. לְהֶפֶךְ, הוּא הִרְבָּה לָהּ זְכֻיּוֹת יְתֵרוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ לְכָל עִיר אַחֶרֶת, מֵרְצוֹנוֹ לִמְשֹׁךְ אֵלֶיהָ מִתְיַשְּׁבִים.

כִּי אַף עַל פִּי שֶׁטְּבֶרְיָה הָיְתָה אֲחֻזַּת נַחֲלָה שֶׁל הַשַּׁלִּיט, הָיוּ לָהּ זְכֻיּוֹת אוֹטוֹנוֹמִיּוֹת וְהַנְהָלָה עַצְמִית שֶׁל הַתּוֹשָׁבִים. הַפָּקִיד מִצַּד הַנָּסִיךְ לֹא הָיָה אֶלָּא אַגְרוֹנוֹם מְפַקֵּחַ עַל הַשְּׁעָרִים וְעַל גְּבִיַּת הַמִּסִּים, אֲבָל הַנְהָלַת עִנְיְנֵי הָעִיר מְסוּרָה הָיְתָה בִּידֵי מוֹעֵצָה נִבְחֶרֶת עַל יְדֵי הַתּוֹשָׁבִים. חֲמֵשׁ מֵאוֹת חֲבֵרִים הָיוּ לַמּוֹעֵצָה, וּבְרֹאשָׁהּ עָמַד וַעַד פּוֹעֵל שֶׁל עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הוֹצִיא לְפֹעַל אֶת הַחְלָטוֹתֶיהָ שֶׁל הַמּוֹעֵצָה, — הִיא הָיְתָה מִתְאַסֶּפֶת בַּמִּגְרָשׁ הַנּוֹעָד לְמֵרוֹץ הַסּוּסִים, כְּמִנְהַג רוֹמָא, אוֹ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, לָדוּן בְּעִנְיְנֵי הָעִיר וְלִשְׁקֹד עַל תַּקָּנוֹתֶיהָ, אֲשֶׁר לְפִי הַמָּסֹרֶת הָיוּ בְּתוֹכָן גַּם מְקֻבָּלוֹת מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן.

וְאֶת הַזְּכֻיּוֹת הָאוֹטוֹנוֹמִיּוֹת שֶׁקִּבְּלָה טְבֶרְיָה מֵאֵת אַנְטִפַּס שַׁלִּיטָהּ וּמְיַסְּדָהּ קִיֵּם גַּם אַגְרִפַּס שֶׁיָּרַשׁ אֶת אַרְצוֹ וְאֶת שִׁלְטוֹנוֹ. אָמְנָם בְּרֵאשִׁית נְסִיכוּתוֹ הֶעֱבִיר אֶת הַבִּירָה מִטְּבֶרְיָה, שֶׁהֶחֱזִיקָה טוֹבָה לְאַנְטִפַּס, וְקָבַע אֶת מְקוֹם מוֹשָׁבוֹ בְּצִפּוֹרִי, שֶׁכַּנִּרְאֶה בָּהּ בָּטַח לִבּוֹ יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר בִּטְבֶרְיָה, אֲבָל גַּם הוּא לֹא

קִפַּח אֶת זְכֻיּוֹתֶיהָ וְקִיֵּם אוֹתָן בִּמְלוֹאָן, כִּי אַגְרִפַּס הָרִאשׁוֹן מֶלֶךְ כָּשֵׁר הָיָה, נִשְׁמַע לְדִבְרֵי חֲכָמִים[1], וְגַם פְּקִידָיו עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ נֶאֱמָנִים הָיוּ עִם תּוֹרַת יִשְׂרָאֵל וּמְדַקְדְּקִים בְּמִצְוֹתֶיהָ[2], עַל כֵּן חֲבִיבִים הָיוּ עַל הָעָם. וְיוֹתֵר מִכֹּל שָׁמְרוּ אֱמוּנִים לְבֵית אַגְרִפַּס עָרֵי מוֹשָׁבוֹ וּבִירוֹת אֶרֶץ נְסִיכוּתוֹ: צִפּוֹרִי אֲשֶׁר עַל הָהָר וּטְבֶרְיָה יוֹשֶׁבֶת הָעֵמֶק, וְהֵן גַּם נִשְׁאֲרוּ בֶּאֱמוּנָה אִתּוֹ בִּימֵי בְּנוֹ, בְּהָמֵר אֶרֶץ וּמַלְכוּתוֹ מָטָה לִנְפֹּל. הָאֵמוּן הַזֶּה אֲשֶׁר רָכְשׁוּ אַנְשֵׁי צִפּוֹרִי וּטְבֶרְיָה לִנְסִיכֵיהֶם הִכְרִיעַ בִּשְׁעַת מְצוּקָה וּמַשְׁבֵּר אֶת הַכַּף לְצַד סִיעַת הַשָּׁלוֹם נֶגֶד הַקַּנָּאִים הַנִּלְהָבִים.

---

[1] פְּסָחִים פ"ח וְעוֹד מְקוֹמוֹת רַבִּים בַּשַּׁ"ס.
[2] שַׁבָּת קכ"א א'.

ד

טְבֶרְיָה לְאַחַר הַמֶּרֶד

הַמַּצָּב הַכְּלָלִי — אָפְיָם וּתְכוּנָתָם שֶׁל הַתּוֹשָׁבִים — תַּקָּנוֹת הָעִיר — מְקוֹרוֹת הַכַּלְכָּלָה — עֲבוֹדָה וַחֲרִיצוּת.

נַחַל דָּמִים שָׁטַף עָבַר אֶת אֶרֶץ יְהוּדָה וְהַגָּלִיל וְהֵשַׁם עָרִים עַל יוֹשְׁבֵיהֶן. טִירוֹת תִּפְאֶרֶת, הֵיכְלֵי שֵׁן וְאַרְמוֹנוֹת פְּאֵר הָיוּ לְגַלִּים נִצִּים. שְׂרִידֵי חֶרֶב וּפְלִיטֵי מִלְחָמָה מִתְלַקְּטִים וּבָאִים בִּמְעָרוֹת, בְּנִקְרוֹת צוּרִים וּבִמְחִלּוֹת עָפָר, אֵימָה וּמָגוֹר בַּבַּיִת וְחֶרֶב מְשַׁכֶּלֶת בַּחוּץ.

הַדְּרָכִים מְשֻׁבָּשׁוֹת בִּגְיָסוֹת, שִׁמָּמוֹן כָּבֵד רוֹבֵץ מִסָּבִיב וּמֵטִיל אֵימָה. אֵין עוֹבֵר אֹרַח וְאֵין שַׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת. פּוּר הִתְפּוֹרְרָה הַמּוֹלֶדֶת וְהָיְתָה לְשָׁלשׁ אֲרָצוֹת בְּדֵלוֹת זוֹ מִזּוֹ וּרְחוֹקוֹת זוֹ מִזּוֹ; יְהוּדָה, וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְהַגָּלִיל לַהַט חֶרֶב מִתְהַפֶּכֶת שׁוֹמֵר עַל גְּבוּלוֹתֵיהֶן, וְצִיָּה וְצַלְמָוֶת מַגְדִּילוֹת אֶת הַמֶּרְחָק שֶׁבֵּינֵיהֶן.

מְנֻתֶּקֶת וּמֻפְרֶשֶׁת מִמֶּרְכַּז הַלְּאֹם, מַמְשִׁיכָה טְבֶרְיָה אֶת חַיֶּיהָ הַבּוֹדְדִים. טְבֶרְיָה עוֹמֶדֶת עַל תִּלָּהּ, בְּהִכָּנְעָה וּבְקַבָּלַת עֹל מַלְכוּת רוֹמָא קָנְתָה לָהּ אֶת קִיּוּמָהּ, וּבַעֲבוֹדָה חֲרוּצָה הִיא שׁוֹמֶרֶת עָלָיו לְבַצְּרוֹ. כִּי הָיָה הָיוּ תּוֹשָׁבֵי טְבֶרְיָה פּוֹעֲלִים חָרוּצִים, אוֹהֲבֵי עֲבוֹדָה וּמוֹאֲסֵי בַּטָּלָה, עַד כִּי הָיָה הַדָּבָר

לְפִתְגָּם מְקֻבָּל, כִּי אִישׁ טְבֶרְיָה לֹא בְּבַטָּלָה נִיחָא לֵיהּ[1].

יָם כִּנֶּרֶת הַלּוֹחֵךְ אֶת עֲפַר הָעִיר מִצַּד מִזְרָח שִׁמֵּשׁ לְאַנְשֵׁי טְבֶרְיָה מְקוֹר פַּרְנָסָה חָשׁוּב. בְּסִירוֹת דּוּגָה הָיוּ שָׁטִים עַל מֵי הַבְּדֹלַח שֶׁלּוֹ וְצָדִים דָּגִים לָרֹב. לְפִי דַּעַת רַבִּים הָיוּ שׁוֹלִים גַּם אֶת דַּג הַחִלָּזוֹן מִמֵּי כִּנֶּרֶת. מִדָּמוֹ הָיוּ צוֹבְעִים אֶת בִּגְדֵי הַכְּהֻנָּה, אֶת פְּתִיל הַתְּכֵלֶת שֶׁל הַצִּיצִית, אַף הוּא שִׁמֵּשׁ צֶבַע אָהוּב לָעֲשִׁירִים, הַחוֹרִים וְהַסְּגָנִים שֶׁבָּעָם.

בִּהְיוֹתָהּ יוֹשֶׁבֶת עַל שְׂפַת הַיָּם הָיוּ לִטְבֶרְיָה זְכֻיּוֹת יְתֵרוֹת בְּצֵיד הַדָּגִים עַל תּוֹשָׁבֵי הֶעָרִים הָאֲחֵרוֹת, עַד שֶׁבְּרֻבּוֹת הַיָּמִים נִקְרָא הַיָּם עַל שְׁמָהּ. „יַמָּהּ שֶׁל טְבֶרְיָה" הָיָה שֵׁם נִרְדָּף לְשֵׁם כִּנֶּרֶת הָעַתִּיק. לְפִי תַּקָּנָה עַתִּיקָה, אֲשֶׁר הַמָּסֹרֶת מְיַחֶסֶת אוֹתָהּ לִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן שֶׁתִּקֵּן אוֹתָהּ בְּחַלְּקוֹ אֶת הָאָרֶץ לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, הָיוּ זְכֻיּוֹתֵיהֶם שֶׁל תּוֹשָׁבֵי הֶעָרִים הָרְחוֹקוֹת מִן הַיָּם מֻגְבָּלוֹת מְאֹד בַּעֲבוֹדָה שֶׁל צֵיד הַדָּגִים. מֻתָּר הָיָה לָהֶם לָצוּד דָּגִים מִן הַיָּם בְּחַכָּה שֶׁאֵינָהּ שׁוֹלָה אֶלָּא דָּג אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם, כְּדֵי צָרְכּוֹ שֶׁל הַשּׁוֹלֶה בִּלְבָד. אוּלָם אַנְשֵׁי טְבֶרְיָה „הָיוּ פּוֹרְשִׂים קֶלַע וּמַעֲמִידִים אֶת הַסְּפִינָה"[2] לֵאמֹר: עַל שְׁתֵּי סִירוֹת מְרֻחָקוֹת בְּמִדַּת מָה זוֹ מִזּוֹ הָיוּ פּוֹרְשִׂים רֶשֶׁת קְלוּעָה מַעֲשֵׂה שְׂבָכָה, גִּזְרֵי עוֹפֶרֶת הַקְּשׁוּרִים בְּאֶמְצָעִיתָהּ שֶׁל הָרֶשֶׁת הָיוּ מוֹשְׁכִים אוֹתָהּ בְּכֹבֶד מִשְׁקָלָם אֶל עֹמֶק הַמַּיִם, וּמִלְמַעְלָה הָיוּ שְׁתֵּי קְצוֹת הָרֶשֶׁת מְחֻבָּרוֹת אֶל הַסִּירוֹת. שַׁיָּטִים הָיוּ עוֹבְרִים בְּסִירוֹת עַל פְּנֵי הַיָּם וְהָיוּ מְשִׁיטִים אֶת הַדָּגִים לְצַד הָרֶשֶׁת

---

[1] עֵרוּבִין פ"ח, א'. [2] ב"ק פ"א. וְעַיֵּן „אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּשְׁכֵנוֹתֶיהָ" לְז. הוֹרְבִיץ, עֵרֶךְ טְבֶרְיָה.

עֲנַף כַּלְכָּלָה עִקָּרִי הָיְתָה כַּמּוּבָן עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה. אַדְמַת טְבֶרְיָה וּסְבִיבוֹתֶיהָ מְלֵאָה הָיְתָה בִּרְכַּת ד'. לִצְפוֹנָהּ הִשְׂתָּרְעָה בִּקְעַת גִּנּוֹסַר, שֶׁהָיְתָה מְגַדֶּלֶת עֲצֵי פְּרִי שֶׁל כָּל הָאַקְלִימִים וְהָאֲזוֹרִים. עֵץ הָאֱגוֹז הַזָּקוּק לְקֹר הָיָה גָדֵל וּמְשַׂגְשֵׂג עַל יַד הַתֹּמֶר, הַשּׁוֹאֵף לְקַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַלּוֹהֲטוֹת, וְיַחַד אִתָּם „הַגֶּצָּה הַתְּאֵנָה הַזְּקוּקָה לַאֲוִיר מְמֻזָּג, לֹא חֲמִימָא וְלֹא קְרִירָא[1]". לְפֵרוֹת גִּנּוֹסַר יָצָא שֵׁם בָּעוֹלָם, עַד שֶׁאָמְרוּ: מִפְּנֵי מָה אֵין פֵּרוֹת גִּנּוֹסַר בִּירוּשָׁלַיִם?—כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ עוֹלֵי רְגָלִים אוֹמְרִים: אִלְמָלֵא לֹא עָלִינוּ אֶלָּא לֶאֱכֹל פֵּרוֹת גִּנּוֹסַר בִּירוּשָׁלַיִם—דַּיֵּנוּ[2].

טְבֶרְיָה הָיְתָה מֻקֶּפֶת כְּרָמִים וּפַרְדֵּסִים, כַּרְמֵי גֶפֶן וְכַרְמֵי זַיִת. הַתּוֹשָׁבִים עָבְדוּ אֶת אַדְמָתָם בַּחֲרִיצוּת, הִרְבּוּ בִנְטִיעוֹת וְשָׁקְדוּ עַל שְׂדוֹתֵיהֶם וְכַרְמֵיהֶם. גַּם הַזְּקֵנִים שֶׁבָּעִיר עָסְקוּ בַּעֲבוֹדָה בַּחֲרִיצוּת וּבִשְׁקִידָה, עַד שֶׁהִפְלִיאוּ עֵין כָּל עוֹבֵר אֹרַח. אַגָּדָה אַחַת מְסַפֶּרֶת לָנוּ: פַּעַם אַחַת טִיֵּל אַדְרִיָּנוּס קֵיסַר רוֹמָא „בִּשְׁבִילֵי טְבֶרְיָה." רָאָה זָקֵן אֶחָד נוֹטֵעַ תְּאֵנָה, נִגַּשׁ אֶל הַזָּקֵן וְשָׁאַל: „בֶּן כַּמָּה אַתָּה, הַזָּקֵן?" „מֵאָה שָׁנָה מָלְאוּ לִי," עָנָה. תָּמַהּ הַקֵּיסָר וְאָמַר: „הִנֵּה זָקַנְתָּ וְשָׂבַעְתָּ יָמִים, וּמַה לְּךָ הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת?" עָנָה הַזָּקֵן וְאָמַר: „אִם יְזַכֵּנִי ד' וְיוֹסִיף לִי שְׁנוֹת חַיִּים, אֹכַל גַּם אֲנִי מִפְּרִי עֲמָלִי זֶה, וְאִם, חַס וְשָׁלוֹם, לֹא יִרְצֵנִי ד', וְהָיוּ לְבָנַי יוֹצְאֵי חֲלָצַי, יֹאכְלוּ הֵם וְיִשְׂבְּעוּ מֵעֲמַל כַּפַּי. אֲבוֹתַי טָרְחוּ וְעָבְדוּ בִּשְׁבִילִי, וּמַדּוּעַ לֹא אֶהְיֶה עָמֵל גַּם אֲנִי לְבָנַי?" דִּבְרֵי אֱמוּנַת תֹּם אֵלֶּה יָשְׁרוּ מְאֹד בְּעֵינֵי הַמּוֹשֵׁל

[1] מִלְחָמוֹת לְיוֹסִיפוּס פְלָוְיוּס III. 10. 8. [2] פְּסָחִים ח. ב.

הֶעָרִיץ וַיֹּאמַר: „אִם יַאֲרִיךְ ד׳ אֶת יָמֶיךָ וְתִזְכֶּה לִקְטֹף אֶת פְּרִי עֲמָלְךָ, תָּבִיא גַּם לִי מִפְּרִי הָעֵץ הַזֶּה.“

עָבְרוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְהַקֵּיסָר בְּסִיּוּרוֹ אֶת אַרְצוֹת הַמִּזְרָח נִזְדַּמֵּן שׁוּב לִסְבִיבוֹת טְבֶרְיָה. הַזָּקֵן מִלֵּא סַלִּים פֵּרוֹת שֶׁקָּטַף בְּיָדָיו וְהֵבִיא לַקֵּיסָר, כַּאֲשֶׁר בִּקֵּשׁ מִמֶּנּוּ.

וְהָיוּ בִּטְבֶרְיָה גַּם בָּתֵּי חֲרֹשֶׁת שֶׁהוֹצִיאוּ אֶת הַתּוֹצֶרֶת שֶׁלָּהֶם לִמְכִירָה גַּם לְעָרִים אֲחֵרוֹת. הָיְתָה בּוּרְסְקִי לְעִבּוּד עוֹרוֹת, בָּתֵּי מְלָאכָה שֶׁל מַחְצְלָאוֹת יָפוֹת שֶׁאֵינָן מְצוּיוֹת בְּעָרִים אֲחֵרוֹת, בֵּית יוֹצֵר לִכְלֵי חֶרֶס וְגַם תַּעֲשִׂיָּה שֶׁל כְּלֵי זְכוּכִית שֶׁהִצְטַיְּנָה וְיָצָא לָהּ שֵׁם בְּכָל הַסְּבִיבָה, כִּי הַכּוֹסוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ בִּטְבֶרְיָה הָיוּ דַקּוֹת וּזְכוּכוֹת יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר כָּל תּוֹצֶרֶת אַחֶרֶת שֶׁל זְכוּכִית.

כְּדַאי לַעֲמֹד עַל מִדָּה אַחַת שֶׁהָיְתָה מְקֻבֶּלֶת בִּטְבֶרְיָה וְשֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהַבְלִיט אֶת מַדְרֵגַת הַמּוּסָר שֶׁל הַתּוֹשָׁבִים. בְּנֵי טְבֶרְיָה אֵלֶּה שֶׁשַּׁקְדָנִים הָיוּ לֹא הֶעֱמִיסוּ עֹל עֲבוֹדָה גָּדוֹל עַל פּוֹעֲלִים שְׂכִירִים. בְּנִגּוּד לַמִּנְהָג שֶׁבְּעָרִים אֲחֵרוֹת — לֹא הָיוּ הַפּוֹעֲלִים הַשְּׂכִירִים בִּטְבֶרְיָה מַשְׁכִּימִים לַעֲבוֹדָה וְלֹא הָיוּ מַעֲרִיבִים בָּהּ. בֶּן עִיר אַחֶרֶת שֶׁשָּׂכַר פּוֹעֵל בִּטְבֶרְיָה יָדַע, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִדְרֹשׁ מִמֶּנּוּ רַק שָׁעוֹת קְבוּעוֹת בַּיּוֹם, וּבְכָל אֹפֶן לֹא לִפְנֵי צֵאת הַשֶּׁמֶשׁ וְלֹא לְאַחַר שְׁקִיעָתָהּ, כְּמוֹ שֶׁנָּהוּג בְּעִירוֹ.

בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן הָיְתָה טְבֶרְיָה לְעִיר מִסְחָרִית וּלְמֶרְכָּז מִסְחָרִי בִּשְׁבִיל כָּל עָרֵי הַסְּבִיבָה. הִיא הָיְתָה „פּוֹסֶקֶת אֶת הַשַּׁעַר“ לִיבוּל וּלְתוֹצֶרֶת, וְהַמְּחִיר שֶׁנִּקְבַּע בְּשׁוּקֵי טְבֶרְיָה הָיָה מְקֻבָּל גַּם בָּעֲיָרוֹת הַסְּמוּכוֹת[1]. וְאַף עַל פִּי כֵן הָיְתָה עֲנִיּוּת נוֹרָאָה

[1] יְרוּשַׁלְמִי ב״מ, פ״ה, ו.

מְצוּיָה בִּטְבֶרְיָה, וּבְכָל הַיְבוּל הָרַב וְהַמְּחִיר הַזּוֹל, הָיוּ בָּהּ מְזֵי רָעָב וּנְפוּחֵי כָּפָן, וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבָּהּ לֹא הָיָה לָהֶם בֶּגֶד לְשַׁבָּת, בִּשְׁבִיל שֶׁהַפְּרוּטָה לֹא הָיְתָה מְצוּיָה. קֵיסָרֵי רוֹמָא הֵטִּילוּ מִסִּים כְּבֵדִים מִנְּשׂא וְלֹא הָיָה „רֶגֶל וְרֶגֶל שֶׁלֹּא בָּאוּ לִטְבֶרְיָה אַגְמוֹן וְקוּמְטוֹן וּבַעַל זְמוֹרָה[1]" וְאַחַד הַנְּצִיבִים הַמּוֹשְׁלִים בְּשֵׁם הַקֵּיסָר הִבִּיעַ בִּפְנֵי מַלְאֲכוּת יְהוּדִית אֶת צַעֲרוֹ עַל אֲשֶׁר אֵינוֹ יָכֹל לְהַטִּיל מִסִּים גַּם עַל הָאֲוִיר שֶׁהֵם שׁוֹאֲפִים.

[1] פְּקִידֵי מִסִּים וּבַלָּשִׁים, שַׁבָּת, קמ"ה, ב.

ה

חַכְמֵי טְבֶרְיָה

— הַפֻּלְמוּס שֶׁל אַדְרִיָּנוּס — גְּזֵרוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת — גָּלוּת הַסַּנְהֶדְרִין — הַמֶּרְכָּז הַמִּתְקָרֵב — טְבֶרְיָה אַכְסַנְיָה שֶׁל תּוֹרָה.

עוֹד בִּהְיוֹת טְבֶרְיָה רְחוֹקָה מֶרְחָק רַב מִן הַמֶּרְכָּז אֲשֶׁר הֵקִים בֶּן זַכַּאי לְתוֹרָה וְלִתְעוּדָה בְּיַבְנֶה אֲשֶׁר בְּמַעֲרָבָהּ שֶׁל יְהוּדָה, הָיוּ גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים וּמַנְהִיגֵי הַיַּהֲדוּת מְבַקְּרִים פְּעָמִים תְּכוּפוֹת אֶת טְבֶרְיָה אֲשֶׁר בַּגָּלִיל וְהִרְבִּיצוּ בָּהּ תּוֹרָה וָדַעַת. כִּי רַבִּים מֵהֶם בָּאוּ לְהִתְרַחֵץ בְּמַעְיָנוֹת הַחַמִּים, וּבִימֵי שְׁהוּתָם בָּעִיר הוֹרוּ לְתוֹשָׁבֶיהָ בְּעִנְיְנֵי דָּת וָדִין וּבְעִסְקֵי צִבּוּר.

אוּלָם בָּאוּ מְאֹרָעוֹת כַּבִּירִים שֶׁזִּעַזְעוּ אֶת הַיַּהֲדוּת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהֶעְתִּיקוּ אֶת מֶרְכַּז הַיַּהֲדוּת מֵאֶרֶץ יְהוּדָה וְקֵרְבוּ אוֹתוֹ לִטְבֶרְיָה, וְלֹא אָרְכוּ הַיָּמִים וְהִיא הָיְתָה לוֹ גַם לְמְקוֹם יְשִׁיבַת קֶבַע.

שִׁמְעוֹן בַּר כּוֹכְבָא הֵרִים נֵס מֶרֶד אֲשֶׁר הִקִּיף אֶת הָאָרֶץ וְהֵטִיל אֶת אֵימָתוֹ עַל חֵילוֹת רוֹמָא, וְאוּלָם כִּשְׁלוֹנוֹ הֵצִיף אֶת הָאָרֶץ גַּלִּים זֵדוֹנִים וְנַחֲשׁוֹלֵי דָמִים. וְהִגִּיעוּ יָמִים רָעִים לְיִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הָיוּ כְּמוֹהֶם גַּם בִּימֵי הַפֻּלְמוּס שֶׁל אַסְפַּסְיָנוּס וְטִיטוּס, כִּי אַסְפַּסְיָנוּס לֹא גָזַר אֶלָּא עַל תּוֹפְשֵׂי הַחֶרֶב, וְאַדְרִיָּנוּס כִּלָּה חֲמָתוֹ גַּם בְּתוֹפְשֵׂי הַתּוֹרָה, כִּי הוּא יָדַע וְהִכִּיר — אֶת אֲשֶׁר לֹא יָדַע טִיטוּס וְאַסְפַּסְיָנוּס — מַה גָּדוֹל עֶרְכָּהּ שֶׁל

הַתּוֹרָה לְקִיּוּם הָאֻמָּה, וְלָכֵן גָּזַר עַל תּוֹרַת יִשְׂרָאֵל שֶׁתִּשָּׁכַח וְתִבָּטֵל מִן הָעוֹלָם.

„וְהָיָה הָעוֹלָם שָׁמֵם[1]". קַו הָאוֹרָה, אֲשֶׁר הֵקִים בֶּן זַכַּאי, נֶהֱרַס, הַחֲכָמִים מַרְבִּיצֵי תּוֹרָה וְהַתַּלְמִידִים מַקְשִׁיבֵי לְקָחָם — רַבִּים מֵהֶם נִדּוֹנוּ לְמִיתוֹת אַכְזָרִיּוֹת וְיִתְרָם בָּרְחוּ וְנִפְזְרוּ לְכָל רוּחַ וַיִּסָּתְרוּ מֵעֵין רוֹאֶה.

וּמִי יוֹדֵעַ אִם מַחֲשֶׁבֶת הַזָּדוֹן אֲשֶׁר חָשַׁב אַדְרִיָּנוּס שְׁחִיק־טְמַיָּא[2] וּגְזֵרַת הַכְּלָיָה אֲשֶׁר גָּזַר עַל יִשְׂרָאֵל וְתוֹרָתוֹ לֹא הָיְתָה מִתְקַיֶּמֶת. בְּאֵין יוֹרֶה דֵעָה וּבְאֵין יָבִין שְׁמוּעָה, זַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אוֹ שֶׁהָיָה כָּלֶה מֵאֵלָיו אוֹ שֶׁהָיָה נִבְלָע וְנִטְמָע לְבֵין הָאֻמּוֹת, וְלֹא נוֹדַע כִּי בָא אֶל קִרְבָּם. וְהִנֵּה בְּעֶצֶם יְמֵי הָרָעָה קָם צַדִּיק מוֹשִׁיעַ, ר' יְהוּדָה בֶּן בָּבָא, מִגְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים שֶׁבְּיַבְנֶה, וּבִמְחִיר חַיָּיו הִצִּיל אֶת תּוֹרַת יִשְׂרָאֵל וְיַחַד עִמָּהּ אֶת הָאֻמָּה מִכִּלָּיוֹן חָרוּץ. לַמְרוֹת הַגְּזֵרָה הַמְפֹרֶשֶׁת: „כָּל הַסּוֹמֵךְ יֵהָרֵג וְכָל הַנִּסְמָךְ יֵהָרֵג, כָּל עִיר שֶׁסּוֹמְכִים בָּהּ תֵּחָרֵב, תְּחוּם שֶׁסּוֹמְכִים בּוֹ יֵעָקֵר[3]" אָסַף שִׁשָּׁה בְּחִירֵי הַתַּלְמִידִים אֶל בֵּין הֶהָרִים שֶׁבֵּין אוּשָׁא לִשְׁפַרְעָם וְסָמַךְ אֶת יָדוֹ עֲלֵיהֶם לְהוֹרוֹת וְלָדוּן וּלְהַמְשִׁיךְ אֶת פְּעֻלַּת יַבְנֶה, כַּאֲשֶׁר יַעֲבֹר זַעַם, בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָרוּ.

וְכַאֲשֶׁר שָׁבַת נוֹגֵשׂ, „מֵת קֵיסָר וּבָטְלוּ גְזֵרוֹתָיו"[4], וְאַנְטִיוֹכוּס פִּיוּס הַמּוֹלֵךְ אַחֲרֵי אַדְרִיָּנוּס הוֹצִיא כְּתָב דָּת מִלְּפָנָיו שֶׁלֹּא לְבַטֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל מִלִּמּוּד הַתּוֹרָה וְלֹא לְהַכְרִיחַ אוֹתָם לַעֲבֹר

---

[1] יְבָמוֹת ס"ג. [2] שְׁחִיק־עֲצָמוֹת — דְּבַר קְלָלָה: יִשָּׁחֲקוּ עַצְמוֹתָיו.
[3] סַנְהֶדְרִין י"ו, א'. [4] שַׁבָּת ל"ג, ב'.

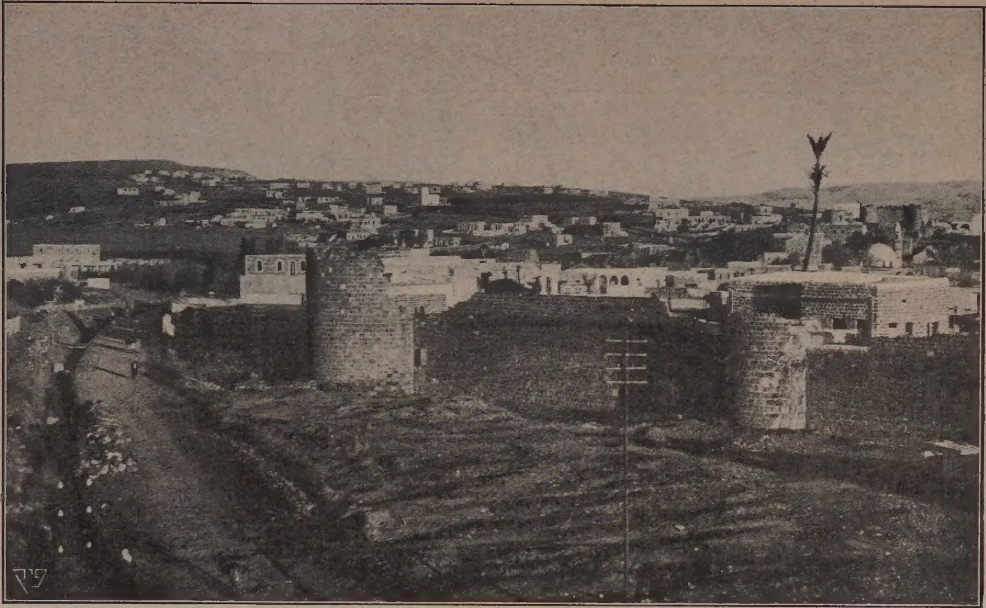

טְבֶרְיָה, פָּנוֹרָמָה (תְּמוּנָה ב׳)

עַל מִצְווֹתֶיהָ, זָכְרוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אֶת אוּשָׁא וְאֶת שְׁפַרְעָם, „הָעֲיָרוֹת הַגְּדוֹלוֹת", אֲשֶׁר בְּצֵל חֶבְיוֹן הָרֵיהֶן יָצְרוּ תְּרִים בִּפְנֵי מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה אֲשֶׁר חָשַׁב עֲלֵיהֶם אַדְרִיָּנוּס קֵיסָר, וְקָבְעוּ בָּהֶן, זוֹ אַחַר זוֹ, אֶת מוֹשַׁב הַסַּנְהֶדְרִין, יוֹצֵר תַּרְבּוּת הָאֻמָּה וּבֵית חִשּׁוּל לְרוּחַ יִשְׂרָאֵל סָבָא.

וּמִן אָז לֹא נִסְתַּיְּמָה פָּרָשַׁת הַנְּדוּדִים שֶׁל הַסַּנְהֶדְרִין. סִבּוֹת שׁוֹנוֹת וְגוֹרְמִים שׁוֹנִים הִכְרִיחוּ אוֹתָם לְשַׁנּוֹת אֶת מְקוֹמָם, אֲבָל פְּנֵי הַנְּדִידָה הָיוּ צָפוֹנָה, אֶל הַגָּלִיל, וְגַם הַכְּרוּז הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ בְּאוּשָׁא מִיָּד לְאַחַר שֶׁנֶּאֱסַף הַסַּנְהֶדְרִין, מֻפְנֶה הָיָה אֶל זִקְנֵי הַגָּלִיל לֵאמֹר:

„כָּל מִי שֶׁלָּמַד—יָבוֹא וְיִלְמַד, וּמִי שֶׁלֹּא לָמַד יָבוֹא וְיִלְמַד[1]". וּמֵאָז הָיְתָה טְבֶרְיָה בִּירַת הַגָּלִיל לְאַחַד מֶרְכְּזֵי הַפְּעֻלָּה הָעִקָּרִיִּים שֶׁל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׁקְדוּ עַל תַּקָּנָתָהּ וְהִרְבִּיצוּ בָּהּ דַּעַת הַתּוֹרָה.

בַּיָּמִים הָהֵם, אֲשֶׁר הוּקַל לַיַּהֲדוּת מֵעֹלוֹ הַקָּשֶׁה שֶׁל אַדְרִיָּנוּס, יָצָא הַתַּנָּאִי הַנַּעֲרָץ ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי מִן הַמְּעָרָה אֲשֶׁר הִתְחַבֵּא בָּהּ שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מֵחֲמַת הַקֵּיסָר אֲשֶׁר נִתְּכָה עָלָיו, וַתְּהִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ לְעִיר טְבֶרְיָה לְהִתְרַפֵּא בְּמַעְיְנוֹתֶיהָ הַחַמִּים מִן הַחַבּוּרוֹת הָרַבּוֹת אֲשֶׁר עָלוּ בְּגוּפוֹ בִּימֵי שִׁבְתּוֹ בַּמְּעָרָה, וּמִתּוֹךְ הַכָּרַת טוֹבָה לָעִיר אֲשֶׁר הֶעֶלְתָה אֲרוּכָה לְמַכְאוֹבָיו, טִהֵר אוֹתָהּ מִשְּׁיָרֵי הַקְּבָרִים שֶׁנִּשְׁאֲרוּ אַחֲרֵי הַפֻּלְמוּס הָאַחֲרוֹן וְלֹא צֻיַּן מְקוֹמָם. וַחֲבֵרוֹ ר' מֵאִיר יִסֵּד בִּטְבֶרְיָה אֶת בֵּית מִדְרָשׁוֹ וְקָבַע אֶת מוֹשָׁבוֹ בָּהּ.

[1] מד"ר שה"ש ב'.

וּמֶרְכַּז הַתּוֹרָה הוֹסִיף גְּדוֹל. מֵאוּשָׁא לִשְׁפַרְעָם, מִשְּׁפַרְעָם לְבֵית שְׁעָרִים וּמִבֵּית שְׁעָרִים לְצִפּוֹרִי, כִּי מֵחֲמַת חֻלְשָׁתוֹ זָקוּק הָיָה הַנָּשִׂיא לַאֲוִיר הָרִים. אוּלָם רַבִּים מִן הַחֲכָמִים, חֲבֵרָיו וְתַלְמִידָיו שֶׁל הַנָּשִׂיא, יָשְׁבוּ בִּטְבֶרְיָה יְשִׁיבַת קֶבַע וְיִסְּדוּ לָהֶם בָּתֵּי מִדְרָשׁ וּבָתֵּי אוּלְפָנָא. וְגַם ר׳ יְהוּדָה הַנָּשִׂיא בְּעַצְמוֹ יָשַׁב בִּטְבֶרְיָה בְּעוֹנַת הָרַחְצָה הַחַמִּים. וְלֹא רַק אֶת בְּנֵי בֵּיתוֹ אֶלָּא גַּם אֶת בֵּית דִּינוֹ הֵבִיא אִתּוֹ. וּבְכֵן הָיְתָה טְבֶרְיָה לְמֶרְכָּז שֶׁל הַסַּנְהֶדְרִין גַּם בִּימֵי חַיָּיו שֶׁל הַנָּשִׂיא הַנַּעֲרָץ הַזֶּה. לִמּוּד הַתּוֹרָה הָיָה נִפְרָץ בִּטְבֶרְיָה בְּמִדָּה מְרֻבָּה. לֹא רַק לְבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, בָּתֵּי אוּלְפָנָא „וְסִדְרֵי רַבָּה", אֲשֶׁר מִתְּחִלַּת בִּנְיָנָם נוֹעֲדוּ לְתוֹרָה וְלִתְפִלָּה, אֶלָּא גַּם „לְשׁוּקֵי טְבֶרְיָא" — הַ„סְּטָיו" בְּשׁוּרַת עַמּוּדָיו, מְקוֹם מִקְוֵה הַסּוֹחֲרִים, חֻרְשׁוֹת מְצִלּוֹת וּמְקוֹמוֹת טִיּוּל — הָיוּ בָּאִים חֲכָמִים וְסוֹפְרִים לְהַרְבִּיץ תּוֹרָה, לְהוֹרוֹת וְלָדוּן בֵּין אִישׁ לַחֲבֵרוֹ, וְכָל אִישׁ דְּבָרִים וּבַעַל רִיב נִגַּשׁ אֲלֵיהֶם.

וַיֵּצֵא לִטְבֶרְיָה שֵׁם כְּעִיר שֶׁל חֲכָמִים וְסוֹפְרִים, עַד שֶׁאַנְטוֹנִינוּס אַסְוֵרוּס שֶׁחִבֵּב אֶת הַחָכְמָה וְהַהוֹגִים בָּהּ חָשַׁב מַחֲשָׁבָה לְשַׁחְרֵר אֶת טְבֶרְיָה מִתַּשְׁלוּמֵי מִסִּים, וַיִּתְיָעֵץ עִם יְדִידוֹ וְאוֹהֲבוֹ ר׳ יְהוּדָה הַנָּשִׂיא, כֵּיצַד לְהוֹצִיא אֶת הַדָּבָר לַפֹּעַל. אָמְנָם הַמַּחֲשָׁבָה הַטּוֹבָה לֹא נִצְטָרְפָה לְמַעֲשֶׂה, וּבְוַדַּאי הָיוּ גּוֹרְמִים מַסְפִּיקִים בַּדָּבָר, אוּלָם ר׳ יְהוּדָה הַנָּשִׂיא הֶעֱלָה מִכָּאן אֶת הַמַּסְקָנָה, כִּי הַחֲכָמִים שֶׁבִּטְבֶרְיָה, אִם כִּי רַבִּים הֵם, פְּטוּרִים מִלְּהִשְׁתַּדֵּל בְּתַשְׁלוּם מִסִּים וְאַרְנוֹנִיּוֹת, אַף כִּי בֵּינֵיהֶם הָיוּ סוֹחֲרִים מַחֲזִיקֵי חֲנֻיּוֹת וְגַם אוּמָּנִים וּבַעֲלֵי מְלָאכָה.

ו

טְבֶרְיָה מֶרְכַּז הַיַּהֲדוּת

צִפּוֹרִי וּטְבֶרְיָה — ר׳ יוֹחָנָן וְתַלְמִידָיו — פְּגָעִים וְזַעֲזוּעִים — חֻרְבַּן הַיְשִׁיבוֹת וּבִטּוּל הַסַּנְהֶדְרִין — תַּלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי — סוֹד הָעִבּוּר וְקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ

כּוֹכַב הַנְּשִׂיאוּת לְבֵית הִלֵּל, אֲשֶׁר לְאוֹרוֹ הָלְכָה הַיַּהֲדוּת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, הָלַךְ וְדָעַךְ עַד אֲשֶׁר אָסַף נָגְהוֹ. אַחֲרֵי פְּטִירָתוֹ שֶׁל ר׳ יְהוּדָה הַנָּשִׂיא הַשֵּׁנִי לֹא קָם לְבֵית הִלֵּל נָשִׂיא אֲשֶׁר כְּגֹדֶל יִחוּסוֹ כֵּן גָּדְלוֹ בַּתּוֹרָה וַאֲשֶׁר יְדִיעוֹתָיו הָרַבּוֹת וְהָעֲמֻקּוֹת יְרַכְּזוּ מִסְּבִיבוֹ אֶת טוּבֵי הַחֲכָמִים וּמִבְחַר הַתַּלְמִידִים לְבַקֵּשׁ תּוֹרָה מִפִּיהוּ.

גָּלָה כָּבוֹד מִצִּפּוֹרִי. גְּדוֹלֵי חֲכָמֶיהָ נִפְזְרוּ לִמְקוֹמוֹתֵיהֶם וְיָסְדוּ בָּתֵּי אוּלְפָּנָא וּבָתֵּי מִדְרָשׁ לְתוֹרָה וְלִתְעוּדָה. אוּלָם עַד שֶׁלֹּא שָׁקְעָה שִׁמְשָׁהּ שֶׁל צִפּוֹרִי זָרְחָה שִׁמְשָׁהּ שֶׁל טְבֶרְיָה, אֲשֶׁר הִתְנַשְּׂאָה וְעָלְתָה לְמַעְלָה רֹאשׁ וְהִכְרִיעָה בִּכְבוֹדָהּ גַּם אֶת יְשִׁיבַת צִפּוֹרִי וְגַם אֶת יֶתֶר הַיְשִׁיבוֹת וּבָתֵּי הַמִּדְרָשׁ לִמְקוֹמוֹתֵיהֶם.

גַּם ר׳ יוֹחָנָן יְלִיד צִפּוֹרִי וְאֶחָד מִטּוּבֵי חֲכָמֶיהָ עָזַב אֶת עִיר מוֹלַדְתּוֹ. חִלּוּקֵי דֵעוֹת בְּעִנְיְנֵי דָת וָדִין פָּרְצוּ בֵּינוֹ וּבֵין רֹאשׁ יְשִׁיבַת צִפּוֹרִי, ר׳ חֲנִינָא בֶּן חָמָא, וּכְדֵי שֶׁלֹּא „לְהַחֲזִיק בְּמַחֲלֹקֶת“ עָבַר לִטְבֶרְיָה וְיָסַד שָׁם יְשִׁיבָה וּבֵית מִדְרָשׁ.

וּכְבוֹד ר׳ יוֹחָנָן גָּדוֹל מְאֹד בְּעֵינֵי הַחֲכָמִים וְלוֹמְדֵי יְשִׁיבַת צִפּוֹרִי. בִּהְיוֹתוֹ עוֹד עוּל יָמִים יָשַׁב לִפְנֵי הַנָּשִׂיא ר׳ יְהוּדָה הָרִאשׁוֹן, רַבָּם שֶׁל גְּדוֹלֵי הָאֲמוֹרָאִים שֶׁבְּבָבֶל וּבְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, וְהוּא טֶרֶם מָלְאוּ לוֹ שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה. אַחֲרֵי פְּטִירָתוֹ שֶׁל ר׳ יְהוּדָה לָמַד תּוֹרָה מִפִּי ר׳ הוֹשַׁעְיָה בַּעַל חֲנוּת בְּשׁוּקֵי טְבֶרְיָה, חֲבֵרוֹ שֶׁל ר׳ חִיָּא הַגָּדוֹל. שְׁמוּעוֹתָיו וְהִלְכוֹתָיו שֶׁל ר׳ הוֹשַׁעְיָה רַבּוֹ הָיוּ שְׁגוּרוֹת בְּפִיו וְשִׁמְּשׁוּ לוֹ יְסוֹד לְשִׁטַּת לִמּוּד.

מִלְּבַד גָּדְלוֹ בַּתּוֹרָה הָיָה ר׳ יוֹחָנָן מֻכְתָּר בְּנִמּוּסִין, מַקְפִּיד עַל נִקְיוֹן הַגּוּף וְעַל טָהֳרַת הַנֶּפֶשׁ, בַּעַל מִדּוֹת תְּרוּמִיּוֹת וּמוּסָר נַעֲלֶה. הוּא דָרַשׁ טוֹב לְכָל נִבְרָא בְּצֶלֶם וַאֲפִילוּ לִמְפִירֵי חֹק, וְשָׁגוּר בְּפִיו: „אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שָׂמֵחַ בְּמַפַּלְתָּם שֶׁל רְשָׁעִים[1]". הוּא הָיָה אוֹמֵר: כְּשֶׁטָּבְעוּ הַמִּצְרִים בְּיַם סוּף בִּקְשׁוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לֵאמֹר שִׁירָה, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: „מַעֲשֵׂי יָדַי טוֹבְעִים בַּיָּם וְאַתֶּם אוֹמְרִים שִׁירָה[2]."

גַּם אֶת הַנּוֹצְרִים אֲשֶׁר הִתְחִילוּ בַּיָּמִים הָהֵם לִלְחֹץ אֶת יִשְׂרָאֵל כִּבֵּד ר׳ יוֹחָנָן וְנָשָׂא פָּנִים לְמִנְהֲגֵי דָתָם. עַל כָּל מַעֲלוֹתָיו אֵלֶּה הָיָה יְפֵה־מַרְאֶה וְטוֹב־תֹּאַר עַד לְהַפְלִיא. תֵּאוּר קָצָר אֲבָל נִשְׂגָּב בְּפִיּוּטוֹ אָנוּ מוֹצְאִים בַּסִּפְרוּת הַתַּלְמוּדִית עַל תָּאֳרוֹ וּמַרְאֵהוּ הַנֶּהְדָּר שֶׁל ר׳ יוֹחָנָן.

„קְחוּ לָכֶם גְּבִיעַ כֶּסֶף מְמֹרָק, וּמַלְּאוּתֶם אוֹתוֹ חַרְצַנֵּי רִמּוֹן וְשַׂמְתֶּם מִקְלַעַת פֶּרַח שׁוֹשָׁן מִסְּבִיבוֹ, וּנְתַתֶּם אוֹתוֹ בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַצְּלָלִים וְהָיָה מַרְאֵה הַנֹּגַהּ הַיּוֹצֵא מִבֵּינֵיהֶם כְּמַרְאֵה דְמוּת ר׳ יוֹחָנָן[3]."

[1] מְגִלָּה י, ב. [2] שָׁם. [3] בָּבָא מְצִיעָא פ"ד, א.

עַל יָדוֹ עָזַר גִּיסוֹ לוּקַח אֲחוֹתוֹ ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ. הוּא הָיָה אַתְלֵיט מְפֻרְסָם וְרֹאשׁ הָאֶגְרוֹפָנִים הַמִּתְאַבְּקִים. ר׳ יוֹחָנָן מָשַׁךְ אוֹתוֹ לִלְמֹד תּוֹרָה, וְגַם נָתַן לוֹ אֶת אֲחוֹתוֹ לְאִשָּׁה, כִּשְׁרוֹנוֹתָיו הַכַּבִּירִים עָמְדוּ לוֹ, וְאַחֲרֵי זְמַן קָצָר מְאֹד הָיָה ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ לְתַלְמִיד חָבֵר לוֹ, וּבְהַרְבֵּה הֲלָכוֹת גַּם „בַּר פְּלוּגְתָּא".

וְלֹא עָבְרוּ יָמִים מְרֻבִּים וִישִׁיבַת טְבֶרְיָה הָיְתָה אֶבֶן שׁוֹאֶבֶת לַחֲכָמִים וְלוֹמְדֵי תּוֹרָה. מִכָּל פִּנּוֹת הָאָרֶץ וְגַם מִבָּבֶל הָרְחוֹקָה נָהֲרוּ לִטְבֶרְיָה הֲמוֹנֵי תַּלְמִידִים לִשְׁמֹעַ לֶקַח מִפִּיו שֶׁל ר׳ יוֹחָנָן, וְרַבִּים הִרְצוּ לְפָנָיו אֶת שְׁאֵלוֹתֵיהֶם בְּכָל דָּבָר הַקָּשֶׁה מֵהֶם. גַּם הַנְּשִׂיאוּת וְהַסַּנְהֶדְרִין קָבְעוּ אֶת מוֹשָׁבָם בִּטְבֶרְיָה, וַתְּהִי לַתַּחֲנָה הָעֲשִׂירִית וְהָאַחֲרוֹנָה בְּפָרָשַׁת הַנְּדוּדִים שֶׁל הַסַּנְהֶדְרִין מִלִּשְׁכַּת הַגָּזִית אֲשֶׁר עַל הַר הַבַּיִת עַד הֵנָּה, דֶּרֶךְ יַבְנֶה, אוּשָׁא, שְׁפַרְעָם וְעוֹד. וּמִן אָז הָיְתָה טְבֶרְיָה מֶרְכָּז שׁוֹפֵעַ אוֹר, תַּלְפִּיּוֹת וּמַעְיַן יְשׁוּעָה לַיַּהֲדוּת הַקְּרוֹבָה וְהָרְחוֹקָה. אֵלֶיהָ יוֹם יוֹם יִדְרְשׁוּ תַּלְמִידִים שׁוֹמְעֵי לֶקַח, חֲכָמִים נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בַּהֲלָכָה וּמִמֶּנָּה יָצְאָה הוֹרָאָה לְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל. כְּמֵאָה שָׁנָה הִתְקַיֵּם בִּטְבֶרְיָה הַמֶּרְכָּז הַדָּתִי וְהַלְּאֻמִּי שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל. ר׳ יוֹחָנָן יָרָה אֶבֶן פִּנָּתוֹ וְתַלְמִידָיו וְתַלְמִידֵי תַלְמִידָיו הַבָּאִים אַחֲרָיו שִׁכְלְלוּהוּ וְגִדְּלוּהוּ וַיְהִי לִפְאֵר וּלְתִפְאֶרֶת לָעָם. אֲבָל מְעַטִּים מְאֹד הָיוּ יְמֵי הַשַּׁלְוָה בִּמְאַת שְׁנוֹת הַקִּיּוּם הָאֵלֶּה. כְּפַעַם בְּפַעַם פָּקְדוּ פְּקִידֵי מֶמְשֶׁלֶת רוֹמָא אֶת טְבֶרְיָה וַיְבוֹקְקוּהָ וַיַּצִּיגוּהָ כִּכְלִי רֵיק, וְלֹא פַּעַם מֻכְרָחִים הָיוּ חֲכָמֶיהָ לִבְרֹחַ וּלְהֵחָבֵא עַד יַעֲבָר זָעַם. מִלְּבַד כֹּבֶד הַמִּסִּים, הַנִּצּוּל וְהַשֹּׁד הָיוּ גְדוּדֵי רוֹמָא פּוֹשְׁטִים

בָּאָרֶץ, שׁוּבִים צְעִירִים וּצְעִירוֹת מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּדַעְתָּם כַּמָּה גְדוֹלָה בְּעֵינֵי הַיְּהוּדִים מִצְוַת פִּדְיוֹן שְׁבוּיִים וְלֹא יִתְּנוּ לִבְנֵי עַמָּם לְהִטָּמַע בִּבְנֵי נֵכָר.

וּבְיוֹתֵר תָּכְפוּ הַצָּרוֹת וַתֵּרֶב הַמּוּעָקָה בִּגְבֹר הַשְׁפָּעַת הַנַּצְרוּת וְכֹהֲנֶיהָ הִגִּיעוּ לְמַלְכוּת. כֹּהֲנֵי אָוֶן אֵלֶּה חִבְּלוּ מְזִמּוֹת לְהַאֲבִיד שָׂרִיד מִבֵּית יִשְׂרָאֵל בְּאַרְצוֹ וּלְהָבִיא כְּלָיָה עַל תּוֹרָתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ. וּמְזִמָּתָם כִּמְעַט שֶׁעָלְתָה בְּיָדָם. קוֹנְסְטַנְטִין קֵיסַר רוֹמָא לִבּוֹ הָיָה טוֹב לְיִשְׂרָאֵל בְּרֵאשִׁית עֲלוֹתוֹ עַל כִּסֵּא הַמְּלוּכָה. כִּי הוּא הוֹצִיא פְּקֻדָּה לַעֲנֹשׁ קָשֶׁה אֵת כָּל מִי אֲשֶׁר יָזִיד לְהַעֲלִיב בִּמְמַבֵּי אֶת כְּבוֹד הַנָּשִׂיא לְבֵית הִלֵּל, וְאֶת חַכְמֵי הַסַּנְהֶדְרִין שִׁחְרֵר מִכָּל מַס, אוּלָם כִּמְעַט הִצְלִיחוּ כֹּהֲנֵי הַנַּצְרוּת לְהַטּוֹתוֹ אַחֲרֵי דָתָם, הָפַךְ לִבּוֹ לִשְׂנֹא וְלִשְׁטֹם אֶת עַם יִשְׂרָאֵל וְדָתָם, וַיַּפְלֶה אוֹתָם לְרָעָה מִכָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן, וּבִימֵי בְּנוֹ קוֹנְסְטַנְטִינוּס כָּלְתָה הָרָעָה עַל הַיַּהֲדוּת בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

בַּיָּמִים הָהֵם יָשַׁב בִּטְבֶרְיָה יְהוּדִי אֶחָד וּשְׁמוֹ יוֹסֵף, אֲשֶׁר נָטָה בַּסֵּתֶר אַחֲרֵי הַנַּצְרוּת וּבְגָלוּי הָיָה מִבָּאֵי בֵּיתוֹ שֶׁל ר׳ יְהוּדָה הַנָּשִׂיא, הַחֲמִישִׁי, וְגַם הִצְלִיחַ לִגְנֹב אֶת לִבּוֹ, עַד אֲשֶׁר שָׁלַח אוֹתוֹ בִּמְלָאכוֹת חֲשׁוּבָה לְקִילִקְיָה אֲשֶׁר בְּאַסְיָה הַקְּטַנָּה. אוּלָם שָׁם הֵסִיר יוֹסֵף אֶת הַמַּסְוֶה מֵעַל פָּנָיו וַיְהִי לְנוֹצְרִי בַּגָּלוּי. הַכֹּהֲנִים הַנּוֹצְרִים שָׂמְחוּ לִקְרָאתוֹ, חִזְּקוּ וְעוֹדְדוּ אוֹתוֹ וַיְדַבְּרוּ עָלָיו טוֹבוֹת לִפְנֵי הַקֵּיסָר, וְהוּא הֶעֱלָהוּ לְמַדְרֵגַת אָצִיל וַיְמַלֵּא אֶת יָדוֹ לִבְנוֹת בָּתֵּי תְפִלָּה לַנַּצְרוּת בְּעָרֵי הַגָּלִיל. אָז בָּנָה יוֹסֵף הַמּוּמָר בִּישׁוּפִיָּה בִּטְבֶרְיָה, וּבָתֵּי תְפִלָּה בְּנָצֶרֶת, כְּפַר תַּנְחוּם וְעוֹד, וַתִּמָּלֵא אֶרֶץ הַגָּלִיל כְּנֵסִיּוֹת נוֹצְרִיּוֹת. וַתִּמְעַט כָּל זֹאת בְּעֵינָיו,

וּכְדֶרֶךְ הַמּוּמָרִים בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הִלְשִׁין לִפְנֵי מִשְׁנֵה הַקֵּיסָר גַּלּוּס וְאוּרְסִיקָנוּס הָאַכְזָר שַׂר צְבָאוֹ אֲשֶׁר שָׁהוּ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּדַרְכָּם לַמִּלְחָמָה בְּמֶלֶךְ פָּרַס, וַיְדַבֵּר סָרָה עַל עַם יִשְׂרָאֵל וַחֲכָמָיו. עַד מְהֵרָה מָצָא אוּרְסִיקָנוּס תּוֹאֲנָה לִפְשֹׁט עַל עָרֵי הַגָּלִיל, הֶחֱרִיב אֶת צִפּוֹרִי וְאֶת עַכּוֹ, וְגַם טְבֶרְיָה שָׁתְתָה אֶת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה עַל קֻבַּעְתָּהּ. מֵאָז (352—4112) הִתְעַרְעֵר הַבִּנְיָן אֲשֶׁר בָּנָה לִפְנֵי מֵאָה שָׁנָה ר׳ יוֹחָנָן, הַיְשִׁיבָה הִתְפַּזְּרָה וַחֲכָמֶיהָ בָּרְחוּ מִפְּנֵי חֲמַת הַמֵּצִיק, מִי לְבָבֶל, לְמֶרְכְּזֵי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר בָּנוּ רַב וּשְׁמוּאֵל, וַאֲחֵרִים הִתְחַבְּאוּ בִּמְחִלּוֹת עָפָר וּבְנִקְרוֹת צוּרִים.

בְּיַחַד עִם הַיְשִׁיבָה נָפַל מוֹסָד עַתִּיק רַב פְּעָלִים וְהוֹד שֵׂיבָה חוֹפֵף עָלָיו אֲשֶׁר הִתְקַיֵּם בְּיִשְׂרָאֵל אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. הַסַּנְהֶדְרִין אֲשֶׁר הִתְקַיְּמָה מִימוֹת מֹשֶׁה אֲדוֹן הַנְּבִיאִים בָּטְלָה מִתִּגְרַת יְדֵי אוּרְסִיקָנוּס הֶעָרִיץ (358—4118), נָפְלָה וְלֹא יָסְפָה לָקוּם עוֹד. כַּמָּה מִשְׁבָּרִים וְכַמָּה גַּלִּים עָבְרוּ עַל רֹאשׁוֹ שֶׁל מוֹסָד זֶה, כַּמָּה נַהֲשׁוֹלִים קָמוּ עָלָיו לְבָלְעוֹ חַיִּים, וְהוּא תָּמִיד מָצָא אֶת הַדֶּרֶךְ לְהֵחָלֵץ מִן הַמֵּצַר וּלְהִמָּלֵט מִידֵי הַשּׁוֹאֲפִים לְהַכְחִידוֹ מִן הָאָרֶץ. בַּעֲלוֹת עָלָיו רוּחַ עָרִיצִים, הָיוּ הַחֲכָמִים הָעוֹמְדִים בְּרֹאשׁ הַמּוֹסָד גּוֹלִים לִמְקוֹם סֵתֶר, מִתְחַבְּאִים עַד יַעֲבֹר זַעַם וּמְצַפִּים לְשָׁעָה שֶׁיּוּכְלוּ לְחַדֵּשׁ אֶת עֲבוֹדָתָם בְּגָלוּי. כִּי „גְּזֵרָה עֲבִידָה דְבָטְלָה". בִּימֵי טְרָיָנוּס וְאַדְרִיָּנוּס „בִּשְׁלְפֵי הַשְּׁמָד", וּבְכָל פַּעַם שֶׁהַמַּלְכוּת הָרְשָׁעָה גָּזְרָה גְזֵרוֹת קָשׁוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, הִתְכַּנְּסוּ הַסַּנְהֶדְרִין לְאוּשָׁא, הִתְאַסְּפוּ בְּחַדְרֵי חֲדָרִים, שָׁקְדוּ עַל תַּקָּנוֹת הָאֻמָּה וְשָׁבוּ וְנִפְרְדוּ לִמְקוֹמוֹתֵיהֶם בְּצִפִּיָּתָם לִישׁוּעָה שֶׁבְּוַדַּאי לֹא תְּאַחֵר לָבוֹא. אוּלָם בִּימֵי קוֹנְסְטַנְטִינוּס

וְיֶתֶר מַלְכֵי הַנּוֹצְרִים שֶׁמָּלְכוּ בְּרוֹמָא, לֹא הָיְתָה תִּקְוָה כָּזֹאת בַּלְּבָבוֹת. רוֹמָא הָאֱלִילִית הָיְתָה רַק אִמְפֶּרְיַלִּיסְטִית, כּוֹבֶשֶׁת וְשׁוֹאֶפֶת לָרֶשֶׁת אֲרָצוֹת לֹא לָהּ, לִרְדּוֹת בְּגוֹיִים וּמַמְלָכוֹת, לְשַׁעְבֵּד אוֹתָם וּלְהָטִיל עֲלֵיהֶם אֶת עֹל מַלְכוּתָהּ, וְדָבָר לֹא הָיָה לָהּ נֶגֶד הַדָּת שֶׁל הָאֲרָצוֹת הַנִּכְבָּשׁוֹת וְנֶגֶד הַמִּנְהָגִים וְהַנִּמּוּסִים שֶׁל הָאֻמָּה הַמְשֻׁעְבָּדָה. אַדְּרַבָּה, רְגִילִים הָיוּ מַלְכֵי רוֹמָא לְכַבֵּד אֶת דָּתֵיהֶם שֶׁל הָאֻמּוֹת הַמְשֻׁעְבָּדוֹת לָהֶם וְלָלֶכֶת בְּנִמּוּסֵי הָאֲרָצוֹת שֶׁנִּכְבְּשׁוּ לִפְנֵיהֶם בְּכָל יְמֵי שֶׁהוּתָם שָׁם. וְגַם גְּזֵרוֹת הַשְּׁמָד שֶׁיָּצְאוּ עַל יִשְׂרָאֵל בִּימֵי מַלְכֵי רוֹמָא אֵלֶּה לֹא מִתּוֹךְ שִׁטָּה מְדִינִית קְבוּעָה וּמְסֻיֶּמֶת בָּאוּ, וַעֲלוּלוֹת הָיוּ לְהִבָּטֵל עִם חִלּוּף הַשִּׁלְטוֹן: „מֵת קֵיסָר וּבָטְלָה גְּזֵרָתוֹ."

אוּלָם מִיּוֹם שֶׁהַנַּצְרוּת עָלְתָה לְכִסֵּא רוֹמָא, וּמְלָכֶיהָ וְקֵיסָרֶיהָ הָיוּ לִכְלֵי חֵפֶץ בִּידֵי הַכֹּהֲנִים וְהַכְּמָרִים לְהַטּוֹתָם לְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה רוּחָם, נִשְׁתַּנָּה הַמַּצָּב תַּכְלִית שִׁנּוּי: אֵלֶּה לֹא הִסְתַּפְּקוּ בְּתַשְׁלוּמֵי מִסִּים וּבְהַכָּרַת שִׁלְטוֹנָם בִּלְבָד, אֶלָּא דַּוְקָא בְּהַכָּרַת „עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם". לֹא דַי הָיָה לָהֶם בְּשִׁעְבּוּד הַגּוּף וְהַנְּכָסִים, אֶלָּא שָׁאֲפוּ לִנְטִילַת הַנְּשָׁמָה, לִמְחֹק אֶת צוּרַת הַחַיִּים הַקְּבוּעָה וְהַמְּסוּרָה מִדּוֹרוֹת וּלְהַטְבִּיעַ עֲלֵיהֶם אֶת צוּרָתָם הֵם. בְּיִחוּד הִכְבִּידוּ אַכְפָּם עַל הַיַּהֲדוּת, אֲשֶׁר מִמֶּנָּה יָצְאָה הַנַּצְרוּת, וְדַוְקָא הִיא עָמְדָה בְּנִגּוּדָהּ לָהּ יוֹתֵר מִכָּל עַם אַחֵר. גְּזֵרוֹת הַשְּׁמָד שֶׁל הַמְּלָכִים הַנּוֹצְרִים לֹא הָיוּ מִשּׁוּם כָּךְ בְּעֵינֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל מִסּוּג הַגְּזֵרוֹת הָעֲשׂוּיוֹת לְהִבָּטֵל.

מִתּוֹךְ הַכָּרַת הַמַּצָּב הַמְּדִינִי עַל בֻּרְיוֹ לֹא הֶאֱמִינוּ הַחֲכָמִים בְּאֶפְשָׁרוּת לָשׁוּב וּלְכוֹנֵן אֶת הַסַּנְהֶדְרִין. וְלֹא חָשְׁבוּ אֶת בְּטוּלָהּ

לְמִקְרֶה חוֹלֵף, וְלֹא עוֹד אֶלָּא כְּשֶׁמָּלַךְ בְּרוֹמָא יוּלְיָנוּס נְדִיב הַלֵּב, יְדִיד הַנָּשִׂיא וְאוֹהֵב יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר לֹא רַק שֶׁהִרְשָׁה לְחַדֵּשׁ אֶת פְּעֻלַּת הַסַּנְהֶדְרִין, אֶלָּא חָשַׁב לְהָקִים אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ עַל מְכוֹנוֹ — לֹא תָּלוּ בּוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל תִּקְווֹת מְרֻבּוֹת וְגַם לֹא נִסּוּ לֶאֱסֹף אֶת הַסַּנְהֶדְרִין, כִּי יָדְעוּ וְהִכִּירוּ אֶת מַצַּב הָרוּחוֹת בָּעוֹלָם, כִּי „עֲתִידָה הַמִּינוּת לְהִתְפַּשֵּׁט" „וְהַמַּלְכוּת תֵּהָפֵךְ לְמִינוּת", וְעוֹד בְּרֵאשִׁית הִתְהַוּוּת הַמֶּרְכָּז בִּטְבֶרְיָה נִבָּא ר' יוֹחָנָן מֵרֹאשׁ כִּי „טְבֶרְיָה מַשְׁלִימָה לַמָּשִׁיחַ[1]" כְּלוֹמַר: טְבֶרְיָה הִיא הַתַּחֲנָה הָאַחֲרוֹנָה לַסַּנְהֶדְרִין וְלֹא תָּשׁוּב לְהִתְחַדֵּשׁ אֶלָּא עִם גְּאֻלַּת הָאֻמָּה.

עֵינֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל צָפוּ לְמֵרָחוֹק. בְּבִינָתָם הַגְּדוֹלָה הִכִּירוּ אֶת הַמַּצָּב, רָאוּ אֶת הַמִּתְרַחֵשׁ וְהִתְכּוֹנְנוּ לִקְרַאת הַבָּאוֹת. מְעַטִּים וְרָעִים הָיוּ יְמֵי הַמֶּרְכָּז הַדָּתִי בִּטְבֶרְיָה, אֲבָל הוּא גָּנַז אוֹצָרוֹת לָאֻמָּה וְצָר אוֹתָם בִּצְרוֹר חַיֵּי נֶצַח. בִּטְבֶרְיָה נֶאֶסְפָה תּוֹרַת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אֶל סֵפֶר, כָּל הַמַּאֲמָרִים, הַבֵּאוּרִים וְהַפֵּרוּשִׁים שֶׁל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל לַמִּשְׁנָה וְכָל הַהֲלָכוֹת וְהַדִּינִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ עַל יָדָם אַחֲרֵי חֲתִימָתָהּ חֻבְּרוּ יַחַד וְהָיוּ לְ„תַלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי", כְּדֻגְמַת תַּלְמוּד בַּבְלִי שֶׁאָסְפוּ וְחִבְּרוּ חַכְמֵי בָּבֶל, וַאֲשֶׁר גַּם הוּא אוֹצֵר בְּקִרְבּוֹ הֲמוֹן הֲלָכוֹת וּבֵאוּרִים שֶׁל חַכְמֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּכְלָל וּטְבֶרְיָה בִּפְרָט, אֲשֶׁר הֶעֱבִירוּ שָׁמָּה הַ„נְּחוּתִים", כְּלוֹמַר אֵלֶּה הַחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם שֶׁהָיוּ מְבַקְּרִים מִדֵּי פַּעַם בְּפַעַם אֶת טְבֶרְיָה וּמָסְרוּ אֶת הַדְּבָרִים אֶל חַבְרֵיהֶם הַחֲכָמִים אֲשֶׁר בְּבָבֶל.
וְעוֹד מִפְעָל כַּבִּיר אֶחָד אֲשֶׁר אֵין לְהַעֲרִיךְ אֶת הַשְׁפָּעָתוֹ עַל

[1] יַלְקוּט פ' וַיְחִי קס"א.

הַחַיִּים הַדָּתִיִּים, הַלְּאֻמִּיִּים וְהַחֶבְרָתִיִּים שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל, הִשְׁאִירָה לָנוּ טְבֶרְיָה שֶׁל הַיָּמִים הָהֵם. בַּמִּפְעָל הַכַּבִּיר הַזֶּה מִתְגַּלּוֹת בְּעִקָּר מַדְרֵגַת הַמּוּסָר הַנַּעֲלֶה וְהַמְּסִירוּת לְעַם יִשְׂרָאֵל שֶׁל הַנְּשִׂיאִים לְבֵית הִלֵּל.

כִּי עַד הַיָּמִים הָהֵם הָיְתָה הַיַּהֲדוּת בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּבְכָל תְּפוּצוֹת הַגּוֹלָה קְשׁוּרָה קֶשֶׁר אַמִּיץ אֶל הַנָּשִׂיא עַל יְדֵי עִבּוּר הַשָּׁנָה וְקִדּוּשׁ הֶחֳדָשִׁים. אֶת הַחֹדֶשׁ הָיוּ מְקַדְּשִׁים עַל פִּי רְאִיָּה. עֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת הַלְּבָנָה בְּמוֹלַדְתָּהּ הָיוּ מְעִידִים בִּפְנֵי בֵּית־דִּין שֶׁהָיָה אוֹמֵר: „מְקֻדָּשׁ, מְקֻדָּשׁ". מִלְּבַד זֶה הָיָה צֹרֶךְ לְהַשְׁווֹת אֶת חָדְשֵׁי הַלְּבָנָה לִימוֹת הַחַמָּה, כְּדֵי שֶׁחַג הַפֶּסַח יָחוּל תָּמִיד בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב וְחַג הַסֻּכּוֹת בְּחֹדֶשׁ הָאָסִיף. עִבּוּר הַשָּׁנָה וְקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ מְסוּרִים הָיוּ בִּידֵי הַנָּשִׂיא. עַל פִּי פְּקֻדָּתוֹ הָיוּ מִתְאַסְּפִים לָדוּן בְּעִבּוּר הַשָּׁנָה, וְעַל דַּעַת הַנָּשִׂיא הָיוּ מְעַבְּרִים אוֹתָהּ, מְקַדְּשִׁים אֶת הַחֹדֶשׁ וּמוֹדִיעִים לִרְחוֹקִים וְלִקְרוֹבִים עַל יְדֵי מַשּׂוּאוֹת אֵשׁ וּ„שְׁלִיחִים יוֹצְאִים".

עִבּוּר הַשָּׁנָה וְקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ שֶׁהָיוּ מְרֻכָּזִים בִּידֵי הַנָּשִׂיא הָיוּ אֵפוֹא הַשָּׂרִיד הָאַחֲרוֹן שֶׁל הַשִּׁלְטוֹן שֶׁנִּשְׁאַר עוֹד וְהַזִּקָּה הַיְחִידָה שֶׁל הָאֻמָּה לְמִשְׁפַּחַת הִלֵּל. מֶמְשֶׁלֶת רוֹמָא הָיְתָה מִתְאַמֶּצֶת לְהַאֲבִיד גַּם אֶת הַשָּׂרִיד הַזֶּה. בְּיִחוּד הִשְׁתַּדְּלוּ בָּזֶה הַנּוֹצְרִים, לְפָנִים — עַל יְדֵי קִלְקוּלִים שׁוֹנִים, עַל יְדֵי רַמָּאוּת וּשְׂכִירַת עֵדֵי שֶׁקֶר, וְאַחַר כָּךְ, כְּשֶׁהַשִּׁלְטוֹן הִגִּיעַ לְיָדָם, — בְּכֹחַ הַזְּרוֹעַ, וְחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים הָיוּ פְּעָמִים רַבּוֹת לְהֵחָבֵא בַּסֵּתֶר, כְּדֵי לָדוּן בְּעִבּוּר הַשָּׁנָה, וְהַשְּׁלִיחִים הָיוּ מִתְחַפְּשִׂים כְּסוֹחֲרִים וְרוֹכְלִים וּמוֹדִיעִים אֶת דִּבְרֵיהֶם בִּמְלִיצוֹת חִידוֹת. הוֹדָעָה

מְלִיצִית כָּזֹאת נִשְׁאֲרָה לָנוּ לְמִשְׁמֶרֶת בַּסִּפְרוּת הַתַּלְמוּדִית, וְזוֹ לְשׁוֹנָהּ:

„זוּג בָּא מֵרַקַּת וּתְפָשׂוֹ נֶשֶׁר וּבְיָדָם דְּבָרִים הַנַּעֲשִׂים בְּלוּז, וּמַאי נִיהוּ? תְּכֵלֶת. בִּזְכוּת הָרַחֲמִים וּבִזְכוּתָם יָצְאוּ בְּשָׁלוֹם. וַעֲמוּסֵי יְרֵכֵי נַחְשׁוֹן בִּקְּשׁוּ לִקְבֹּעַ נָצִיב אֶחָד וְלֹא הִנִּיחָן אֲדוֹמִי הַלָּז. אֲבָל בַּעֲלֵי אֲסוּפוֹת נֶאֶסְפוּ וְקָבְעוּ לוֹ נָצִיב בְּיֶרַח שֶׁמֵּת בּוֹ אַהֲרֹן הַכֹּהֵן[1]".

פֵּרוּשׁ הַדְּבָרִים: זוּג תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שְׁלִיחִים בָּאוּ מִטְּבֶרְיָה, וּבְיָדָם תְּכֵלֶת, כִּי הִתְחַפְּשׂוּ לְסוֹחֲרִים, וְנִתְפְּשׂוּ בִּידֵי פְּקִידֵי רוֹמָא. בִּזְכוּת הָרַחֲמִים וּבִזְכוּתָם נִצְּלוּ מִיָּדָם. וְהֵם מוֹדִיעִים, כִּי הַנָּשִׂיא לְבֵית דָּוִד, מִגֶּזַע נַחְשׁוֹן, רָצָה לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה וְלֹא הִנִּיחוֹ הַפָּקִיד הָרוֹמָאִי, אֲבָל הַחֲכָמִים נֶאֶסְפוּ וְעִבְּרוּ אֶת הַשָּׁנָה בְּחֹדֶשׁ אָב שֶׁבּוֹ מֵת אַהֲרֹן הַכֹּהֵן;

אָמְנָם בִּימֵי הִלֵּל נִדְמֶה הָיָה כִּי רָוַח לְיִשְׂרָאֵל בְּאַרְצוֹ. יְדִידוֹ יוּלְיָנוּס עָלָה עַל כִּסֵּא רוֹמָא וְלִבּוֹ רָחַשׁ טוֹב עַל עַם יִשְׂרָאֵל. אוּלָם חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הִכִּירוּ הֵיטֵב אֶת הַמַּצָּב הַמְּדִינִי שֶׁל מַלְכוּת רוֹמָא, וּבְכָל הֱיוֹתָם מַכִּירֵי טוֹבָה לְיוּלְיָנוּס עַל דִּבְרֵי הַיְדִידוּת וְעַל מַחֲשַׁבְתּוֹ הַטּוֹבָה, יָדְעוּ כִּי אֵין זֶה אֶלָּא בְּרַק אוֹר שֶׁפָּלַח רֶגַע אֶת עַנְנֵי הָעוֹפֶרֶת הַתְּלוּיִים עַל שְׁמֵי חַיֵּיהֶם לְמַעַן הַחְשִׁיךְ עֲלֵיהֶם אַחַר כָּךְ בְּיֶתֶר עֹז. וְדַוְקָא הִלֵּל הַנָּשִׂיא אֲשֶׁר הַקֵּיסָר קָרָא אוֹתוֹ אָחִי, בִּצַּע אֶת הַמִּפְעָל הַכַּבִּיר אֲשֶׁר הִנְחִילוֹ תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת. הוּא יָשַׁב וְחִשֵּׁב אֶת הַשָּׁנִים הַפְּשׁוּטוֹת וְהַמְעֻבָּרוֹת וְאֶת רָאשֵׁי הֶחֳדָשִׁים עַד עֵת קֵץ, כָּתַב אוֹתָם עַל סֵפֶר וְקִדֵּשׁ

[1] סנהדרין י"ב, א.

מֵראשׁ אֶת הֶחֳדָשִׁים, הֵפִיץ אֶת דְּבָרָיו בְּיִשְׂרָאֵל וְהוֹדִיעַ גָּלוּי (4119—359) כִּי מֵהַיּוֹם וָהָלְאָה פָּקְעָה זִקַּת הָאֻמָּה אֶל בֵּית הַנְּשִׂיאוּת, הַכֹּל מְחֻשָּׁב מֵראשׁ, הֶחֳדָשִׁים מְקֻדָּשִׁים לְמַפְרֵעַ וְעַל פִּי הַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה יָכְלָה הַיַּהֲדוּת בְּכָל תְּפוּצוֹתֶיהָ לִקְבֹּעַ אֶת מוֹעֲדֶיהָ וְאֶת רָאשֵׁי חֳדָשֶׁיהָ.

תַּלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי, חֵלֶק גָּדוֹל שֶׁל תַּלְמוּד בָּבֶל, וְסוֹד הָעִבּוּר וְקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ — „חָכְמָתֵנוּ וּבִינָתֵנוּ לְעֵינֵי כָּל הָעַמִּים", אֵלֶּה הֵם הַמַּתָּנוֹת הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר הֶעֱנִיקָה טְבֶרְיָה לְעַם יִשְׂרָאֵל בִּתְקוּפָה אֲיֻמָּה זוֹ.

ז

טְבֶרְיָה בְּשִׁפְלוּתָהּ

הֵילִילוּ יוֹשְׁבֵי הַמַּכְתֵּשׁ: זוֹ טְבֶרְיָה
הָעֲמֻקָּה כְּמַכְתֶּשֶׁת. (פְּסִקְתָּא)

בִּטּוּל הַנְּשִׂיאוּת — הַלַּחַץ וְהַדְּחָק — קִיּוּם הַתּוֹרָה מֵעֹנִי — הַמֶּרֶד בִּטְבֶרְיָה.

אֵת אֲשֶׁר נִבְּאוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיָּקוּם. גַּם עַל הַנְּשִׂיאוּת לְבֵית הִלֵּל הֵקִיץ הַקֵּץ. עוֹד שְׁלשָׁה נְשִׂיאִים קָמוּ אַחֲרֵי פְּטִירָתוֹ שֶׁל הִלֵּל הַשֵּׁנִי אֲשֶׁר הִפְקִיעַ אֵת זְקַת הָאֻמָּה לַנְּשִׂיאוּת וּמָסַר בְּיָדֶיהָ אֶת קְבִיעַת הַמּוֹעֲדוֹת, עִבּוּר הַשָּׁנִים וְקִדּוּשׁ הֶחֳדָשִׁים. הַנָּשִׂיא הָאַחֲרוֹן, ר' גַּמְלִיאֵל, הָיָה גַּם חָכָם בְּחָכְמַת הָרְפוּאָה וְנִכְבָּד מְאֹד בְּעֵינֵי הַקֵּיסָר תֵּדוֹסְיוּס הַשֵּׁנִי, אֲשֶׁר בְּכָל הֱיוֹתוֹ צוֹרֵר יִשְׂרָאֵל וְאוֹיֵב הַיַּהֲדוּת, חִבֵּב אֶת הַנָּשִׂיא וְגַם כִּבֵּד אוֹתוֹ בְּתָאֳרִים. אוּלָם אַחֲרֵי מוֹתוֹ בְּלִי בָּנִים (425—4185) לֹא נָתְנָה מֶמְשֶׁלֶת רוֹמָא לְמַנּוֹת נָשִׂיא עוֹד, וְאֶת כָּל הַהַכְנָסוֹת, הַמִּסִּים וְהָאַרְנוֹנִיּוֹת שֶׁהָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַעֲלִים לְבֵית הַנָּשִׂיא צִוָּה הַקֵּיסָר לְהָבִיא לְגִנְזֵי הַמַּמְלָכָה.

הַיַּהֲדוּת עָמְדָה גַּם בַּנִּסָּיוֹן הַקָּשֶׁה הַזֶּה שֶׁנִּתְנַסְּתָה בּוֹ. בְּאַבֵּד לָהּ הַשָּׂרִיד הָאַחֲרוֹן, סֵמֶל שִׁלְטוֹנָהּ, לֹא נִשְׁבַּר עוֹד כֹּחַ הַחַיִּים הַצָּפוּן בְּקִרְבָּהּ. וְאִם צִבּוּרִי נָפְלָה וְלֹא יָסְפָה קוּם, הִתְנַעֲרָה

טְבֶרְיָה מֵעֲפַר הַחֻרְבָּן וְהוֹסִיפָה לִחְיוֹת וּלְהִתְקַיֵּם. הַחוֹרֵשׁ חָרַשׁ אֶת חֲרִישׁוֹ, שִׂדֵּד אֶת שָׂדֵהוּ וְהוֹצִיא פְּרִי תְּבוּאָה. הָאוּמָּן עָסַק בְּאוּמָּנוּתוֹ, וְגַם חַכְמֵי הַתּוֹרָה הִתְלַקְּטוּ אֵלֶיהָ וְקוֹמְמוּ אֶת בֵּית מִדְרָשָׁם שֶׁהָיָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת בְּעֵינֵי הַגּוֹלָה וְשֵׁם חֲכָמָיו יָצָא לַמֶּרְחַקִּים. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר חָשַׁב הַמֶּלֶךְ הַיְּהוּדִי יוֹסֵף דוּנוּבַּם הַמּוֹלֵךְ בְּתֵימָן מַחֲשֶׁבֶת נָקָם בַּנּוֹצְרִים שְׁכֵנָיו וְרָדַף אוֹתָם בְּאַף וְחֵימָה, לְמַעַן נְקֹם אֶת דַּם הַיְּהוּדִים הַשָּׁפוּךְ בְּמַלְכוּת בִּיצַנְתִּי הָרוֹמָאִית, יָעַץ אַחַד הַבִּישׁוּפִּים אֶת הַקֵּיסָר לִתְפֹּס וְלָשִׂים בְּמַאֲסָר אֶת רַבָּנֵי טְבֶרְיָה וַחֲכָמֶיהָ וּלְהַכְרִיחַ עַל יְדֵי כָּךְ אֶת הַמֶּלֶךְ הַיְּהוּדִי בְּתֵימָן לְהָשִׁיב יָדוֹ מִן הַנּוֹצְרִים, כִּי גָדוֹל הָיָה כְּבוֹד חַכְמֵי טְבֶרְיָה גַּם בְּעֵינֵי הָאַת הַקָּרוֹב־הָרָחוֹק הַזֶּה הַמּוֹלֵךְ בְּעַרְבוֹת תֵּימָן.

וְיַד הַנּוֹצְרִים וְכֹהֲנֵיהֶם הָלְכָה הָלֹךְ וְקָשָׁה עַל הַיְּהוּדִים. נִדְמֶה הָיָה, כִּי אֵין לָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה כָּל עִנְיָן אַחֵר לַעֲנוֹת בּוֹ זוּלָתִי הַדְּאָגָה וְהַמַּחֲשָׁבָה הָאַחַת וְהַיְחִידָה כֵּיצַד לְהָצִיק לַיְּהוּדִים, לְמָרֵר אֶת חַיֵּיהֶם וּלְהַחְשִׁיךְ עֲלֵיהֶם אֶת עוֹלָמָם. וְכָל יוֹם וָיוֹם גְּזֵרוֹת רָעוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת, וְאֵין לְךָ יוֹם שֶׁאֵין גְּזֵרָתוֹ קָשָׁה מִשֶּׁל חֲבֵרוֹ. הַיּוֹם אוֹסְרִים עֲלֵיהֶם לִבְנוֹת בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת לִתְפִלָּה, לְמָחֳרָתוֹ אָסוּר לָהֶם גַּם לְתַקֵּן אֶת הַיְשָׁנִים, אִם אֵין סַכָּנַת מַפֹּלֶת צְפוּיָה לְעוֹבְרִים וְשָׁבִים. וְאַחַר כָּךְ חִבְּלוּ הַכְּמָרִים מְזִמַּת זָדוֹן שֶׁלֹּא הָיְתָה כָּמוֹהָ. עַל פִּי דְרִישָׁתָם נֶאֱסַר עַל הַיְּהוּדִים לִקְרֹא אֶת שְׁמַע, וּלְהַכְרִיז גָּלוּי עַל אֱמוּנַת הָאַחְדוּת. וּמִשְׁמָרוֹת מִשְׁמָרוֹת שֶׁל כְּמָרִים הָיוּ שׁוֹמְרִים עַל פִּתְחֵיהֶם שֶׁל בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת לְהַשְׁגִּיחַ וְלִשְׁמֹעַ אִם הַחַזָּן הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה קוֹרֵא אֶת שְׁמַע בָּרַבִּים.

הַגְּזֵרוֹת הַקָּשׁוֹת, הַלַּחַץ וְהַמְּצוּקָה וּמְזִמּוֹת הַזָּדוֹן שֶׁל כֹּהֲנֵי הַנּוֹצְרִים הִכְרִיעוּ סוֹף סוֹף אֶת סַבְלָנוּתָם שֶׁל הַיְּהוּדִים הַנִּדְכָּאִים, וּתְלוּנַת מֶרֶד חֲרִישִׁית הָיְתָה מְנַסֶּרֶת בַּחֲלַל הָאֲוִיר. וְאִם חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הִתְאַזְּרוּ עוֹד וְהִשְׁתַּדְּלוּ בְּכָל מַאֲמַצֵּיהֶם לְחַדֵּשׁ בִּטְבֶרְיָה אֶת מֶרְכַּז הַתּוֹרָה וְהַדַּעַת, הִנֵּה הַכְּמָרִים הַנּוֹצְרִים הָפְכוּ אוֹתָהּ לְמֶרְכַּז מֶרֶד וְהִתְקוֹמְמוּת. וְלַמְרוֹת הַכִּשְׁלוֹנוֹת שֶׁהָיוּ בְּסוֹפָן שֶׁל הַמְּרִידוֹת הַקּוֹדְמוֹת וְהַטְּבִיחוֹת הָאֲיֻמּוֹת שֶׁבָּאוּ אַחֲרֵיהֶן, נִמְצְאוּ בְּכָל זֹאת עֲשָׂרוֹת אֲלָפִים צְעִירִים אֲשֶׁר חִכּוּ לִשְׁעַת כֹּשֶׁר לִפְרֹק אֶת עֹל רוֹמָא מֵעַל צַוָּארָם, וְהַהִזְדַּמְּנוּת לֹא אֵחֲרָה לָבוֹא. מֶלֶךְ פָּרַס פָּשַׁט עַל סוּרְיָה וְהִגִּיעַ עַד שַׁעֲרֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאָז הָיְתָה טְבֶרְיָה לְמֶרְכַּז הַהִתְכַּנְּסוּת וְהַהִתְקוֹמְמוּת. בִּנְיָמִין אִישׁ טְבֶרְיָה, עָשִׁיר וְרַב פְּעָלִים, גִּיֵּס עַל חֶשְׁבּוֹנוֹ שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל וּשְׁלָחָם אֶל צְבָא פָּרַס לְהִלָּחֵם יָד בְּיָד בְּמַלְכוּת רוֹמָא הָרְשָׁעָה.

בְּתוֹצְאוֹתֶיהָ שֶׁל מִלְחָמָה זוֹ תָּלוּ הַיְּהוּדִים תִּקְווֹת טוֹבוֹת. כְּכָל שִׁלְטוֹן הַמִּתְקָרֵב בִּשְׁעַת דָּחְקוֹ הִבְטִיחוּ גַּם הַפַּרְסִים לְהַחֲזִיר לַיְּהוּדִים אֶת אַרְצָם וּלְהָשִׁיב אֶת כְּבוֹדָם. הַיְּהוּדִים נֶאֶזְרוּ חֲמַת נָקָם, הֶרְאוּ גְבוּרוֹת בַּמִּלְחָמָה, הָאָרֶץ נִכְבְּשָׁה לִפְנֵיהֶם וְגַם הָעִיר הַקְּדוֹשָׁה לֹא יָכְלָה עֲמֹד, וְהַיְּהוּדִים עִם הַפַּרְסִים נִכְנְסוּ בִּשְׁעָרֶיהָ כִּמְנַצְּחִים (614—4374).

עִם כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ בִּידֵי הַפַּרְסִים בָּטְלוּ מֵאֵלֶיהָ כָּל אוֹתָן הַגְּזֵרוֹת שֶׁגָּזְרוּ הַכְּמָרִים הַנּוֹצְרִים. הַיְּהוּדִים נִכְנְסוּ בְּקוֹמָה זְקוּפָה לְעִיר קָדְשָׁם, אֲשֶׁר זֶה רַבּוֹת בַּשָּׁנִים אֲסוּרָה הָיְתָה עֲלֵיהֶם דְּרִיסַת רֶגֶל בָּהּ, וּבְכָל עִיר וַעֲיָרָה נִבְנוּ בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת לִתְפִלָּה וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת לְתוֹרָה. וַתְּהִי הָרְוָחָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

בִּימֵי הָרְוָחָה הַמְּעַטִּים נִתְבָּרֵר, כִּי עִם הַהַשְׁפָּלוֹת וְהַדִּכּוּיִם הִכְּתָה תּוֹרַת יִשְׂרָאֵל שָׁרָשִׁים עֲמֻקִּים בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם. כִּמְעַט רָוַח לְיִשְׂרָאֵל, וְנִדְמֶה הָיָה כִּי שִׁלְטוֹן רוֹמָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אָבַד לָנֶצַח, בָּאוּ הֲמוֹנִים מִן הַגּוֹיִים לְהִתְגַּיֵּר וּלְהִסְתַּפֵּחַ עַל הָעָם הָעִבְרִי. רִאשׁוֹן לְגֵרֵי צֶדֶק אֵלֶּה הָיָה נָזִיר נוֹצְרִי אֲשֶׁר הִתְבּוֹדֵד יָמִים רַבִּים בְּחַדְרוֹ בַּמִּנְזָר הַבָּנוּי עַל הַר סִינָי. סְפֵקוֹת רַבִּים חָדְרוּ אֶל לִבּוֹ בְּנוֹגֵעַ לַתּוֹרָה הַנּוֹצְרִית וַיְהִי מַרְבֶּה בְּצוֹם וּתְפִלָּה בְּחַדְרוֹ הַבּוֹדֵד. וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה הָיְתָה עַל כָּל מְחוֹקְקֵי הַדָּתוֹת וְכֹהֲנֵיהֶן, וְרַק עַל מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים פָּרוּשׂ אוֹר נֹגַהּ, וְגַם פְּנֵי יֶתֶר הַנְּבִיאִים יָפִיקוּ אוֹרָה וְשִׂמְחָה. וַיַּעֲזֹב אֶת מִירַת הַמִּנְזָר אֲשֶׁר עַל הַר סִינַי וַיַּעֲבֹר אֶת כָּל הַמִּדְבָּר וַיַּגִּיעַ עַד טְבֶרְיָה, שָׁם הִרְצָה אֶת דְּבָרָיו לִפְנֵי הַחֲכָמִים וַיִּכָּנֵס בַּבְּרִית, וַיְהִי יְהוּדִי נֶאֱמָן לְתוֹרָתוֹ וּמֵלִיץ וּמָגֵן עַל יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הָעַמִּים כָּל יְמֵי חַיָּיו.

כְּכָל הַגּוֹיִים לֹא עָמַד גַּם מֶלֶךְ פָּרַס בְּדִבּוּרוֹ וְלֹא קִיֵּם אֶת הַבְטָחָתוֹ לַיְּהוּדִים אֲשֶׁר עָזְרוּ לוֹ בַּמִּלְחָמָה עֵזֶר לֹא מְעַט. וְלֹא לְבַד שֶׁלֹּא הֶחֱזִיר לָהֶם אֶת אַרְצָם אֶלָּא גַּם הִטִּיל עֲלֵיהֶם מִסִּים כְּבֵדִים וְרַבִּים מֵהֶם הִגְלָה לְאֶרֶץ פָּרַס. וְכַאֲשֶׁר נוֹדַע לְהֵרַקְלִיּוּס קֵיסַר רוֹמָא, כִּי נִבְאֲשָׁה פָּרַס בַּיְּהוּדִים, הֶחֱלִיט לָבוֹא אִתָּם בִּדְבָרִים וּלְמָשְׁכָם אוֹתָם אֵלָיו. הוּא שָׁלַח דְּבָרוֹ אֶל בִּנְיָמִין אִישׁ טְבֶרְיָה אֲשֶׁר הִכִּירוֹ מִכְּבָר, הִבְטִיחַ סְלִיחָה כְּלָלִית לַמּוֹרְדִים וְלַמִּתְקוֹמְמִים וְגַם הֲנָחוֹת יְדוּעוֹת לַיְּהוּדִים תּוֹשְׁבֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. הֵרַקְלִיּוּס בָּא לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהִגִּיעַ עַד טְבֶרְיָה (627—4387) וְהִתְאַכְסֵן בְּבֵיתוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין אִישׁ טְבֶרְיָה, וּבִנְיָמִין כִּלְכֵּל אוֹתוֹ

טְבֶרְיָה עִם יָם הַכִּנֶּרֶת

רֶפְּרוֹדוּקְצְיָה מִצִּיּוּרוֹ שֶׁל גִּימַן

וְאֶת חֵילוֹ בְּיָד נְדִיבָה. אוּלָם כַּאֲשֶׁר שָׁאַל אוֹתוֹ הַקֵּיסָר מַדּוּעַ הִתְקוֹמְמוּ הַיְּהוּדִים, לֹא נָפַל רוּחוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין וְעָנָהוּ בְּפֶה מָלֵא וּבְגָאוֹן: מִפְּנֵי שֶׁאַתֶּם צוֹרְרִים אוֹתָנוּ וְאֶת תּוֹרָתֵנוּ.

גַּם הֵרַקְלִיוּס לֹא עָמַד בְּדִבּוּרוֹ. הַכֹּהֲנִים הַנּוֹצְרִים דִּבְּרוּ עַל לִבּוֹ וְדָרְשׁוּ מִמֶּנּוּ בְּכָל תֹּקֶף לִנְקֹם בַּיְּהוּדִים אֶת נִקְמַת הַנּוֹצְרִים שֶׁנֶּהֶרְגוּ בִּשְׁעַת כִּבּוּשׁ יְרוּשָׁלַיִם. הַכֹּהֲנִים הִתִּירוּ לוֹ אֶת הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְבִלְתִּי פְּגֹעַ בַּיְּהוּדִים אֶת עֲוֹן הַמֶּרֶד וְהַהִתְקוֹמְמוּת, וּלְיֶתֶר בִּטָּחוֹן קָבְעוּ יוֹם מְיֻחָד לְצוֹם וְתַעֲנִית שֶׁיִּהְיֶה לְכַפָּרַת עָוֹן, וְנַחְשׁוֹל דָּמִים חָדָשׁ הִשְׂתָּעֵר עַל הַיַּהֲדוּת בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, רְדִיפוֹת וָלַחַץ אֲשֶׁר גַּם טְבֶרְיָה לֹא נִקְּתָה מֵהֶן.

ח

חֲלִיפוֹת וּתְמוּרוֹת

כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ בִּידֵי עוֹמַר — הַיְהוּדִים עוֹזְרִים לַכָּלִיף — גֵּרוּשׁ הַיְהוּדִים מִטְּבֶרְיָה — חִבּוּר הַדִּקְדּוּק וְהַנִּקּוּד — מַסְעֵי הַצְּלָב — הַיִּשּׁוּב בִּטְבֶרְיָה מִדַּלְדֵּל וְחָרֵב — טְבֶרְיָה חוֹזֶרֶת וְנַעֲשֵׂית לְמֶרְכַּז הַיַּהֲדוּת.

הֶרַקְלִיוּס, שֶׁהֵפֵר אֶת שְׁבוּעָתוֹ וְאֶת נִדְרוֹ לַיְּהוּדִים, זָכָה לִרְאוֹת עוֹד בְּחַיָּיו, כִּי גַּם יוֹם הַצּוֹם שֶׁקָּבְעוּ כְּמָרָיו לְכַפָּרַת עֲוֹן לֹא עָמַד לוֹ בְּיוֹם צָרָה. כִּי לֹא עָבְרוּ יָמִים מְרֻבִּים וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עָבְרָה מִתַּחַת שִׁלְטוֹנוֹ לִידֵי הָעֲרָבִים.

מֵעַרְבוֹת צִיָּה פָּרַץ גּוֹי עַז נֶפֶשׁ וְשׁוֹאֵף קְרָבוֹת וְהִגִּיעַ עַד לְשַׁעֲרֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. הַיְּהוּדִים הַנֶּאֱנָקִים וְהַנֶּאֱנָחִים מִתִּגְרַת יַד הַנּוֹצְרִים, הֶרְאוּ לְכַלִּיף הָעֲרָבִים אֶת מְבוֹא הָעִיר קֵסָרְיָה הַמְבֻצָּרָה וְהִיא נִכְבְּשָׁה לְפָנָיו. מִשָּׁם הִבְקִיעַ אֶל פְּנִים הָאָרֶץ וְהִגִּיעַ לְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלָיִם. הָעִיר לֹא יָכְלָה עֲמֹד בִּפְנֵי צִבְאוֹת הָעֲרָבִים וְקִבְּלָה אֶת עֹל מַלְכוּת הַכַּלִּיף (4398—638). הַבִּישׁוֹף בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁעָלָיו הֻטַּל לִמְסֹר אֶת מַפְתְּחוֹת הָעִיר לַכּוֹבֵשׁ — רַק בַּקָּשָׁה אַחַת הָיְתָה לוֹ בִּשְׁעַת מְסִירַת הַמַּפְתֵּחַ: לְהַשְׁאִיר אֶת יְרוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ לִפְנֵי כֵן, סְגוּרָה בִּפְנֵי הַיְּהוּדִים.

בַּקָּשָׁתוֹ שֶׁל „כֹּהֵן צֶדֶק" זֶה נִתְּנָה לוֹ בִּמְלוֹאָהּ, וְעוֹד יוֹתֵר

מֵאֲשֶׁר בִּקֵּשׁ. עוֹמַר סָגַר אֶת יְרוּשָׁלַיִם בִּפְנֵי הַיְּהוּדִים וְגַם גֵּרֵשׁ אוֹתָם מִטְּבֶרְיָה, אֲבָל צֵרַף אֲלֵיהֶם גַּם אֶת הַנּוֹצְרִים. כָּל הַגְּזֵרוֹת שֶׁגָּזַר עוֹמַר נִגְזְרוּ עַל שְׁנֵי „עַמֵּי הַסֵּפֶר בִּנְשִׁימָה אַחַת".

אוּלָם גְּזֵרָתוֹ שֶׁל עוֹמַר הָיְתָה מֵאוֹתָן סוּג הַגְּזֵרוֹת „דַּעֲבִידֵי דְבָטְלֵי". רַק לְיָמִים מְעַטִּים נֶעֶזְבָה טְבֶרְיָה מִיּוֹשְׁבֶיהָ, וּלְאַחַר זְמַן, כַּעֲבֹר זַעַם, שָׁבוּ וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ. וְאִם כִּי יְשִׁיבַת טְבֶרְיָה לֹא חָזְרָה לִכְבוֹדָהּ הָרִאשׁוֹן, כִּי מֶרְכָּזִים אֲחֵרִים קָמוּ בְּבָבֶל אֲשֶׁר יְבַקְשׁוּ תוֹרָה מִפִּיהֶם, הִנֵּה גַּם בִּתְקוּפַת דִּלְדּוּל זוֹ, הֶעֱנִיקָה טְבֶרְיָה אוֹצְרוֹת חַיִּים לָאֻמָּה. כִּי בַּיָּמִים הָהֵם הָיְתָה טְבֶרְיָה מִשְׁכָּן לַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית, לִלְבוּנָהּ וּלְבֵרוּרָהּ. חַכְמֵי טְבֶרְיָה עָשׂוּ סְפִירוֹת סְפִירוֹת לַתּוֹרָה, מָנוּ וְסָפְרוּ אֶת פְּסוּקֵי הַתּוֹרָה וְהַנְּבִיאִים וְהַכְּתוּבִים, אֶת הַמִּלִּים וְאֶת הָאוֹתִיּוֹת, וְיָצְרוּ מַסֹּרֶת קְבוּעָה לָהֶם. הֵם צָלְלוּ לְתוֹךְ מִכְמַנֵּי הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית וּמִתּוֹךְ הֲבָנָה לְרוּחָהּ וְעַל יְסוֹד הַמַּסֹּרֶת הַמְקֻבֶּלֶת קָבְעוּ לַלָּשׁוֹן אֶת חֻקֵּי הַדִּקְדּוּק, כְּלָלָיו וּפְרָטָיו, וְאֶת נִקּוּד הַמִּלִּים לִקְרִיאָה נְכוֹנָה. מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל בַּעֲלֵי הַנִּקּוּד בִּטְבֶרְיָה הֵם יְסוֹד מַכְרִיעַ לְכָל בַּעֲלֵי הַדִּקְדּוּק שֶׁקָּמוּ בְּיִשְׂרָאֵל, בְּהַכִּירָם, כִּי „הֵם צַחֵי הַלָּשׁוֹן מִכָּל הַיְּהוּדִים[1]" כִּי „מֵהֶם הָיוּ אַנְשֵׁי הַמַּסֹּרֶת וּמֵהֶם קִבַּלְנוּ כָּל הַנִּקּוּד", כִּי „שָׁלֹשׁ[2] פְּעָמִים הִסְתַּכְּלוּ כָּל מִלָּה וְכָל נְקֻדָּה וְכָל מָלֵא וְכָל חָסֵר".

תַּחַת שִׁלְטוֹנָם שֶׁל הָעֲרָבִים הָיְתָה טְבֶרְיָה „עִיר גְּדוֹלָה וּבִירַת גְּלִיל הַיַּרְדֵּן, בְּנוּיָה בְּמוֹרַד הָהָר וּמִשְׂתָּרַעַת בְּאֹרֶךְ מִילִים אֲחָדִים, וְגַם חוֹמוֹת בְּצוּרוֹת הָיוּ לָהּ". אוּלָם הַיִּשּׁוּב

[1] ר׳ יוֹנָה אִבְּן גְּנַח. [2] סֵפֶר הַצַּחוּת לְאִבְּן עֶזְרָא.

הַיְהוּדִי הָלַךְ וְדַל בָּהּ. הַמִּלְחָמוֹת הַתְּמִידִיּוֹת שֶׁהִתְחוֹלְלוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מַסְעֵי הַצְּלָב וְהַפְּגָעִים וְהַזְּוָעוֹת הַכְּרוּכִים בָּהֶם, הֶחֱרִיבוּ אֶת הַיִּשּׁוּב הַיְהוּדִי, וְשָׁנִים רַבּוֹת לְמֵאוֹת הָיְתָה טְבֶרְיָה נֶעֱזֶבֶת לְגַמְרֵי מִיהוּדִים, אוֹ שֶׁהָיָה נִמְצָא בָּהּ יִשּׁוּב קָטָן וְדַל שֶׁלֹּא הָיָה רִשּׁוּמוֹ נִכָּר. תַּחַת שִׁלְטוֹנָם שֶׁל אַבִּירֵי הַצְּלָב הַקַּנָּאִים לְדָתָם לֹא הָיְתָה טְבֶרְיָה וְכָל עִיר יְהוּדִית אַחֶרֶת יְכֹלָה לְהִתְנַעֵר מֵעֲפַר חֻרְבָּנָהּ. וְגַם כַּאֲשֶׁר הִכָּה צְלַח אַלְדִּין אֶת צִבְאוֹת הַנּוֹצְרִים בְּחִטִּין עַל יַד טְבֶרְיָה, וְהַנְּסִיכָה הַמּוֹשֶׁלֶת מֻכְרָחָה הָיְתָה לִמְסֹר לוֹ אֶת הָעִיר, לֹא נִשְׁתַּנָּה בְּהַרְבֵּה הַמַּצָּב. הַמּוֹשְׁלִים הָעַרְבִים הָיוּ גִּבּוֹרֵי מִלְחָמָה, הֵם יָדְעוּ לְהַרְאוֹת אֶת נַחַת זְרוֹעָם בְּיוֹם קְרָב, אֲבָל לֹא יָדְעוּ לְנַהֵל מְדִינָה בִּימֵי הַשָּׁלוֹם. הַדְּרָכִים הָיוּ מְשֻׁבָּשׁוֹת בְּלִסְטִים וּבְשׁוֹדְדִים, וְאִי־אֶפְשָׁר הָיָה לַעֲבֹר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם אֶלָּא בְּשַׁיָּרָה גְדוֹלָה וְחַיָּלִים מְזֻיָּנִים שְׂכִירִים שׁוֹמְרִים עָלֶיהָ.

מֵאוֹת בַּשָּׁנִים הָיְתָה טְבֶרְיָה חֲרֵבָה וַעֲזוּבָה מִיהוּדִים, וְרַק נוֹסְעִים וְתַיָּרִים נוֹעָזִים פְּקָדוּהָ לְעִתִּים וְהֵעִידוּ עַל חֻרְבָּנָהּ וְעַל קִבְרוֹת הַצַּדִּיקִים שֶׁבָּהּ, עַד שֶׁבָּא לָהּ יוֹם פְּקֻדָּה, וְנִדְמֶה הָיָה, כִּי נְבוּאַת ר׳ יוֹחָנָן אֲשֶׁר אָמַר „טְבֶרְיָה מַשְׁלֶמֶת לַמָּשִׁיחַ" הוֹלֶכֶת וּמִתְקַיֶּמֶת. טְבֶרְיָה נִבְנְתָה וּמִבִּנְיָנָהּ צָמְחָה תִּקְוָה לִגְאֻלַּת הָאֻמָּה כֻּלָּהּ.

דּוֹן יוֹסֵף נָשִׂיא, אַחַד הָאֲנוּסִים אֲשֶׁר בְּנַצְרוּתוֹ נִקְרָא בְּשֵׁם יוֹהַאן מִיקוּוִיס, הִצְלִיחַ לְהַגִּיעַ לְקוּשְׁטָא. אִשְׁתּוֹ הָיְתָה בַּת הַגְּבִירָה חַנָּה מֶנְדוֹסְיָה, אִשָּׁה כְּבוּדָה וַעֲשִׁירָה מְאֹד, אֲשֶׁר הָיוּ לָהּ קִשְׁרֵי מִסְחָר וְעִסְקֵי כֶּסֶף עִם רַבִּים מִשָּׂרֵי הַמְּלוּכָה בְּאֵירוֹפָּה.

בְּקוּשְׁטָא עָלָה בְּיָדוֹ לְפַלֵּס לוֹ נָתִיב בַּחֲצֵרוֹ שֶׁל הַשֻּׁלְטָן סוּלֵימָן הַמְּפֹאָר. דוֹן יוֹסֵף נָשָׂא חֵן בְּעֵינֵי הַשֻּׁלְטָן, וְהַשֻּׁלְטָן גִּדֵּל אוֹתוֹ עַל כָּל הַשָּׂרִים וְנָתַן לוֹ בְּמַתָּנָה אֶת טְבֶרְיָה וְשֶׁבַע עָרִים וּכְפָרִים מִסְּבִיבָהּ. עַל שְׁטַר הַמַּתָּנָה חָתְמוּ חֲתִימָה מְשֻׁלֶּשֶׁת: הַשֻּׁלְטָן, בְּנוֹ יוֹרֵשׁ הָעֶצֶר סֶלִים וְנֶכְדּוֹ, לְמַעַן יִהְיֶה לוֹ עֶרֶךְ קַיָּם לְעוֹלָם וְכָל מֶמְשָׁלָה לֹא תוּכַל לְבַטְּלוֹ. בִּשְׁטַר הַמַּתָּנָה כָּתוּב הָיָה בְּפֵרוּשׁ, שֶׁבְּכָל הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה הַנִּתָּנִים לַאֲחֻזַּת עוֹלָם לְדוֹן יוֹסֵף הַנָּשִׂיא יֵשְׁבוּ רַק יְהוּדִים.

אַחֲרֵי אֲשֶׁר מֵת הַשֻּׁלְטָן סוּלֵימָן, וּבְנוֹ סֶלִים מָלַךְ תַּחְתָּיו, גָּדַל כְּבוֹדוֹ שֶׁל יוֹסֵף נָשִׂיא מְאֹד, כִּי הַשֻּׁלְטָן סֶלִים הָיָה יְדִידוֹ מִנֹּעַר. סֶלִים הִכְתִּיר אֶת יוֹסֵף בְּכֶתֶר הַדֻּכָּס מִנַּקְסוֹס וַיִּתֵּן לוֹ מֶמְשָׁלָה עַל שְׁנֵים־עָשָׂר אִיִּים בַּיָּם הַתִּיכוֹן. אָז הָגָה יוֹסֵף הַנָּשִׂיא רַעְיוֹן לְכוֹנֵן בִּטְבֶרְיָה וּסְבִיבוֹתֶיהָ קִבּוּץ מְדִינִי יְהוּדִי, וַיִּשְׁלַח אֶת עוֹשֵׂה דְבָרוֹ, ר׳ יוֹסֵף בֶּן אַרְדּוּט, וַיְצַוֵּהוּ עַל בִּנְיַן הָעִיר וּבִצּוּר חוֹמָתָהּ.

וַיְהִי דְּבַר הַמֶּלֶךְ בְּיַד בֶּן אַרְדּוּט אֶל פַּחַת דַּמֶּשֶׂק וְאֶל שַׂר גְּלִיל צְפַת לֵאמֹר: כָּל אִישׁ מֵהַבּוֹנִים נוֹשְׂאֵי הַסֵּבֶל מִבֵּין הָעַרְבִים אֲשֶׁר לֹא יֵלֵךְ לִבְנוֹת אֶת טְבֶרְיָה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא, וְכֹל אֲשֶׁר יִשְׁאַל מִכֶּם בֶּן אַרְדּוּט תַּעֲשׂוּ. גַּם הַמֶּלֶךְ נָתַן מֵאוֹצְרוֹתָיו סְכוּם כֶּסֶף מְסֻיָּם. מִלְּבַד אֲשֶׁר הַגְּבֶרֶת דּוֹנָה חַנָּה מֶנְדּוֹסְיָה הִזִּילָה זָהָב רַב לַדָּבָר.

מִלְּבַד בִּנְיַן הָעִיר וְהַחוֹמָה צִוָּה יוֹסֵף נָשִׂיא לָטַעַת גַּנֵּי פְרִי מִסָּבִיב לִטְבֶרְיָה וַעֲצֵי תּוּת רַבִּים וּמִסְּפָרַד הִזְמִין כִּבְשֵׂי צֶמֶר נָקִי, כִּי אָמַר לִבְנוֹת בָּתֵּי חֲרֹשֶׁת לְמֶשִׁי, וַיִּשְׁלַח לִקְהִלּוֹת

הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּמַמְלֶכֶת הָאֶפִּיפְיוֹר וּבְיֶתֶר אַרְצוֹת אֵרוֹפָּה לִקְרֹא לָהֶם לְהֵחָלֵץ וְלַעֲלוֹת לָאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה, וּבְיִחוּד בַּעֲלֵי אוּמָנִיּוֹת וְיוֹדְעֵי מְלָאכָה, „כְּדֵי לְתַקֵּן אֶת הָאָרֶץ בְּיִשּׁוּבָהּ". וְגַם אֳנִיּוֹת שָׁלַח לְחוֹפֵי אַנְכּוֹנָה[1] וּוֵנֶצְיָה לְהַסִּיעַ אֶת הָעוֹלִים.

הָעֲבוֹדָה נֶעֶשְׂתָה בִּמְהִירוּת וּבְמֶרֶץ רַב וְגַם עוֹרְרָה אֶת קִנְאַת הָעֲרָבִים. שֵׁרִיף[2] אֶחָד מִנִּכְבַּדֵּי הָעֲרָבִים הִזְעִיק אֶת הַתּוֹשָׁבִים וַיְּסִיתֵם לְהִתְקוֹמֵם לְבֶן אַרְדּוּט וְלִבְלִי לֶכֶת לַעֲבֹד, כִּי מָצָא כָּתוּב בְּסֵפֶר עַתִּיק: „כַּאֲשֶׁר תִּבָּנֶה הָעִיר שֶׁשְּׁמָהּ טְבֶרְיָה תֹּאבַד הָאֱמוּנָה וְהָיִינוּ חַטָּאִים." הַדָּבָר נוֹדַע לַפֶּחָה וַיֶּחֱרַד לִקְרַאת הַשְּׁמוּעָה וַיְמַהֵר וַיִּשְׁלַח שׁוֹמְרִים וַאֲנָשִׁים וַיֶּאֶסְרוּ שְׁנַיִם מִן הַמְסָרְבִים לַעֲבֹד וַיַּעַשׂ בָּהֶם שְׁפָטִים. וַתִּבָּנֶה וַתִּכּוֹנֵן טְבֶרְיָה בִּשְׁנַת חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה לַיְצִירָה, וְחוֹמוֹתֶיהָ גְּדוֹלוֹת וּבְצוּרוֹת וְקַו אֹרֶךְ שֶׁל אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה יָסֹב אוֹתָן.

וְאִם כִּי רַבִּים מִן הָעוֹלִים לֹא הִגִּיעוּ לְאֶרֶץ חֶמְדָּתָם, כִּי פָּגְעוּ בָּהֶם אַבִּירֵי מַלְטָה וַיַּטְבִּיעוּם בַּיָּם, קָם בְּכָל זֹאת יִשּׁוּב בִּטְבֶרְיָה אֲשֶׁר הֵבִיא תִּקְוָה בְּלֵב יִשְׂרָאֵל, אוּלָם הַתִּקְווֹת לֹא נִתְקַיְּמוּ. כִּי מֵת הַשֻּׁלְטָן סֶלִים, מָגִנּוֹ שֶׁל דּוֹן יוֹסֵף הַנָּשִׂיא, וְהַשְׁפָּעָתוֹ שֶׁל דּוֹן יוֹסֵף רָפְתָה בְּחוּגֵי הַשִּׁלְטוֹן.

הַיִּשּׁוּב שֶׁהִתְכּוֹנֵן בִּטְבֶרְיָה עַל יְדֵי דּוֹן יוֹסֵף הַנָּשִׂיא הִתְקַיֵּם יוֹתֵר מִמֵּאָה שָׁנָה, אֲבָל זֶה הָיָה יִשּׁוּב חֲלוּקָנִי וְלֹא יִשּׁוּב יוֹצֵר, בַּעַל הַשְׁפָּעָה מְדִינִית וְכַלְכָּלִית. יִשּׁוּב שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַקּוֹבְעִים לְמוֹדָם לְשֵׁם „טְבֶרְיָה תִּבָּנֶה וְתִתְכּוֹנֵן בִּמְהֵרָה...

[1] עִיר עַל שְׂפַת הַיָּם הָאַדְרִיאַטִי. [2] שֵׁם־תֹּאַר לְצֶאֱצָאֵי מוּחַמֶּד.

שֶׁחַיֵּיהֶם תְּלוּיִים לָהֶם מִנֶּגֶד עַד עֵת בּוֹא הַסְפָּקָתָם... שֶׁנַּפְשָׁם בָּרָעָב וּבַצָּמָא... עֲנִיִּים מְרוּדִים רְעֵבִים גַּם צְמֵאִים." וְגַם הַיִּשּׁוּב הַזֶּה נֶהֱרַס כֻּלּוֹ, כִּי גָּבַר שֹׁד וְחָמָס בָּאָרֶץ. אַחֲרֵי שֶׁנֶּהֱרַג הָאֱמִיר הַמּוֹשֵׁל בַּגָּלִיל עַל יְדֵי מֶמְשֶׁלֶת תֻּרְקִיָּה, כַּאֲשֶׁר נְסַפֵּר בַּפֶּרֶק הַבָּא, שָׁנִים אֲחָדוֹת לִפְנֵי חָרְבָּנָהּ הַשָּׁלֵם שֶׁל הָעִיר, בָּא לִטְבֶרְיָה הָרַב הַמְפֻרְסָם יְשַׁעְיָהוּ הוֹרְבִיץ, הַנּוֹדָע בְּשֵׁם בַּעַל הַשְׁלָ"ה עַל שֵׁם סִפְרוֹ „שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית" וְעַד הַיּוֹם קַיָּם בֵּית כְּנֶסֶת אֶחָד הַנִּקְרָא עַל שְׁמוֹ.

ט

הַיִּשּׁוּב הֶחָדָשׁ

מֶמְשֶׁלֶת תֻּרְכִּיָּה וְשִׁלְטוֹנָהּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — הָאֱמִיר טַהַר אֶל עוֹמַר — הָרַב אַבּוּלְעַפְיָא — טְבֶרְיָה שָׁבָה וְנִבְנֵית — סַכָּנַת חֻרְבָּן.

מֶמְשֶׁלֶת תֻּרְכִּיָּה הֶרְאֲתָה גְבוּרוֹת בְּמִלְחֲמוֹתֶיהָ הָרַבּוֹת. עַד שַׁעֲרֵי וִינָה הִגִּיעוּ צִבְאוֹתֶיהָ הַגִּבּוֹרִים. וּמִפְּנֵי נַחַת יָדָהּ חָרְדָה אֵירוֹפָּה כֻּלָּהּ. אוּלָם כְּגֹדֶל גְּבוּרָתָהּ עַל שְׂדֵה קְרָב, גָּדְלָה הָעֲזוּבָה בְּאַרְצוֹת שִׁלְטוֹנָהּ בִּשְׁנוֹת שָׁלוֹם. וּבְיוֹתֵר — בָּאֲרָצוֹת הָרְחוֹקוֹת מִקּוּשְׁטָא, מֶרְכַּז הַשִּׁלְטוֹן.

דְּרָכִים כְּבוּשׁוֹת וּמְסִלּוֹת סְלוּלוֹת לֹא הָיוּ בָּאָרֶץ. וּבִטְחוֹן הַחַיִּים וְהָרְכוּשׁ הָיָה לָקוּי בְּמִדָּה שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנָּה. שׁוֹדְדִים וְלִסְטִים הָיוּ אוֹרְבִים עַל הַדְּרָכִים, מִתְנַפְּלִים עַל הַשַּׁיָּרוֹת וְעַל עוֹבְרֵי אֹרַח וּמְלַסְטְמִים וּמַצִּיגִים אוֹתָם כִּכְלִי רֵיק. אִי־אֶפְשָׁר הָיָה לַעֲבֹר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם גַּם לְשַׁיָּרוֹת גְּדוֹלוֹת, זוּלָתִי אִם חֲמִשִּׁים פָּרָשִׁים מְזֻיָּנִים הָיוּ מְלַוִּים אוֹתָן וְשׁוֹמְרִים עֲלֵיהֶן בְּשָׂכָר וְתַשְׁלוּמִים.

הַפַּחוֹת הַמּוֹשְׁלִים בְּשֵׁם הַשִּׁלְטוֹן הָיוּ יוֹשְׁבִים בְּצִידוֹן וּבְדַמֶּשֶׂק וּמִשָּׁם הָיוּ פּוֹרְשִׂים אֶת מְצוּדַת שִׁלְטוֹנָם עַל סוּרְיָה וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אוּלָם הֵם לֹא דָאֲגוּ לְבִטְחוֹן הַחַיִּים וְהָרְכוּשׁ, וְלֹא

רְחוֹב בִּטְבֶרְיָה

נִקְפּוּ אֶצְבַּע לְהִתְפַּתְּחוּת סְחַר הָאָרֶץ, מַרְכֻּלְתָּהּ וּמַעֲרָבָהּ. כָּל פְּעֻלָּתָם נִצְטַמְצְמָה בִּגְבִיַּת מִסִּים מֵאֵת תּוֹשָׁבֵי הֶעָרִים וּמֵאֵת הַפַּלָּחִים הָעֲנִיִּים עוֹבְדֵי הָאֲדָמָה. הַמִּסִּים הָאֵלֶּה הָיוּ נִגְבִּים עַל יְדֵי הַשֵּׁיכִים וְהָאֱמִירִים מִבְּנֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הָיוּ הָאַחֲרָאִים לָהֶם בִּפְנֵי הַשִּׁלְטוֹנוֹת.

וְיֵשׁ אֲשֶׁר אַחַד הַשֵּׁיכִים אוֹ הָאֱמִירִים לֹא הִסְתַּפֵּק בִּגְבִיַּת הַמִּסִּים בִּלְבָד, וְרוּחַ גְּבוּרָה עוֹרְרָה אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת גַּם סְדָרִים בָּאָרֶץ, לְבַעֵר אַחֲרֵי הַשּׁוֹדְדִים וּלְהָגֵן עַל הַשַּׁיָּרוֹת וְאוֹרְחוֹת הַסּוֹחֲרִים. וַתֵּצַר עֵין הַמֶּמְשָׁלָה בַּשֵּׁיךְ הַזֶּה אוֹ בָּאֱמִיר, כִּי פָּחֲדָה מִפְּנֵי הַשְׁפָּעָתָם עַל הַתּוֹשָׁבִים שֶׁלֹּא תִגְדַּל עוֹד יוֹתֵר עַל יְדֵי מַעֲשֵׂיהֶם הַכַּבִּירִים וְאֹמֶץ לִבָּם. וַתְּהִי אַחֲרִית הַשֵּׁיכִים הָאֵלֶּה אֲבַדּוֹן וְכִלָּיוֹן.

אֵין פֻּרְעָנוּת בָּאָה אֶלָּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל. וַאֲפִילוּ אִם לֹא לוֹ הִיא מְכֻוֶּנֶת מִלְּכַתְּחִלָּה. מִקְרִים וּמְאֹרָעוֹת כָּאֵלֶּה מְצוּיִים הָיוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מָאתַיִם שָׁנָה, וְהַיְּהוּדִים נִפְגְּעוּ רִאשׁוֹנָה בָּהֶם. קִנְאַת הַמֶּמְשָׁלָה בַּשֵּׁיכִים אָכְלָה אֶת הַיְּהוּדִים. מֶמְשֶׁלֶת תֻּרְכִּיָּה קִנְּאָה בָּאֱמִיר הַדְּרוּזִי פַּכְר אַלְדִּין, שֶׁהֵעֵז לָשִׂים אֶת מִשְׁטָרוֹ בָּאָרֶץ לְבַעֵר אַחֲרֵי הַשּׁוֹדְדִים וְהַחוֹמְסִים, וַתְּמִיתֵהוּ, אָז חָרְבָה טְבֶרְיָה וְנִתְרוֹקְנָה מִתּוֹשָׁבֶיהָ הַיְּהוּדִים לְיָמִים רַבִּים.

שִׁבְעִים שָׁנָה הָיְתָה טְבֶרְיָה שׁוֹמֵמָה וַעֲזוּבָה מִתּוֹשָׁבִים יְהוּדִים. אוּלָם אַחֲרֵי עָבֹר עָלֶיהָ עֲשָׂרוֹת שָׁנִים שֶׁל חֻרְבָּן הִתְיָאֲשׁוּ רַבָּנֵי הַדּוֹר מִבִּנְיָנָהּ וּכְבָר חָשְׁבוּ כִּי אֵין תְּקוּמָה לִטְבֶרְיָה עַד שֶׁיָּבוֹא הַמָּשִׁיחַ, וַיְהִי הַדָּבָר בְּפִיהֶם לְמָשָׁל, וּכְשֵׁם

שֶׁאָמְרוּ „יְהֵא מֻנָּח עַד שֶׁיָּבוֹא אֵלִיָּהוּ", אוֹ עַד יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ, כֵּן אָמְרוּ: עַד שֶׁתִּבָּנֶה טְבֶרְיָה.

בַּמִּכְתָּבִים הַשְּׁלוּחִים לַגּוֹלָה עַל דְּבַר הַתְּמִיכָה לַיִּשּׁוּב הַיְּהוּדִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נִזְכְּרוּ רַק יְרוּשָׁלַיִם, צְפַת וְחֶבְרוֹן, שְׁמָהּ שֶׁל טְבֶרְיָה נִפְקַד לְגַמְרֵי. יֶתֶר עַל כֵּן: הִתְעוֹרְרָה שְׁאֵלָה מַה לַּעֲשׂוֹת בַּכְּסָפִים וּבַהֶקְדֵּשׁוֹת שֶׁהֻפְרְשׁוּ וְהֻקְדְּשׁוּ בְּיִחוּד לְשֵׁם קֻפַּת ר' מֵאִיר בַּעַל הַנֵּס, אֲשֶׁר אֵצֶל הַסְּפָרַדִּים מְיֻחֶדֶת הִיא רַק לִתְמִיכַת הַיִּשּׁוּב בִּטְבֶרְיָה בִּלְבָד. לְיֶתֶר הֶעָרִים יֵשׁ קֻפּוֹת מְיֻחָדוֹת, אֲשֶׁר יִקָּרְאוּ לָהֶן בְּשֵׁמוֹת אֲחֵרִים. לַתְּמִיכָה בִּשְׁבִיל יְרוּשָׁלַיִם יִקָּרְאוּ: קֻפַּת רָחֵל אִמֵּנוּ, לְחֶבְרוֹן—קֻפַּת אֲבוֹת הָעוֹלָם וְלִצְפַת — קֻפַּת ר' שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי.

מִן הַתְּשׁוּבוֹת שֶׁהֵשִׁיבוּ רַבָּנֵי הַדּוֹר עַל הַשְּׁאֵלָה הַזֹּאת מְבַצְבֵּץ וְעוֹלֶה יֵאוּשׁ מַחֲרִיד וּמְזַעְזֵעַ: „כֵּיוָן שֶׁבַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים נֶחֶרְבָה טְבֶרְיָה—כּוֹתֵב אַחַד הָרַבָּנִים הַנִּשְׁאָלִים — וְזֶה כַּמָּה יָמִים וְשָׁנִים שֶׁלֹּא עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא יָשַׁב בָּהּ יְהוּדִי... אֵין לְהִתְעַקֵּשׁ וְלוֹמַר שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לְהַמְתִּין, אוּלַי יֵשׁ תִּקְוָה שֶׁתָּשׁוּב וְתִבָּנֶה עוֹד כְּבָרִאשׁוֹנָה."[1]

רַק עֲשָׂרוֹת שְׁנוֹת חֻרְבָּן הִסְפִּיקוּ לְהַכְנִים אֶת הַיֵּאוּשׁ בַּלְּבָבוֹת, לְרַפּוֹת אֶת הַיָּדַיִם וּלְהָפִיג אֶת הַתִּקְוָה הַמְעוֹדֶדֶת הַמְאַזֶּרֶת חַיִל לְמַעֲשִׂים וְלִפְעֻלּוֹת. כִּי צָרִים וּמֻגְבָּלִים הָיוּ אָפְקֵי הָרְאִיָּה וְהַמַּחֲשָׁבָה, וְגַם הָאֱמוּנָה וְהַבִּטָּחוֹן בְּבִנְיַן הָאָרֶץ הָיָה לִשְׁטַר חוֹב שֶׁזְּמַן פֵּרָעוֹנוֹ נִדְחָה לְיָמִים רַבִּים, לְעִדָּן וְעִדָּנִים. וְהִנֵּה לֹא עָבְרוּ יָמִים רַבִּים, לְפִי אַמַּת הַמִּדָּה שֶׁל הַהִיסְטוֹרְיָה,

[1] שו"ת מַטֵּה יוֹסֵף להר' יוֹסֵף הַנָּזִיר.

כַּמּוּבָן, וְנִתְבָּרֵר כִּי יֵאוּשָׁם הָיָה יֵאוּשׁ שֶׁלֹּא מִדַּעַת. כִּי הַרְבֵּה סִבּוֹת וְגוֹרְמִים רַבִּים גְּנוּזִים בְּאוֹצָרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְהַרְבֵּה שְׁלִיחִים לַמָּקוֹם לִבְנוֹת עָרֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, וְעֵת פְּקֻדָּה בָּאָה גַּם לִטְבֶרְיָה. הִיא נִבְנְתָה כְּבָרִאשׁוֹנָה, וְיִשּׁוּב יְהוּדִי נֶאֱחַז בָּהּ וְלֹא פָּסַק מִתּוֹכָהּ עַד הַיּוֹם, יִשּׁוּב חַי וְקַיָּם וּמָלֵא תִּקְוָה לַעֲתִידוֹ שֶׁל הָעָם, לְעָתִיד מַזְהִיר לָעִיר וְלַסְּבִיבָה כֻּלָּהּ.

בְּסוֹף הַמֵּאָה הַחֲמִשִּׁית לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מָשַׁל בִּטְבֶרְיָה — אֲשֶׁר[1] „זֶה שִׁבְעִים שָׁנָה הָיְתָה חֲרֵבָה וְשׁוֹמֵמָה בְּלִי בָּנֶיהָ הִיא יוֹשֶׁבֶת, מֵאֵין בָּהּ בֵּית כְּנֶסֶת וְלֹא בֵּית מִדְרָשׁ וְאֵין יְהוּדִים בְּתוֹכָהּ כְּלָל“ — הַשֵּׁיךְ טַהַר אֶל עֹמַר, בַּעַל בְּעַמָּיו וּנְשׂוּא פָּנִים, נְדִיב לֵב „וְוַתְּרָן בְּמָמוֹנוֹ, וּבֵיתוֹ פָּתוּחַ לִרְוָחָה, וּפִתּוֹ מְצוּיָה לְעוֹבְרִים וְשָׁבִים לְכָל אֻמָּה וְלָשׁוֹן.“ וַיְהִי הַשֵּׁיךְ טַהַר נִכְבָּד עַל כָּל הֶעָרִים וְהַכְּפָרִים מִסָּבִיב שֶׁהִשְׁלִיטוּהוּ עֲלֵיהֶם וַיִּקְרְאוּ לוֹ „שֵׁיךְ אִיל מְשֵׁיךְ“ לֵאמֹר: „שַׂר הַשָּׂרִים“. כִּי הָיָה גִּבּוֹר חַיִל, בַּעַל מֶרֶץ וְרַב פְּעָלִים. הוּא בִּעֵר אַחֲרֵי הַשּׁוֹדְדִים וְהַלִּסְטִים מִן הַבֶּדְוִים אֲשֶׁר אָרְבוּ עַל כָּל דֶּרֶךְ וְהִתְנַפְּלוּ עַל הַשַּׁיָּרוֹת הָעוֹבְרוֹת לְתֵימָן. וְכָל הַדְּרָכִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּחֶזְקַת סַכָּנָה לְעוֹבְרֵי אוֹרַח, הָיוּ בִּימֵי מֶמְשַׁלְתּוֹ מְסִלּוֹת לְשַׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת, וְרַבִּים עוֹבְרִים וְשָׁבִים וְאֵין מַכְלִים וְאֵין מַחֲרִיד, „הוֹלְכִים וּבָאִים“ וְכַסְפָּם צָרוּר בְּשִׂמְלָתָם וְאִישׁ לֹא יִגַּע בָּהֶם לְרָעָה, כִּי הִשְׁמִיד עַם רַב מִבְּנֵי קֵדָר יוֹשְׁבֵי אֳהָלִים וְהֵטִיל אֶת פַּחְדּוֹ עַל כָּל הַסְּבִיבָה.

הַשֵּׁיךְ טַהַר יָדַע וְהֵבִין אֶת עֶרְכּוֹ שֶׁל יִשּׁוּב יְהוּדִי לְהִתְפַּתְּחוּת

[1] זִמְרַת הָאָרֶץ.

הָאָרֶץ וּלְיִשּׁוּבָהּ, וּבִרְצוֹתוֹ לְהָרִים קֶרֶן אֶרֶץ מֶמְשַׁלְתּוֹ שָׁלַח מִכְתָּבִים אֶל הָרַב ר׳ חַיִּים אַבּוּלְעַפְיָא הַיּוֹשֵׁב בְּאִיזְמִיר לֵאמֹר: קוּם עֲלֵה רֵשׁ אֶת אֶרֶץ טְבֶרְיָה, כִּי הִיא אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ (לִפְנֵי חָרְבָּנָהּ הָיָה רַב בִּטְבֶרְיָה הָרַב ר׳ יַעֲקֹב אַבּוּלְעַפְיָא, אֲבִי זְקֵנוֹ שֶׁל הָרַב ר׳ חַיִּים אַבּוּלְעַפְיָא).

וְהַשָּׁעָה מָצְאָה אֶת הָאִישׁ הַמֻּכְשָׁר לָהּ. הָרַב אַבּוּלְעַפְיָא מִגְּדוֹלֵי הָרַבָּנִים שֶׁבַּדּוֹר וּמִגְּדוֹלֵי הַיַּחַשׂ, בֵּן לְמִשְׁפָּחָה יְהוּדִית אֲצִילִית בִּסְפָרַד הַמִּתְיַחֶשֶׁת לְיוֹצְאֵי חֲלָצָיו שֶׁל דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, קִבֵּל אֶת הַהַזְמָנָה בְּשִׂמְחָה וּבְרָצוֹן. חִבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּעֲרָה בְּקִרְבּוֹ בְּשַׁלְהֶבֶת אֵשׁ קֹדֶשׁ, הִכְשִׁירָה אוֹתוֹ לָשֵׂאת אֶת סֵבֶל הַבִּנְיָן, טָרְחוֹ וּמַשָּׂאוֹ. אֵלָיו נִלְווּ גַּם אֲחֵרִים, תַּלְמִידָיו וּסְתָם מַעֲרִיצִים וּמְכַבְּדִים, וַיַּעֲלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת אֶת טְבֶרְיָה הַחֲרֵבָה וְהַהֲרוּסָה. (1740 — 5500)

הַשֵּׁיךְ טַהֵר קִבֵּל אֶת הָרַב וְאֶת הַנִּלְוִים אֵלָיו בְּכָבוֹד גָּדוֹל, הִלְבִּישׁ אוֹתוֹ לְבוּשׁ מַלְכוּת וְכֹל אֲשֶׁר שָׁאַל לֹא מָנַע מִמֶּנּוּ. בָּנָה לָעוֹלִים בָּתִּים וַחֲצֵרוֹת וַיַּקֵּף אוֹתָם חוֹמָה מִסָּבִיב, חוֹמָה לִפְנִים מֵחוֹמַת הָעִיר, וַיִּבֶן בֵּית מֶרְחָץ נָאֶה, וְ„בֵית כְּנֶסֶת מְפֹאָר שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַחֲנֻיּוֹת לְיוֹם הַשּׁוּק וְגַם בֵּית הַבַּד לַעֲשׂוֹת שֶׁמֶן שֻׁמְשְׁמִין, וַיְצַו לְסֹלֵל דְּרָכִים וּמְסִלּוֹת, לִנְטֹעַ שָׂדוֹת וּכְרָמִים, וְכָל אַנְשֵׁי טְבֶרְיָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים שְׂמֵחִים אֱלֵי גִיל, כִּי הָאָרֶץ שָׁקְטָה מִפַּחַד רָעָה וְאֵין מַחֲרִיד.“

אוּלָם שַׁלְוַת הָעוֹלִים וְהַמִּתְיַשְּׁבִים לֹא אָרְכָה. שְׁנָתַיִם וָחֵצִי אַחֲרֵי בוֹאָם לִטְבֶרְיָה, בָּא שָׁלִיחַ מְיֻחָד אֶל הָרַב אַבּוּלְעַפְיָא וּבְיָדוֹ מִכְתָּב מֵאֵת נִכְבַּדֵּי הַיְּהוּדִים בְּדַמֶּשֶׂק. הֵם מוֹדִיעִים לוֹ,

כִּי הַפֶּחָה הַמּוֹשֵׁל בְּשֵׁם הַשִּׁלְטוֹן בְּדַמֶּשֶׂק מִתְעַתֵּד לַעֲלוֹת בְּחַיִל רַב לַמִּלְחָמָה עַל טְבֶרְיָה וְעַל מוֹשְׁלָהּ הַשֵּׁיךְ טַהֵר. בַּעֲלֵי הַמִּכְתָּב מַקְדִּימִים אֵפוֹא לְהוֹדִיעַ לָרַב עַל הַמִּלְחָמָה הַקְּרוֹבָה וּמְיַעֲצִים אוֹתוֹ לַעֲזֹב הוּא וְכָל הַכְּבוּדָה אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו אֶת טְבֶרְיָה בְּעוֹד מוֹעֵד וְלַעֲלוֹת לִצְפַת. שָׁם יַנִּיחַ הַפֶּחָה מִשְׁמָר צָבָא לִשְׁמֹר עַל הַיְּהוּדִים וּלְהָגֵן עֲלֵיהֶם עַד תֹּם הַמִּלְחָמָה.

הַשֵּׁיךְ טַהֵר לֹא הֶאֱמִין לְכַתְּחִלָּה לַשְּׁמוּעָה שֶׁהִגִּיעָה אֵלָיו בִּידֵי הָרַב אַבּוּלְעַפְיָא. טְבֶרְיָה הָיְתָה סָרָה לְמִשְׁמַעְתּוֹ שֶׁל הַפֶּחָה הַיּוֹשֵׁב בְּצִדּוֹן, אֲשֶׁר לוֹ מָסַר הַשֵּׁיךְ הַמּוֹשֵׁל אֶת הַמִּסִּים כְּפִי אֲשֶׁר הוּשַׁת עַל הֶעָרִים וְהַכְּפָרִים שֶׁתַּחַת שִׁלְטוֹנוֹ. לַפֶּחָה אֲשֶׁר בְּדַמֶּשֶׂק לֹא הָיְתָה כָּל זְכוּת לְהִכָּנֵס לִרְשׁוּת שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ וְאֵינוֹ נִמְצֵאת תַּחַת שִׁלְטוֹנוֹ. הוּא הָיָה בָּטוּחַ כִּי הַפֶּחָה בְּצִידוֹן יָגֵן עָלָיו, וְהוּא גַּם הִבְטִיחַ לוֹ כֵּן, וּמִשּׁוּם כָּךְ לֹא הִזְעִיק אֵלָיו הַשֵּׁיךְ צָבָא רַב מִן הַסָּרִים לְמִשְׁמַעְתּוֹ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא כַּאֲשֶׁר בָּאוּ אֵלָיו מִן הֶעָרִים וְהַכְּפָרִים מִסָּבִיב לְהִתְנַדֵּב לִצְבָאוֹ, כִּי שָׁמְעוּ כִּי מִלְחָמָה קְרוֹבָה לָבוֹא בְּשַׁעֲרֵי טְבֶרְיָה, לֹא קִבֵּל אֶת הַצָּעָתָם וְשִׁלַּח אוֹתָם אִישׁ לְעִירוֹ וְאִישׁ לִכְפָרוֹ, וְרַק בִּצֵּר אֶת הָעִיר וְהֶעֱמִיד מִשְׁמָר צָבָא בַּמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנָה. וְרַק לַאֲחִי הַשֵּׁיךְ הַיּוֹשֵׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה שָׁלַח וְהוֹדִיעַ לוֹ לִהְיוֹת מוּכָן בְּהִדָּרְשׁוֹ.

אוּלָם טָעוּת הָיְתָה בִּידֵי הַשֵּׁיךְ הַשַּׂר שֶׁבָּטַח בַּפֶּחָה מִצִּידוֹן. נִרְאֶה הַדָּבָר שֶׁקִּנְאָה הָיְתָה בֵּין שְׁנֵי הַפַּחוֹת, וְיֵשׁ יְסוֹד לְהַשְׁעָרָה, כִּי מֵאֵת הַמֶּמְשָׁלָה הַמֶּרְכָּזִית הָיְתָה שׁוּמָה. הַמֶּמְשָׁלָה קִנְּאָה בִּכְבוֹדוֹ שֶׁל הַשֵּׁיךְ טַהֵר וְרָצְתָה לְהַעֲבִירוֹ מִן הָעוֹלָם. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר לֹא יָכֹל הַפֶּחָה בְּצִידוֹן לַעֲשׂוֹת רָעָה לָאִישׁ הַיּוֹשֵׁב

לָבֶטַח עִמּוֹ, הַמְמַלֵּא אֶת חוֹבָתוֹ לַמֶּמְשָׁלָה בֶּאֱמוּנָה, נִמְסַר הַתַּפְקִיד הַזֶּה בִּידֵי הַפֶּחָה בְּדַמֶּשֶׂק. וְאָמְנָם הַתְּנַאי הָרִאשׁוֹן שֶׁדָּרַשׁ הַפֶּחָה מֵאֵת טְבֶרְיָה הָיָה—רֹאשׁוֹ שֶׁל הַשֵּׁיךְ טַהַר אֶל עוֹמַר.

וְהָרַב אַבּוּלְעַפְיָא לֹא אָבָה שְׁמֹעַ לָעֵצָה הַיְעוּצָה לוֹ מֵאֵת נִכְבַּדֵּי הַיְּהוּדִים בְּדַמֶּשֶׂק לַעֲזֹב אֶת טְבֶרְיָה בִּשְׁעַת דָּחְקָהּ, בִּהְיוֹתוֹ מַכִּיר טוֹבָה לַשֵּׁיךְ טַהַר שֶׁהִרְבָּה לְהֵיטִיב עִמּוֹ וְעִם כָּל עֲדָתוֹ, לֹא יָכֹל לְהַעֲטוֹת חֶרְפָּה עַל מְטִיבוֹ וְאִישׁ חַסְדּוֹ וְ„לִגְרֹם אֵיבָה וְשִׂנְאָה לְדוֹרוֹת". וְגַם אֶת קִנְאַת הַגּוֹיִם יָרֵא, כִּי לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֶל הַשֵּׁיךְ טַהַר: „מַה תּוֹעֶלֶת בַּהֲבִיאֲךָ אֶת הַיְּהוּדִים בְּאַרְצְךָ אַחַר שֶׁלֶּעֵת כָּזֹאת יוֹצְאִים מִן הַמָּקוֹם?" לֹא דַי שֶׁהֵם לֹא לָמְדוּ מִלְחָמָה וְאֵינָם יוֹדְעִים לִתְפֹּשׂ חֶרֶב, עוֹד „יַמְסוּ לְבַב יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּלְבָבָם"[1].

וּמִלְּבַד כָּל הַטְּעָמִים וְהַנִּמּוּקִים הַפּוֹלִיטִיִּים הָאֵלֶּה, לֹא יָכֹל הָיָה הָרַב אַבּוּלְעַפְיָה לַעֲזֹב אֶת טְבֶרְיָה, מַשָּׂא נַפְשׁוֹ וִיצִיר כַּפָּיו בִּשְׁעַת צָרָה[2] „וַהֲרֵי כַּמָּה יְגִיעוֹת יָגַעְתִּי וְכַמָּה טְרָחוֹת טָרַחְתִּי בְּגוּפִי וּבְמָמוֹנִי עַד אֲשֶׁר הֱבִיאוּנִי עַד הֲלוֹם לִרְאוֹת אֶת טְבֶרְיָה בְּיִשּׁוּבָהּ, וְאָנָה אֵלֵךְ וְאֶעֱזֹב אֶת עִיר הַקֹּדֶשׁ וְאֶת בֵּית הַכְּנֶסֶת הַמְּפֹאָר?" לְמַעַן טְבֶרְיָה עִיר חֶמְדָּתוֹ עָזַב אֶת כְּהֻנָּתוֹ בְּאִיזְמִיר וַיֵּלֶךְ לָנוּעַ עַל חָרְבוֹת בָּתִּים וְעַל עִיֵּי מַפֵּלָה עַד אֲשֶׁר עָלָה בְּיָדוֹ לְקוֹמֵם הֲרִיסוֹתֶיהָ וְלִבְנוֹת שׁוֹמְמוֹתֶיהָ, וְעַתָּה יַעֲזֹב אֶת כָּל עֲמָלוֹ וִיגִיעוֹ לָרִיק וְלַבֶּהָלָה. „אֵין לָנוּ אֵפוֹא כִּי אִם לִבְטֹחַ בַּה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּחַר בָּאָרֶץ הַזֹּאת, וַה'

[1] זִמְרַת הָאָרֶץ. [2] שָׁם

אֲשֶׁר עֲזָרַנִי וְנָתַן לִי כֹּחַ לִבְנוֹת אֶת טְבֶרְיָה בְּיָמִים מוּעָטִים הוּא יַצִּילֵנוּ מִן הַבָּאִים לָצוּר עָלֶיהָ."

דְּבָרָיו שֶׁל הָרַב נִתְקַבְּלוּ עַל הַלְּבָבוֹת וְאַף אֶחָד מִתּוֹשָׁבֵי הַיְּהוּדִים לֹא עָזַב אֶת הָעִיר בִּשְׁעַת מְצוּקָה.

וְהַפֶּחָה מִדַּמֶּשֶׂק קָרַב עִם צְבָאוֹ, הִשְׁחִית אֶת כָּל הַסְּבִיבָה וַיַּעֲמֵד אֶת תּוֹתָחָיו מוּל הָעִיר לְהַשְׁחִיתָהּ. שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה יָמִים אָרַךְ הַמָּצוֹר, הַצָּבָא הִמְטִיר אֵשׁ עַל הָעִיר, אַךְ אֶבֶן לֹא נָפְלָה מִבָּתֵּי טְבֶרְיָה, וְאַף אִישׁ אֶחָד לֹא נִזּוֹק, וַיְהִי הַדָּבָר לְנֵס. אַחֲרֵי חֲצִי שָׁנָה חִדֵּשׁ הָאוֹיֵב אֶת מִלְחַמְתּוֹ, אוּלָם הַפַּעַם לֹא אָרַךְ הַמָּצוֹר הַרְבֵּה, כִּי מֵת הַפֶּחָה בְּמַּחֲנֶה וְלִטְבֶרְיָה הָיְתָה פְּדוּת וְהַצָּלָה, וְהַיִּשּׁוּב הַיְּהוּדִי יָצָא מִן הַמִּלְחָמָה שָׁלֵם בְּגוּפוֹ שָׁלֵם בְּמָמוֹנוֹ, לֹא נֶעְדַּר מִמֶּנּוּ אִישׁ וְלֹא חָסֵר מֵרְכוּשׁוֹ שְׂרוֹךְ נָעַל.

ו

בְּנֵי עֲלִיָּה

הַהִתְעוֹרְרוּת בְּלִיטָא וְרַיְסֶן — הַחֲלוּצִים הָרִאשׁוֹנִים — עֲלִיַּת חֲסִידִים בְּהָמוֹן — יַחְסָם אֶל אֲחֵיהֶם הַסְּפָרַדִּים — הַשְׁפָּעָתָם עַל הַיִּשּׁוּב — הָרַעַשׁ וְחָרְבַּן הַגָּלִיל.

הַיִּשּׁוּב נִצַּל מִכְּלָיָה. הַשֵּׁיךְ טַהֵר הִתְיַחֵס בְּחִבָּה אֶל הַיִּשּׁוּב הַיְהוּדִי גַם אַחֲרֵי פְּטִירָתוֹ שֶׁל הָרַב אַבּוּלְעַפְיָא. גַּם בָּנָיו וְיוֹצְאֵי חֲלָצָיו שֶׁל הַשֵּׁיךְ הָלְכוּ בִּדְרָכָיו. בְּמֶשֶׁךְ שִׁשִּׁים שָׁנָה שָׁלְטוּ בִּטְבֶרְיָה וְשָׁמְרוּ וְהֵגֵנּוּ עַל הַיִּשּׁוּב הַיְהוּדִי. הַיִּשּׁוּב כֻּלּוֹ הָיָה בֶּן גֶּוֶן אֶחָד, כֻּלָּם יוֹצְאֵי אַרְצוֹת הַמִּזְרָח וְגַם מֵאַרְצוֹת שֶׁשְּׂפָתָן עַרְבִית. לִבְנֵי הַיִּשּׁוּב לֹא הָיָה קָשֶׁה לְהִסְתַּגֵּל לְמִנְהֲגֵי הָאָרֶץ, לְהֶרְגֵּלֵי הַחַיִּים, לָאַקְלִים וּלְאָפְיָם שֶׁל הַתּוֹשָׁבִים וַיִּהְיוּ כְּאֶחָד מֵהֶם לַלָּשׁוֹן, לַמִּנְהָגִים וְלַנִּמּוּסִים הַמְקֻבָּלִים.

הַיְסוֹד הַכַּלְכָּלִי הָעִקָּרִי שֶׁל הַיִּשּׁוּב הַמִּתְחַדֵּשׁ הָיְתָה הַתְּמִיכָה הַמִּתְקַבֶּלֶת מִנְּדִיבֵי הַגּוֹלָה. קֻפַּת ר׳ מֵאִיר בַּעַל הַנֵּס, שֶׁבָּטְלָה אוֹ עָבְרָה לְעָרִים אֲחֵרוֹת בִּימֵי חָרְבָּנָהּ שֶׁל טְבֶרְיָה, הִתְחַדְּשָׁה שׁוּב, וְהַשְׁפָּעָתוֹ הַכַּבִּירָה שֶׁל הָרַב אַבּוּלְעַפְיָא הִגְדִּילָה וְהִרְבְּתָה אֶת הַכְנָסוֹתֶיהָ. הָיוּ גַם סוֹחֲרִים, אוּמָנִים וּבַעֲלֵי מְלָאכָה בֵּין הַמִּתְיַשְּׁבִים, אֵלּוּ וָאֵלּוּ הִתְפַּרְנְסוּ בְּדֹחַק וּבְצִמְצוּם שֶׁרַק חִבַּת הָאָרֶץ מַכְשִׁירָה אֶת הָאָדָם מִיִּשְׂרָאֵל לַעֲמֹד בָּהֶם.

חַמֵּי טְבֶרְיָה וְקֶבֶר רַבִּי מֵאִיר בַּעַל הַנֵּס

אַחֲרֵי שְׁלשִׁים שָׁנָה לְקִיּוּמוֹ שֶׁל הַיִּשּׁוּב בִּטְבֶרְיָה הִתְחִיל לִזְרֹם זֶרֶם דָּם חָדָשׁ בְּעוֹרְקָיו. בְּלִיטָא, פּוֹלִין וְרַיְסִין הִתְעוֹרְרָה תְּנוּעַת עֲלִיָּה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. בְּיִחוּד גָּבְרָה הַתְּסִיסָה בְּתוֹךְ מִפְלֶגֶת הַחֲסִידִים הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר צָפָה וְעָלְתָה עַל שֶׁטַח הַחַיִּים הַיְּהוּדִים בַּאֲרָצוֹת אֵלֶּה וְגַם הִסְפִּיקָה לְהַכּוֹת שָׁרָשִׁים עֲמֻקִּים. בִּשְׁנַת תקל״ה בָּא הָאַדְמוֹ״ר הַמְפֻרְסָם ר׳ נַחְמָן מֵהוֹרֶדֶנְקָא וְסִיעַת חֲסִידִים אִתּוֹ. עֶשֶׂר שָׁנִים אַחֲרֵי כֵן עָלָה לָאָרֶץ הַצַּדִּיק ר׳ מֶנְדִּיל מְוִיטֶבְּסְק וּמִשְׁנֵהוּ הָרַב ר׳ אַבְרָהָם מִקַּאלִיסְק וְאִתָּם כִּשְׁלשׁ מֵאוֹת נֶפֶשׁ. זֹאת הָיְתָה עֲלִיָּה הֲמוֹנִית בַּיָּמִים הָהֵם, אֲשֶׁר אֳנִיּוֹת קִיטוֹר טֶרֶם נוֹדְעוּ בָּאָרֶץ, וְרַק סִירוֹת מִפְרָשׂ הָיוּ פּוֹרְשׂוֹת לַיָּם הַגָּדוֹל לָלֶכֶת אֶל אֲשֶׁר יִהְיֶה הָרוּחַ.

הַתְּשׁוּקָה הַבּוֹעֶרֶת לְאֶרֶץ אָבוֹת הִתְלַקְּחָה וְהָיְתָה לְשַׁלְהֶבֶת שׁוֹפַעַת אוֹר וָזֹהַר. הֵם שָׂמוּ אֶת פְּנֵיהֶם צְפָתָה, כִּי שָׁם חֶלְקַת מְחוֹקֵק סָפוּן; לְרַגְלֵי הַר גָּבוֹהַּ בִּכְפַר מִירוֹן טָמוּן הַתַּנָּא ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי. וְשָׁם עַל הָרֵי צְפַת, עֲמָקֶיהָ וְגֵיאָיוֹתֶיהָ מְרַחֲפוֹת נְשָׁמוֹת טְהוֹרוֹת, אֲצִילוֹת וּקְדוֹשׁוֹת, נִשְׁמוֹתֵיהֶם שֶׁל חַכְמֵי הָרָזִים קַארוֹ, אַלְקָבֶּץ, לוּרְיָא וְקוֹרְדוֹבֵירָא אֲשֶׁר הֶעֱמִיקוּ הִרְחִיבוּ אֶת מַעְיְנוֹת הַחָכְמָה הָאֱלֹהִית לְהַשְׁקוֹת מֵהֶם אֶת הָעֲדָרִים הַצְּמֵאִים לִדְבַר ה׳.

אוּלָם יְמֵי שִׁבְתָּם בִּצְפַת לֹא אָרְכוּ. רוֹוַחַת הָיְתָה הַשְּׁמוּעָה, כִּי לָעוֹלִים הַחֲדָשִׁים, הַמּוּזָרִים בְּבִגְדֵיהֶם, הֲלִיכוֹתֵיהֶם וּלְשׁוֹנָם, יֵשׁ כֶּסֶף רַב וְתוֹמְכִים רַבִּים בַּגּוֹלָה. הַמֶּמְשָׁלָה הַמְּקוֹמִית הַלְּהוּטָה אַחֲרֵי בֶּצַע הִכְבִּידָה עֲלֵיהֶם אֶת עֻלָּהּ מִיָּד בְּבוֹאָם לָאָרֶץ. הִטִּילָה עֲלֵיהֶם מִסִּים רַבִּים, וּבְעֶצֶם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן

לַעֲלוֹתָם לָאָרֶץ מֻכְרָחִים הָיוּ לָתֵת לְפַחַת עִמּוֹ שְׁנֵי שְׁלִישִׁים מִכָּל רְכוּשָׁם. נִרְאֶה הַדָּבָר, כִּי גַּם אֵצֶל אֲחֵיהֶם הַיְהוּדִים הַסְּפָרַדִּים תּוֹשְׁבֵי צְפַת לֹא מָצְאוּ אֶת הַיַּחַס הַנִּלְבָּב שֶׁל הַכְנָסַת אוֹרְחִים. וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה מָשְׁלוּ בִּטְבֶרְיָה יוֹרְשָׁיו שֶׁל הַשֵּׁיךְ טַהַר אֲשֶׁר לִבָּם טוֹב לְיִשְׂרָאֵל, וַיַּעַזְבוּ בְּנֵי הַשַּׁיָּרָה וְרַבָּם בְּרֹאשָׁם אֶת צְפַת וַיֵּשְׁבוּ בִּטְבֶרְיָה.

חַכְמֵי טְבֶרְיָה וְנִכְבַּדֵּי הַיְהוּדִים קִבְּלוּ אֶת הָעוֹלִים הַחֲדָשִׁים בְּכָבוֹד וְהִתְהַלְּכוּ עִמָּם בְּחִבָּה. הֵם לֹא שָׁעוּ גַּם לַמִּכְתָּבִים הַמְדַבְּרִים בִּגְנוּתָם שֶׁל הַחֲסִידִים, שֶׁהִגִּיעוּ אֲלֵיהֶם מֵאֵת רַבָּנֵי הַ„מִּתְנַגְּדִים" אוֹיְבֵיהֶם בְּאַרְצוֹת הַגּוֹלָה. רַבִּים מִמִּנְהֲגֵי הַחֲסִידִים דּוֹמִים לְמִנְהֲגֵי סְפָרַד, גַּם הַתְּפִלָּה שֶׁהֵם מִתְפַּלְּלִים הִיא בְּנֹסַח סְפָרַד וְלֹא בְּנֹסַח אַשְׁכְּנַז, שֶׁאוֹיְבֵיהֶם הַמִּתְנַגְּדִים מַחֲזִיקִים בּוֹ. „הַצַּד הַשָּׁוֶה" הַזֶּה הוֹעִיל גַּם לְהִתְקָרְבוּת בֵּין הַחֲסִידִים מִקָּרוֹב בָּאוּ וּבֵין הַסְּפָרַדִּים תּוֹשָׁבֵי הָעִיר מֵרֵאשִׁית הִוָּסֵד הַיִּשּׁוּב הֶחָדָשׁ בִּטְבֶרְיָה, וְרֹאשׁ הַשַּׁיָּרָה הָאדמו"ר מִוִּיטֶבְּסְק, הַנַּעֲרָץ עַל פְּנֵי כֻּלָּם, הִשְׁתַּדֵּךְ עִם אֶחָד מֵחַכְמֵי הַסְּפָרַדִּים בְּקַחְתּוֹ אֶת בִּתּוֹ לִבְנוֹ יְחִידוֹ לְאִשָּׁה. תּוֹרַת הַחֲסִידוּת פִּתְּחָה בֵּין הַמַּחֲזִיקִים בָּהּ אֶת הָרֶגֶשׁ שֶׁל אַהֲבַת רֵעִים. הַחֲסִידִים יָדְעוּ בִּשְׁעַת הַצֹּרֶךְ לְצַמְצֵם אֶת צָרְכֵיהֶם. וְכַאֲשֶׁר פָּרְצָה בִּצְפַת מַחֲלָה שֶׁהִפִּילָה חֲלָלִים רַבִּים, וַהֲמוֹנִים מִתּוֹשָׁבֵי הָעִיר בָּרְחוּ לִטְבֶרְיָה, סִפְּקוּ לָהֶם הַחֲסִידִים אֶת צָרְכֵיהֶם וְשָׁקְעוּ עַל יְדֵי כָּךְ בְּחוֹבוֹת עֲצוּמִים. צִדְקוּתָם וַחֲסִידוּתָם, מוּסָרָם הַנַּעֲלֶה וְאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל הַפּוֹעֶמֶת בְּקִרְבָּם חִבְּבוּ אוֹתָם עַל הַתּוֹשָׁבִים וְעוֹרְרוּ בָּהֶם רֶגֶשׁ הוֹקָרָה וְהַעֲרָצָה. וְגַם הֵם כִּבְּדוּ וְהֶעֱרִיצוּ אֶת אֲחֵיהֶם הַסְּפָרַדִּים.

במכתביהם ששלחו לחוץ לארץ העידו על תושבי טבריה הספרדים, כי הם „צדיקים גמורים", ורבם הגדול האדמו"ר מויטבסק זכר את הספרדים בצוואתו אשר צוה לבנו ולהמון מעריציו ודרש מהם „שלא ידקדקו עם הספרדים, יהיה איך שיהיה".

טבריה היתה למרכז העליה החסידית, והישוב הלך וגדל. אליה נהרו לבלות בה את שארית החיים עלי אדמות ולתקן את פגימת הנשמות. ירושלים לא שמשה בימים ההם מקלט לעולים. הממשלה המקומית היתה פרועה לשמצה, ביחד עם התושבים הפראים צררו את היהודים, ביחוד לא יכלו האשכנזים לעמד מפני זעם רשעתם ויברחו מחמת המציק.

מזלה של טבריה גרם לה שגם מרד הפלחים והדרוזים, אשר החריבו ערים וכפרים ואת יושביהם שדדו — לא פגע בה לרע. בטבריה לא גזלו ולא שדדו ולא נגעו ברכוש הפרטי. הם רק הטילו מס על הקהלה, וכאשר גברה יד אברהים פחה הוציא את בלעם מפיהם, ומכרחים היו להחזיר את אשר לקחו מן הקהלה. אולם רעש האדמה שהיה בשנת תקצ"ז לא פסח על טבריה. מחצית העיר נהרסה כליל ויתר הבתים נזוקו במדה מרבה. כאלף יהודים מצאו את קברם תחת עיי המפלת של הבתים שנפלו ביום זעם, ואלה שנשארו בחיים ברחו אל ערים אחרות ויתישבו בהן.

יא

אַחַר הָרַעַשׁ

שִׁנּוּיִים בַּמַּצָּב הַמְּדִינִי — הַיִּשּׁוּב בִּירוּשָׁלַיִם — הָאַקְלִים בִּטְבֶרְיָה וּמַצָּבָהּ הַהִיגְיֵנִי — מַחֲלוֹת וְאֶפִּידֶמְיוֹת — הַשְׁפָּעַת הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית עַל בִּנְיַן טְבֶרְיָה — הַמּוֹשָׁבוֹת הָעִבְרִיּוֹת בִּסְבִיבַת טְבֶרְיָה בִּשְׁנוֹת הַמִּלְחָמָה.

בְּקֹשִׁי גָּדוֹל נִבְנְתָה טְבֶרְיָה אַחֲרֵי חֻרְבַּן הָרַעַשׁ, אַף כִּי הַיִּשּׁוּב שֶׁנִּשְׁאַר בָּהּ הִתְאַמֵּץ לְהַחֲזִיק מַעֲמָד. שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה אַחֲרֵי הָרַעַשׁ הָיְתָה טְבֶרְיָה „חֲרֵבָה וְשׁוֹמֵמָה, אֲבָנֶיהָ שְׁחוֹרוֹת כְּאִלּוּ הָיוּ לִשְׂרֵפַת אֵשׁ, וְאֵין אָדָם יָכֹל לֵילֵךְ מִסַּכָּנַת הָעֲרָבִים, אֶלָּא בִּזְמַן הַשַּׁיָּרָה הוֹלְכִים עִם רַב מְאֹד בְּלִוְיַת שְׁמִירָה". וְעוֹד שָׁנִים רַבּוֹת אַחֲרֵי כֵן הָיָה הַיִּשּׁוּב בִּטְבֶרְיָה עָזוּב וּמְדֻלְדָּל.

וְהַרְבֵּה סִבּוֹת גָּרְמוּ לַדָּבָר. לִפְנֵי הָרַעַשׁ הָיְתָה טְבֶרְיָה מֶרְכָּז לָעוֹלִים, יַעַן כִּי הַמַּצָּב הַפּוֹלִיטִי הַגָּרוּעַ בִּירוּשָׁלַיִם וּבִצְפַת, שְׁרִירוּת לִבָּם הָרַע שֶׁל הַתּוֹשָׁבִים הָעֲרָבִים, הַהִתְעַלְּלוּת הַפִּרְאִית בָּעוֹלִים יְהוּדִים הִטּוּ אֶת זֶרֶם הָעֲלִיָּה לִטְבֶרְיָה.

אוּלָם בַּשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת לַמֵּאָה הַתְּשַׁע־עֶשְׂרֵה בָּא שִׁנּוּי בַּמַּצָּב הַפּוֹלִיטִי שֶׁל הָאָרֶץ. מֶמְשָׁלוֹת אֵירוֹפָּה הִתְחִילוּ לְהַרְאוֹת תְּשׂוּמֶת־לֵב לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּלְתוֹשָׁבֶיהָ. הַמַּמְלָכוֹת הַכַּבִּירוֹת מִנּוּ בִּירוּשָׁלַיִם קוֹנְסוּלִים לְהָגֵן עַל נְתִינֵיהֶם וּלְעוֹרֵר אֶת הַמֶּמְשָׁלָה

עַל כָּל חָמָס וְעָוֶל הַנַּעֲשֶׂה בָּאָרֶץ. וְאָז בָּא רֶוַח וְהַצָּלָה גַּם לַיְּהוּדִים. הֵם חָדְלוּ לִהְיוֹת מִרְמָס לְפִרְאוּתָם שֶׁל הַתּוֹשָׁבִים הָעֲרָבִים וּשְׁרִירוּת לִבָּם הָרָע. יֵשׁ דִּין וְיֵשׁ דַּיָּן, וְעַל כָּל עָוֶל וְחָמָס מְבִיאִים בְּמִשְׁפָּט.

הַיְשִׁיבָה בִּירוּשָׁלַיִם נַעֲשְׂתָה נוֹחָה יוֹתֵר. וְגַם הַיְּהוּדִים הָאַשְׁכְּנַזִּים, אֲשֶׁר בָּהֶם הִרְבּוּ הָעֲרָבִים לְהִתְעַלֵּל, זָקְפוּ רֹאשׁ. הָעֲרָבִים גִּלְגְּלוּ עֲלֵיהֶם חוֹב יָשָׁן וְרִבִּית קְצוּצָה מֻפְרֶזֶת שֶׁלִּפְנֵי מֵאָה שָׁנָה, שָׂרְפוּ אֶת בָּתֵּיהֶם אֲשֶׁר בַּחֲצַר הַחֻרְבָּה וְגַם הִתְנַכְּלוּ עֲלֵיהֶם לַהֲמִיתָם, וּבְקשִׁי נִמְלְטוּ מִירוּשָׁלָיִם. עַכְשָׁו הִגִּישׁוּ הַיְּהוּדִים הָאַשְׁכְּנַזִּים אֶת דִּבְרֵיהֶם לַשִּׁלְטוֹנוֹת הַגְּבוֹהִים וְגַם זָכוּ בְּדִינָם, וְעַל פִּי פְּקֻדַּת הַמֶּלֶךְ הֶחֱזִירוּ לָהֶם אֶת הֶחָצֵר וְאֶת הַבָּתִּים, וַיִּבְנוּ שָׁם אֶת בֵּית הַכְּנֶסֶת הַיָּדוּעַ בְּשֵׁם בֵּית הַכְּנֶסֶת שֶׁל הַחֻרְבָּה.

עִם בּוֹא הַשִּׁנּוּיִים הַחֲשׁוּבִים הָאֵלֶּה בַּמַּצָּב הַמְּדִינִי לֹא יָכְלָה טְבֶרְיָה לְהִתְחָרוֹת בִּמְשִׁיכַת עוֹלִים חֲדָשִׁים לֹא רַק עִם יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא גַּם עִם צְפַת הַקְּרוֹבָה לָהּ. יְרוּשָׁלַיִם הִיא מֶרְכַּז גַּעְגּוּעָיו וִיצִירַת חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל הָעָם הָעִבְרִי הַנִּשֵּׂאת עַל שְׂפָתָיו שֶׁבַע בַּיּוֹם וְעוֹלָה עַל רֹאשׁ כָּל שִׂמְחָה וּבְרִגְעֵי יָגוֹן וְעֶצֶב. וּמָה הָעִיר וְהַכְּרָךְ אֲשֶׁר תִּדְמֶה וְתִשְׁוֶה לָהּ! כִּמְעַט שֶׁבֶת נוֹגֵשׁ וְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל נְשׂוּאוֹת אֵלֶיהָ וּמִקַּצְוֵי אֶרֶץ יִנְהֲרוּ לַחֲזוֹת בְּזִיו קָדְשָׁהּ. אֲבָל גַּם עִם יֶתֶר הֶעָרִים, שֶׁאֵינָן עוֹלוֹת בִּקְדֻשָּׁתָן עָלֶיהָ, לֹא יָכְלָה עוֹד טְבֶרְיָה לְהִתְחָרוֹת בְּכֹחַ הַמְּשִׁיכָה שֶׁלָּהּ.

אָמְנָם בַּמִּבְנֶה הַכַּלְכָּלִי לֹא נִגְרַע חֶלְקָהּ שֶׁל טְבֶרְיָה מִיֶּתֶר הֶעָרִים, גַּם בָּהֶן הִתְקַיְּמוּ הַתּוֹשָׁבִים בְּעִקָּר עַל הַחֲלֻקָּה הַבָּאָה

מִן הַקֻּפּוֹת הַשּׁוֹנוֹת וְעַל הַתְּמִיכָה שֶׁל הַיְשִׁיבוֹת. הַיִּשּׁוּב בִּטְבֶרְיָה כְּכֹל שֶׁגָּדַל מִתּוֹכוֹ, הִשְׁתַּדֵּל לְבַסֵּס אֶת הַתְּמִיכוֹת הָאֵלֶּה שֶׁשִּׁמְּשׁוּ יְסוֹד לְכַלְכָּלַת הַתּוֹשָׁבִים בְּכָל עִיר. מִלְּבַד קֻפַּת רַבִּי מֵאִיר בַּעַל הַנֵּס יָסְדוּ גַּם אֶת הַיְשִׁיבָה אֲשֶׁר גַּם עָלֶיהָ שְׁמוֹ שֶׁל הַתַּנָּא נִקְרָא, וַיִּתְּנוּ לָהּ שֵׁם עַל פְּנֵי חוּץ.

עִם כָּל זֶה לֹא יָכְלָה טְבֶרְיָה עֲמֹד בִּפְנֵי הַהִתְחָרוּת שֶׁל עָרִים אֲחֵרוֹת הָעוֹלוֹת עָלֶיהָ בְּמַעֲלוֹתֵיהֶן הָאַקְלִימִיּוֹת וְיִתְרוֹנוֹתֵיהֶן הַטִּבְעִיִּים. טְבֶרְיָה יוֹשֶׁבֶת מֵאוֹת מֶטְרִים לְמַטָּה מִשֶּׁטַח פְּנֵי הַיָּם. בִּימוֹת הַחַמָּה, הַנִּמְשָׁכִים כִּשְׁמוֹנָה חֳדָשִׁים, הַחֹם גָּדוֹל מְאֹד. הָאֲוִיר מַחֲנִיק. בַּגֵּיטוֹ הַיְהוּדִי וַחֲצֵרוֹתָיו הַצָּרוֹת וְהַמֻּקָּפוֹת חוֹמָה קָשֶׁה לְהָשִׁיב רוּחַ. וְהָעוֹלִים שֶׁל הַמֵּאָה הַנּוֹכְחִית לֹא מֵאַרְצוֹת הַמִּזְרָח הַמְּפַגְּרוֹת וְהַמְּאֻבָּשׁוֹת בָּאוּ, מֵאֲרָצוֹת הָעוֹמְדוֹת עַל מַדְרֵגַת תַּרְבּוּת אַחַת עִם אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הָעִבְרִית הַנְּתוּנָה לְשִׁלְטוֹנָהּ שֶׁל תֻּרְקִיָּה. רֹב הָעוֹלִים בָּאוּ מֵאַרְצוֹת אֵרוֹפָּה הַמִּתְקַדֶּמֶת, וְאֵין כָּל פֶּלֶא אִם הֵם בִּכְּרוּ אֶת אֲוִיר הֶהָרִים הַצַּח וְהַקָּרִיר, הַמֵּשִׁיב נֶפֶשׁ, שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, חֶבְרוֹן וּצְפַת עַל אֲוִירָהּ הַמַּחֲנִיק וְהַחֹם הַגָּדוֹל שֶׁל הַגֵּיטוֹ הַיְהוּדִי בִּטְבֶרְיָה.

וְאָמְנָם הַמַּצָּב הַהִיגְיֵנִי שֶׁל טְבֶרְיָה הָיָה רַע עַד הַתְּקוּפָה הָאַחֲרוֹנָה. פַּעַם בְּפַעַם נִשְׁמַע מִטְּבֶרְיָה קוֹל תַּאֲנִיָּה כִּי הֵחֵל הַנֶּגֶף, מַחֲלוֹת פּוֹרְצוֹת וּמַפִּילוֹת חֲלָלִים. וְהִגִּיעַ הַדָּבָר לִידֵי כָּךְ, שֶׁהַנְהָלַת הַקְּהִלָּה הָיְתָה בְּמֶשֶׁךְ עֲשָׂרוֹת שָׁנִים מְסוּרָה בִּידֵי רוֹפְאִים, אֲשֶׁר הִשְׁגִּיחוּ עַל בְּרִיאוּת הַתּוֹשָׁבִים.

שִׁנּוּי לְטוֹבָה הִתְחִיל לִהְיוֹת נִכָּר לִפְנֵי שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעֵרֶךְ. הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית, תְּנוּעַת הַתְּחִיָּה שֶׁהִתְעוֹרְרָה בַּגּוֹלָה, הֵבִיאָה

צֳרִי מַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ גַּם לְטְבֶרְיָה הַמִּתְנַוֶּנֶת וְהֵפִיחָה רוּחַ חַיִּים בְּתוֹשָׁבֶיהָ הַמְדֻכָּאִים. מִסָּבִיב לִטְבֶרְיָה נוֹסְדוּ הַמּוֹשָׁבוֹת הָעִבְרִיּוֹת: יַבְנְאֵל, מִלְחַמְיָה, מֶסְחָה בְּדָרוֹם־מִזְרָח וּמִצְפָּה בְּמַעֲרָב עַל יְדֵי הַבָּרוֹן רוֹטְשִׁילְד, אַחַר כָּךְ נוֹסְפוּ גַּם הַקְּבוּצוֹת כִּנֶּרֶת וּדְגַנְיָה עַל יְדֵי הַהִסְתַּדְּרוּת הַצִּיּוֹנִית, וּמִצָּפוֹן — הַחַוָּה מִגְדָּל מִיסוֹדָם שֶׁל צִיּוֹנֵי מוֹסְקְבָה. טְבֶרְיָה הָיְתָה מֶרְכָּז עִירוֹנִי לְהֶקֵּף שֶׁל יִשּׁוּב כַּפְרִי עִבְרִי מִסָּבִיב. בְּתוֹךְ הַיִּשּׁוּב הַצָּמוּק וְהָרָזֶה, הַמְעוֹרֵר תַּאֲנִיָּה כָּל הַיּוֹם, בְּתוֹךְ כְּפוּפֵי הַגֵּו הוֹלְכֵי שְׁחוֹחַ נִרְאוּ פָּנִים חֲדָשׁוֹת שׂוֹחֲקוֹת, צְעִירִים זְקוּפֵי קוֹמָה, בַּעֲלֵי תַּרְבּוּת, מְלֵאֵי תִּקְוָה, גֶּאְדְּרֵי הָרַעְיוֹן הַלְּאֻמִּי וַחֲדוּרֵי הַכָּרָה מְעוֹדֶדֶת כִּי הֵם בּוֹנִים מִקְלָט לְעַמָּם הַנִּרְדָּף, כִּי רִאשׁוֹנִים הֵם לְיוֹצְרֵי מוֹלֶדֶת לָעָם. וְהִתְעוֹרְרָה תְּנוּעַת מִסְחָר עִם הַיִּשּׁוּב שֶׁנּוֹצַר מִסָּבִיב. הָאִכָּרִים מִשַּׁדְמֵי אַדְמָתָם הֵבִיאוּ אֶת יְבוּלָם הָעִירָה וְקָנוּ בָּהּ אֶת צָרְכֵיהֶם. וְנִדְמֶה הָיָה, כִּי שַׁחֲרָהּ שֶׁל טְבֶרְיָה בּוֹקֵעַ וְהוֹלֵךְ וַאֲרוּכָתָהּ מְהֵרָה תִּצְמָח.

וְהִנֵּה פָּרְצָה מִלְחֶמֶת הָעוֹלָם, אֵיתָנֵי תֵּבֵל רָגְזוּ, הָמוּ רָעֲשׁוּ מַמְלָכוֹת. מְהוּמָה וּמְבוּכָה בָּאָה לָעוֹלָם. אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, שֶׁבְּרֻבָּהּ הַגָּדוֹל וּבְצוּרוֹת שׁוֹנוֹת יָנְקָה אֶת קִיּוּמָהּ מִן הַגּוֹלָה, נִקְרְעָה פִּתְאֹם מִן הָעוֹלָם הַגָּדוֹל וְגַם נִסְחֲפָה בְּזֶרֶם נַחְשׁוֹלֵי הַדָּמִים. הַגִּיּוּס הָאַכְזָרִי לְטֶבַח הַדָּמִים שִׁכֵּל אַלְפֵי מִשְׁפָּחוֹת, וְהָרָעָב פָּרַשׂ אֶת שִׁלְטוֹנוֹ בָּאָרֶץ.

לְעֻמַּת הַמַּצָּב הָרַע הַזֶּה אֲשֶׁר בִּיהוּדָה שֻׁפַּר חֶלְקָהּ שֶׁל טְבֶרְיָה, בִּהְיוֹתָהּ מֻקֶּפֶת יִשּׁוּבִים שֶׁל אִכָּרִים יְהוּדִיִּים וְשָׂדוֹת נֶעֱבָדִים אֲשֶׁר נָתְנוּ יְבוּל לָרֹב. בִּטְבֶרְיָה לֹא הָיָה מֻרְגָּשׁ הָרָעָב,

וְלֹא עוֹד אֶלָּא לְמִחְיָה הָיְתָה לְעַם רָב, לְמֵאוֹת וְלַאֲלָפִים נְפָשׁוֹת מִיִּשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא מִתּוֹשָׁבֵי הָעִיר הֵם.

כִּי הָיְתָה טְבֶרְיָה מִקְלָט לְאַלְפֵי אֲנָשִׁים מִיהוּדָה, מֵעָרֶיהָ וּמוֹשְׁבוֹתֶיהָ אֲשֶׁר גָּלוּ מִבָּתֵּיהֶם בִּגְזֵרַת הַדִּיקְטָטוֹר הֶעָרִיץ גֶ'מַל פֶּחָה אוֹ נָדְדוּ מִפְּנֵי הַגִּיּוּס. טְבֶרְיָה קִבְּלָה אֶת הַגּוֹלִים בְּחִבַּת אַחִים. לֹא לְחִנָּם חֲנִבְּה עַל בִּרְכֵּיהֶם שֶׁל רַבֵּי הַחֲסִידִים. מִדַּת הַכְנָסַת אוֹרְחִים שֶׁל תּוֹשָׁבֵי טְבֶרְיָה הָיְתָה לְמוֹפֵת. עֲנִיִּים הָיוּ אַחֵינוּ שֶׁבִּטְבֶרְיָה, קָשֶׁה הָיָה לָהֶם לְהַפְקִיעַ אֶת עַצְמָם מִן הָעֹנִי וְהַסֵּבֶל, וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה לַעֲזֹר לַאֲחֵרִים, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא מָנְעוּ מֵאֲחֵיהֶם הַנּוֹדְדִים אֶת הָעֶזְרָה הַמַּקְסִימָלִית שֶׁהָיְתָה בִּיכָלְתָּם. צִמְצְמוּ אֶת עַצְמָם כְּדֵי לְפַנּוֹת מָקוֹם לַגּוֹלִים אֲשֶׁר נָדְדוּ מִקִּנָּם. נִהֲלוּ אוֹתָם בְּעֵצוֹת, בִּידִיעוֹת וְעָזְרוּ לָהֶם לְהִסְתַּתֵּר מִפְּנֵי מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם.

בִּזְמַן הַמִּלְחָמָה נִפְתַּח בִּטְבֶרְיָה מִטַּעַם וַעַד הַחִנּוּךְ בֵּית־סֵפֶר עִבְרִי. הַמּוֹרִים וְהַפְּקִידִים וְיֶתֶר הַמַּשְׂכִּילִים שֶׁבֵּין הַגּוֹלָה הִשְׁפִּיעוּ הַרְבֵּה עַל הַתּוֹשָׁבִים. אֶל בֵּית־הַסֵּפֶר שֶׁנִּפְתַּח לְצָרְכֵי יַלְדֵי הַגּוֹלִים נִכְנְסוּ הַרְבֵּה מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הָעִקָּרִיִּים. צִלְצוּל הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית נִשְׁמְעָה בִּרְחוֹבוֹת טְבֶרְיָה מִפִּי תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן וְהָתֵר חֲתִירָה עֲמֻקָּה תַּחַת שִׁלְטוֹנָהּ שֶׁל הַלָּשׁוֹן הָעַרְבִית הַמְדֻבֶּרֶת בְּפִי הַסְּפָרַדִּים, וְהֵצֵרָה אֶת צְעָדֶיהָ שֶׁל הַלָּשׁוֹן הַצָּרְפַתִּית אֲשֶׁר חֶבְרַת כָּ״יחַ וּמוֹרֶיהָ עָסְקוּ בַּהֲפָצָתָהּ. וְגַם אַחֲרֵי הַמִּלְחָמָה, לְאַחַר שֶׁהַגּוֹלִים וְהַנּוֹדְדִים שָׁבוּ לִמְקוֹמוֹתֵיהֶם, נִשְׁאַר בֵּית הַסֵּפֶר לְסַפֵּק אֶת צָרְכֵי יַלְדֵי הַמָּקוֹם, וּטְבֶרְיָה גַּם הִיא נִכְנְסָה בְּרֶשֶׁת הַחִנּוּךְ הָעִבְרִי הַלְּאֻמִּי שֶׁל הַהִסְתַּדְּרוּת הַצִּיּוֹנִית.

חַשְׁמַל בִּטְבֶרְיָה

יב
טְבֶרְיָה אַחֲרֵי הַמִּלְחָמָה

יִשּׁוּב יָשָׁן וְיִשּׁוּב חָדָשׁ — תְּנוּעַת בִּנְיָן — יְצִיאָה מִן הַגֵּיטוֹ — הַשְּׁאִיפָה לַמֶּרְחָב — מִבְנֵה הַבָּתִּים — שִׁפּוּרִים וְשִׁכְלוּלִים — מַצַּב הַבְּרִיאוּת — הַיְשִׁיבָה בִּטְבֶרְיָה נוֹחָה וּנְעִימָה.

יֵשׁ צֹרֶךְ לְהַגְדִּיר בְּיֶתֶר דִּיּוּק אֶת הַמֻּשָּׂגִים יִשּׁוּב יָשָׁן וְיִשּׁוּב חָדָשׁ, שֶׁאָנוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהֶם בְּיַחַס לַעֲבוֹדָה הַיִּשּׁוּבִית שֶׁנֶּעֶשְׂתָה וְנַעֲשֵׂית בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. כִּי אֵין כָּאן הַגְדָּרַת הַזְּמַן בִּלְבָד, — זֶה קֹדֶם וְזֶה מְאֻחָר. הַהֶבְדֵּל בֵּין יִשּׁוּב יָשָׁן וְיִשּׁוּב חָדָשׁ מֻנָּח גַּם בְּעֶצֶם הַיִּשּׁוּבִים הָאֵלֶּה, בְּאָפְיָם וּבִשְׁאִיפוֹתֵיהֶם.

הַיִּשּׁוּב הַיָּשָׁן הוּא יָשָׁן בֶּאֱמֶת, וְאֵינוֹ אֶלָּא הֶמְשֵׁךְ מִן הַמְּצִיאוּת שֶׁקָּדְמָה לוֹ. הַהֶבְדֵּל בֵּין הַיִּשּׁוּב הַזֶּה וּבֵין הַמְּצִיאוּת שֶׁהָיְתָה קַיֶּמֶת גַּם לְפָנָיו הוּא רַק בְּשִׁנּוּי בְּעָלִים בִּלְבָד. דַּי הָיָה לְבוֹנֵי הַיִּשּׁוּב הַיָּשָׁן שֶׁהִפְקִיעוּ אֶת עַצְמָם מִן הַזִּקָּה לְבָתִּים שֶׁבַּעֲלֵיהֶם עֲרָבִים. הַשְּׁאִיפָה הָיְתָה לָשֶׁבֶת תַּחַת קוֹרַת בַּיִת מִשֶּׁלָּהֶם בִּסְבִיבָה שֶׁכֻּלָּהּ יְהוּדִית, אֲבָל הֵם לֹא שִׁנּוּ מִן הַמַּטְבֵּעַ שֶׁטָּבְעוּ הָעֲרָבִים בְּבִנְיַן הַבָּתִּים וְהַשְּׁכֻנּוֹת. אוֹתָן הַסִּמְטָאוֹת הַצָּרוֹת מְחֻסְּרוֹת אוֹר וַאֲוִיר, וְאוֹתָם הַבָּתִּים הַבְּנוּיִים בְּלִי תָּכְנִית וּבְלִי קֶצֶב. אוּלָם הַיִּשּׁוּב הֶחָדָשׁ הוּא חָדָשׁ לֹא רַק מִצַּד הַזְּמַן בִּלְבַד אֶלָּא גַּם מִצַּד עַצְמוֹ. בִּנְיְנֵי הַיִּשּׁוּב הַזֶּה אֵינָם דֻּגְמַת

הַמְּצִיאוּת הַקּוֹדֶמֶת וְהַעְתָּקָה נֶאֱמָנָה לָהּ. לְהֶפֶךְ, הוּא מְשַׁמֵּשׁ דֻּגְמָא לַאֲחֵרִים.

לְיִשּׁוּב חָדָשׁ מִבְּחִינָה זוֹ זָכְתָה גַּם טְבֶרְיָה. מִיָּד אַחֲרֵי הַמִּלְחָמָה הִתְעוֹרְרָה תְּנוּעָה לַחֲרֹג מִמִּסְגְּרוֹת הַגֵּיטוֹ וְסִמְטְאוֹתֶיהָ הַצָּרוֹת וְלָצֵאת לַמֶּרְחָב. הַמְעוֹרְרִים בַּדָּבָר הָיוּ פֹּה כְּמוֹ בְּכָל מָקוֹם אַחֵר, מְחוּגֵי הָאִינְטֶלִיגֶנְצְיָה שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בִּטְבֶרְיָה גַּם אַחֲרֵי הַמִּלְחָמָה. מוֹרֵי בָּתֵּי הַסֵּפֶר הָעִבְרִים וְהַפְּקִידִים הַמְשַׁמְּשִׁים בַּמּוֹסָדוֹת הַלְּאֻמִּיִּים הֵם הָיוּ גַּם הֶחָלוּץ הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַמַּחֲנֶה, אֲלֵיהֶם נִצְטָרְפוּ מִן הַנְּבוֹנִים שֶׁבֵּין הַתּוֹשָׁבִים, סוֹחֲרִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה, וְיַחַד הֶעְפִּילוּ לַעֲלוֹת עַל אַחַת הַגְּבָעוֹת הַמַּכְתִּירוֹת אֶת טְבֶרְיָה מִצַּד הַצְּפוֹנִי־מַעֲרָבִי. אוֹתָהּ בָּחֲרוּ לִבְנוֹת עָלֶיהָ שְׁכֻנָּה חֲדָשָׁה, אֲשֶׁר קָרְאוּ לָהּ בְּשֵׁם קִרְיַת שְׁמוּאֵל עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַנָּצִיב הָרִאשׁוֹן לִיהוּדָה.

תֵּל־אָבִיב שֶׁל טְבֶרְיָה.

אוּלָם לִפְנֵי גִּשְׁתָּם לִבְנוֹת אֶת הַשְּׁכֻנָּה הַחֲדָשָׁה הָיוּ צְרִיכִים לַעֲמֹד קֹדֶם כֹּל עַל מַהוּתָם שֶׁל הַמִּגְרָעוֹת וְהַחֶסְרוֹנוֹת שֶׁל טְבֶרְיָה הַיְשָׁנָה, אֲשֶׁר הִקְשׁוּ כָּל כָּךְ עַל הַיִּשּׁוּב בָּהּ וַאֲשֶׁר הָיוּ הַגּוֹרְמִים לְכָל הַלִּקּוּיִים הַהִיגְיֶנִיִּים וְלַמַּחֲלוֹת שֶׁפָּרְצוּ לְעִתִּים תְּכוּפוֹת. הֵם בָּדְקוּ וּמָצְאוּ, כִּי מִלְּבַד רְחוֹבוֹתֶיהָ הַצָּרִים וְסִמְטְאוֹתֶיהָ חַסְרֵי אוֹר וַאֲוִיר, הָיוּ לִטְבֶרְיָה הַיְשָׁנָה שְׁתֵּי מִגְרָעוֹת עִקָּרִיּוֹת, שֶׁמִּן הַהֶכְרַח הָיָה לְהַרְחִיקָן מִן הַשְּׁכֻנָּה הַחֲדָשָׁה מִתְּחִלַּת בִּנְיָנָהּ.

בּוֹנֵי טְבֶרְיָה הַיְשָׁנָה לֹא יָדְעוּ לְכַוֵּן אֶת הָרוּחוֹת בְּבִנְיַן בָּתֵּיהֶם. הַפְּתָחִים וְהַחַלּוֹנוֹת הָיוּ פּוֹנִים דַּוְקָא לִצְדָדִים שֶׁאֵין הָרוּחוֹת מְצוּיִים בָּהֶם, נִמְצָא שֶׁגַּם מְעַט הָאוֹר וְהָאֲוִיר שֶׁתָּעוּ

בָּרְחוֹבוֹת הַצָּרִים לֹא יָכְלוּ לַחְדֹּר לְתוֹךְ חַדְרֵי הַבָּתִּים פְּנִימָה מִפְּנֵי הַקִּירוֹת הַסְּתוּמִים שֶׁסָּגְרוּ בַּעֲדָם מֵעֵבֶר.

וְעוֹד חֶסְרוֹן גָּדוֹל מְאֹד הָיָה לִטְבֶרְיָה הַיְשָׁנָה. לְעִתִּים תְּכוּפוֹת מְאֹד הָיוּ הַתּוֹשָׁבִים חֲסֵרִים מַיִם לִשְׁתִיָּה וְלִרְחִיצָה. אָמְנָם טְבֶרְיָה בְּנוּיָה עַל שְׂפָתוֹ שֶׁל יָם כִּנֶּרֶת, אֲשֶׁר מֵימָיו טוֹבִים וְנוֹחִים לִשְׁתִיָּה, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא הָיָה לַתּוֹשָׁבִים מַיִם בְּשֶׁפַע. כִּי טִרְחָה יְתֵרָה וְקָשָׁה הָיְתָה בְּהַסְפָּקַת הַמַּיִם אֶל הַבָּתִּים. לֹא כָּל הַתּוֹשָׁבִים יָכְלוּ בְּעַצְמָם לִטְרֹחַ וּלְהַסְפִּיק הַמַּיִם אֶל בָּתֵּיהֶם, עַל פִּי רֹב הָיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּעַרְבִים אוֹ בְּעַרְבִיּוֹת, שֶׁלֹּא הָיוּ מְצוּיִים בְּכָל שְׁעַת הַצֹּרֶךְ.

לֹא קָשֶׁה לְשַׁעֵר מַה זֶּה חֹסֶר מַיִם בְּאַקְלִימָהּ שֶׁל טְבֶרְיָה, הַמְעַיֵּף וּמְיַגֵּעַ אֶת הָאָדָם. הַזֵּעָה מְצִיפָה אֶת הַגּוּף, וְאֵין כָּל פֶּלֶא אִם פַּעַם בְּפַעַם הָיוּ מַחֲלוֹת פּוֹרְצוֹת בָּעִיר. אוּלָם בִּשְׁבִיל הַיִּשּׁוּב הֶחָדָשׁ הַמִּתְכּוֹנֵן לְהִבָּנוֹת הָיְתָה שְׁאֵלַת הַמַּיִם חֲמוּרָה וַחֲרִיפָה יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר לְתוֹשְׁבֵי טְבֶרְיָה הַיְשָׁנָה, כִּי עַל כֵּן הִתְרַחֲקוּ בְּנֵי הַיִּשּׁוּב הֶחָדָשׁ הַרְבֵּה מִן הַיָּם וְהֶעְפִּילוּ לַעֲלוֹת עַל גִּבְעָה גְּבוֹהָה עֲשָׂרוֹת וְאוּלַי מֵאָה מֶטְרִים מִן הָעִיר הַיְשָׁנָה.

עַל הַקַּלְקָלוֹת הָאֵלֶּה, שֶׁהָיוּ מְיֻחָדוֹת לִטְבֶרְיָה הַיְשָׁנָה, עָמְדוּ בּוֹנֵי הַיִּשּׁוּב הֶחָדָשׁ וְגַם מָצְאוּ תִּקּוּן לָהֶן. הַבָּתִּים בְּקִרְיַת שְׁמוּאֵל בְּנוּיִים עַל מִגְרָשִׁים גְּדוֹלִים רַחֲבֵי יָדַיִם, הָרְחוֹבוֹת רְחָבִים וּמוּצָפִים אֲוִיר וָאוֹר. וְגַם מִבְנֵה הַבָּתִּים מְכֻוָּן לְאַקְלִימָהּ הַחַם שֶׁל טְבֶרְיָה. הַחַלּוֹנוֹת וְהַפְּתָחִים פּוֹנִים לְצַד דָּרוֹם וּלְצַד מַעֲרָב, שֶׁרוּחוֹת מְנַשְּׁבוֹת בָּהֶם. וְכֵיוָן שֶׁבִּטְבֶרְיָה אֵין הַחַלּוֹנוֹת נִסְגָּרִים רֹב יְמוֹת הַשָּׁנָה לֹא בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה, בּוֹקֵעַ לְתוֹךְ הַחֲדָרִים

רוּחַ פְּרָצִים מְשׁוֹבֵב נֶפֶשׁ וּמְנַקֶּה אֶת חַדְרֵי הַבַּיִת מִכָּל לִכְלוּךְ שֶׁדָּבַק בְּמֶשֶׁךְ הַיּוֹם בְּקִירוֹת הַבַּיִת וּבְפִנּוֹתָיו הַנִּסְתָּרוֹת וְהַגְּלוּיוֹת, אֲשֶׁר הָיוּ כָּל הַיָּמִים מִקְלָט לְבָצִילִים מְעוֹרְרֵי מַחֲלוֹת.

גַּם לַשְּׁאֵלָה הַשְּׁנִיָּה, הַחֲמוּרָה וְהַקָּשָׁה בְּיוֹתֵר, נִמְצָא הַפִּתְרוֹן הָרָצוּי וְהַמֻּחְלָט. לֹא בְּכָתֵף וְלֹא בְּסוּסִים וּבַחֲמוֹרִים אֶלָּא בְּכֹחַ שֶׁל קִיטוֹר מוּבָאִים הַמַּיִם אֶל הַבָּתִּים, עַל יְדֵי רֶשֶׁת צִנּוֹרוֹת הַפְּרוּשָׂה עַל פְּנֵי כָּל הָעִיר. זָכוּ בּוֹנֵי הַיִּשּׁוּב הֶחָדָשׁ וּזְכוּת זוֹ נִתְגַּלְגְּלָה עַל יָדָם. הַסִּדּוּר הֶחָדָשׁ שֶׁל הַסְפָּקַת הַמַּיִם אֵינוֹ מְצֻמְצָם בְּקִרְיַת שְׁמוּאֵל בִּלְבָד אֶלָּא מַקִּיף גַּם אֶת יֶתֶר חֶלְקֵי הָעִיר, וְגַם לִטְבֶרְיָה הַיְשָׁנָה הָיְתָה הָרְוָחָה בִּשְׁאֵלָה קָשָׁה שֶׁהִטְרִידָה אוֹתָם כָּל הַיָּמִים.

וְגַם תְּנוּעַת הַבִּנְיָן לֹא נִצְטַמְצְמָה בִּגְבוּלוֹת הַשְּׁכֻנָּה קִרְיַת שְׁמוּאֵל שֶׁהָיְתָה הַמַּתְחִילָה בְּמִצְוָה. נוֹסְפוּ רְחוֹבוֹת גְּדוֹלִים וַאֲרֻכִּים הַמִּשְׁתַּטְּחִים עַל פְּנֵי הַמִּישׁוֹר אֲשֶׁר לְרַגְלֵי הֶהָרִים, וְגַם עַל מַדְרוֹנוֹתֵיהֶם בְּנוּיִים בָּתִּים יָפִים, הַמְּסֻדָּרִים בְּטַעַם אֵירֹפִּי וַעֲרוּכִים בְּכָל הַדָּרוּשׁ לְבֶן תַּרְבּוּת. כָּל הַבָּתִּים הַחֲדָשִׁים בְּנוּיִים אֶבֶן בַּזֶּלֶת מְסֻתֶּתֶת וּמְהֻקְצָעָה יָפֶה, וּשְׁחוֹר תָּאֳרָם וְזֵר הַלָּבָן הַמַּקִּיף אוֹתָם מוֹסִיפִים יֹפִי לַבָּתִּים וְלָרְחוֹבוֹת. תַּחֲנַת הַחַשְׁמַל שֶׁל רוּטֶנְבֶּרְג הַבְּנוּיָה גַּם הִיא בְּקִרְיַת שְׁמוּאֵל מְצִיפָה אֶת הַבָּתִּים וְאֶת הָרְחוֹבוֹת אוֹר צַח, וְנִיצוֹצוֹת אוֹרָם רוֹמְזוֹת מֵרוֹם הָרִים. הַסִּדּוּרִים הַחֲדָשִׁים, הַשִּׁפּוּרִים וְהַשִּׁכְלוּלִים, מִבְנֵה הַבָּתִּים בְּתָכְנִית אַרְדִיכָלִית מְכֻוֶּנֶת לְאַקְלִימוֹ שֶׁל הַמָּקוֹם, וְשֶׁפַע הָאֲוִיר וְהָאוֹר הַסּוֹבֵב אוֹתָם וְחוֹדֵר לְתוֹכָם רִפְּאוּ אֶת טְבֶרְיָה מִכָּל תַּחֲלוּאֶיהָ. הַיְשִׁיבָה בִּטְבֶרְיָה אֵינָהּ קָשָׁה הַיּוֹם לְבֶן עִיר

אַחֶרֶת וְגַם לְעוֹלֶה מִקָּרוֹב בָּא. כַּיּוֹם הַזֶּה אֶפְשָׁר לָשֶׁבֶת בִּטְבֶרְיָה גַם בִּימוֹת הַקַּיִץ הַחַמִּים בְּלִי לְהַרְגִּישׁ בְּקָשְׁי הָאַקְלִים, שֶׁלְּכֵן עִיר אַחֶרֶת אִי אֶפְשָׁר הָיָה לַעֲמֹד בּוֹ. וּבִימוֹת הַקַּיִץ שֶׁאֵינָם חַמִּים בְּיוֹתֵר, הַיְשִׁיבָה בִּטְבֶרְיָה נוֹחָה וּנְעִימָה.

טְבֶרְיָה בְּבִנְיָנֶהָ וּבְיִשּׁוּבָהּ הֶחָדָשׁ מַרְאָה בַּעֲלִיל מַה גָּדוֹל הוּא וּמָה רַב עֶרְכּוֹ שֶׁל יִשּׁוּב יְהוּדִי תַּרְבּוּתִי לְכָל הַסְּבִיבָה. בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּשּׁוּב כָּזֶה נִמְצָא—יֵשׁ תְּנוּעָה, יֵשׁ חַיִּים, יֵשׁ בִּנְיָן גָּדוֹל וְהִתְפַּשְּׁטוּת. וְכָל מָקוֹם שֶׁאֵין יִשּׁוּב יְהוּדִי בּוֹ נָדוֹן לְכִמּוּשׁ וּלְקִפָּאוֹן.

יג
הָאֻכְלֻסִיָּה בִּטְבֶרְיָה

תַּעֲרֹבֶת גְּזָעִים וְדָתוֹת — עִיר שֶׁרֻבָּהּ יִשְׂרָאֵל — הָאַדְמִינִי־סְטְרַצְיָה הַמֶּמְשַׁלְתִּית וְהָעִירוֹנִית — פַּרְנָסַת הַתּוֹשָׁבִים — לִפְנֵי הַמִּלְחָמָה וּלְאַחֲרֶיהָ — יְרִידָה וַעֲלִיָּה.

מִסְפַּר הַתּוֹשָׁבִים בִּטְבֶרְיָה—9000 נֶפֶשׁ. אֻכְלֻסִיָּה מְעֹרֶבֶת: יְהוּדִים, מֻשְׁלְמִים וְנוֹצְרִים. רֹב הַתּוֹשָׁבִים — יְהוּדִים. יַחֲסָם הַמִּסְפָּרִי—כְּשִׁבְעִים וַחֲמִשָּׁה לְמֵאָה מִכָּל הַתּוֹשָׁבִים. בִּהְיוֹתָהּ עִיר שֶׁרֻבָּהּ יִשְׂרָאֵל נִתְמַנּוּ עָלֶיהָ אַחֲרֵי הַכִּבּוּשׁ מוֹשְׁלִים יְהוּדִים. בַּבְּחִירוֹת לָעִירִיָּה עַל פִּי הַחֹק הֶחָדָשׁ נִבְחַר יְהוּדִי לְרֹאשׁ הָעִירִיָּה, וְהַמֶּמְשָׁלָה הַמַּקְפִּידָה עַל שִׁוּוּי הַמִּשְׁקָל, מִנְּתָה נוֹצְרִי לְמוֹשֵׁל הָעִיר.

הַתּוֹשָׁבִים הַיְּהוּדִים מִתְחַלְּקִים לִבְנֵי הָעֵדוֹת הַמִּזְרָחִיּוֹת, שֶׁהֵם שְׁנֵי שְׁלִישִׁים מִן הָאֻכְלֻסִיָּה הַיְּהוּדִית, וְלַעֲדַת הָאַשְׁכְּנַזִּים, כְּלוֹמַר, יוֹצְאֵי רוּסְיָה וּפּוֹלַנְיָה. חֵלֶק גָּדוֹל וְנִכָּר מִן הַתּוֹשָׁבִים הַיְּהוּדִים מִתְפַּרְנְסִים גַּם הַיּוֹם מִן הַצְּדָקָה. חַכְמֵי הַיְשִׁיבוֹת שֶׁל הַסְּפָרַדִּים וְהָאַשְׁכְּנַזִּים שֶׁתּוֹרָתָם אוּמָנוּתָם מְקַבְּלִים תְּמִיכָה מִן הַיְשִׁיבָה, מִלְּבַד דְּמֵי הַחֲלֻקָּה מִקֻּפַּת ר׳ מֵאִיר בַּעַל הַנֵּס. אוּלָם יֵשׁ בִּטְבֶרְיָה גַּם הֲמוֹן בַּעֲלֵי מְלָאכָה הַמִּתְפַּרְנְסִים מֵאוּמָנוּתָם וְסוֹחֲרִים הַשּׁוֹלְחִים אֶת יָדָם בְּמִקָּח וּמִמְכָּר.

בַּשָּׁנִים שֶׁלְּאַחַר הַמִּלְחָמָה נוֹסַף עַל הַתּוֹשָׁבִים גַּם חוּג שֶׁל פּוֹעֲלִים שְׂכִירֵי יוֹם. הֵם עֲסוּקִים בִּמְלֶאכֶת הַבִּנְיָן בְּתַחֲנַת רוּטֶנְבֶּרְג וּבְכָל עֲבוֹדָה הַמִּזְדַּמֶּנֶת לְיָדָם. גַּם הַכְּבִישׁ טְבֶרְיָה־צֶמַח נִסְלַל עַל יְדֵי חֲלוּצִים שֶׁעָלוּ מִן הַגּוֹלָה. לִפְנֵי הַמִּלְחָמָה הָיְתָה בִּטְבֶרְיָה תְּנוּעַת מִסְחָר גְּדוֹלָה עִם תּוֹשָׁבֵי הֶעָרִים וְהַכְּפָרִים שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַמִּזְרָחִי. לְעִתִּים תְּכוּפוֹת הָיוּ הַפַּלָּחִים וּבַעֲלֵי הָאֲחֻזּוֹת בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בָּאִים לִטְבֶרְיָה לִמְכֹּר אֶת יְבוּל אַדְמָתָם וְלִקְנוֹת בְּשׁוּקֵי טְבֶרְיָה אֶת צָרְכֵי נַפְשׁוֹת בֵּיתָם. טְבֶרְיָה הָיְתָה אָז הַמְּתַוֵּךְ וְהָאֶקְסְפּוֹרְטֶר שֶׁל יְבוּל עֵבֶר הַיַּרְדֵּן לִמְקוֹמוֹת אֲחֵרִים. תְּנוּעַת מִסְחָר זוֹ כִּמְעַט שֶׁפָּסְקָה כַּיּוֹם לְגַמְרֵי, וְאֵין כָּל קֶשֶׁר מִסְחָרִי בֵּין תּוֹשָׁבֵי עֵבֶר הַיַּרְדֵּן וּטְבֶרְיָה. יֵשׁ תּוֹלִים אֶת הַשִּׁנּוּי הַזֶּה בַּתְּנָאִים הַפּוֹלִיטִיִּים שֶׁנִּתְהַוּוּ אַחַר הַמִּלְחָמָה וְחוֹשְׁבִים, כִּי מִכֵּיוָן שֶׁעֵבֶר הַיַּרְדֵּן נִקְרְעָה מֵעִם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְיֵשׁ לָהּ מֶמְשָׁלָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, פָּקְעָה גַּם הַזִּקָּה הַכַּלְכָּלִית שֶׁהָיְתָה לָהּ עִם טְבֶרְיָה. אוּלָם הַשְׁעָרָה זוֹ אֵינָהּ נְכוֹנָה לְגַמְרֵי. לְהַפְקָעַת הַזִּקָּה הַכַּלְכָּלִית שֶׁל עֵבֶר הַיַּרְדֵּן יֵשׁ עוֹד סִבּוֹת חֲשׁוּבוֹת יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר הַתְּנָאִים הַפּוֹלִיטִיִּים.

לִפְנֵי הַמִּלְחָמָה, תַּחַת שִׁלְטוֹנָהּ הַגָּרוּעַ שֶׁל תֻּרְכִּיָּה, הָיָה חִבּוּר הַדְּרָכִים בָּאָרֶץ פָּרוּעַ מְאֹד. דְּרָכִים כְּבוּשׁוֹת וּסְלוּלוֹת לֹא הָיוּ. הַכְּבִישׁ יְרוּשָׁלַיִם־יָפוֹ הָיָה יְחִידִי בָּאָרֶץ (גַּם הוּא לֹא נִבְנָה אֶלָּא בִּזְכוּתוֹ שֶׁל פְרַנְץ יוֹסֵף, קֵיסַר אוֹסְטְרִיָּה, שֶׁבִּקֵּר אֶת הָאָרֶץ לִפְנֵי חֲמִשִּׁים שָׁנָה בְּעֵרֶךְ). הַנְּסִיעָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם הָיְתָה בַּחֲמוֹרִים, בִּגְמַלִּים אוֹ בִּפְרָדִים. לְתוֹשָׁבֵי עֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָיְתָה טְבֶרְיָה הָעִיר הַיְחִידָה שֶׁאֶפְשָׁר הָיָה לְהַגִּיעַ אֵלֶיהָ, לְפִי

תְּנָאֵי הַנְּסִיעָה, בְּמֶשֶׁךְ יוֹם אֶחָד. לְעָרִים אֲחֵרוֹת צְרִיכִים הָיוּ לִנְסֹעַ יָמִים אֲחָדִים, וּבְהֶכְרֵחַ הָיְתָה טְבֶרְיָה הַמֶּרְכָּז לְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, שֶׁתּוֹשָׁבֶיהָ זְקוּקִים הָיוּ לְסוֹחֲרֵי טְבֶרְיָה שֶׁיִּהְיוּ הַמְתַוְּכִים בֵּינָם וּבֵין הַשּׁוּק הָאַרְצִי לִמְכִירַת יְבוּל הָאֲדָמָה.

בִּשְׁעַת הַמִּלְחָמָה סָלְלָה גַם תֻּרְכִּיָּה דְרָכִים חֲדָשׁוֹת לְצָרְכֵי הָאִסְטְרָטֶגְיָה שֶׁלָּהּ. גַּם מְסִלַּת הַבַּרְזֶל הַחַגִּית הָעוֹבֶרֶת דֶּרֶךְ צֶמַח נִבְנְתָה בַּשָּׁנִים הָאַחֲרוֹנוֹת שֶׁלִּפְנֵי הַמִּלְחָמָה, אוּלָם כָּל זְמַן שֶׁהַדְּרָכִים הָיוּ מְשֻׁבָּשׁוֹת בִּגְיָסוֹת לֹא יָכְלָה לְהִתְפַּתֵּחַ תְּנוּעַת נְסִיעָה שֶׁל אֶזְרָחִים לִמְקוֹמוֹת רְחוֹקִים, וּטְבֶרְיָה הוֹסִיפָה לְשַׁמֵּשׁ מֶרְכָּז בְּכָל יְמֵי הַמִּלְחָמָה.

עִם הַשִּׁנּוּיִים הַפּוֹלִיטִיִּים, שִׁנּוּי בְּעָלִים, שֶׁבָּאוּ בְּעֵקֶב הַמִּלְחָמָה הָעוֹלָמִית, הִתְפַּתְּחָה תְּנוּעַת נְסִיעָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּמִדָּה רְחָבָה מְאֹד. דְּרָכִים חֲדָשׁוֹת נִסְלְלוּ וּכְבִישִׁים חֲדָשִׁים מִשְׂתָּרְעִים לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ שֶׁל הָאָרֶץ. רֶשֶׁת מְסִלּוֹת בַּרְזֶל נִפְרְשָׂה, וְאוֹטוֹמוֹבִילִים עֲפִים וְטָסִים בִּקְפִיצַת הַדֶּרֶךְ וּמוֹבִילִים נוֹסְעִים וּמַשָּׂאוֹת מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד לְקָצֶהָ, וּבִשְׁבִיל תּוֹשָׁבֵי עֵבֶר הַיַּרְדֵּן אָבַד לִטְבֶרְיָה כָּל עֶרְכָּהּ. בְּשָׁעוֹת אֲחָדוֹת הֵם מַגִּיעִים עִם יְבוּלָם לְחֵיפָה עִיר הַנָּמֵל, אֲשֶׁר מִסְחָרָהּ פָּרַץ בָּאָרֶץ. נִמְצָא, שֶׁהַשִּׁכְלוּל וְהַהִתְפַּתְּחוּת הַכְּלָלִית שֶׁל הָאָרֶץ גָּרַם יְרִידָה בְּמִסְחָרָהּ שֶׁל טְבֶרְיָה;

הַדַּיִג בְּיָם כִּנֶּרֶת הוּא גַם הַיּוֹם כְּמוֹ לְפָנִים מִקְצוֹעַ כַּלְכָּלִי חָשׁוּב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְפַרְנֵס מִשְׁפָּחוֹת רַבּוֹת. בְּיִחוּד עַכְשָׁו שֶׁחִבּוּר הַדְּרָכִים מְשֻׁכְלָל וְאֶפְשָׁר לְהַעֲבִיר אֶת הַדָּגִים גַּם לַכְּרַכִּים הַגְּדוֹלִים וְלֹא יִתְקַלְקְלוּ בַּדֶּרֶךְ. בִּימֵי שִׁלְטוֹנָהּ שֶׁל

קְבוּצַת דַּיָּגִים יְהוּדִים עַל יַד יָם כִּנֶּרֶת

טְרַכִיָּה הָיָה צֵיד הַדָּגִים מָסוּר בַּחֲכִירָה. סֵיר הֶרְבֶּרְט סְמוּאֵל בִּימֵי נְצִיבוּתוֹ הִכִּיר בְּעֶרֶךְ הַכַּלְכָּלִי שֶׁל הַמִּקְצֹעַ הַזֶּה. וּכְדֵי לָתֵת אֶת הָאֶפְשָׁרוּת לְכָל בַּעַל מֶרֶץ לַעֲסֹק בּוֹ, לְפַתְּחוֹ וְלַעֲשׂוֹתוֹ מְקוֹר פַּרְנָסָה לְרַבִּים, בִּטֵּל אֶת חֹק הַחֲכִירָה, וְצֵיד הַדָּגִים בַּכִּנֶּרֶת נַעֲשָׂה חָפְשִׁי וְכָל אָדָם יָכֹל לִזְכּוֹת בּוֹ.

וְשִׁכְלוּל הַדְּרָכִים וְשִׁפּוּרָם הֵבִיא גַּם טוֹבָה לִטְבֶרְיָה מִמָּקוֹם אַחֵר. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הִיא אֶרֶץ עַתִּיקָה וּמִשּׁוּם כָּךְ גַּם אֶרֶץ הַתַּיָּרוּת. הַמְּקוֹמוֹת הַקְּדוֹשִׁים וְהַהִסְטוֹרִיִּים הַפְּזוּרִים עַל פְּנֵי רַחֲבֵי הָאָרֶץ מוֹשְׁכִים אֲלֵיהֶם תַּיָּרִים מִבְּנֵי אֻמּוֹת וּגְזָעִים שׁוֹנִים. בִּימֵי הַתֻּרְכִּים לֹא הָיְתָה תְּנוּעַת הַתַּיָּרוּת גְּדוֹלָה. אוּלָם אַחֲרֵי הַמִּלְחָמָה וְכִבּוּשׁ הָאַנְגְּלִים גָּבְרָה הַתְּנוּעָה וְהִיא הוֹלֶכֶת וְרַבָּה מִשָּׁנָה לְשָׁנָה. מִתְּחִלָּה, מִפְּנֵי קֹשִׁי הַנְּסִיעָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, הָיְתָה תְּנוּעַת הַתַּיָּרִים מְצֻמְצֶמֶת בִּגְבוּלוֹתֶיהָ שֶׁל אֶרֶץ יְהוּדָה בִּלְבַד, וְהָיְתָה מַגִּיעָה עַד יְרוּשָׁלַיִם, בֵּית לֶחֶם וְחֶבְרוֹן. רֹב הַתַּיָּרִים, מִלְּבַד הָעֲנִיִּים וְאַמִּיצֵי הַלֵּב שֶׁבָּהֶם, לֹא רָאוּ אֶת הַגָּלִיל, כִּי לֹא כָּל אֶחָד יָכֹל לִקְפֹּץ עַל שִׂיא הָרִים וְעַל מְרוֹמֵי גְּבָעוֹת בִּרְכִיבָה עַל סוּס וָפֶרֶד.

וְאוּלָם אַחֲרֵי שֶׁנִּסְלְלוּ הַדְּרָכִים בְּכָל רַחֲבֵי הָאָרֶץ וְהָאוֹטוֹ־מוֹבִילִים טָסִים עַל מְרוֹמֵי הָרִים, נִכְנַס גַּם הַגָּלִיל בְּתָכְנִית הַתַּיָּרוּת, וּטְבֶרְיָה הָיְתָה לְתַחֲנָה וְלִמְקוֹם לִינָה לְכָל מְבַקְּרֵי הָאָרֶץ וְתַיָּרֶיהָ. טְבֶרְיָה מְקֻדֶּשֶׁת לֹא רַק אֵצֶל הַיְּהוּדִים בִּלְבַד, יֵשׁ בִּסְבִיבוֹת טְבֶרְיָה מְקוֹמוֹת קְדוֹשִׁים וְהִסְטוֹרִיִּים גַּם לַנּוֹצְרִים, וַאֲגָדוֹת דָּתִיּוֹת מְרַחֲפוֹת עַל כָּל הַסְּבִיבָה.

וְאָמְנָם מִיּוֹם שֶׁהִתְחִילָה תְּנוּעַת הַתַּיָּרוּת גַּם לַגָּלִיל נִבְנוּ

וְנוֹסְדוּ בִּטְבֶרְיָה בָּתֵּי מָלוֹן יָפִים וְנֶהְדָּרִים, בְּטַעַם אֵרֹפִּי, אֲשֶׁר גַּם הַתַּיָּרִים מִבְּנֵי מְרוֹם הָאָרֶץ מוֹצְאִים סִפּוּק בָּהֶם. כַּיּוֹם יֵשׁ בִּטְבֶרְיָה אַרְבָּעִים בָּתֵּי מָלוֹן, וּמֵהֶם כַּחֲמִשָּׁה־עָשָׂר בְּעֵרֶךְ עֲרוּכִים וּמְסֻדָּרִים כְּבֶעָרִים הַגְּדוֹלוֹת. עַל יַד בָּתֵּי הַמָּלוֹן מוֹצְאוֹת מֵאוֹת מִשְׁפָּחוֹת אֶת קִיּוּמָן.

דּוֹן יוֹסֵף נָשִׂיא חָלַם לִפְנֵי יוֹתֵר מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְיַסֵּד בִּטְבֶרְיָה וּסְבִיבוֹתֶיהָ מְדִינָה מְיֻחֶדֶת לַיְּהוּדִים. מִסִּבּוֹת שׁוֹנוֹת לֹא עָלָה הַדָּבָר בְּיָדוֹ, אוּלָם שֶׁלֹּא מִדַּעַת וְשֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה, נַעַשְׂתָה טְבֶרְיָה אַחַד הַמְּקוֹמוֹת הַמְּעַטִּים אֲשֶׁר הָאַטְמוֹ־סְפֵרָה בָּהֶם כֻּלָּהּ יְהוּדִית. מִכָּל צִדֵּי הַיַּבָּשָׁה שֶׁלָּהּ טְבֶרְיָה מֻקֶּפֶת כְּפָרִים וּמוֹשָׁבוֹת יְהוּדִיּוֹת. וְגַם בַּשָּׁנִים הָאַחֲרוֹנוֹת נוֹסְדוּ עַל אַדְמַת הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת אֲשֶׁר בִּסְבִיבוֹת טְבֶרְיָה שָׁלֹשׁ נְקֻדּוֹת יִשּׁוּבִיּוֹת: כְּפַר חִטִּין, מוֹשַׁב הַפּוֹעֵל הַמִּזְרָחִי בְּצַד צְפוֹנִית מַעֲרָבִית, וּדְגַנְיָה ב׳ וּבֵיתַגַנְיָה מִצַּד מִזְרַח דָּרוֹם. וְהַנּוֹסֵעַ עֲשָׂרוֹת קִילוֹמֶטְרִים בִּסְבִיבוֹת טְבֶרְיָה יֵשׁ לוֹ הַהַרְגָּשָׁה הַנְּעִימָה, כִּי עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל הוּא נוֹסֵעַ וַאֲוִיר יְהוּדִי הוּא נוֹשֵׁם.

יד

טְבֶרְיָה לֶעָתִיד

הִתְפַּתְּחוּת הַחֲרשֶׁת וְהַתַּעֲשִׂיָּה בָּאָרֶץ — חַמֵּי טְבֶרְיָה — קַרְלְסְבַּד וּטְבֶרְיָה — פֵּרוֹת הָאָרֶץ — הַשְׁקָאַת רוּטֶנְבֶּרְג — הַטֶּבַע וְהָאָדָם מַשְׁלִימִים זֶה אֶת זֶה.

בְּיַחַד עִם הָעֲבוֹדָה הַיִּשּׁוּבִית הַכַּבִּירָה בַּמִּקְצֹעַ הַחַקְלָאִי, שֶׁנַּעַשְׂתָה בָּאָרֶץ בַּשָּׁנִים הָאַחֲרוֹנוֹת, אַחֲרֵי אִשּׁוּר הַמַּנְדָּט, בְּאֶמְצָעוּת הַקְּרָנוֹת הַלְּאֻמִּיּוֹת וְעַל יָדֵיהֶן, נַעַשְׂתָה הַתְחָלָה חֲשׁוּבָה עַל יְדֵי הָאִינִצְיָטִיבָה הַפְּרָטִית בְּמִקְצֹעַ הַחֲרשֶׁת וְהַתַּעֲשִׂיָּה. בְּעָרִים שׁוֹנוֹת בָּאָרֶץ נִפְתְּחוּ בָּתֵּי חֲרשֶׁת שׁוֹנִים, וְרַבִּים מֵהֶם כְּבָר הִתְבַּסְּסוּ בְּמִדָּה מְרֻבָּה וְכָבְשׁוּ שְׁוָקִים לְתוֹצַרְתָּם בָּאָרֶץ וּבְחוּץ לָאָרֶץ.

עֲבוֹדָה יִשּׁוּבִית זוֹ יֵשׁ לָהּ פֶּרְסְפֶּקְטִיבָה רְחָבָה וּמַזְהִירָה. עִם הִתְפַּתְּחוּת הָאָרֶץ, עַל יְדֵי כִּבּוּשׁ דְּרָכִים וְסִלּוּל מְסִלּוֹת, וּבְיִחוּד אַחֲרֵי הִבָּנוֹת נְמֵלָהּ שֶׁל חֵיפָה, יֵשׁ לְקַוּוֹת כִּי לָאִינִצְיָטִיבָה הַיּוֹצֶרֶת שֶׁל הָעָם הָעִבְרִי יִפָּתְחוּ כָּרִים נִרְחָבִים לִפְעֻלָּה, וַחֲרשֶׁת הַמַּעֲשֶׂה, אֲשֶׁר הָיְתָה גַּם מִשְׁלַח יָדוֹ בַּגּוֹלָה, תִּהְיֶה לְמִחְיָה לְעַם רַב גַּם בָּאָרֶץ, וּבְיַחַד עִם זֶה גּוֹרֵם כַּלְכָּלִי חָשׁוּב לְגִדּוּלָן הַמָּהִיר שֶׁל הֶעָרִים, לְשִׁכְלוּלָן וּלְשִׁפּוּרָן.

עַד עַכְשָׁו פָּסְחָה הַתַּעֲשִׂיָּה עַל טְבֶרְיָה. כָּל הַנִּסְיוֹנוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ,

בֵּין שֶׁהִצְלִיחוּ בֵּין שֶׁנִּכְשְׁלוּ, נַעֲשׂוּ בְּיֶתֶר הֶעָרִים. טְבֶרְיָה לֹא הִצְלִיחָה וְגַם לֹא נִכְשָׁלָה. הִיא לֹא נִתְנַסְּתָה בְּאֵלֶּה, וְיֵשׁ לַחְשֹׁב שֶׁגַּם בֶּעָתִיד לֹא תִּכָּנֵס טְבֶרְיָה לְרְשִׁימַת הֶעָרִים, אֲשֶׁר הַחֲרֹשֶׁת וְהַתַּעֲשִׂיָּה יִמְצְאוּ שָׁם קֵן לָהֶן. מִצַּד מַצָּבָהּ הַגֵּאוֹגְרָפִי אֵין טְבֶרְיָה מְסֻגָּלָה לְתַעֲשִׂיָּה הַשּׁוֹאֶפֶת לְמֶרְחָבִים. לְעֻמַּת זֹאת יֵשׁ לִטְבֶרְיָה אוֹצָרוֹת, סְגֻלּוֹת טִבְעִיּוֹת מִשֶּׁלָּהּ, שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחָם לִהְיוֹת לִטְבֶרְיָה אֵת אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה הַחֲרֹשֶׁת וְהַתַּעֲשִׂיָּה לְעָרִים אֲחֵרוֹת.

הַמַּעְיָנוֹת הַחַמִּים אֲשֶׁר בִּטְבֶרְיָה בְּרָכָה בָּם לָעִיר. עוֹד בְּיָמִים קְדוּמִים יָדְעוּ כִּי חַמֵּי טְבֶרְיָה רְפוּאוֹת תְּעָלָה בָּהֶם לְמַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת. הָרַמְבַּ"ם וְהָרַמְבַּ"ן, שֶׁשְּׁנֵיהֶם הָיוּ רוֹפְאִים מְצֻיָּנִים בִּימֵיהֶם, מוֹנִים אֶת הַמַּחֲלוֹת הַמִּתְרַפְּאוֹת עַל יְדֵי הָרְחִיצָה בַּמַּיִם הָאֵלֶּה וְעַל יְדֵי שְׁתִיָּתָם. גַּם לְפִי דַּעַת הָרוֹפְאִים בְּיָמֵינוּ יֵשׁ לָהֶם לְחַמֵּי טְבֶרְיָה סְגֻלּוֹת מַרְפֵּא רַבּוֹת.

עַד הַיּוֹם בָּאִים לְהִתְרַפְּאוֹת בְּחַמֵּי טְבֶרְיָה וּלְהִתְרַחֵץ בְּמֶרְחַצְאוֹתֵיהֶם מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵהָאֲרָצוֹת הַשְּׁכֵנוֹת. מֵאֵרוֹפָּה אֵין בָּאִים. הָרַשְׁלָנוּת וְרִפְיוֹן הַיָּדַיִם שֶׁל הַמְמֻנִּים עַל מַעְיְנוֹת הָרְפוּאָה הָאֵלֶּה, הַזֻּהֲמָא שֶׁל הַסְּבִיבָה שֶׁמְּסֹרֶת הִיא בְּיָדָם מִימֵי שִׁלְטוֹן הַתֻּרְכִּים וְחֹסֶר הָרְוָחוֹת הַטּוֹבוֹת, מָנְעוּ אֶת הָאִישׁ הָאֵרוֹפִּי מֵהֲנָאוֹת מִסְּגֻלּוֹת הַמַּרְפֵּא שֶׁל חַמֵּי טְבֶרְיָה. וְהִנֵּה בַּיָּמִים הָאַחֲרוֹנִים בָּא שִׁנּוּי בִּבְעָלִים בְּמַעְיְנוֹת הָרְפוּאָה שֶׁבִּטְבֶרְיָה, אַחֲרֵי מַשָּׂא וּמַתָּן מְמֻשָּׁךְ וְדִינֵי וּדְבָרִים נִמְסְרוּ הַמַּעְיָנוֹת הַחַמִּים בִּטְבֶרְיָה בַּחֲכִירָה לִקְבוּצַת אֲנָשִׁים הַיּוֹדְעִים אֶת עֶרְכָּם שֶׁל הַמַּעְיָנוֹת הָאֵלֶּה לְהִתְפַּתְּחוּת הָעִיר וְהַסְּבִיבָה. הַחֲכִירָה שֶׁנִּמְסְרָה לָהֶם לִזְמַן אָרֹךְ תִּתֵּן לָהֶם אֶת הָאֶפְשָׁרוּת לְהַכְנִיס אוֹתָם

הַשִּׁכְלוּלִים וְהַשִּׁפּוּרִים, אוֹתָם הַסְּדָרִים וְהָרְוָחוֹת שֶׁיֵּעָשׂוּ אֶת הָרְחִיצָה בַּמַּעְיָנוֹת הָאֵלֶּה נוֹחָה וּנְעִימָה גַּם לְאָדָם אֶרָפִּי הַמְבַקֵּר אֶת יֶתֶר מְקוֹמוֹת הָרְפוּאָה הַמּוֹדֶרְנִיִּים אֲשֶׁר בְּאֵרָפָּה.

וּמַעֲלָה יְתֵרָה לִטְבֶרְיָה, שֶׁאֵין אַתָּה מוֹצֵא דֻּגְמָתָהּ בִּמְקוֹמוֹת מַרְפֵּא אֲחֵרִים, שֶׁהָעוֹנָה שֶׁלָּהּ אֲרֻכָּה מְאֹד וְנִמְשֶׁכֶת כִּשְׁמוֹנָה חֳדָשִׁים שְׁלֵמִים, עַד חֹדֶשׁ סִיוָן. הַגְּשָׁמִים אֵינָם מְעַכְּבִים בְּעַד הָרְחִיצָה. הַיְשִׁיבָה בִּטְבֶרְיָה בִּימֵי הַסְּתָו וּבִימֵי הַחֹרֶף נוֹחָה וּנְעִימָה, וְאִם יֻכְנְסוּ כָּל הַשִּׁפּוּרִים וְהַשִּׁכְלוּלִים הַדְּרוּשִׁים וְתִקָּבַע הַשְׁגָּחַת רוֹפְאִים, אֵין טוֹב וְנָעִים מֵאֲשֶׁר לָשֶׁבֶת בְּיָמִים אֵלֶּה בִּטְבֶרְיָה וְלִרְחֹץ בְּמַעְיְנוֹתֶיהָ הַחַמִּים.

הַשִּׁכְלוּלִים וְהַשִּׁפּוּרִים בְּמֶרְחַצְאוֹת טְבֶרְיָה שֶׁיֻּכְנְסוּ עַל יְדֵי הַחוֹכְרִים הַחֲדָשִׁים יִגְרְמוּ לִיצִירַת אֶפְשָׁרֻיּוֹת כַּלְכָּלִיּוֹת חֲדָשׁוֹת בָּעִיר וּבִסְבִיבָה. הַמֶּרְחֲצָאוֹת הַמְשֻׁכְלָלִים וְהַשִּׁפּוּרִים יִמְשְׁכוּ אֲלֵיהֶם הָמוֹן רַב וְיִהְיֶה צֹרֶךְ לְהוֹסִיף בָּתֵּי מָלוֹן נֶהְדָּרִים וּמוֹדֶרְנִיִּים עַל אֵלֶּה הַקַּיָּמִים, שֶׁנִּזּוֹנִים מִתַּיָּרִים הַבָּאִים לְשָׁעָה, אוֹ מִמִּתְרַפְּאִים שֶׁל אַרְצוֹת הַמִּזְרָח שֶׁאֵין לָהֶם תְּבִיעוֹת יְתֵרוֹת. הַמִּתְרַחֲצִים בֶּעָתִיד הַקָּרוֹב יִהְיוּ מִמִּין חָדָשׁ לְגַמְרֵי, אֲשֶׁר לָהֶם תְּבִיעוֹת אֲחֵרוֹת, גְּדוֹלוֹת וְרַבְגּוֹנִיּוֹת יוֹתֵר: מוּסִיקָה, תֵּאַטְרָאוֹת וְכַדּוֹמֶה, וְסִפּוּקָן שֶׁל אֵלֶּה עָתִיד לְהַשְׁפִּיעַ כַּלְכָּלָה לְהָמוֹן רָב.

וְעוֹד סְגֻלָּה טִבְעִית מְיֻחֶדֶת לִטְבֶרְיָה שֶׁעַד עַכְשָׁו לֹא נֻצְּלָה בְּמִדָּה מַסְפִּיקָה וַאֲשֶׁר בֶּעָתִיד הַקָּרוֹב אֶפְשָׁר יִהְיֶה לַעֲשׂוֹתָהּ לִמְקוֹר מִחְיָה. אַדְמַת טְבֶרְיָה וְהַסְּבִיבָה מְסֻגֶּלֶת לְהוֹצִיא פֵּרוֹת וִירָקוֹת שֶׁרַק בְּדַמֶּשֶׂק אֶפְשָׁר לִמְצֹא דֻּגְמָתָם. אוּלָם מַעֲלָה יְתֵרָה לִטְבֶרְיָה, שֶׁפֵּרוֹתֶיהָ מְבַכִּירִים. שֶׁמֶשׁ טְבֶרְיָה מְמַהֶרֶת לְהַבְשִׁיל

אֶת פֵּרוֹת הָאֲדָמָה וְאֶת יַרְקוֹתֶיהָ. וּבְשָׁעָה שֶׁבְּדַמֶּשֶׂק וּבִשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת, גַּם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, עֲדַיִן הַגַּרְעִין מִתְחַמֵּם בְּתוֹךְ הָאֲדָמָה, הִנֵּה בִּטְבֶרְיָה הֶעָלֶה נִצָּה וְגַם הוֹצִיא פֶּרִי. בִּכּוּרָם שֶׁל הַפֵּרוֹת וְהַיְרָקוֹת בִּימוֹת הַחֹרֶף, בְּיָמִים שֶׁאֵינָם מְצוּיִים בְּכָל מָקוֹם אַחֵר, נוֹתֵן אֶת הָאֶפְשָׁרוּת לִקְבֹּעַ אֶת הַמְּחִיר אֲשֶׁר יְפַרְנֵס אֶת הָעוֹבֵד וְאֶת הֶעָמֵל בְּאֵין יָדַיִם מִתְחָרוֹת בָּהֶם.

אוּלָם עַד עַכְשָׁו אִי אֶפְשָׁר הָיָה לְהוֹצִיא אֶת הַתּוֹעֶלֶת הַשְּׁלֵמָה מִן הַסְּגֻלָּה הַטִּבְעִית הַזֹּאת שֶׁל טְבֶרְיָה מֵחֹסֶר מַיִם בַּמִּדָּה הַדְּרוּשָׁה. טְבֶרְיָה זְקוּקָה לְהַשְׁקָאָה מְלָאכוּתִית הָעוֹלָה בְּדָמִים מְרֻבִּים, וְהַשָּׂכָר יֵצֵא בְּהֶפְסֵד.

וְהִנֵּה גַּם הַחִסָּרוֹן הַזֶּה עוֹמֵד לְהִמָּנוֹת. מִפְעַל הַחַשְׁמַל שֶׁל רוּטֶנְבֶּרְג, אֲשֶׁר יָאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ וְיָבִיא לִידֵי תְּנוּעָה אֶת הַמִּסְחָר וְאֶת הַתַּעֲשִׂיָּה, הוּא יִרְמֹז לַתְּהוֹם כִּי תַּעֲלֶה וְתַשְׁקֶה אֶת הָאֲדָמָה וְיַעֲשֶׂה אֶת טְבֶרְיָה וּסְבִיבוֹתֶיהָ לְאֶרֶץ בְּרָכָה.

הַתְחָלָה כְּבָר נַעֲשְׂתָה. תַּחֲנַת הַחַשְׁמַל הָעַרְאִית, שֶׁהָעֶמְדָה בִּנְהָרַיִם, מַשְׁקָה עַכְשָׁו אֶת אַדְמַת דְּגַנְיָה הַסְּמוּכָה וְנוֹתֶנֶת לָהּ אֶת הָאֶפְשָׁרוּת לְהַצְמִיחַ פֵּרוֹת וִירָקוֹת לִפְנֵי זְמַנָּן. כַּאֲשֶׁר תֵּעָמֵד הַתַּחֲנָה הַגְּדוֹלָה, תִּרְחַב הַפְּעֻלָּה, וְהָאֶפְשָׁרוּת לְגַדֵּל פֵּרוֹת וִירָקוֹת תִּנָּתֵן לְכָל הַמּוֹשָׁבוֹת הַסְּמוּכוֹת לִטְבֶרְיָה וּלְכָל סְבִיבַת הָעִיר.

אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָיְתָה בִּבְחִינַת גַּן הָעֵדֶן הַקַּדְמוֹנִי, „וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה“. בָּאָה הַצִּיּוֹנוּת וַתִּבְרָא אָדָם „עָפָר מִן הָאֲדָמָה“, וַתִּפַּח בּוֹ רוּחַ חַיִּים, וַהֲרֵי הוּא מְחוֹלֵל בְּכֹחָהּ נִפְלָאוֹת. הָאָרֶץ קָמָה לִתְחִיָּה וּפְרָזוֹת תֵּשֵׁבְנָה עָרֵי יִשְׂרָאֵל, וְגַם טְבֶרְיָה תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן.

רְשִׁימַת הַתְּמוּנוֹת הַבָּאוֹת בַּסֵּפֶר:

מַפַּת טְבֶרְיָה.

טְבֶרְיָה, פָּנוֹרָמָה (תְּמוּנָה א').

טְבֶרְיָה, פָּנוֹרָמָה (תְּמוּנָה ב').

טְבֶרְיָה עִם יָם הַכִּנֶּרֶת
(רֶפּרוֹדוּקְצִיָּה מִצִּיּוּרוֹ שֶׁל גִּימַן).

רְחוֹב בִּטְבֶרְיָה.

חַמֵּי טְבֶרְיָה וְקֶבֶר רַבִּי מֵאִיר בַּעַל הַנֵּס.

חַשְׁמַל בִּטְבֶרְיָה.

קְבוּצַת דַּיָּגִים יְהוּדִים עַל יַד יָם כִּנֶּרֶת.

שְׁכוּנָה עִבְרִית בִּטְבֶרְיָה.

שְׁכֻנָּה עִבְרִית בִּטְבֶרְיָה

תֹּכֶן הַפְּרָקִים:

מָ ב ו א.

א. טְבֶרְיָה בְּרֵאשִׁיתָהּ

הַמַּצָּב הַמְּדִינִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — חֲלֻקַּת הָאָרֶץ — אֲחֻזַּת נְסִיכִים — יוֹרְשֵׁי הוֹרְדוֹס — הַקִּנְאָה וְהַשִּׂנְאָה — לְשֵׁם מָה נִבְנְתָה טְבֶרְיָה. . . . . מִצַּד 5 עַד 7

ב. רַקַּת אוֹ טְבֶרְיָה

הַמִּתְיַשְּׁבִים הָרִאשׁוֹנִים — הַקְּשָׁיִים וְהָעִכּוּבִים — דִּינֵי טֻמְאָה וְטָהֳרָה — חַכְמֵי הַפְּרוּשִׁים וְעֶזְרָתָם לְהִתְפַּתְּחוּת הָעִיר הַחֲדָשָׁה. . . . . מִצַּד 8 עַד 12

ג. טְבֶרְיָה בִּתְקוּפַת הַמֶּרֶד

הַסִּיעוֹת הַפּוֹלִיטִיּוֹת — יַחַס הַתּוֹשָׁבִים לְשַׁלִּיטֵי בֵּית הוֹרְדוֹס — הַנְהָלָה אוֹטוֹנוֹמִית — יְדֵי אַנְשֵׁי הַשָּׁלוֹם עַל הָעֶלְיוֹנָה. . . . . מִצַּד 13 עַד 17

ד. טְבֶרְיָה לְאַחַר הַמֶּרֶד

הַמַּצָּב הַכְּלָלִי — אָפְיָם וּתְכוּנָתָם שֶׁל הַתּוֹשָׁבִים — תַּקָּנוֹת הָעִיר — מְקוֹרוֹת הַכַּלְכָּלָה — עֲבוֹדָה וַחֲרִיצוּת. מִצַּד 18 עַד 22

ה. חַכְמֵי טְבֶרְיָה

הַפֻּלְמוּס שֶׁל אַדְרִיָנוּס — גְּזֵרוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת — גָּלוּת הַסַּנְהֶדְרִין — הַמֶּרְכָּז הַמִּתְקָרֵב — טְבֶרְיָה אַכְסַנְיָה שֶׁל תּוֹרָה. . . . . מִצַּד 23 עַד 26

ו. טְבֶרְיָה מֶרְכַּז הַיַּהֲדוּת
צִפּוֹרִי וּטְבֶרְיָה — ר׳ יוֹחָנָן וְתַלְמִידָיו — פְּגָעִים וְזַעֲזוּעִים — חֻרְבַּן הַיְשִׁיבוֹת וּבִטּוּל הַסַּנְהֶדְרִין — תַּלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי — סוֹד הָעִבּוּר וְקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ . מִצַּד 27 עַד 36

ז. טְבֶרְיָה בְּשִׁפְלוּתָהּ
בִּטּוּל הַנְּשִׂיאוּת — הַלַּחַץ וְהַדְּחָק — קִיּוּם הַתּוֹרָה מֵעֹנִי — הַמֶּרֶד בִּטְבֶרְיָה. . . . . מִצַּד 37 עַד 41

ח. חֲלִיפוֹת וּתְמוּרוֹת
כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ בִּידֵי עוֹמַר — הַיְהוּדִים עוֹזְרִים לַכָּלִיף — גֵּרוּשׁ הַיְהוּדִים מִטְּבֶרְיָה — חִבּוּר הַדִּקְדּוּק וְהַנִּקּוּד — מַסְּעֵי הַצְּלָב — הַיִּשּׁוּב בִּטְבֶרְיָה מִתְדַּלְדֵּל וְחָרֵב — טְבֶרְיָה חוֹזֶרֶת וְנַעֲשֵׂית לְמֶרְכַּז הַיַּהֲדוּת . . . . . מִצַּד 42 עַד 47

ט. הַיִּשּׁוּב הֶחָדָשׁ
מֶמְשֶׁלֶת תֻּרְכִּיָּה וְשִׁלְטוֹנָהּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — הָאָמִיר טַהֵר אִיל עֹמַר — הָרַב אַבּוּלְעַפְיָא — טְבֶרְיָה שָׁבָה וְנִבְנֵית — סַכָּנַת חֻרְבָּן. . . . . מִצַּד 48 עַד 55

י. בְּנֵי עֲלִיָּה
הַהִתְעוֹרְרוּת בְּלִיטָא וְרַיְסֶן — הַחֲלוּצִים הָרִאשׁוֹנִים — עֲלִיַּת חֲסִידִים בְּהָמוֹן — יַחֲסָם אֶל אֲחֵיהֶם הַסְּפָרַדִּים — הַשְׁפָּעָתָם עַל הַיִּשּׁוּב — הָרַעַשׁ וְחֻרְבַּן הַגָּלִיל. . מִצַּד 56 עַד 59

יא. אַחַר הָרַעַשׁ
שִׁנּוּיִים בַּמַּצָּב הַמְּדִינִי — הַיִּשּׁוּב בִּירוּשָׁלַיִם — הָאַקְלִים בִּטְבֶרְיָה וּמַצָּבָהּ הַהִיגְיֵנִי — מַחֲלוֹת וְאֶפִּידֶמִיּוֹת — הַשְׁפָּעַת הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית עַל בִּנְיַן טְבֶרְיָה — הַמּוֹשָׁבוֹת הָעִבְרִיּוֹת בִּסְבִיבַת טְבֶרְיָה בִּשְׁנוֹת הַמִּלְחָמָה. . . . . מִצַּד 60 עַד 64

יב. טְבֶרְיָה אַחֲרֵי הַמִּלְחָמָה
יִשּׁוּב יָשָׁן וְיִשּׁוּב חָדָשׁ — תְּנוּעַת בִּנְיָן — יְצִיאָה מִן הַגֵּיטוֹ — הַשְּׁאִיפָה לַמֶּרְחָב — מִבְנֵה הַבָּתִּים — שִׁפּוּרִים וְשִׁכְלוּלִים — מַצַּב הַבְּרִיאוּת — הַיְשִׁיבָה בִּטְבֶרְיָה נוֹחָה וּנְעִימָה. . . . . מִצַּד 65 עַד 69

יג. הָאֻכְלְסִיָּה בִּטְבֶרְיָה
תַּעֲרֹבֶת גְּזָעִים וְדָתוֹת — עִיר שֶׁרֻבָּהּ יִשְׂרָאֵל — הָאַדְמִינִיסְטְרַצְיָה הַמֶּמְשַׁלְתִּית וְהָעִירוֹנִית — פַּרְנָסַת הַתּוֹשָׁבִים — לִפְנֵי הַמִּלְחָמָה וּלְאַחֲרֶיהָ — יְרִידָה וַעֲלִיָּה. . . . . מִצַּד 70 עַד 74

יד. טְבֶרְיָה לְעָתִיד
הִתְפַּתְּחוּת הַחֲרשֶׁת וְהַתַּעֲשִׂיָּה בָּאָרֶץ — חַמֵּי טְבֶרְיָה — קַרְלְסְבַּד וּטְבֶרְיָה — פֵּרוֹת הָאָרֶץ — הַשְׁקָאַת רוּטֶנְבֶּרְג — הַטֶּבַע וְהָאָדָם מַשְׁלִימִים זֶה אֶת זֶה. מִצַּד 75 עַד 78

רְשִׁימַת הַתְּמוּנוֹת 79

סִפְרִיַּת אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל שֶׁל הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל
בְּהוֹצָאַת „אָמָּנוּת"
חוֹבֶרֶת יד

חֲ דֵ רָ ה

מֵאֵת
משֶׁה סְמִילַנְסְקִי

הוֹצָאַת „אָמָּנוּת" תֵּל-אָבִיב / תר"ץ

Copyright 1930, by «Omonut» Company Limited, Tel-Aviv

סֻדַּר בְּמִסְדְּרָה שֶׁל הוֹצָאַת „אָמָנוּת“ תֵּל־אָבִיב
נִדְפַּס בִּדְפוּס „הַפּוֹעֵל הַצָּעִיר“ תֵּל־אָבִיב

Printed in Eretz-Israel (Palestine)

לַ · מַ פָּ ה

הַשֵּׁם חֲדֵרָה (חֲצֵירָה) הוּא עַרְבִי וְלֹא יָדוּעַ אִם נִסְמַךְ עַל שֵׁם עִבְרִי שֶׁקָּדַם לוֹ. אִם הָיָה שֵׁם עִבְרִי מִשֹּׁרֶשׁ זֶה כִּי אָז נִקְרָא חֲצֵרָה אוֹ חֲצִירָה, שֶׁנִּגְזַר מֵ„חָצֵר“ אוֹ מֵ„חָצִיר“. הַשֵּׁם חָצִיר מַתְאִים לִירַקְרַק הַדֶּשֶׁא, שֶׁאֵינוֹ גוֹבֵל כָּאן אַף בְּסוֹף יְמוֹת הַחַמָּה, מִפְּנֵי רְטִיבוּתוֹ שֶׁל הַקַּרְקַע, וְאָמְנָם גַּם הַשֵּׁם הָעַרְבִי מְסַמֵּן יֶרֶק־דֶּשֶׁא וּמְצַיֵּן אֶת מַרְאֵה הַנּוֹף. הַיְהוּדִים קָבְעוּ אֶת הַשֵּׁם עַל פִּי הַשְּׁמִיעָה חֲדֵרָה בְּדָלֶ״ת —, כְּאִלּוּ הָיָה שָׁרְשׁוֹ „חֶדֶר“.

חֲדֵרָה יוֹשֶׁבֶת בָּרֹחַב הַגֵּאוֹגְרָפִי ′26 ,32° (כְּאַרְבַּע דַּקּוֹת מִדָּרוֹם לְקֵיסַרְיָה הַיּוֹשֶׁבֶת בְּרֹחַב ′30 ,32°) וּבָאֹרֶךְ הַגֵּאוֹגְרָפִי ′35 ,34° (כְּ־′17,5 מִמַּעֲרָב לִירוּשָׁלַיִם; הַהֶבְדֵּל בִּזְמַן הַצָּהֳרַיִם — קְצָת יוֹתֵר מֵרֶגַע אֶחָד). מֶרְחָקָהּ מִיָּפוֹ בְּקַו יָשָׁר כְּ־46 קִילוֹמֶטְרִים, מֵחֵיפָה כְּ־42, מִשְּׁכֶם 36 קִילוֹמֶטְרִים, מִירוּשָׁלַיִם כְּ־80 קִילוֹמֶטְרִים. הַמֶּרְחַקִּים בַּדְּרָכִים גְּדוֹלִים, כַּמּוּבָן, מֵאֵלֶּה. הַהֶבְדֵּל הַקָּטָן בְּיוֹתֵר הוּא בְּקַו חֲדֵרָה—חֵיפָה. מֶרְכָּזָהּ הָעִירוֹנִי שֶׁל חֲדֵרָה הִיא אֵפוֹא חֵיפָה.

חֲדֵרָה יוֹשֶׁבֶת בַּשָּׁרוֹן הַצְּפוֹנִי, כְּלוֹמַר, בַּשְּׁפֵלָה שֶׁבֵּין הָרֵי שֹׁמְרוֹן וְהַיָּם. חֶבֶל אֶרֶץ זֶה הָיָה לְפָנִים נֶהְדָּר בִּיעָרוֹתָיו וּבְמִרְעֶה הָרַעֲנָן. הַשִּׁבְעִים תִּרְגְּמוּ אֶת הַשֵּׁם שָׁרוֹן בְּיוָנִית „יַעַר.“ כָּעֵת אֵין זֵכֶר לְיַעַר קָדוּם שֶׁגָּדַל מֵעַצְמוֹ, יֵשׁ רַק יְעָרוֹת נְטוּעִים בִּידֵי הַיְהוּדִים בַּדּוֹר הָאַחֲרוֹן.

רְצוֹנְךָ לָדַעַת אֶת מַצָּבָהּ שֶׁל חֲדֵרָה בַּשָּׁרוֹן, עֲלֵה עַל מִגְדַּל הַמַּיִם הָעוֹמֵד בַּמָּקוֹם הַגָּבֹהַּ שֶׁבַּכְּפָר, בְּעֵרֶךְ 40 מֶטֶר מֵעַל לַיָּם. מִשָּׁם מַחֲזֶה פָּתוּחַ לְכָל עֵבֶר: מִמִּזְרָח נִרְאִים הָרֵי שֹׁמְרוֹן. רְחוֹקִים הֵם מֵחֲדֵרָה רַק כְּתִשְׁעָה אוֹ עֲשָׂרָה קִילוֹמֶטְרִים. לְרַגְלֵיהֶם מִשְׂתָּרַעַת הַשְּׁפֵלָה הַנִּרְאֵית לָנוּ כְּמִישׁוֹר, אֶרֶץ זְרוּעָה בְּרֻבָּהּ, וּמְעַט בָּהּ גַּם מַטָּעִים. רַק כִּמְהַלַּךְ מֵאוֹת מֶטְרִים מִמְּקוֹם עֶמְדָּתֵנוּ עוֹלָה הַקַּרְקַע וּמִתְבַּלֵּט כְּגַב אָרֹךְ, כְּדֵי רֹחַב קִילוֹמֶטֶר אֶחָד אוֹ קְצָת יוֹתֵר. אִם נִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב לְאוֹתוֹ הַמִּישׁוֹר שֶׁבֵּין הַגַּב (אֲשֶׁר עָלָיו מִגְדַּל הַמַּיִם וְכָל הַכְּפָר)

וּבֵין הֶהָרִים מֵרָחוֹק, נוּכַל לְכַנּוֹתוֹ בְּשֵׁם „מַרְזֵבָה“. בְּמַרְזֵבָה זוֹ אֵין גֶּגֶר חָזָק לַמַּיִם הַזּוֹרְמִים בַּחֹרֶף בִּנְחָלִים. הֵם נִתְקָלִים בַּגַּב הָאָרֹךְ וְנִקְוִים שָׁם, מִכָּאן שׁוּרָה שֶׁל בִּצּוֹת מִמִּזְרָח לַגַּב. כִּמְעַט כֻּלָּן נִתְיַבְּשׁוּ כְּבָר עַל יְדֵי יוֹשְׁבֵי חֲדֵרָה הֶחָרוּצִים, וּמַתַּן שְׂכָרָם שֶׁל בְּנֵי חֲדֵרָה בְּצִדָּם, כִּי טִהֲרוּ כִּמְעַט אֶת הַכְּפָר מִנֶּגַע הַקַּדַּחַת וְרָכְשׁוּ לָהֶם אֲדָמָה טוֹבָה לְמִזְרָע וּלְמַטָּעִים.

הַגַּב אֵינוֹ שָׁוֶה, כַּמּוּבָן, בְּכָל מָקוֹם בְּגָבְהוֹ. הַמַּיִם שֶׁלָּטוּ בּוֹ וְהִפְתִּיתוּ מִמֶּנּוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, לָכֵן בּוֹלְטוֹת בּוֹ הַגְּבָעוֹת הָעוֹלוֹת בְּגַבֵּיהֶן עַל הַסְּבִיבָה. אַחַת מֵהֶן מִצָּפוֹן לַחֲדֵרָה וְלַשְּׁכֻנָּה הַתֵּימָנִית נַחֲלִיאֵל, שְׁמָהּ שֵׁיךְ חֶלוּ—הַשֵּׁיךְ הַמָּתוֹק. הַגַּב בָּנוּי מֵאֶבֶן חוֹל־סִיד. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁהָאֶבֶן קָשָׁה לְמַדַּי וְנוֹחָה לְסִתּוּת, וְשָׁם חוֹצְבִים אֲבָנִים לְבִנְיָן.

מִמַּעֲרָב לַגַּב שֶׁעָלָיו בְּנוּיָה חֲדֵרָה שׁוּב יוֹרֵד הַקַּרְקַע, וְשׁוּב מַרְזֵבָה, אֶלָּא שֶׁאֵינָהּ רְחָבָה כְּזוֹ שֶׁבַּמִּזְרָח, רָחְבָּהּ לְכָל הַיּוֹתֵר קִילוֹמֶטֶר, וּמֵעֵבֶר לָהּ גַּב אַחֵר מְכֻסֶּה חוֹל שָׁטוּחַ לֹא עָמֹק אוֹ חוֹלוֹת נֶעֱרָמִים עַד עֲשָׂרָה מֶטְרִים לְגָבְהָהּ. מַרְזֵבָה זוֹ הִיא מַמְלֶכֶת הַבִּצּוֹת, אֲשֶׁר בָּהּ שָׁרְצוּ עַד הַזְּמַן הָאַחֲרוֹן הַיַּתּוּשִׁים מְפִיצֵי הַקַּדַּחַת. גַּם אֶת אֵלֶּה יִבְּשׁוּ כְּבָר הַיְהוּדִים בְּיַעֲרוֹת אֶקָלִיפְּטוּס שֶׁנָּטְעוּ—אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם, בֶּן יוֹתֵר מִמִּילְיוֹן עֵצִים, נָטַע הַבָּרוֹן בִּנְיָמִין רוֹטְשִׁילְד. וּבִשְׁנַת תר״ץ הִגִּיעַ הַקֵּץ גַּם לַגְּדוֹלָה שֶׁבַּבִּצּוֹת, הִיא בְּרֵכַת אַתָּא מִדָּרוֹם לַחֲדֵרָה. הַקַּרְקָעוֹת, שֶׁבָּהֶם אֶפְשָׁר לְהַעֲבִיר תְּעָלָה לְיִבּוּשׁ הַבִּצָּה, נִמְצָאוֹת בִּידֵי עַרְבִים בֶּדְוִים, הַמְגַדְּלִים אֶת הַמְּרִיא, בָּקָר שָׁחוֹר בַּעַל קַרְנַיִם עֲצוּמוֹת, הָאוֹהֵב אֶת הַבִּצָּה. חֵלֶק מִפַּרְנָסָתָם מוֹצְאִים הַבֶּדְוִים הָאֵלֶּה מִקְּלִיעַת מַחְצְלָאוֹת מִקָּנֶה וָסוּף. הַשְּׁכֵנִים הַלָּלוּ הִתְנַגְּדוּ לְיִבּוּשׁ הַבִּצָּה, עַד אֲשֶׁר בָּאָה מַחְלֶקֶת הַבְּרִיאוּת שֶׁל הַמֶּמְשָׁלָה וְהִכְרִיחָתַם לָתֵת לְהַעֲבִיר תְּעָלוֹת בְּנַחֲלָתָם. הַתְּעָלָה אֵינָהּ עוֹבֶרֶת אֶת הַגַּב הַקָּשֶׁה וְהָרָחָב כְּקִילוֹמֶטֶר—עֲבוֹדָה זוֹ דָּרְשָׁה הוֹצָאָה מְרֻבָּה שֶׁלֹּא לְפִי כֹּחָהּ שֶׁל חֲדֵרָה. — אֶת הַמַּיִם יַעֲלוּ בְּמַשְׁאֵבָה בְּצִנּוֹרוֹת, וּמִשָּׁם יִזָּרְמוּ בַּתְּעָלָה אֶל נַחַל חֲוָארִית הַנּוֹפֵל אֶל נְהַר אִסְכַּנְדֶּרוּנָה. עַל־יְדֵי יִבּוּשׁ בְּרֵכַת אַתָּא נִטְּלָה סַכָּנַת הַקַּדַּחַת גַּם מִנַּחֲלָתָהּ הַגְּדוֹלָה שֶׁל הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת עַל נַחַל חֲוָארִית.

הַגַּב הַמַּעֲרָבִי שׁוֹפֵעַ אֶל הַיָּם וְיֵשׁ שֶׁהוּא נוֹפֵל אֵלָיו חָלוּל, כִּי מִשְׁבְּרֵי הַיָּם הִסְפִּיקוּ כְּבָר לְפוֹרֵר אֶת הַחוֹף עַד הַגַּב הַקָּשֶׁה.

חֲדֵרָה הִיא הַמּוֹשָׁבָה הַיְהוּדִית הָרִאשׁוֹנָה בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִשְׁעֲנָה עַל חוֹף הַיָּם וְיָמִים רַבִּים חָלְמָה עַל נָמֵל, אֲשֶׁר יִקָּרֵא עַל שֵׁם הַנָּדִיב, אֲבִי הַיִּשּׁוּב, בְּשֵׁם נְמַל בִּנְיָמִין. הָרַכֶּבֶת הַמְקַשֶּׁרֶת כָּעֵת אֶת חֲדֵרָה לְחֵיפָה, עִיר הַנָּמֵל הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יִבָּנֶה בְּקָרוֹב, וְכֵן גַּם קַלּוּת הַחִבּוּר בַּכְּבִישׁ, אֲשֶׁר יַעֲבֹר מִיָּפוֹ לְחֵיפָה וְשֶׁכְּבָר נִגְמַר בְּרֻבּוֹ, מַכְרִיחוֹת אֶת חֲדֵרָה לְוַתֵּר עַל חֲלוֹם נְעוּרֶיהָ הַיָּפֶה. לִתְנוּעַת סִירוֹת בַּקַּיִץ בְּעוֹנַת הָאֲבַטִּיחִים מַסְפִּיקִים נְמַל אַבּוּ־זַבּוּרָה — מִצָּפוֹן לִנְהַר אִסְכַּנְדֶּרוּנָה. הַיְהוּדִים אֵינָם מִשְׁתַּמְּשִׁים בּוֹ כִּמְעָט.

שְׁנֵי נְהָרוֹת נִשְׁפָּכִים אֶל הַיָּם בִּתְחוּמָהּ שֶׁל חֲדֵרָה וּבְנוֹתֶיהָ. הָאֶחָד הוּא נַחַל חֲדֵרָה אוֹ נְהַר מֶפְגִ׳ר, הָעוֹבֵר בְּאַדְמַת חֲדֵרָה וְחֶפְצִי־בָה וּמְשַׁמֵּשׁ גַּם לְהַשְׁקָאָה. כִּי בִּגְבוּל אֲדָמָה זוֹ אֵין מֵימָיו נִכְזָבִים כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה. נְהַר מֶפְגִ׳ר מִתְחַבֵּר מִנְּחָלִים רַבִּים הַיּוֹרְדִים מִן הָהָר. הַגְּדוֹלִים שֶׁבָּהֶם הֵמָּה נַחַל עָרָה, אֲשֶׁר בְּעִמְקוֹ עוֹבֶרֶת דֶּרֶךְ רַבַּת־עֵרֶךְ בְּתוֹלְדוֹת הָאָרֶץ מִכַּרְכּוּר לִמְגִידוֹ; שֵׁנִי לוֹ הוּא נַחַל רוּז, הַיּוֹרֵד מֵעֵמֶק דּוֹתָן. נְהַר אִסְכַּנְדֶּרוּנָה אֲשֶׁר הִזְכַּרְנוּ לְמַעְלָה הוּא הֶמְשֵׁכוֹ הַתַּחְתּוֹן שֶׁל נַחַל שְׁכֶם, אֲשֶׁר בּוֹ מַיִם גַּם בַּקַּיִץ בְּחֶלְקוֹ הָעֶלְיוֹן, אֲבָל בַּחֵלֶק הַתַּחְתּוֹן הַמַּיִם נִכְזָבִים. גַּם נְהַר אִסְכַּנְדֶּרוּנָה יְשַׁמֵּשׁ לְהַשְׁקָאָה, כַּאֲשֶׁר יִבָּנֶה הַיִּשּׁוּב עַל אַדְמַת הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת שֶׁמִּשְּׁנֵי עֲבָרָיו.

א. י. ב.

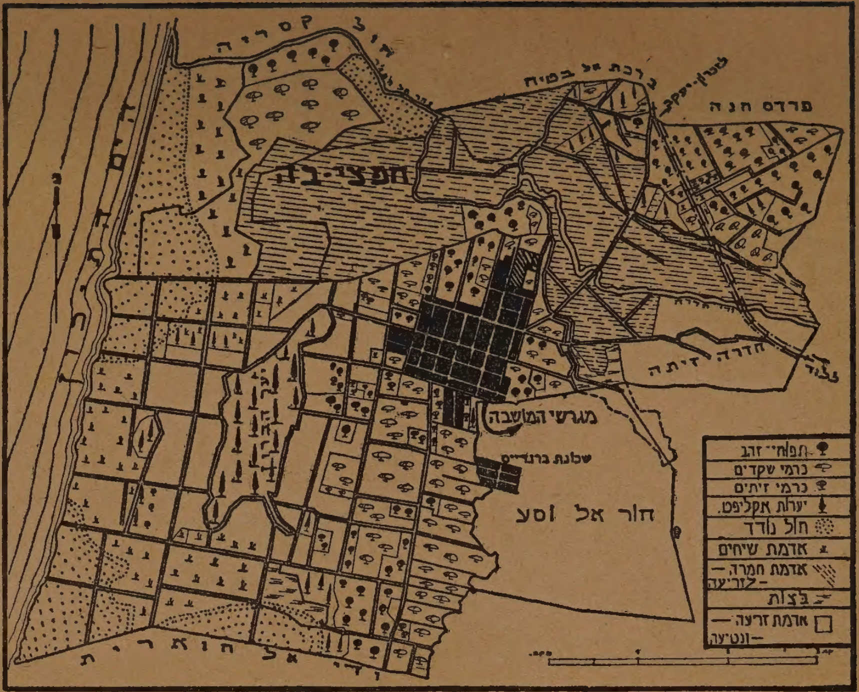

מפת חדרה —— השטח הכללי הוא: 42,000 דונם

א

הָיְתָה הַשָּׁנָה הַיִּשּׁוּבִית הַגְּדוֹלָה, תרנ"א, „תְּקוּפַת טִיוֹמְקִין" רַבַּת הָאוֹר וְהַקֶּסֶם. בִּתְחִלַּת הַחֹרֶף יָצָא מִתּוֹךְ הַ„מִּסְדְּרוֹן" הַיָּדוּעַ שֶׁעַל יַד חַדְרֵי „הַוַּעַד־הַפּוֹעֵל" קוֹל שֶׁאֵינוֹ פּוֹסֵק, כִּי עַל יְדֵי חַנְקִין נִקְנְתָה בְּפֶתַח הַשּׁוֹמְרוֹן, עַל חוֹף הַיָּם, נַחֲלָה גְּדוֹלָה, בַּת שְׁלֹשִׁים אֶלֶף דוּנַם, וְהַלְּבָבוֹת דָּפְקוּ מִתּוֹךְ אֱמוּנָה וָגִיל. שְׁלֹשִׁים אֶלֶף דוּנַם! דְּבַר קְנִיָּה כָּזֹאת עֲדַיִן לֹא נִשְׁמַע בָּאָרֶץ.

וּבְאַחַד הָעֲרָבִים, עֶרֶב־שַׁבָּת, יָשַׁבְנוּ חֶבֶר אֲנָשִׁים מֵרִאשׁוֹן־לְצִיּוֹן וּרְחוֹבוֹת בְּבֵיתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן אַיְזֶנְבֶּרְג בְּוָדִי־חַנִּין—הַיּוֹם נֵס־צִיּוֹנָה, וְהוּא סִפֵּר לָנוּ מֵרְשָׁמֵי טִיּוּלוֹ בַּחֲדֵרָה. הוּא וְעוֹד אִכָּרִים אֲחֵרִים, מִן הַוָּתִיקִים, נִשְׁלְחוּ מִטַּעַם הַוַּעַד־הַפּוֹעֵל לַחֲקֹר וְלִבְדֹּק אֶת הַנַּחֲלָה הַחֲדָשָׁה שֶׁנִּקְנְתָה. הוּא סִפֵּר עַל הַמֶּרְחָב בַּמָּקוֹם הֶחָדָשׁ, אֲשֶׁר עֵין אִכָּר עִבְרִי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לֹא שְׁזָפַתּוּ עַד עַכְשָׁו, עַל חוֹף הַיָּם וְהַמִּפְרָצִים הַטִּבְעִיִּים הַשּׁוֹנִים אֲשֶׁר בּוֹ, הַמְסֻגָּלִים לִהְיוֹת נָמֵל. הַמּוֹשָׁבָה הָרִאשׁוֹנָה עַל חוֹף הַיָּם וְעִמָּהּ תִּקְוָה שֶׁל נָמֵל עִבְרִי... עַל הַקַּרְקַע שֶׁאֵין כְּדֻגְמָתָהּ בְּמוֹשְׁבוֹתֵינוּ: אַדְמַת מִזְרָע מֻבְחָרָה, עֲמָקִים עֲטוּפִים דֶּשֶׁא

וְחָצִיר וְאַדְמַת מַטָּעִים מְשֻׁבָּחָה — הַכֹּל בְּמָקוֹם אֶחָד. מֶגֶד יְהוּדָה וּמִשְׁמַן הַגָּלִיל חֻבְּרוּ יַחַד!... וְנָהָר עוֹבֵר בְּנַחֲלָה זוֹ, שׁוֹטֵף וְחוֹצֶה אֶת אַדְמָתָהּ וְנוֹפֵל אֶל הַיָּם, בִּמְקוֹם שָׁם עָתִיד לִהְיוֹת הַנָּמֵל...

הָאָזְנַיִם שָׁמְעוּ, הַלֵּב נִפְעַם־חָרֵד, וּבַחֶדֶר נוֹסְפָה עַל שְׁכִינַת הַשַּׁבָּת עוֹד דְּבַר־מָה קָדוֹשׁ...

„מַה פֵּרוּשָׁהּ שֶׁל הַמִּלָּה אֶל־אַחְצִירָה?..."

שְׁאֵלָה זוֹ שָׁאַל פִּתְאֹם אֶחָד מִזִּקְנֵי הַמּוֹשָׁבָה, הַמָּנוֹחַ יָפֶה, וּבְתוֹךְ הַדְּמָמָה שֶׁעָמְדָה בַּחֶדֶר לְאַחַר דִּבְרֵי הַקֶּסֶם שֶׁל הַמְסַפֵּר צִלְצְלָה הַשְּׁאֵלָה כְּדִיסְהַרְמוֹנְיָה... הַכֹּל נָשְׂאוּ אֶת עֵינֵיהֶם לְמוּל הַשּׁוֹאֵל, וּפָנָיו שֶׁל הַמְסַפֵּר נָבוֹכוּ מְעַט.

„אִם אֵינִי טוֹעֶה, פֵּרוּשָׁהּ: הַיְרוּקָה..."

„סִמָּן רָע. הַאֵין קֶשֶׁר בֵּין הַשֵּׁם הַזֶּה וּבֵין הַקַּדַּחַת הַיְרוּקָה, הַשּׁוֹרֶרֶת, לְפִי דִּבְרֵי הָעֲרָבִים, בַּמָּקוֹם הַהוּא?"...

„אֶפְשָׁר... וּכְלוּם סִפּוּרֵי הָעֲרָבִים וְהַקַּדַּחַת יַפְחִידוּנוּ? לֹא כָּמוֹנוּ כַּהֲמוֹן הָעֲרָבִים... נִמְצָא עֵצָה גַּם לַקַּדַּחַת..."

„לִבִּי חוֹשֵׁשׁ לַמָּקוֹם הַזֶּה..." סִיֵּם הַשּׁוֹאֵל הַסַּפְקָן.

וְהַמְסַפֵּר לֹא יָסָף. רוּחוֹ הַטּוֹבָה סָרָה מֵעָלָיו וְהַשְּׁכִינָה אֲשֶׁר בַּחֶדֶר כְּאִלּוּ נִסְתַּלְּקָה. וְאוּלָם לִבּוֹתֵינוּ, לִבּוֹת נֹעַר, לֹא פָּסְקוּ לִדְפֹּק בַּחֲמִימוּת. מַה לָּהֶם קַדַּחַת וּמַה לָּהֶם פַּחַד? נִרְכֹּשׁ מָקוֹם חָדָשׁ בָּאָרֶץ, אֲשֶׁר כָּמוֹהוּ לֹא הָיָה לְמֶרְחָב, לְיֹפִי וּלְטִיב הַקַּרְקַע...

לְמָחֳרָתַיִם הָלַכְנוּ חֲבוּרָה קְטַנָּה אֶל טִיוֹמְקִין לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ

הַ חַ ן

כִּי יְסַפְּחֵנוּ אֶל הַנַּחֲלָה הַחֲדָשָׁה שֶׁל חַנְקִין; הוּא מִלֵּא אֶת בַּקָּשָׁתֵנוּ בְּרָצוֹן.

וַהֲרֵינִי אִכָּר בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל... וְאָנֹכִי אָז בֶּן שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה...

*

בְּרִאשׁוֹן־לְצִיּוֹן נִתְכַּנְּסוּ בְּמֶשֶׁךְ הַחֹרֶף אֲחָדִים מִן הָעֲתִידִים לִהְיוֹת אִכָּרִים בַּחֲדֵרָה. הָיוּ בֵּינֵיהֶם בַּחוּרִים צְעִירִים, אֲנָשִׁים בְּנֵי הַגִּיל הַבֵּינוֹנִי וְאַף אַנְשֵׁי שֵׂיבָה. כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד עָבַדְנוּ בַּ„בַּחַר" שֶׁל הַבָּרוֹן וּבַכְּרָמִים שֶׁל הָאִכָּרִים, כְּדֵי לְהִתְכַּשֵּׁר לָעֲבוֹדָה הַבָּאָה עַל אַדְמָתֵנוּ בַּחֲדֵרָה. הָלַכְנוּ גַּם לִרְחֹבוֹת לִרְאוֹת וְלִלְמֹד הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, כֵּיצַד מְיַסְּדִים מוֹשָׁבָה חֲדָשָׁה. וְיֵשׁ אֲשֶׁר בִּקְּשׁוּ הָרְחֹבוֹתִיִּים לְפַתּוֹתֵנוּ לְהִשָּׁאֵר עִמָּהֶם. אֲבָל אֲנַחְנוּ הַ„חֲדֵרָתִיִּים" הִבַּטְנוּ מִלְמַעְלָה לְמַטָּה אֲלֵיהֶם, אֶל הַלָּלוּ, אֲשֶׁר נָהָר אֵין לָהֶם, עִמְקֵי חָצִיר וְדֶשֶׁא אֵין לָהֶם, נָמֵל אֵין לָהֶם!... וְהָרְחֹבוֹתִיִּים הִבִּיטוּ אֵלֵינוּ בְּחֶמְלָה: אָזְנָם לָקְחָה שֶׁמֶץ דָּבָר, כִּי עֲמָקֵינוּ הָעֲטוּפִים דֶּשֶׁא — בִּצּוֹת הֵן, וַיִּרְאוּ אוֹתָנוּ כְּנִדּוֹנִים לְקַדַּחַת יְרוּקָה, כְּמוֹ אַנְשֵׁי הַיַּרְקוֹן וְיָמָּה שֶׁל חוּלָה בִּזְמַנָּם...

הִתְחַלְנוּ גַּם לִרְכֹּשׁ וּלְהָכִין לָנוּ כְּלֵי עֲבוֹדָה: עֲגָלוֹת, מַחֲרֵשׁוֹת, מַעְדְּרִים... כָּל זוּג סוּסִים אֲשֶׁר רָאִינוּ הִבַּטְנוּ אֲלֵיהֶם בְּעֵינַיִם בּוֹחֲנוֹת: הֲכָאֵלּוּ יִכְשְׁרוּ לָנוּ?... רַבִּים מֵאִתָּנוּ נִזְדָּרְזוּ לְהִתְקַשֵּׁר עִם כּוֹרְמִים מִן הַמּוֹשָׁבָה לְהָכִין לָהֶם זְמוֹרוֹת שֶׁל גְּפָנִים לַעֲבוֹדַת הַנְּטִיעָה הַבָּאָה עָלֵינוּ לְטוֹבָה בַּחֹרֶף... וְכָל הַהֲכָנוֹת הַלָּלוּ נַעֲשׂוּ בְּשִׂמְחָה, בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ, כְּמִי שֶׁמֵּכִין

עַצְמוֹ לֹא לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה, כִּי אִם לְכַהֵן פְּאֵר בַּמִּקְדָּשׁ... וָעֶרֶב עֶרֶב הָיִינוּ מִתְכַּנְּסִים וּבָאִים לְפֻנְדָּק אֶחָד—לַחֶדֶר הַקָּטָן וְהַצַּר שֶׁלִּי — וּמְשׂוֹחֲחִים, וּמִתְיָעֲצִים, וְדוֹאֲגִים... וְהַנּוֹשֵׂא לְכָל הַשִּׂיחוֹת, לְכָל הַמּוֹעֵצוֹת, לְכָל הַדְּאָגוֹת—תָּמִיד אֶחָד: חֲ ד ֵ ר ָ ה שֶׁלָּנוּ...

וְכַמָּה שִׂמְחָה וְעִנְיָן וְסִפּוּק נַפְשִׁי נָתְנוּ לָנוּ שִׂיחוֹתֵינוּ אֵלּוּ. אָמְנָם לְעִתִּים קְרוֹבוֹת מָסְכוּ בַּעֲלֵי־הַבָּתִּים אֲשֶׁר הָיִינוּ דָרִים עִמָּם, אִכָּרֵי הַמּוֹשָׁבָה, טִפּוֹת מָרוֹת אֶל כּוֹס הַשִּׂמְחָה שֶׁלָּנוּ. הֵם נִבְּאוּ לָנוּ כָּל רָע. רָאוּ אוֹתָנוּ כְּקָרְבָּנוֹת, כַּאֲנָשִׁים הַמְמִיטִים עַל עַצְמָם שׁוֹאָה בִּידֵיהֶם. הֵם יְעָצוּנוּ לָתוּר לָנוּ נַחֲלָה בִּסְבִיבַת נְדֵי־חַנִּין וּרְחֹבוֹת תַּחַת לֶכְתֵּנוּ לְמָקוֹם בִּצּוֹת. וְאֶחָד מִוָּתִיקֵי רִאשׁוֹן קָרָא חָמָס כָּל הַיּוֹם עַל מַעֲשֵׂי־הַפִּזּוּר שֶׁל הַהִתְיַשְּׁבוּת, עַל כָּל הַהַתְחָלוֹת הַחֲדָשׁוֹת שֶׁאֵינָן מִתְרַכְּזוֹת מִלְּכַתְּחִלָּה בְּמָקוֹם אֶחָד, בְּאֵזוֹר אֶחָד... וְנִבָּא כִּי הַפִּזּוּר עָתִיד לִהְיוֹת בְּעוֹכְרֵינוּ...

הַדְּבָרִים הַלָּלוּ רַק מֵרְרוּ אֶת רוּחֵנוּ, אַךְ לֹא הִפִּילוּ אֶת חִנָּהּ שֶׁל חֲדֵרָה בְּעֵינֵינוּ, כֻּלָּנוּ כְּבָר אֲ הַ בְ נ וּ הָ עוֹד בְּטֶרֶם יִרְאֶנָּה אִישׁ מֵאִתָּנוּ בְּעֵינָיו...

וּמִיָּפוֹ מַגִּיעוֹת אֵלֵינוּ מִשָּׁבוּעַ לְשָׁבוּעַ יְדִיעוֹת מְשַׂמְּחוֹת יוֹתֵר וְיוֹתֵר. הִתְחִילָה הָעֲלִיָּה הַגְּדוֹלָה. כָּל אֳנִיָּה וָאֳנִיָּה מְבִיאָה מֵאוֹת עוֹלִים חֲדָשִׁים. מֵהֶם, בְּלִי רְכוּשׁ, מִתְפַּזְּרִים בַּמּוֹשָׁבוֹת לְבַקֵּשׁ עֲבוֹדָה, וּמֵהֶם, בַּעֲלֵי רְכוּשׁ, מְבַקְשִׁים לִקְנוֹת קַרְקַע. וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם „צִירִים", בָּאֵי־כֹחַ שֶׁל אֲגֻדּוֹת, אֲשֶׁר קָמוּ בְּחוּץ־לָאָרֶץ עַל מְנָת לִבְנוֹת מוֹשָׁבוֹת חֲדָשׁוֹת בָּאָרֶץ לְפִי תָּכְנִיתָהּ שֶׁל „מְנוּחָה וְנַחֲלָה" בִּרְחֹבוֹת. וּבְמֶשֶׁךְ זְמַן קָצָר הִצְלִיחַ חַנְקִין,

בְּעֶזְרָתוֹ שֶׁל טְיוֹמְקִין, לִמְכֹּר אֶת כָּל שְׁלשִׁים אֶלֶף הַדּוּנָמִים שֶׁל חֲדֵרָה... הַצְלָחָה שֶׁאִישׁ לֹא פִּלֵּל לָהּ לִפְנֵי כֵּן חֳדָשִׁים מִסְפָּר. קָנוּ מֵאַדְמַת חֲדֵרָה: „אֲגֻדַּת וִילְנָא", „אֲגֻדַּת קוֹבְנָה", „אֲגֻדַּת רִיגָא", וְכַמָּה וְכַמָּה אֲנָשִׁים יְחִידִים.

וְעוֹד בְּחֹרֶף תרנ"א עָלְתָה וְהִתְיַשְּׁבָה בַּחֲדֵרָה קְבוּצָה קְטַנָּה שֶׁל הַחֲלוּצִים הָרִאשׁוֹנִים, — אָחִיו שֶׁל חַנְקִין, קְרוֹבָיו וְעוֹד מִסְפַּר אֲנָשִׁים צְעִירִים. וַיִּזְרְעוּ חֶלְקוֹת אֲדָמָה אֲחָדוֹת, וְגַם הִתְחִילוּ בִּנְטִיעַת כֶּרֶם כְּדֵי לְהַחֲזִיק בַּנַּחֲלָה הַחֲדָשָׁה, כִּי מִנְהָג בָּאָרֶץ מִיָּמִים יָמִימָה, כִּי קַרְקַע נִקְנֵית לֹא בְּכֶסֶף בִּלְבָד כִּי אִם גַּם בַּחֲזָקָה. וְכָכָה נִנְעַץ בַּקַּרְקַע שֶׁל חֲדֵרָה הַקָּנֶה הָרִאשׁוֹן...

*

בָּאָבִיב, מִיָּד לְאַחַר הַפֶּסַח, עָלִינוּ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה לִרְאוֹת אֶת חֲדֵרָה. נָסַעְנוּ בְּעֶגְלַת אִכָּר פְּשׁוּטָה מִזִּכְרוֹן־יַעֲקֹב. יָצָאנוּ מִיָּפוֹ לִפְנוֹת עֶרֶב דֶּרֶךְ פֶּתַח־תִּקְוָה וּמִבְצַר אַנְטִי־פַּטְרִיס. בְּפֶתַח־תִּקְוָה דִּבְּרוּ עַל לִבֵּנוּ לְהֵאָחֵז בַּמּוֹשָׁבָה וְלֹא לָלֶכֶת לְמָקוֹם שֶׁסַּכָּנַת קַדַּחַת קָשָׁה אוֹרֶבֶת לָנוּ... וְגַם בַּדֶּרֶךְ, בְּצֵל עֵץ הַתְּאֵנָה, לְיַד „נְבִיא סִימוֹן", נִפְגְּשׁוּ לָנוּ „צִירִים", מִן הַמְשׁוֹטְטִים בָּאָרֶץ לָתוּר לָהֶם נַחֲלָה, וַיִּלְעֲגוּ לָנוּ וּלְבִצּוֹתֵינוּ... אֲבָל אָזְנֵינוּ הָיוּ אֲטוּמוֹת וְכִ„מְרַגְּלִים" הָיוּ בְּעֵינֵינוּ... נָסַעְנוּ כָּל הַלַּיְלָה וּמַחֲצִית הַיּוֹם הַשֵּׁנִי, וְרַק לְאַחַר חֲצוֹת פָּנִינוּ הַצִּדָּה, שְׂמֹאלָה, בַּשְּׁבִיל אֲשֶׁר יוֹבִילֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ... עֵינֵינוּ הָיוּ צְמוּדוֹת אֶל הָאֹפֶק, מְבַקְּשׁוֹת אֶת חֲדֵרָה... עָבַרְנוּ לְיַד עֵץ בּוֹדֵד שֶׁגָּדַל בְּאֶמְצַע הַשָּׂדֶה יְחִידִי, גַּלְמוּד, וְכֹה מְיֻתָּם הָיָה מַרְאֵהוּ, שֶׁנִּתְכַּוֵּץ לִבִּי... בּוֹדֵד

זֶה מַה לּוֹ פֹּה וּמִי לוֹ פֹּה? יַד מִי נָטְעָה אוֹתוֹ, וְעֵין מִי הָיְתָה פְּקוּחָה עָלָיו עַד אֲשֶׁר עָלָה וַיִּגְדָּל? אָכֵן עֲרִירִי זֶה תְּעוּדָה גְדוֹלָה מִנּוּ לוֹ בַּחַיִּים: הוּא נוֹעַד לְבַשְּׂרֵנוּ, כִּי מֵאֲחוֹרֵי הַגִּבְעָה, הַמִּתְנַשְּׂאָה מִמֶּנּוּ וָהָלְאָה, תֵּרָאֶה חֲדֵרָה...

„הִנֵּה חֲדֵרָה!..." קָרָא הָאִכָּר, בַּעַל הָעֲגָלָה, וְהֶרְאָה בְּאֶצְבַּע עַל נְקֻדָּה שְׁחוֹרָה מִנֶּגֶד, בְּרֹאשׁ גִּבְעָה נִשָּׂאָה.

הַלְּבָבוֹת דּוֹפְקִים בְּחָזְקָה. הִנֵּה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בּוֹ עֲתִידִים אָנוּ בְּקָרוֹב לִשְׁזֹר אֶת חוּט חַיֵּינוּ וְאֶת חוּט עֲתִידוֹ שֶׁל הָעָם...

עָבַרְנוּ גִבְעָה קְטַנָּה, חָצִינוּ תְּעָלָה, — הַגְּבוּל שֶׁל חֲדֵרָה!

נִכְנַסְנוּ לְתוֹךְ בִּקְעָה אֲשֶׁר אוֹתוֹת רְטִיבוּת נִכְּרוּ בָּהּ, וְרֵיחַ לַח שֶׁל עֵשֶׂב יָרוֹק עָלָה בְּאַפֵּינוּ... מַרְאֵה הָעֵשֶׂב הַיָּרוֹק הַזֶּה וְהָרֵיחַ הָרַעֲנָן נָתְנוּ שִׂמְחָה בַּלְּבָבוֹת. בִּיהוּדָה, אֲשֶׁר מִשָּׁם בָּאנוּ, כְּבָר קָמַל, יָבֵשׁ הֶחָצִיר.

„מַה יָּפֶה הַמָּקוֹם הַזֶּה וּמַה טּוֹב הוּא!..." קָרְאוּ בַּעֲלִיצוּת קוֹלוֹת אֲחָדִים בְּבַת־אַחַת.

„הֲרֵי הִיא אַדְמַתְכֶם... הַתְּעָלָה שֶׁחָצִינוּ — גְּבוּלְכֶם..." אָמַר לָנוּ בַּעַל הָעֲגָלָה וְעַל שְׂפָתָיו צְחוֹק קַל שֶׁל לַעַג. הַלְּבָבוֹת נִלְחֲצוּ: אַדְמָתֵנוּ... וּמָה הַלַּעַג אֲשֶׁר עַל שִׂפְתֵי הָאִישׁ הַזֶּה? הַמְהַתֵּל הוּא בָּנוּ?

צֵל הַלַּעַג אֲשֶׁר רִחֵף עַל פְּנֵי הַמְדַבֵּר אֵלֵינוּ עָבַר, וְהוּא הוֹסִיף בְּקוֹל חָמוּר, אַגַּב נִימָה שֶׁל דְּאָגָה וַחֲרָדָה:

„בְּקָעוֹת אֵלּוּ — בִּצּוֹת הֵן... זוֹהִי הַקְּטַנָּה בֵּין בִּצּוֹת חֲדֵרָה... גְּדוֹלוֹת מִמֶּנָּה, עֲמֻקּוֹת וּרְחָבוֹת, מִצָּפוֹן וּמִמַּעֲרָב... מֵי הַגְּשָׁמִים נִקְוִים בָּהֶן וְגַם מֵי מַעְיָנוֹת, וְהֵם מִתְיַבְּשִׁים רַק בְּמוֹצָאֵי קַיִץ...

וּמֵהֶן בָּאָה הַקַּדַּחַת... גַּם קָרוֹב לְפֶתַח־תִּקְוָה וְקָרוֹב לְזִכְרוֹן־יַעֲקֹב בִּצּוֹת בּוֹדְדוֹת, וּמֵהֶן הַקַּדַּחַת... אֲבָל כַּבִּצּוֹת הָאֵלֶּה אֵין בְּשׁוּם מָקוֹם בָּאָרֶץ, חוּץ מִיסוּד־הַמַּעֲלָה... שְׂאוּ עֵינֵיכֶם: אֵין כְּפָרִים בְּכָל הַבִּקְעָה רַחֲבַת הַיָּדַיִם הַזּוֹ... וְהַכְּפָר הַצֶּ'רְקֶסִי אֲשֶׁר עַל גְּבוּל אַדְמַתְכֶם—כָּל יוֹשְׁבָיו מֵתוּ, כָּלוּ, נִשְׁאֲרוּ רַק מְעַטִּים, בַּעֲלֵי מוּם..."

„אֵין רְאָיָה מִן הַפְּרָאִים!" קָרָאנוּ בְּצַעַר וּבִכְאֵב לֵב.

„אוּלַי..." עָנָנוּ בַּעַל הָעֲגָלָה בְּקוֹל שֶׁל סָפֵק וַיְזָרֵז אֶת סוּסָיו.

*

עָבַרְנוּ לְיַד בְּאֵר גְּאֻלָּחָה, אֲשֶׁר נָשִׁים וִילָדִים שֶׁל בֶּדְוִים יָשְׁבוּ מִסְּבִיבָהּ, עָלִינוּ בְּרֹאשׁ הַגִּבְעָה וְעֶגְלָתֵנוּ עָמְדָה לִפְנֵי בִּנְיַן אֲבָנִים גָּדוֹל, שָׁחוֹר, עָזוּב וְהָרוּס לְמֶחֱצָה.

„וְהִנֵּה הַחַן' שֶׁל חֲדֵרָה..." קָרָא לָנוּ בַּעַל הָעֲגָלָה וְהִצִּיעַ לָרֶדֶת מֵעַל עֶגְלָתֵנוּ. יָרַדְנוּ וְשָׁלַחְנוּ מַבָּט עָגוּם אֶל הַבִּנְיָן הַשָּׁחוֹר וְהַמּוּזָר, אֲשֶׁר שַׁעֲרוֹ הַגָּדוֹל הָיָה פָּתוּחַ לְפָנֵינוּ כְּלוֹעַ שֶׁל חַיָּה רָעָה עֲנָקִית... לְיַד הַשַּׁעַר עָמְדוּ מִסְפַּר אֲנָשִׁים. הֵם בֵּרְכוּנוּ לְשָׁלוֹם, וּבְשָׁמְעָם, כִּי מִתְנַחֲלִים אָנוּ וּבָאִים לִשְׁכֹּן עִמָּהֶם, נָהֲרוּ פְּנֵיהֶם מִשִּׂמְחָה. הֵם קָרְאוּ לָנוּ לְהִכָּנֵס לִפְנִים הַ„חַן", זֶה הָיָה בִּנְיָן יָשָׁן, גָּדוֹל וּמְרֻבָּע, וּבוֹ אוּלַי עֲשָׂרוֹת חֲדָרִים וּמַחְסָנִים, שָׂרִיד עָגוּם מִבַּעֲלֵי חֲדֵרָה הָרִאשׁוֹנִים.

לֹא מִהַרְנוּ לְמַלֵּא אֶת בַּקָּשַׁת בַּעֲלֵי־הַבָּתִּים וְעָמַדְנוּ כְּנִדְהָמִים, מַבִּיטִים דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר הָרָחָב הַפָּתוּחַ לִרְוָחָה אֶל הֶחָצֵר הַגְּדוֹלָה שֶׁבִּפְנִים הַ„חַן", הַמְּלֵאָה עֲרֵמוֹת אַשְׁפָּה, רֶפֶשׁ וְחֶלְאָה...

הַדְּלָתוֹת וְהַחַלּוֹנוֹת שֶׁל רֹב הַחֲדָרִים הָיוּ שְׁבוּרִים, וְכָל חוֹרֵיהֶם נִדְמוּ אַף הֵם כִּלוֹעֵי חַיּוֹת רָעוֹת, הָעוֹמְדוֹת לְבָלְעֵנוּ חַיִּים. מִן הֶחָצֵר וּמֵחוֹרֵי הַחֲדָרִים נִשְׁקַף שִׁמָּמוֹן קָשֶׁה וּמְדַכֵּא.

„כֵּיצַד חַיִּים כָּאן בְּנֵי אָדָם?... כֵּיצַד הִתְיַשַּׁבְתֶּם פֹּה?"

„עַד כֹּה יָשְׁבוּ פֹּה הָעַרְבִים הָאֲרִיסִים... הֵם רְגִילִים בְּכָךְ... אֲנַחְנוּ זֶה מִקָּרוֹב בָּאנוּ... חֲדָרִים אֲחָדִים כְּבָר תִּקַּנּוּ... הִנֵּה יָבוֹאוּ עוֹד, נְתַקֵּן הַכֹּל..."

אֶחָד מִן הַמִּתְיַשְּׁבִים, אִישׁ שֵׂיבָה, אֲשֶׁר יָדַעְתִּי אֶת שְׁמוֹ מִסְּבִיבַת עֲיָרָתֵנוּ בַּגּוֹלָה, ר' יוֹסִי, אֲשֶׁר בָּא לַחֲדֵרָה עִם כָּל מִשְׁפַּחְתּוֹ הַגְּדוֹלָה, הִכְנִיסָנוּ בְּחִבָּה אֶל חַדְרוֹ הַגָּדוֹל, אֶחָד מֵחַדְרֵי הַ„חַן" שֶׁתִּקְּנוּ וְשִׁכְלְלוּ... הַחֶדֶר הָיָה בֶּאֱמֶת יָפֶה וּמְסֻדָּר בְּטַעַם. בְּאַחַת הַפִּנּוֹת עָמַד אָרוֹן קָטֹן וְעָלָיו פָּרֹכֶת.

„כָּאן סֵפֶר־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר הֵבֵאתִי עִמִּי מִן הַגּוֹלָה... לְפִי שָׁעָה מִתְכַּנְּסִים בְּנֵי חֲדֵרָה כָּאן לִתְפִלָּה."

וּפִתְאֹם נַעֲשָׂה בַּחֶדֶר טוֹב, נָעִים, חַם... חֹם נַפְשִׁי, וְשִׂיחָה קַלָּה, טוֹבָה וּנְעִימָה קָשְׁרָה אֶת הַ„יְשָׁנִים" וְאֶת הַ„חֲדָשִׁים" שֶׁזֶּה עַתָּה בָּאוּ, שִׂיחָה עַל עֲתִידוֹתֶיהָ שֶׁל חֲדֵרָה.

„וְעַכְשָׁו בּוֹאוּ וְתִרְאוּ אֶת אַדְמָתֵנוּ!..." קָרָא הַזָּקֵן, בַּעַל הַבַּיִת, וְכֻלָּנוּ יָצָאנוּ אֶל עֵבֶר פְּנֵי הַשָּׂדוֹת וְלִבֵּנוּ טוֹב עָלֵינוּ.

יָצָאנוּ מִתּוֹךְ הַחַן, עָבַרְנוּ אֶת הַגִּבְעָה הָרִאשׁוֹנָה עַד לְמַטָּה וְעָלִינוּ עַל שְׁנִיָּה וְעַל שְׁלִישִׁית... לְפָנֵינוּ, כְּמוֹ עַל כַּף הַיָּד, פְּרוּשָׂה כָּל אַדְמַת חֲדֵרָה, וְאֶחָד מִבְּנֵי הַמָּקוֹם, מִן הָרִאשׁוֹנִים, מִקְּרוֹבָיו שֶׁל חַנְקִין, הֶרְאָה לָנוּ מֵרָחוֹק אֶת הַגְּבוּלוֹת... הִנֵּה מַעֲרָבָה—הַיָּם וְהַחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפָתוֹ, מִזְרָחָה—הָעֵמֶק, הַמִּשְׂתָּרֵעַ

עַד לְהָרֵי אֶפְרַיִם, צָפוֹנָה — חוֹל הַיָּם, וּמֵאַחֲרָיו צוֹפִים אֵלֵינוּ הָרֵי שֹׁמְרוֹן, וְעַל פִּסְגָּתוֹ שֶׁל אַחַד הֶהָרִים — זִכְרוֹן־יַעֲקֹב, דָּרוֹמָה — הַשָּׁרוֹן עִם עֵמֶק וָדִי־חֲוָארִית הַגָּדוֹל... וְכָל הַשֶּׁטַח הַגָּדוֹל הַזֶּה לָנוּ הוּא, לָנוּ נִתַּן לְעָבְדוֹ וּלְשָׁמְרוֹ.

הַלֵּב פָּחַד וְרָחַב...

„וְהֵיכָן הַנָּהָר?“ שָׁאַלְתִּי מִתּוֹךְ הִתְעַטְּפוּת נֶפֶשׁ.

פְּנֵי הַמְדַבֵּר אֵלֵינוּ נָבוֹכוּ מְעַט.

„רַק רֵאשִׁית הַנָּהָר עַל אַדְמָתֵנוּ... הִנֵּה שָׁם צָפוֹנָה... וְהוֹלֵךְ הַנָּהָר וְנִמְשָׁךְ אֶל עֵבֶר הַיָּם, דֶּרֶךְ הַקַּרְקַע אֲשֶׁר עוֹד נִקָּנֶה, וְשָׁם הַיָּם...“

„הַנָּהָר עֲדַיִן לֹא לָנוּ הוּא... אֲבָל קָנֹה נִקְנֵהוּ... לָנוּ יִהְיֶה!...“ הִתְנַחֲמוּ הַלְּבָבוֹת הַצְּעִירִים.

„וְהַבִּצּוֹת?...“ שָׁאַל פִּתְאֹם אֶחָד מֵחֲבֵרֵנוּ שֶׁבָּאוּ מֵרִאשׁוֹן־לְצִיּוֹן.

„הֲבָלִים!“ עָנָה הַמְדַבֵּר בְּכַעַס: „פְּרָאוּת... אֲנַחְנוּ נְיַבֵּשׁ וְנִטַּע אוֹתָן יַעַר וְנִזְרַע אֶת אַדְמָתָן... אַדְמָתָן — עַפְרוֹת־זָהָב...“

„נְיַבֵּשׁ, נִטַּע, נִזְרַע!...“ הִתְרוֹנְנוּ שׁוּב הַלְּבָבוֹת הַצְּעִירִים.

ב

בְּאֶמְצַע הַקַּיִץ גָּמַרְנוּ, — חֵלֶק מֵאֵלֶּה שֶׁהִכְשִׁירוּ אֶת עַצְמָם בְּרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן, — אֶת הֲכָנוֹתֵינוּ וְיָצָאנוּ לַחֲדֵרָה. חֲבֵרֵינוּ הַנִּשְׁאָרִים לִוּוּנוּ בִּבְרָכוֹת מִתּוֹךְ קִנְאָה, וּמַכִּירֵינוּ וִידִידֵינוּ מִבְּנֵי הַמּוֹשָׁבָה הִבִּיטוּ אַחֲרֵינוּ בְּמָגוֹד רֹאשׁ. וְהַלְּבָבוֹת מְלֵאִים תִּקְוָה

וְרֶטֶט. אֶל „הַחַן" הַנִּתְעָב לֹא הָלַכְנוּ לָשֶׁבֶת. גַּם לְאַחַר שֶׁנִּקּוּהוּ וְתִקְּנוּהוּ בְּחַלָּה בּוֹ נַפְשֵׁנוּ. בָּחַרְנוּ לָנוּ גְבָעוֹת גְּשָׁאוֹת וַעֲלֵיהֶן הֶעֱמַדְנוּ סֻכּוֹת: צְרִיפֵי עֵץ וְגַגּוֹת־מַחֲצָלוֹת. מִשְׁפַּחְתֵּנוּ— מִשְׁפַּחַת צְעִירִים: אַחִים וְאָחוֹת אַחַת. הֶעֱמַדְנוּ עַל רֹאשׁ אַחַת הַגְּבָעוֹת שְׁתֵּי סֻכּוֹת: הָאַחַת לְשֵׁנָה וְהַשְּׁנִיָּה לְמִטְבָּח וַחֲדַר־אֹכֶל.

וְהַגִּבְעָה שֶׁבָּחַרְנוּ לָנוּ הָיְתָה נֶהְדָּרָה: מְפֹרֶשֶׁת מִכָּל שְׁאָר הַסֻּכּוֹת אֲשֶׁר הָעָמְדוּ וּרְחוֹקָה כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת מִן הַחַן, וּמִסְּבִיבָהּ מֶרְחֲבֵי שָׂדוֹת וְחֹפֶשׁ לִבְלִי גְבוּל. וְחוּג הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר מֵעַל לְרָאשֵׁינוּ מַה רָחָב, מַה גָּדוֹל וְכַבִּיר... מִמַּעֲרָב נִשְׁקֶפֶת הַיָּם... שִׁפְעַת מַיִם רַבִּים, וְהֵם נִרְאִים מֵרָחוֹק שְׁקֵטִים כָּל כָּךְ, נִכְבָּדִים־שְׁלֵוִים כָּל־כָּךְ. מִמִּזְרָח צוֹפִים אֵלֵינוּ הָרֵי אֶפְרַיִם הָעֲנָנִיִּים, וּמִצָּפוֹן — הַכַּרְמֶל בִּמְעִיל תְּכֵלֶת... וְדָרוֹמָה מִשְׂתָּרֵעַ לְלֹא סוֹף הַשָּׁרוֹן...

הַיָּמִים יְמֵי קַיִץ. עַל הַקַּרְקַע לֹא יָכֹלְנוּ לַעֲשׂוֹת דָּבָר, חֲלֻקָּתָהּ עוֹד לֹא נַעֲשְׂתָה: סִכְסוּכִים שֶׁנָּפְלוּ בֵּין חַנְקִין וְהַמִּתְיַשְּׁבִים עִכְּבוּ אֶת הַחֲלֻקָּה, וְגַם לִבְנוֹת בָּתִּים עוֹד לֹא יָכֹלְנוּ. אֵין „רוּכְסָה" בַּיָּד, וְהַמֶּמְשָׁלָה מְעַכֶּבֶת. מִקֵּיסָרְיָה עֵין הַמּוּדִיר צוֹפִיָּה עַל כָּל מַעֲשֵׂינוּ. עָסַקְנוּ לְסֵרוּגִין בַּהֲכָנַת חֳמָרִים לְבִנְיָן. הֵבֵאנוּ אֲבָנִים, וּמִיָּפוֹ הִזְמַנּוּ עֵצִים. הֲבֵאנוּם בִּסְפִינוֹת בַּיָּם עַד לְחוֹף חֲדֵרָה, וּמִשָּׁם, בִּגְמַלִּים, אֵלֵינוּ. וְרֹב הַיָּמִים הִתְהַלַּכְנוּ, בּוֹדְדִים אוֹ בַּחֲבוּרוֹת, עַל פְּנֵי אַדְמָתֵנוּ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ, לְחָקְרָהּ. לְבוֹתֵינוּ הָיוּ מְלֵאִים רִגְשׁוֹת חַג, רְגָשׁוֹת הַיְדוּעִים רַק לַחֲדָשִׁים מִקָּרוֹב בָּאוּ, לְמִתְיַשְּׁבִים בְּמָקוֹם חָדָשׁ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. כֻּלָּנוּ

קְבוּצַת מְיַסְּדִים שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה חֲדֵרָה. (צֻלַּם בִּשְׁנַת תר״ן)
י. ד. בּוּטְקוֹבְסְקִי ז״ל; א. שֶׁקֶצֶר ז״ל: פ. גָּפָנוֹבִיץ ז״ל; מ. מ. אֶפְּשְׁטֵין.

הִרְגַּשְׁנוּ אֶת עַצְמֵנוּ כַּחֲתָנִים, וְכַלָּתֵנוּ הָאַחַת — חֲדֵרָה — נָתְנָה אֹשֶׁר בְּלִבּוֹת כֻּלָּנוּ. כַּחֲתָנִים הִתְהַלַּכְנוּ עַל הַגְּבָעוֹת וּבָעֲמָקִים שֶׁלָּנוּ. יוֹמָם הִתְהַלַּכְנוּ, וּבַלַּיְלָה נָטַרְנוּ אֶת מוֹשַׁבְתֵּנוּ וְגַם חָזִינוּ חֶזְיוֹנוֹת בְּהָקִיץ... מִסָּבִיב לַצְּרִיפִים שֶׁלָּנוּ הָיוּ מִתְכַּנְּסִים בַּלֵּילוֹת הַנֹּעַר שֶׁבַּמּוֹשָׁבָה וְאוֹרְחִים שֶׁהָיוּ בָּאִים מִיָּפוֹ וּמִן הַמּוֹשָׁבוֹת. וְהַנֹּעַר כֻּלּוֹ חַי, שָׂמֵחַ, עַלִּיז, מָלֵא תִּקְוָה וֶאֱמוּנָה. וְהַלֵּילוֹת נֶהְדָּרִים. הַשָּׁמַיִם טְהוֹרִים וְזַכִּים, כִּמְעַט מְאִירִים. רִבְבוֹת הַכּוֹכָבִים שׁוֹלְחִים אוֹר וָזֹהַר גַּם לְלֹא אוֹר הַיָּרֵחַ. וּכְשֶׁהַלְּבָנָה בִּמְלוֹאָהּ — הַלֵּילוֹת לְבָנִים. אוֹר יָרֵחַ וְשַׁלְוַת לֵיל נוֹסְכִים שִׁכָּרוֹן. וְהָאֲוִיר צַח, קָרִיר וּמֵשִׁיב נֶפֶשׁ לְאַחַר הַחֹם הַלּוֹהֵט שֶׁל הַיּוֹם. וְכָל הַסְּבִיבָה, הָרְחָבָה לְאֵין קֵץ, מְלֵאָה צְלָלִים — צִלְלֵי קֶסֶם נִפְלָא הַנּוֹסֵךְ עָלֶיךָ דְּבַר־מָה מְכַשֵּׁף... וְקוֹל דִּבְרֵי הַנֶּאֱסָפִים, צְחוֹק וְצָהֳלָה, נִשָּׂאִים בְּכָל הַכִּכָּר... דּוּמִיַּת־קֶשֶׁב עַד לְמֵרָחוֹק: הַסְּבִיבָה הַנִּרְדֶּמֶת זֶה מֵאוֹת מֵאוֹת בַּשָּׁנִים כְּמוֹ מְקִיצָה, מַחֲרִישָׁה מִשְׁתָּאָה אֶל אֵלֶּה הַחֲדָשִׁים, הַמִּתְרוֹנְנִים... מִי הֵם וּמִנַּיִן הֵם וּמָה הֱבִיאָם הֵנָּה?...

וְהַחֲדָשִׁים מְדַבְּרִים וּמִתְוַכְּחִים, מִתְוַכְּחִים וְחוֹזִים עֲתִידוֹת. הָאֶחָד רוֹאֶה אֶת חֲדֵרָה בְּבִנְיָנָהּ, וְהִנֵּה הִיא אַחַד הַמֶּרְכָּזִים בִּמְדִינָתֵנוּ הַחֲדָשָׁה, אַחַת מֵעָרֵי הַחוֹף הַנֶּהְדָּרוֹת בְּיוֹתֵר. וַחֲדֵרָה, „הַהִיא", מִשְׂתָּרַעַת מִגְּבוּלָהּ הַמִּזְרָחִי עַד לְחוֹף הַיָּם... בַּחוֹף — נָמֵל גָּדוֹל, מָלֵא תְּנוּעָה וְחַיִּים. בִּזְרוֹעוֹת פְּתוּחוֹת הוּא מַכְנִיס אֶת אֳנִיּוֹת הַמִּסְחָר הַבָּאוֹת מִכָּל אַרְצוֹת תֵּבֵל. שָׁם, עַל גִּבְעַת הַחוֹל שֶׁקְּרָאנוּ לָהּ „הַר הַזָּהָב" — הַתֵּאַטְרוֹן הָעִירוֹנִי, הָאוּנִי־בֶרְסִיטָה, הַסִּפְרִיָּה הָעֲמָמִית וְהַמּוּזֵאוֹן... וּבַמּוֹרָד — בִּמְקוֹם

הַבִּצָּה הַגְּדוֹלָה — הַגַּנִּים, גַּנֵּי טִיּוּל לִגְדוֹלִים, גַּנֵּי מִשְׂחָק לִקְטַנִּים... הַשֵּׁנִי רוֹאֶה אֶת חֲדֵרָה גַּם בַּיָּמִים הַבָּאִים, הָרְחוֹקִים, רַק כְּפָר, כְּפָר רַב וְכַבִּיר... וּמִסְּבִיבָהּ עֲשָׂרוֹת וּמֵאוֹת כְּפָרִים עִבְרִים כָּמוֹהָ... וּמִכָּאן—חִטִּים, חָלָב וּדְבַשׁ לְכָל עָרֵי הָאָרֶץ... וּמִכָּאן פֵּרוֹת לְכָל הָעוֹלָם...

וְהַשְּׁלִישִׁי חוֹלֵם עַל הַסְּדָרִים הַכַּלְכָּלִיִּים וְהַחֶבְרָתִיִּים הַחֲדָשִׁים שֶׁבֶּעָתִיד; הָאָרֶץ הַיְשָׁנָה־הַחֲדָשָׁה תַּתִּיר אֶת הַסְּבָךְ שֶׁבֵּין הָרְכוּשׁ וְהָעֲבוֹדָה...

הָרְבִיעִית — הָאָחוֹת — חוֹלֶמֶת עַל שְׁאֵלַת הַנָּשִׁים: הָאִשָּׁה הָעִבְרִית בְּאֶרֶץ הָעִבְרִים הִיא תָּרִים אֶת דֶּגֶל הַחֹפֶשׁ, אֶת דֶּגֶל הַשִּׁוְיוֹן לְכָל הַבְּרוּאִים בְּצֶלֶם.

וְהַחֲמִשִׁי נִבָּא עַל דּוֹר עִבְרִי חָדָשׁ, אֲשֶׁר יָקוּם בָּאָרֶץ וַאֲשֶׁר יְאַחֵד אֶת מוּסַר הַיַּהֲדוּת עִם עִקָּרֵי תּוֹרָתָהּ שֶׁל הַהַשְׂכָּלָה הָאֵרָפִּית בִּדְמוּת עִבְרִית מְקוֹרִית... מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר ד׳, גָּדוֹל וְחָדָשׁ, מִירוּשָׁלָיִם...

חֲלוֹמוֹת, תִּקְווֹת וֶאֱמוּנָה, וְיֵשׁ גַּם וִכּוּחִים... וְיֵשׁ אֲשֶׁר בְּלְמוּס הַוִּכּוּחַ יֹאחֵז אֶת כֻּלָּנוּ, וְהַוִּכּוּחַ פּוֹרֵץ מִתְּחוּמָיו וְהָיָה לְרִיב... וְהַמִּתְוַכְּחִים קוֹפְצִים מִמְּקוֹמוֹתֵיהֶם וְצוֹעֲקִים... וְהַצְּעָקוֹת מַחֲרִידוֹת אֶת כָּל הַיְקוּם הַיָּשֵׁן. קוֹל הֵד נִשָּׂא מֵרָחוֹק, מִבֵּין הָרֵי אֶפְרַיִם... וְכָל הָאָרֶץ כְּמוֹ מִתְעוֹרֶרֶת לְקוֹל הַקְּרִיאוֹת הָאֵלֶּה... וְגַם הַשּׁוּעָל, מְחַבֵּל פִּרְאִי זֶה, הָאוֹחֵז אֶת דַּרְכּוֹ אֶל הַבִּצָּה, עוֹמֵד רֶגַע תַּחְתָּיו, מַפְנֶה רֹאשׁוֹ אֶל לַהֲקַת הַזָּרִים הַהוֹמִים: מַה טִּיבְכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה?...

*

הַיָּמִים הַחֲגִיגִיִּים חָלְפוּ חִישׁ מַהֵר. הִגִּיעוּ יְמֵי עָמָל וּתְלָאָה... הַקֹּשִׁי הָרִאשׁוֹן שֶׁנִּתְקַלְנוּ בּוֹ הָיָה רִחוּק הַמָּקוֹם מֵעִיר. לְפִי תְּנָאֵי הַיָּמִים הָהֵם הָיְתָה יָפוֹ רְחוֹקָה מֵאִתָּנוּ מַהֲלַךְ שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת, וְחֵיפָה — שְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת, וְהַדְּרָכִים קָשׁוֹת, וּבְחֶזְקַת סַכָּנָה. וַאֲנַחְנוּ הָיִינוּ מֻכְרָחִים לְהָבִיא מִן הָעִיר אֶת כָּל צָרְכֵי הָאֹכֶל וְחָמְרֵי הַבִּנְיָנִים, וַאֲפִילוּ חָמְרֵי הַסָּקָה. הַיָּמִים הַקָּשִׁים הָאֵלֶּה, שֶׁנֶּהֶפַכְנוּ לְבַעֲלֵי עֲגָלוֹת עַל דֶּרֶךְ חֲדֵרָה — יָפוֹ בִּימֵי הַחֹם הַקָּשִׁים שֶׁל הַקַּיִץ, הִשְׁפִּיעוּ לְרָעָה עַל גּוּפֵנוּ וְעַל רוּחֵנוּ.

פַּעַם יָצָאתִי מִיָּפוֹ לִפְנוֹת עֶרֶב בַּדֶּרֶךְ לְפֶתַח־תִּקְוָה, יְחִידִי בְּעֶגְלָתִי. הָעֲגָלָה הָיְתָה מְלֵאָה שַׂקֵּי קֶמַח וְסֻבִּין וּשְׂעוֹרִים וּפֶחָמִים וּמַחֲצָלוֹת. בְּבוֹאִי אֶל הַ„מִּצְרָרָה“, הַנַּחַל הַקָּטָן הָעוֹבֵר מִצָּפוֹן לַמּוֹשָׁבָה הַגֶּרְמָנִית, כְּבָר שָׁקְעָה לִי הַשֶּׁמֶשׁ. וְהַמּוֹרָד אֶל הַנַּחַל וְהָעֲלִיָּה קָשִׁים מְאֹד, וְגֶשֶׁר לֹא הָיָה בַּיָּמִים הָהֵם. יָשַׁבְתִּי בְּרֹאשׁ הָעֲגָלָה, וַאֲנִי מַחֲזִיק בִּשְׁתֵּי יָדַי בַּמּוֹשְׁכוֹת וְנוֹהֵג אֶת הַסּוּסִים לְאִטָּם בַּמּוֹרָד הַמִּתְפַּתֵּל. הַנַּחַל עָמֹק וּבְתַחְתִּיתוֹ בּוֹץ וּמַיִם וָרֶפֶשׁ, וּמַחֲשָׁבָה תְּקוּעָה בְּמֹחִי, כִּי בְּרִדְתִּי לְמַטָּה עָלַי לִדְפֹּק בְּחָזְקָה אֶת הַסּוּסִים, לְמַעַן יַעַבְרוּ בִּמְהֵרָה אֶת הַבּוֹץ וְלֹא יִשְׁקְעוּ בּוֹ הַגַּלְגַּלִּים... וְהִנֵּה נִשְׁמַט הַקֶּרֶשׁ שֶׁרַגְלַי הָיוּ נִשְׁעָנוֹת עָלָיו, אָבַד לִי שִׁוּוּי הַמִּשְׁקָל וְנָפַלְתִּי לְמַטָּה לְבֵין הַסּוּסִים... כְּפֶשַׂע הָיָה בֵּינִי וּבֵין הָאָסוֹן... לוּ נָפַלְתִּי אֶל תַּחַת גַּלְגַּלֵּי הָעֲגָלָה—אָבַדְתִּי, כִּי הַמַּשָּׂא הָיָה כָּבֵד... לְאָשְׁרִי הִסְפַּקְתִּי לֶאֱחֹז בַּיָּצוּל, וְרָכוּב עַל הַמּוֹט יָרַדְתִּי עַד מַטָּה... הַסּוּסִים לֹא נִבְהֲלוּ מִנְּפִילָתִי וְעָבְרוּ אֶת הַנַּחַל בְּשָׁלוֹם... יָצָאתִי לַמֶּרְחָב, הִסְתַּכַּלְתִּי מִסָּבִיב אִם לֹא רָאָה מִישֶׁהוּ בִּקְלוֹנִי וְעָשִׂיתִי בְּלֵב

כָּבֵד אֶת דַּרְכִּי הַלְאָה... דִּמְדּוּמֵי הָעֶרֶב אֲפָפוּנִי וְאָנֹכִי יְחִידִי בַּדֶּרֶךְ. זוּג רוֹכְבִים בֶּדְוִים עֲטוּפֵי פָּנִים בָּאוּ לִקְרָאתִי, הִתְבּוֹנְנוּ בַּחֲשָׁד אֶל הַנַּעַר הָעִבְרִי הַיְחִידִי הַנּוֹהֵג בַּעֲגָלָה בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת כָּזֹאת. בְּלִבִּי הִתְחִילוּ תּוֹסְסִים רִגְשׁוֹת חֲרָדָה... אֲבָל הָיְתָה בַּחֲרָדָה זוֹ דְּבַר־מָה מָתוֹק, מְגָרֶה... רַק בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת מְאֹד הִגַּעְתִּי לְפֶתַח־תִּקְוָה.

*

בְּדַרְכֵּנוּ מֵחֲדֵרָה לְיָפוֹ אוֹ מִיָּפוֹ לַחֲדֵרָה הָיִינוּ עוֹשִׂים יוֹם וָלַיְלָה, כִּי מִפְּנֵי הַדֶּרֶךְ הַקָּשָׁה וְהַמַּשָּׂא לַעֲיֵפָה אֲשֶׁר עַל עֶגְלוֹתֵינוּ הִתְנַהַלְנוּ לְאַט וְגַם נַחְנוּ בִּמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים. הַלֵּילוֹת בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְלֵאִים קֶסֶם, וּבְיִחוּד — כְּשֶׁאַתָּה מְהַלֵּךְ יְחִידִי בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה, וְצִלְלֵי הַלַּיִל מְגִיחִים אֵלֶיךָ מִכָּל עֵבֶר. אַתָּה יוֹצֵא מִפֶּתַח־תִּקְוָה בַּלַּיְלָה, הוֹלֵךְ זְמַן־מָה, וְהִנֵּה עוֹלִים לִקְרָאתְךָ מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ צְרִיחֵי הָרְחָבָה הַיְשָׁנָה שֶׁל אַנְטִפַּטְרִים הַנִּקְרֵאת עַל שְׁמוֹ... וּמֵאֲחוֹרֵי הַמִּבְצָר צִלְלֵי הָרִים... כָּאן פּוֹסְקִים הָרֵי יְהוּדָה וּמַתְחִילִים רַכְסֵי הָרֵי אֶפְרַיִם, וְאַתָּה כְּאִלּוּ מַרְגִּישׁ, שֶׁמֵּאֲחוֹרֵיהֶם מִתְעַלְּמִים הֶהָרִים הַנּוֹשְׂאִים הוֹד אַגָּדוֹת קְדוּמִים: הַר גְּרִזִּים וְהַר עֵיבָל. מִבֵּין הֶהָרִים, מִמְּקוֹמוֹת שׁוֹנִים, עוֹלוֹת לֶהָבוֹת אֵשׁ — שׁוֹכְנֵי הָהָר מַבְעִירִים גֶּחָלִים אוֹ שׂוֹרְפִים שִׂיד. הֵם בָּרְחוּ מֵעִמְקֵי הַשָּׁרוֹן מִפַּחַד הַקַּדַּחַת וְהִדְבִּיקוּ אֶת בָּתֵּיהֶם־קִנֵּיהֶם אֶל הַסְּלָעִים. אוֹרִים מְנַצְנְצִים בְּמוֹרְדוֹת הֶהָרִים, נִדְלָקִים וְכָבִים, וְהָיוּ לְךָ כְּמוֹרֵי דֶרֶךְ בְּתוֹךְ הַחֲשֵׁכָה וּכְנֶחָמָה מִפַּחַד בַּלָּיִל...

הִנֵּה נִשְׁמַע קוֹל צִלְצוּל פַּעֲמוֹנִים קְטַנִּים בְּדוּמִיַּת הַלַּיְלָה. אוֹרְחַת גְּמַלִּים קְטַנָּה, שֶׁנִּתְאַחֲרָה בַּדֶּרֶךְ, מְמַהֶרֶת לִמְחוֹז חֶפְצָהּ.

הָעַרְבִי הָרוֹכֵב עַל הַגָּמָל מְסַלְסֵל שִׁירוֹ בְּקוֹל מְמֻשָּׁךְ וְנוּגֶה. וְיֵשׁ אֲשֶׁר תְּדַמֶּה כִּי כָּל חֲלַל הָעוֹלָם, הָעוֹמֵד עָלֶיךָ דוֹמָם, סָפוּג זִכְרוֹנוֹת יָמִים עָבָרוּ, רַחַשׁ קַדְמוֹנִיּוֹת וְשִׂיחַ רָחוֹק רָחוֹק. הַסְכֵּת וּשְׁמָע... גַּעְגּוּעִים יִתְקְפוּךָ. לְפֶתַע פָּרְצָה צְעָקָה מִפִּיךָ וְאַתָּה לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא הִרְגַּשְׁתָּ, רַק הֵד הָרִים רְחוֹקִים הֶעִירְךָ בְּפַחַד... מִי זֶה צָעַק?!

לְרַגְלֵי חָרְבַּת הַמִּבְצָר אַנְטִפַּטְרִים לָקַח הַיַּרְקוֹן אֶת רֵאשִׁיתוֹ. מִתּוֹךְ הַמַּעְיָנוֹת וּמֵי הַמַּעְיָנוֹת הָרַבִּים הַפּוֹרְצִים מִכָּל עֵבֶר מִתְהַוּוֹת בַּמָּקוֹם הַזֶּה בִּצּוֹת. בַּחֹרֶף לֹא תָּבוֹא עֲגָלָה הֵנָּה, כִּי לֹא תֵצֵא מִן הַבּוֹץ, אֲבָל בַּקַּיִץ הָיִינוּ עוֹבְרִים כָּאן, כְּדֵי לְקַצֵּר אֶת הַדֶּרֶךְ. פַּעַם נָסַעְנוּ, אֲנִי וַחֲבֵרַי מֵחֲדֵרָה, וּבַצָּהֳרַיִם הִגַּעְנוּ עַד בִּצּוֹת הַיַּרְקוֹן. בִּהְיוֹתֵנוּ שְׁקוּעִים בְּשִׂיחָה לֹא הִבַּטְנוּ אֶל אֲשֶׁר לְפָנֵינוּ וְלֹא מָצָאנוּ אֶת מְקוֹם הַמַּעֲבָר בֵּין הַבִּצּוֹת. אָמַרְנוּ לַעֲבֹר בְּמָקוֹם אַחֵר, וְהִנֵּה שָׁקְעָה עֶגְלָתֵנוּ בַּבּוֹץ עַד לְרָאשֵׁי הָאוֹפַנִּים. אַחַד הַסּוּסִים נִתְעַקֵּשׁ וְלֹא זָז מִמְּקוֹמוֹ וְעָצַר גַּם אֶת הַסּוּס הַשֵּׁנִי. הַבּוֹץ דָּבַק בָּאוֹפַנִּים וְהָעֲגָלָה כְּמוֹ רֻתְּקָה בְּכַבְלֵי בַּרְזֶל. הִשְׁלַכְנוּ מֵעָלֵינוּ אֶת שִׂמְלוֹתֵינוּ וְיָרַדְנוּ אֶל הַבִּצָּה, וְאַרְבַּע שָׁעוֹת רְצוּפוֹת עָמַדְנוּ בָּהּ עֲרֻמִּים עַד שֶׁעָלָה בְּיָדֵנוּ לְחַלֵּץ אֶת הָעֲגָלָה.

וּמֵעֵבֶר הַבִּצָּה יָשְׁבוּ בֶּדְוִים מִשּׁוֹכְנֵי הַבִּצּוֹת וְלָעֲגוּ לָנוּ וּבִקְּשׁוּ כִּי נִתֵּן לָהֶם „מְגִ'ידִי" וְיוֹצִיאוּ אֶת הָעֲגָלָה, אֲבָל אֲנַחְנוּ חָפַצְנוּ לְהַרְאוֹת לָהֶם, כִּי נוּכַל לָצֵאת מִן הַבִּצָּה בְּלִי עֶזְרָתָם...

*

יָפָה הָיְתָה הַדֶּרֶךְ בֵּין חֲדֵרָה וְזִכְרוֹן־יַעֲקֹב. הִיא הָיְתָה עוֹבֶרֶת בֵּין הַחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם מִזֶּה וּבֵין שְׂרִידֵי יַעַר מִזֶּה, חוֹצָה אֶת הַבִּקְעָה הַיָּפָה וְהַשְּׁמֵנָה אֲשֶׁר לְרַגְלֵי הָרֵי שֹׁמְרוֹן, הַהוֹלְכִים וּקְרֵבִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה אֶל הַיָּם, וְעוֹבֶרֶת אֶת הַנַּחַל הָעַלִּיז וְהַחַי זַרְקָה — נַחַל הַתַּנִּינִים — הַשּׁוֹטֵף כָּאן בִּמְהִירוּת הַיָּמָּה; מִן הַנַּחַל וָהָלְאָה מִתְפַּתֶּלֶת הַדֶּרֶךְ בֵּין סַלְעֵי הֶהָרִים עַד עֲלוֹתָהּ אֶל פִּסְגַּת הָהָר שֶׁזִּכְרוֹן יַעֲקֹב מִתְנוֹסֶסֶת עָלָיו.

פַּעַם חָזַרְנוּ בַּעֲגָלָה, אָנֹכִי וַחֲבֵרִי מִזִּכְרוֹן־יַעֲקֹב, לַחֲדֵרָה, לְאַחַר נְטוֹת הַיּוֹם. כְּשֶׁהִגַּעְנוּ לַיַּעַר כְּבָר עָטְפָה חֲשֵׁכָה כְּבֵדָה אֶת הָאָרֶץ. וְהַשְּׁבִילִים צָרִים, מְסֻבָּכִים וּמְפֻתָּלִים, וְגַם הַבָּקִי בָּהֶם יִתְעֶה בַּלָּיְלָה. עֲרֵמַת חוֹל סָגְרָה עָלֵינוּ פִּתְאֹם אֶת הַדָּרֶךְ. עָמַדְנוּ נְבוֹכִים לְלֹא מוֹצָא. עָזַבְנוּ אֶת הָעֲגָלָה וְהָלַכְנוּ בָּרֶגֶל לְבַקֵּשׁ דֶּרֶךְ... וּשְׁנֵינוּ לֹא מְזֻיָּנִים. רַק רוֹבֶה־צַיִד בִּידֵי חֲבֵרִי — רֵיק. וְהִנֵּה הִגִּיעַ לְאָזְנֵינוּ רִשְׁרוּשׁ צְעָדִים חֲרִישִׁי מִבֵּין לָעֵצִים, וּבְעֶצֶם הָרֶגַע הַזֶּה מַמָּשׁ הוּשַׁט לְמוּל פָּנֵינוּ קָנֶה שֶׁל רוֹבֶה, וּלְעֵינֵינוּ נִגְלָה פָּרָשׁ עַל סוּס אַבִּיר, וְקוֹל עַז הֶחֱרִישׁ אֶת אָזְנֵינוּ: „עֲמֹדוּ"... חֲבֵרִי דַּעְתּוֹ לֹא נִתְבַּלְבְּלָה עָלָיו. בִּמְהִירוּת הוֹשִׁיט אֶת הָרוֹבֶה הָרֵיק אֲשֶׁר בְּיָדוֹ לְמוּל הַפָּרָשׁ וְקָרָא בְּעֹז: „הַצִּדָּה!... וְאִם לָאו — בֶּן מָוֶת אָתָּה!.." הֻנְבְהַל הָעַרְבִי מִקּוֹל חֲבֵרִי וְאִם חָשַׁשׁ לְסוּסוֹ פֶּן יִפָּצַע, אָז אוּלַי הָיָה גַם רוֹבֵהוּ רֵיק... הוּא נֶעְלַם בִּן־רֶגַע.

*

בַּדֶּרֶךְ, בֵּין הַמּוֹשָׁבָה וּבֵין הַמִּפְרָץ הַקָּטֹן אֲשֶׁר בְּחוֹף הַיָּם שֶׁאֵלָיו הָיוּ בָּאוֹת הַסִּירוֹת מִיָּפוֹ וּמֵחֵיפָה, רָבְצָה הַבִּצָּה הַגְּדוֹלָה

שֶׁל מוֹשַׁבְתֵּנוּ, וּבִשְׁבִילֶיהָ הָעֲמֻקִּים אֶפְשָׁר הָיָה לָלֶכֶת רַק לְאוֹר הַיּוֹם. פַּעַם אֵחַרְתִּי לָשֶׁבֶת עַל הַחוֹף, כִּי הִגִּיעוּ אֵלֵינוּ סִירוֹת נוֹשְׂאוֹת עֵצִים מִיָּפוֹ, וְדֶרֶךְ אַגַּב שׂוֹחַחְתִּי עִם הַשּׁוֹמֵר הַשָּׁחוֹר שֶׁלָּנוּ, כּוּשִׁי, וְלוֹ כֶּלֶב לְבַנְבַּן קָטֹן, אֲשֶׁר אֲדוֹנָיו אֲהֵבוֹ כְּנַפְשׁוֹ, כִּי לָבָן הוּא. צִלְלֵי הָעֶרֶב יָרְדוּ בְּבַת־אַחַת עַל פְּנֵי הָאָרֶץ. הִתְבּוֹנַנְתִּי לִרְאוֹת כַּמָּה הַשָּׁעָה – וַחֲרָדָה גְּדוֹלָה נָפְלָה עָלַי, הֲרֵי יְחִידִי אָנֹכִי עַל חוֹף הַיָּם, מַהֲלַךְ שָׁעָה וְיוֹתֵר מִן הַמּוֹשָׁבָה, וְהַדֶּרֶךְ שׁוֹמֵמָה, כֻּלָּהּ חוֹל וּבִצּוֹת, וּבֵין גִּבְעוֹת הַחוֹל – אָהֳלֵי הַבֶּדְוִים–אִינְפִּיאַת – הַשּׁוֹמְרִים עֶבְרָה לַמּוֹשָׁבָה, וּבַבִּצּוֹת, לְפִי דִּבְרֵי הָעַרְבִים, נִמְצָאִים חֲזִירֵי־בָר. קָפַצְתִּי מְהֵרָה עַל סוּסִי וּדְפַקְתִּיו, וְאוּלָם סוּסִי סוּס עֲבוֹדָה הָיָה וְלֹא סוּס רְכִיבָה, בִּמְרוּצָה לֹא מָצָא עִנְיָן וְהַדְּהִירָה – תּוֹעֵבָה לוֹ. עַד שֶׁעָבַרְתִּי אֶת הַחוֹל וְהִגַּעְתִּי לַבִּצָּה כִּסְּתָה עֲלָטָה כְּבֵדָה אֶת הָאָרֶץ. סוּסִי עָמַד. עָמַד וְהֵרִים אֶת רֹאשׁוֹ, כְּמוֹ מִתּוֹךְ שְׁאֵלָה וְתִמָּהוֹן. אָזְנָיו הַקְּטַנּוֹת נִזְדַּקְּפוּ, סָמְרוּ. גַּם אָנֹכִי הֲרִימוֹתִי רֹאשִׁי וּמֶבָּטִי בִּקֵּשׁ לַחְדֹּר אֶל תּוֹךְ אֲפֵלַת הַמֶּרְחָב אֲשֶׁר לְפָנַי. אֵיפֹה הַדֶּרֶךְ? לֹא רָאִיתִי דָבָר. רַק אֶת רֹאשׁוֹ וְאֶת אָזְנָיו שֶׁל סוּסִי הִבְחִינוּ עֵינַי, וְלִפְנֵיהֶם תְּהוֹם שְׁחוֹרָה. עַל פְּנֵי הַשָּׁמַיִם רִחֲפוּ עֲנָנִים שְׁחוֹרִים, – הִרְגַּשְׁתִּי כִּי מִמֶּנִּי וָהָלְאָה מַתְחִיל מוֹרָד... הַבִּצָּה; אֵיךְ אֶמְצָא בָהּ אֶת הַשְּׁבִיל הָעוֹלֶה אֶל הַמּוֹשָׁבָה? רַעַד קַל עֲבָרַנִי, נִזְכַּרְתִּי מַה שֶּׁשָּׁמַעְתִּי פַּעַם, עוֹד בִּכְפָרִי בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי, מִפִּי אִכָּר זָקֵן אֶחָד: „אִם כִּסְּתָה עָלֶיךָ חֶשְׁכַת הַלַּיְלָה לְפֶתַע פִּתְאֹם, עֲצֹם אֶת עֵינֶיךָ וְאַחַר פְּקַח אוֹתָן – וְהוּאַר לְךָ. עָצַמְתִּי אֶת עֵינַי, לָחַצְתִּי אֶת שְׁמוּרוֹתַי בְּחָזְקָה. פְּקַחְתִּין...

הַחֲשֵׁכָה—כְּשֶׁהָיְתָה. סוּסִי עוֹמֵד כְּמְסֻמָּר לִמְקוֹמוֹ. רֹאשׁוֹ מוּרָם לְמַעְלָה וְאָזְנָיו הַזְּקוּפוֹת מִתְנוֹעֲעוֹת אַט, כְּאִלּוּ קָלְטוּ לְתוֹכָן קוֹלוֹת. וְהִנֵּה נִדְמָה לִי כִּי רוֹאֶה אָנֹכִי מֵרָחוֹק נִיצוֹצֵי אֵשׁ. „אֵין אֵלֶּה כִּי אִם אוּרֵי הַמּוֹשָׁבָה"... דָּחַקְתִּי דְחִיקָה קַלָּה אֶת סוּסִי לְעֵבֶר הָאוֹרוֹת. הַסּוּס חָרַד כֻּלּוֹ וּבְלִי חֵשֶׁק, כְּאִלּוּ כְּפָאוֹ שֵׁד, נִתַּק מִמְּקוֹמוֹ. רַגְלָיו דָּרְכוּ בִּכְבֵדוּת: צוֹעֵד וְנִכְשָׁל, נָסוֹג אָחוֹר, נוֹטֶה הַצִּדָּה. עַל פִּי צְעָדָיו חַסְרֵי הַבִּטָּחוֹן הִכַּרְתִּי כִּי אָבַדְתִּי דֶּרֶךְ, וְסוּסִי תּוֹעֶה. יָדַעְתִּי כִּי סַכָּנַת מָוֶת מְרַחֶפֶת עָלַי: לִטְבֹּעַ בַּבִּצָּה, לִהְיוֹת טֶרֶף לְשִׁנֵּי הַחֲזִירִים, אוֹ לִנְפֹּל חָלָל בְּשֶׁל סוּסִי בִּידֵי בֶּדְוִים. הַמַּחֲשָׁבָה הַבְּרוּרָה הַזֹּאת הֵפִיגָה אֶת חֶרְדָּתִי הָרִאשׁוֹנָה וְרוּחַ גְּבוּרָה לְבָשַׁתְנִי.

רֵיחַ לַח וְטָרִי נָגַע בְּאַפִּי. שָׁמַעְתִּי רַחַשׁ סוּף, קִרְקוּר צְפַרְדְּעִים—הַבִּצָּה. הִטֵּיתִי רֹאשִׁי לְאֹרֶךְ צַוָּארוֹ שֶׁל הַסּוּס וְהִתְאַמַּצְתִּי לַחְדֹּר אֶל תּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ: בִּקַּשְׁתִּי לְהִתְרַכֵּז וְלִמְצֹא אֶת מְקוֹם עֲמָדָתִי — לַשָּׁוְא. פַּעַם נִדְמָה לִי כִּי הַמּוֹשָׁבָה מִמֶּנִּי יָמִינָה, וּפַעַם שְׂמֹאלָה. לָחַצְתִּי אֶת סוּסִי. הוּא נִכְנַס לְתוֹךְ הַבִּצָּה. רֵיחַ שֶׁל מַיִם עוֹמְדִים. רְקַב עֲשָׂבִים. הָאֲוִיר קָרִיר וְטָחוּב. הַסּוּס צָעַד לְאִטּוֹ בִּשְׁבִיל צַר מְאֹד, לֹא כָבוּשׁ. הִתְנַחַמְתִּי. אוּלַי יְבִיאֵהוּ שְׁבִיל צַר זֶה לַשְּׁבִיל הָרָחָב. פַּעַם פַּעַם טָבְעוּ רַגְלֵי הַסּוּס בַּבּוֹץ, נִכְשְׁלוּ בַּמִּשְׁקָע. יֵשׁ גַּם אֲשֶׁר עָמַד, כְּאִלּוּ מִתּוֹךְ הַחְלָטָה גְּמוּרָה שֶׁלֹּא לָלֶכֶת יוֹתֵר. בְּעָמָל רַב הִכְרַחְתִּיו לָזוּז מִמְּקוֹמוֹ. פִּתְאֹם זָקַף אֶת אָזְנָיו מִתּוֹךְ בֶּהָלָה, נִרְתַּע לַאֲחוֹרָיו וְעָמַד. וּבְעֶצֶם הָרֶגַע הַהוּא קָפְצָה בְּרִיָּה גְדוֹלָה וּשְׁחוֹרָה בְּבֶהָלָה אֶל תּוֹךְ הַסּוּף וְנֶעֶלְמָה. מָשַׁכְתִּי אֶת סוּסִי בְּכָל כֹּחִי וְהִטֵּיתִיו

חיים גולדנברג ז״ל

יָמִינָה. וְשׁוּב קָפַץ דְּבַר־מָה שָׁחוֹר וְגָדוֹל בַּמָּקוֹם שֶׁעָמַד בּוֹ קֹדֶם הַסּוּס, וְנֶעֱלַם בַּסּוֹף. „מִי אֵלֶּה... חֲזִירִים?... וְאוּלַי רַק שׁוּעָלִים?..“ דָּפַקְתִּי אֶת סוּסִי בְּחָזְקָה. שׁוּב צָעַד בְּעַל כָּרְחוֹ שְׁנַיִם־שְׁלֹשָׁה צְעָדִים וְעָמַד. דְּפַקְתִּיו שׁוּב, אַךְ הַסּוּס הִתְעַקֵּשׁ וְלֹא זָז מִמְּקוֹמוֹ. בְּכַעֲסִי הִכֵּיתִיו בְּכָל כֹּחִי בַּשּׁוֹט אֲשֶׁר בְּיָדִי. הוּא נִזְדַּעֲזֵעַ כֻּלּוֹ, צָעַד צַעַד וְנִרְתַּע שׁוּב לַאֲחוֹרָיו בְּכָל כֹּחוֹ. וְשׁוּב הִכֵּיתִיו. הוּא נִדְחַק לְפָנָיו, וּשְׁתֵּי רַגְלָיו טָבְעוּ בַּבּוֹץ עַד לַבִּרְכַּיִם... צָעַקְתִּי בְּבֶהָלָה וּמְשַׁכְתִּיו בְּכָל כֹּחִי אֲחוֹרַנִּית... הַסּוּס הִתְאַזֵּר בְּכָל מַאֲמַצֵּי כֹּחוֹ, נִרְתַּע הַצִּדָּה וְשׁוּב שָׁקְעוּ רַגְלָיו בַּבּוֹץ... וְשׁוּב נִרְתַּע וְעָמַד בִּמְקוֹמוֹ הָרִאשׁוֹן. רָעַדְנוּ שְׁנֵינוּ, כְּאִלּוּ אֲחָזַתְנוּ קַדַּחַת, וְנָשַׁמְנוּ בִּכְבֵדוּת.

הָעֲנָנִים הַשְּׁחוֹרִים הִתְפַּזְּרוּ, וְהַכּוֹכָבִים יָצְאוּ מִמַּחֲבוֹאָם וְשָׁלְחוּ אַרְצָה אוֹר כֵּהֶה, — וַיְהִי בְּעֵינַי כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים. אוּלָם הָאוֹר הַזֶּה לֹא הוֹסִיף שִׂמְחָה אֶל לִבִּי: עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי תָּעִיתִי וְנִתְקַעְתִּי אֶל לֵב הַבִּצָּה הַגְּדוֹלָה. מִסְּבִיבִי, מִכָּל עֵבֶר, הִשְׂתָּרַע שְׁחוֹר הַבִּצָּה וְלֹא רָאִיתִי לֹא אֶת רֵאשִׁיתָהּ וְלֹא אֶת אַחֲרִיתָהּ. יָשַׁבְתִּי דוֹמֵם עַל סוּסִי וְלֹא יָדַעְתִּי לְאָן אַפְנֵהוּ.—סַכָּנַת מָוֶת אוֹרֶבֶת כָּאן לִשְׁנֵינוּ מִכָּל עֵבֶר. הַמּוֹשָׁבָה רְחוֹקָה, וְאִם אֶצְעַק וְאֶקְרָא לְעֶזְרָה, לֹא יִשָּׁמַע קוֹלִי. רַק הַבֶּדְווִים יִשְׁמְעוּ וְיִתְנַפְּלוּ עָלַי... לָלוּן פֹּה?.. וּפֶן אֵרָדֵם וְאֶפּוֹל מֵעַל הַסּוּס?... וַחֲזִירֵי־הַבָּר?.... מָשַׁכְתִּי שׁוּב אֶת סוּסִי. הַסּוּס לֹא נָע וְלֹא זָע. זָכַרְתִּי אֵת אֲשֶׁר קָרָה לִפְנֵי רֶגַע—וָאֶחְדַּל...

וְשׁוּב נִזְכַּרְתִּי מַה שֶּׁשָּׁמַעְתִּי פַּעַם אַחַת בִּכְפָרִי, בְּעוֹדֶנִּי נַעַר, מִפִּי אִכָּר אֶחָד: „כִּי תִּתְעֶה מִן הַדֶּרֶךְ, הָסֵר אֶת הָרֶסֶן מֵעַל

סוּסְךָ וּתְנֵהוּ לָלֶכֶת כְּחֶפְצוֹ"... עָשִׂיתִי כֵּן. הַסּוּס הֵנִיעַ רֹאשׁוֹ אַחַת וּשְׁתַּיִם, כְּתָמֵהַּ לַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ, הוֹשִׁיט אֶת צַוָּארוֹ, זָקַף אֶת רֹאשׁוֹ וְהֵרִיחַ בָּאֲוִיר; שׁוּב הוֹרִיד אֶת רֹאשׁוֹ עַד לַקַּרְקַע, מִשֵּׁשׁ בִּשְׂפָתָיו בָּאֲדָמָה הַלַּחָה, נָחַר בִּנְחִירָיו וַיָּרַח בָּהּ... נִרְתַּע לַאֲחוֹרָיו צְעָדִים אֲחָדִים וְעָמַד. רְגָעִים אֲחָדִים עָמַד בְּלִי נוֹעַ. וְשׁוּב הוֹרִיד אֶת רֹאשׁוֹ עַד לַקַּרְקַע, הֵרִיחַ בָּהּ, תָּלַשׁ בְּשִׁנָּיו מְעַט עֵשֶׂב וּלְעָסוֹ בִּמְנוּחָה... הִתְחַלְתִּי לְפַקְפֵּק בַּעֲצָתִי, וְהַסָּפֵק אָכַל אֶת לִבִּי. וּפִתְאֹם הֵרִים הַסּוּס אֶת רֹאשׁוֹ כְּמִתּוֹךְ הַחְלָטָה גְּמוּרָה, פָּנָה וַיֵּשֶׁב בִּצְעָדִים קְטַנִּים, אֲבָל בְּטוּחִים, אֲחוֹרַנִּית בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר בָּא... „הוּא חוֹזֵר אֶל הַיָּם..." חָשַׁבְתִּי בְּבֶהָלָה וְרֶגַע חָפַצְתִּי לִתְפֹּשׂ בּוֹ שׁוּב וּלְעַכְּבוֹ, אֲבָל חָזַרְתִּי מִמַּחֲשַׁבְתִּי... וְהַסּוּס הוֹסִיף לָלֶכֶת בְּבִטְחָה. צְעָדָיו נַעֲשׂוּ רְחָבִים יוֹתֵר וְיוֹתֵר. הוּא הָלַךְ כְּשֶׁרֹאשׁוֹ מוּרָד לְמַטָּה עַד לַקַּרְקַע. יֵשׁ אֲשֶׁר יַעֲמֹד רֶגַע, יִנְחַר בִּנְחִירָיו, יָרִיחַ, וְשׁוּב יֵלֵךְ לְפָנִים אוֹ יִפְנֶה הַצִּדָּה. הָרְגָעִים הָיוּ בְּעֵינַי כְּשָׁעוֹת. הִתְבּוֹנַנְתִּי וְרָאִיתִי כִּי סוּסִי לֹא חָזַר אֶל הַיָּם, כִּי אִם בָּחַר לוֹ דֶּרֶךְ לְאֹרֶךְ הַבִּצָּה... לִרְגָעִים נִדְמָה לִי כִּי מִשְּׁנֵי עֲבָרַי תְּהוֹם פּוֹעֶרֶת פִּיהָ, וְאִם יִכָּשֵׁל סוּסִי רֶגַע, אֶפּוֹל תְּהוֹמָה... אֵימָה נָפְלָה עָלַי. הַחַיִּים נִרְאוּ לִי פִּתְאֹם טוֹבִים כָּל כָּךְ... וְהַמּוֹשָׁבָה הַמִּסְתַּתֶּרֶת מֵעֵינַי יְקָרָה לִי עַתָּה כָּל כָּךְ... שָׁם, בְּתוֹךְ הַצְּרִיפִים, מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים!..

פִּתְאֹם עָמַד סוּסִי. הֵרִים אֶת רֹאשׁוֹ, שָׁאַף אֲוִיר לִרְוָחָה, וַיִּצְעַד בִּצְעָדִים מְהִירִים הָלְאָה... „יַבָּשָׁה!..." חָלְפָה מַחֲשֶׁבֶת־אֹשֶׁר בְּמֹחִי. הָרֵיחַ הַלַּח וְהַטָּחוּב הָלַךְ וְנָמוֹג, וּמִבַּטִּי הִבְחִין אֲדָמָה קָשָׁה מִסְּבִיבִי. כְּמוֹ מַשָּׂא כָּבֵד נָגֹל מֵעָלַי בִּן־רֶגַע.

הַסּוּס עָמַד, זָקַף אָזְנָיו — וְצָהֳלַת שִׂמְחָה פָּרְצָה מִפִּיו. וּמִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ צָהַל לִקְרָאתִי עוֹד סוּס אֶחָד, וְצוּרוֹת שֶׁל רוֹכְבִים הִתְבַּלְּטוּ מִתּוֹךְ הָעֲלָטָה... שׁוֹמְרֵי הַמּוֹשָׁבָה וְאָחִי בָּאוּ לִקְרָאתִי... וְכַעֲבֹר שָׁעָה קַלָּה יָשַׁבְנוּ יַחַד בְּאָהֳלֵנוּ עַל כּוֹס תֵּה. בָּאֹהֶל הָיָה חַם, וְאוֹר, וְטוֹב...

ג

נִסְיוֹנוֹת קָשִׁים הִגִּיעוּנוּ. יַד הַשְּׁכֵנִים וְיַד הָרָשׁוּת הָיוּ בָּנוּ לְרָעָה. הִתְנַפְּלֻיּוֹת בֶּהָמוֹן לֹא נַעֲשׂוּ עַל מוֹשַׁבְתֵּנוּ בַּשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת, אֲבָל יְדֵי הַגַּנָּבִים וְהַשּׁוֹדְדִים לֹא הִרְפּוּ מִמֶּנּוּ.

פַּעַם, בַּיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים לְבוֹאֵנוּ, בְּאַחַד הַלֵּילוֹת הַחֲשֵׁכִים שֶׁבְּסוֹף הַחֹדֶשׁ, נִשְׁמְעוּ בְּאָהֳלֵנוּ, אֲשֶׁר עָמַד הַרְחֵק מֵהַ„חַן" וּמִמֶּרְכַּז הָאֳהָלִים, קוֹל יְרִיּוֹת וּצְעָקָה... מֵעֵבֶר לַחַן נִשְׁמַע קוֹל הַשּׁוֹפָר, הַמְבַשֵּׂר חֲרָדָה בַּלֵּילוֹת, קוֹל רָוֶה עַצְבוּת וְהֶמְיַת חֲרָדָה... אָנֹכִי וְאָחִי מִהַרְנוּ לָצֵאת מִן הָאֹהֶל כְּשֶׁהָרוֹבִים הַמְמֻלָּאִים בְּיָדֵינוּ וְרַצְנוּ מַהֵר לְעֵבֶר הַיְרִיּוֹת וְהַקּוֹלוֹת. כַּדּוּר־אֵשׁ פִּלַּח בִּשְׁרִיקָה אֶת הָאֲוִיר מֵעַל לְרָאשֵׁינוּ. כְּשֶׁיָּרַדְנוּ בְּמוֹרַד הַגִּבְעָה כְּלַפֵּי הַ„חַן", הִבְחִינוּ עֵינֵינוּ תְּנוּעָה רַבָּה. אֲנָשִׁים רָצוּ, וְקוֹל צְעָקָה, אִיּוּמִים, גְּעָרָה — נִשְׁמַע מִכָּל עֵבֶר... וְהִנֵּה נוֹדַע לָנוּ, כִּי עַל הַגֹּרֶן שֶׁל חַנְקִין הִתְנַפְּלוּ גַנָּבִים, חַנְקִין עַצְמוֹ נִפְצַע, וְאֶל הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר רָצוּ לְעֶזְרָה מִן הַמּוֹשָׁבָה יָרוּ הַגַּנָּבִים...

הַגֹּרֶן, הַיְחִידִית בַּמּוֹשָׁבָה, נִמְצְאָה בְּמוֹרַד הַגִּבְעָה הַשְּׁנִיָּה.

מִהַרְנוּ לָרוּץ שָׁמָּה. וְהִנֵּה הִגִּיעַ אֵלֵינוּ מִקָּרוֹב קוֹל סָפוּג פַּחַד וּקְרִיאוֹת תַּחֲנוּנִים. עָמַדְנוּ, וְכַעֲבֹר רֶגַע הוֹפִיעַ לְנֶגֶד עֵינֵינוּ חַנְקִין וְהוּא מוֹלִיךְ בִּשְׁתֵּי יָדָיו שְׁנֵי גַּנָּבִים, אֲשֶׁר תְּפָשָׂם וַאֲחָזָם בְּכֹחַ, אַף כִּי יָדוֹ אַחַת הָיְתָה פְּצוּעָה... מֵרָחוֹק, מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ, עוֹד נִשְׁמְעוּ קוֹלוֹת אַנְשֵׁי הַמּוֹשָׁבָה הָרוֹדְפִים אַחֲרֵי הַגַּנָּבִים שֶׁבָּרְחוּ עַל נַפְשָׁם. קְבוּצָה שֶׁל גַּנָּבִים שָׁלְחָה אֶת כַּפָּהּ פַּעַם פַּעַם, בִּקְבִיעוּת, בְּגָרְנוֹ שֶׁל חַנְקִין, וְהוּא הֶחְלִיט לְתָפְשָׂם. חַנְקִין הִתְחַבֵּא מֵאֲחוֹרֵי הַגֹּרֶן עִם מִקְצָת מֵחֲבֵרָיו, וּכְשֶׁבָּאוּ הַגַּנָּבִים, הִתְנַפְּלוּ עֲלֵיהֶם פִּתְאֹם... הָאֶחָד פָּצַע בְּסַכִּינוֹ אֶת יַד יְמִינוֹ שֶׁל חַנְקִין, אֲבָל לְהִמָּלֵט לֹא עָלָה בְּיָדָם הַפָּעַם.

לְאַחַר יָמִים מִסְפָּר לָן בַּ„חַן" בַּעַל־עֲגָלָה שֶׁבָּא מִיָּפוֹ, וַיִּגְנְבוּ אֶת סוּסָיו בַּלַּיְלָה... וְשֵׁנִית הָיוּ יְרִיּוֹת וּצְעָקוֹת, אֲבָל הַסּוּסִים לֹא נִמְצְאוּ שׁוּב.

וְיַד הַגַּנָּבִים הִגִּיעָה עַד לְאָהֳלֵנוּ. זֶה כְּבָר הִרְגַּשְׁנוּ רַחַשׁ צְעָדִים בַּלֵּילוֹת מִסָּבִיב לְאָהֳלֵנוּ, כִּי סוּסִים הָיוּ לָנוּ שְׁלֹשָׁה, וְהָאֶחָד מֵהֶם יְפֵה מַרְאֶה וִיפֵה תֹּאַר; וְחָמְרֵי בִּנְיָן הָיוּ לָנוּ אֲשֶׁר הֲכִינוֹנוּ לְבִנְיַן בַּיִת... וּפַעַם בְּאֶמְצַע הַלַּיִל נִשְׁמְעָה יְרִיָּה מֵאֲחוֹרֵי הַגִּבְעָה. עָנִינוּ גַּם אֲנַחְנוּ לְעֻמָּתָהּ... זֹאת הָיְתָה, כַּנִּרְאֶה, יְרִיָּה לְנִסָּיוֹן, לָדַעַת אִם עֵרִים אָנוּ. לְמָחֳרַת הַיּוֹם מָצָאנוּ כַּדּוּר שֶׁל רוֹבֶה בְּאַחַד הַקִּירוֹת. יוֹם אֶחָד הִתְאָרַח אֶצְלֵנוּ בָּחוּר צָעִיר לְיָמִים מִיָּפוֹ, יְדִיד בֵּיתֵנוּ, וּכְשֶׁהִגִּיעַ תּוֹר הַשְּׁמִירָה — אֲנַחְנוּ הָיִינוּ שׁוֹמְרִים עַל פִּי הַתּוֹר כָּל אֶחָד שְׁעָתַיִם — בִּקֵּשׁ לַעֲמֹד אַף הוּא עַל הַמִּשְׁמָר. אַחֲרֵי הַרְבֵּה הַפְצָרוֹת הִסְכַּמְנוּ לוֹ... לְרָעָתֵנוּ. כְּשֶׁהִגִּיעַ תּוֹרִי לָצֵאת לְהַחֲלִיף אֶת אוֹרְחֵנוּ,

מְצָאתִיו יָשֵׁן בָּעֲגָלָה שְׁנַת יְשָׁרִים וְהַסּוּס הַיָּפֶה אֵינֶנּוּ... יָד חֲרוּצָה שִׁבְּרָה אֶת הַמַּנְעוּל שֶׁלּוֹ וַתִּקָּחֵהוּ. לֹא פַּעַם נוֹעֲזוּ הַגַּנָּבִים לְהִתְנַפֵּל בַּלֵּילוֹת גַּם עַל הַבָּאִים וְהַיּוֹצְאִים מִן הַמּוֹשָׁבָה...

*

וּלְמַרְבֵּה הַסֵּבֶל וְהַתְּלָאָה נִשְׁלְחָה בָּנוּ גַּם יַד הַמֶּמְשָׁלָה. לֹא יָכֹלְנוּ לְחַכּוֹת עַד אֲשֶׁר תִּתֵּן לָנוּ הַמֶּמְשָׁלָה הַתֻּרְכִּית אֶת הָרִשְׁיוֹנוֹת לִבְנוֹת, וְכֵיוָן שֶׁמּוֹכְרֵי הַקַּרְקַע הִבְטִיחוּנוּ כִּי הָרִשְׁיוֹנוֹת יִנָּתְנוּ, נִגַּשְׁנוּ לִבְנוֹת לָנוּ בָּתֵּי־קֶבַע. הָרִאשׁוֹן הָיָה מַר בֶּרְמַן, אַחַד הַמִּתְיַשְּׁבִים הָעֲשִׁירִים; הוּא הִנִּיחַ בְּיוֹם ג׳ לְסֵדֶר „מַטּוֹת“ תרנ״א אֶת אֶבֶן הַפִּנָּה הָרִאשׁוֹנָה. אַחֲרָיו הִנַּחְנוּ גַּם אָנוּ יְסוֹדוֹת לִשְׁנֵי בָּתִּים.

פַּעַם לִפְנוֹת עֶרֶב, בְּעוֹד אָנֹכִי וְגִיסִי שָׁבִים עַל סוּסֵינוּ מִן הַיָּם, הִכַּרְנוּ מֵרָחוֹק כְּעֵין מְהוּמָה בַּמּוֹשָׁבָה. לִבֵּנוּ נִבָּא לָנוּ דָּבָר רָע. מִהַרְנוּ אֶל הַמּוֹשָׁבָה, וּלְעֵינֵינוּ נִגְלְתָה תְּמוּנָה נוֹרָאָה. אַנְשֵׁי צָבָא מְזֻיָּנִים עוֹבְרִים בַּמּוֹשָׁבָה וּמְהָרְסִים אֶת הַיְסוֹדוֹת שֶׁהִתְחַלְנוּ לִבְנוֹת... אַחֲרֵיהֶם רָצִים עֲרָבִים, עַרְבִיּוֹת וִילָדִים, צוֹעֲקִים וְצוֹהֲלִים... וּבַמּוֹשָׁבָה מְהוּמָה וּמְבוּכָה, תְּלוּנוֹת, פַּחַד וְקוֹל בֶּכִי. סֻכּוֹת אֲחָדוֹת הֲרוּסוֹת, הַחֲפָצִים מֻשְׁלָכִים הַחוּצָה. „הָרְכָסוֹת“ שֶׁלָּנוּ נִמְצְאוּ פְּסוּלוֹת, וּפְקֻדָּה נִתְּנָה מֵאֵת הַמּוֹדִיר בְּקֵיסַרְיָה לַהֲרֹס כָּל מַה שֶּׁבָּנִינוּ, כֵּיוָן שֶׁ נַּ גּוֹ ת עֲדַיִן לֹא הָיוּ לְבִנְיָנֵינוּ...

רַק בְּסֻכָּתֵנוּ לֹא שָׁלְחוּ יָד, הָאָחוֹת עָשְׂתָה אֶת עַצְמָהּ חוֹלָה

וַתִּשְׁכַּב בַּמִּטָּה, וְאַנְשֵׁי הַצָּבָא לֹא הֵעֵזּוּ לָבוֹא לַחֲדַר אִשָּׁה. בַּלַּיְלָה הַהוּא יָשַׁבְנוּ שׁוּב בַּחוּץ עַל יַד הַשֻּׁלְחָן. הַפַּעַם יָשַׁבְנוּ מַחֲרִישִׁים — מְדֻכָּאִים וּרְצוּצִים מִמִּקְרֵי הַיּוֹם, וְרֶגֶשׁ קָשֶׁה וְכָבֵד מֵעִיק עָלֵינוּ. בָּעֶרֶב בָּא חַנְקִין, הוּא מִהֵר לְחֵיפָה וְשָׁב. בְּפִיו נֶחָמָה: רַק שְׁגָגָה הִיא. הַגּוֹרְמִים לְכָךְ יֵעָנְשׁוּ קָשֶׁה... וְהַלֵּב מְהַסֵּס: מִי יֵעָנֵשׁ? וְכִי מִי הֵם הַגּוֹרְמִים — הֲלֹא הַמֶּמְשָׁלָה...

וְה„עֹנֶשׁ" הַמֻּבְטָח לֹא בָּא. וְהַמּוּדִיר מִקֵּיסַרְיָה שׁוֹלֵחַ יוֹם יוֹם חַיָּלִים לְהַשְׁגִּיחַ בְּשֶׁבַע עֵינַיִם, כִּי שׁוּם בִּנְיָן שֶׁל „קֶבַע" לֹא יֵעָמֵד, וּבִנְיָן שֶׁל קֶבַע פֵּרוּשׁוֹ — אֲפִילוּ צָרִיף מְכֻסֶּה גַּג. „כָּשֵׁר" לְבִנְיָן רַק הַתְּחוּם שֶׁל אַרְבַּעַת כָּתְלֵי הַ„חַן", הַמַּפִּיל אֵימָה עָלֵינוּ.

עוֹד גְּזֵרַת הַבִּנְיָן מְצִיקָה אוֹתָנוּ, וּגְזֵרָה חֲדָשָׁה פָּגְעָה בַּיִּשּׁוּב וַתִּגַּע גַּם בְּמוֹשַׁבְתֵּנוּ. הַמֶּמְשָׁלָה הַתֻּרְקִית גָּזְרָה עַל הָעֲלִיָּה. הִתְחִילוּ נַפְתּוּלֵי מִלְחָמָה מְרָגִית בֵּין הָעֲנָק הַתֻּרְקִי וּבֵין הַנַּנָּס הַיִּשּׁוּבִי: נַעֲשׂוּ נִסְיוֹנוֹת גְּבוּרָה נַפְשִׁית לְהַצִּיל אֶפְשָׁרוּת כָּל־שֶׁהִיא שֶׁל עֲלִיָּה, שֶׁלֹּא תִּפָּסֵק לְגַמְרֵי. נַעֲשָׂה נִסָּיוֹן נוֹעָז לְהוֹרִיד עוֹלִים בְּחוֹפִים אַרְעִיִּים, שֶׁעֵין הַשּׁוֹמֵר הַתֻּרְקִי לֹא הָיְתָה פְּקוּחָה עֲלֵיהֶם — בִּקְשׁוּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּסִיּוּעָן שֶׁל אֳנִיּוֹת־תֹּרֶן, אֲשֶׁר תַּעֲבֹרְנָה מִפּוֹרְט־סַעִיד לְנַחַל־רְאוּבֵן וּלְטַנְטוּרָה. קְבוּצָה אַחַת הִגִּיעָה בְּשָׁלוֹם לְחוֹף טַנְטוּרָה וּמִשָּׁם לְזִכְרוֹן וַחֲדֵרָה. הַדָּבָר נוֹדַע בְּקֵיסַרְיָה, וְחַיָּלִים נִשְׁלְחוּ לִשְׁתֵּי הַמּוֹשָׁבוֹת הַנִּזְכָּרוֹת לִמְצֹא אֶת הַ„פּוֹשְׁעִים". הַחַיָּלִים הָפְכוּ אֶת הַמּוֹשָׁבוֹת, עָבְרוּ מֵאֹהֶל לְאֹהֶל, מֵחֶדֶר לְחֶדֶר בַּ„חַן". כָּל מִי שֶׁנִּפְגַּשׁ בָּרְחוֹב בִּקְשׁוּ מִמֶּנּוּ „תִּזְכְּרָה", — תְּעוּדָה הַמּוֹכִיחָה אֶת כַּשְׁרוּתוֹ. אֵלֶּה אֲשֶׁר תְּעוּדָה

כָּזֹאת לֹא נִמְצְאָה בְּיָדָם, נֶאֶסְרוּ, וְרַק בְּעָמָל רַב וּבְהוֹצָאוֹת מְרֻבּוֹת שֻׁחְרְרוּם.

*

וְאוּלָם פֶּגַע רַע וּמַר, אַכְזָרִי מִן הַשּׁוֹדְדִים וְהַמֶּמְשָׁלָה גַּם יַחַד, הִגִּיעָנוּ. מִן הַשָּׁמַיִם נִלְחֲמוּ בָּנוּ. הָרָעָה הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר מִפָּנֶיהָ יָגֹרְנוּ, וַאֲשֶׁר עָלֶיהָ הִזְהִירוּנוּ הָאֲנָשִׁים הַמְנֻסִּים בָּאָרֶץ, בָּאָה עָלֵינוּ כְּתֻמָּהּ.

ד

הַקַּדַּחַת פָּרְצָה לְפֶתַע פִּתְאֹם בְּסוֹף הַקַּיִץ.

בַּלַּיְלָה הֱעִירוּנוּ: „לֶרְמַן מֵת!...“ אֵיךְ? מִי? מָתַי?... בְּבִרְכַּיִם כּוֹשְׁלוֹת אָנוּ מִתְנַהֲלִים אֶל סֻכַּת הַמֵּת וְהַלֵּב מָלֵא רְגָשׁוֹת כֵּהִים, וְהַמֹּחַ כְּאִלּוּ נִדְחַק פִּתְאֹם תַּחַת נֵטֶל כָּבֵד. בָּאנוּ אֶל הַסֻּכָּה, וְהִיא מְלֵאָה מִפֶּה לָפֶה אֲנָשִׁים, רֻבָּם צְעִירִים. עַל פְּנֵי כֻּלָּם שָׁפוּךְ כְּעֵין פַּחַד פִּתְאֹם. כֻּלָּם מְבֹהָלִים, מְדֻכָּאִים. בִּתּוֹ שֶׁל הַמָּנוֹחַ עוֹמֶדֶת בְּעֵינַיִם נִדְהָמוֹת מִפַּחַד וּמִצַּעַר כְּפוּפָה וּמְכֻוֶּצֶת לְיַד מִטַּת אָבִיהָ הַמֵּת, וְהָאֵם מוּטֶלֶת עַל הַקַּרְקַע לְיַד הַמִּטָּה כְּאִלּוּ לֹא נִשְׁאַר בָּהּ רוּחַ חַיִּים.

„רַק לִפְנוֹת עֶרֶב חָלָה, נָפַל לְמִשְׁכָּב, וְעַתָּה אֵינֶנּוּ...“ מְסַפֵּר הָאֶחָד.

„הוּא הָיָה חוֹלֶה, לִבּוֹ נֶחֱלַשׁ וְלֹא עָמַד בִּפְנֵי הַתְקָפָתָהּ הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַקַּדַּחַת,“ מְבָאֵר הַשֵּׁנִי.

וְאָנֹכִי מֵעוֹדִי לֹא רָאִיתִי מֵת. נַעַר הָיִיתִי. זֹאת הַפַּעַם

הָרִאשׁוֹנָה רָאִיתִי פָּנִים אֶל פָּנִים אוֹתוֹ הַשֵּׁבֶט הַנּוֹרָא שֶׁל הַטֶּבַע... וְדַוְקָא בַּחֲדֵרָה שֶׁלָּנוּ... וְדַוְקָא בְּחָדְשֵׁי הַדְּבַשׁ הָרִאשׁוֹנִים...

חוֹבֵשׁ הַמּוֹשָׁבָה בָּדַק אֶת הַמֵּת, בָּדְקוּ גַם הַזְּקֵנִים הַמְּנֻסִּים וְהֶחֱלִיטוּ: לְקֶבֶר אָבוֹת. הַקֶּבֶר הָרִאשׁוֹן בַּחֲדֵרָה.

שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה מִזִּקְנֵי הַמּוֹשָׁבָה הִתְחִילוּ לְהִתְעַסֵּק בּוֹ: „עוֹרְכִים" אוֹתוֹ לַדֶּרֶךְ הָרְחוֹקָה וְהָאַחֲרוֹנָה. אֲנִי מֵעִיף מַבָּט בַּפָּנִים הַכֵּהִים־הַכְּתֻמִּים, בַּיָּדַיִם הָרָזוֹת, הַמּוּרָמוֹת לְמַעְלָה עַל יְדֵי „הַמְטַהֲרִים" וְנוֹפְלוֹת לְמַטָּה כְּמַשָּׂא כָּבֵד, וְרֶטֶט עוֹבֵר בְּכָל אֵבָרַי, כָּל עַצְמוֹתַי רוֹעֲדוֹת, קֹר וָחֹם עוֹבְרִים אֶת קִרְבִּי חֲלִיפוֹת. מִכָּל הַנַּעֲשֶׂה סְבִיבִי אֲנִי תּוֹפֵס רַק קְטָעִים...

קוֹל קוֹרֵא לָנוּ לָלֶכֶת לַחְצֹב קֶבֶר לַמֵּת. אֲנַחְנוּ לוֹקְחִים מַעְדְּרִים וְהוֹלְכִים שְׁלָשְׁתֵּנוּ. הִנֵּה אָנוּ בָּאִים אֶל הַגִּבְעָה שֶׁנּוֹעֲדָה לִהְיוֹת בֵּית־עוֹלָם...

קוֹל קוֹרֵא לָנוּ שׁוּב. אָנוּ חוֹצְבִים, מַכִּים בְּכָל כֹּחַ בָּאֲדָמָה הַיְבֵשָׁה וְעוֹקְרִים מִמֶּנָּה רְגָבִים רְגָבִים קְטַנִּים. הַיָּמִים יְמֵי קַיִץ.

זְמַן רַב חָפַרְנוּ. אַחֲרֵי כֵן בָּאוּ אֲחֵרִים וְלָקְחוּ אֶת מַעְדְּרֵינוּ מִיָּדֵינוּ. אַחֲרֵיהֶם בָּאוּ עוֹד רַבִּים... מֵהֶם מַחֲזִיקִים פַּנָּסִים בִּידֵיהֶם, וּמֵהֶם נוֹשְׂאִים אֶת הַמֵּת עַל כְּלֻנְסָאוֹת שֶׁל עֵץ... וְהַכֹּל נִדְחָקִים מִסָּבִיב לַחוֹפְרִים.

קוֹל בְּכִיָּה בּוֹדֵדָה, יְתוֹמָה, עֲגוּמָה וּרְצוּצָה נִשְׁמָעָה: קוֹל הַבַּת.

הַמַּגֵּפָה הֵחֵלָּה. קָשֶׁה בְּיוֹתֵר הָיָה בַּ„חַן". שָׁם לֹא נִשְׁאַר אַף אֶחָד שֶׁלֹּא פָּגְעָה בּוֹ הָרָעָה. אַךְ גַּם בַּסֻּכּוֹת לֹא הָיְתָה

סַכָּה שֶׁלֹּא הָיָה בָּהּ חוֹלֶה. פְּעָמִים חָלוּ כָּל גָּרֵי הַסֻּכָּה, וְאִישׁ לֹא הָיָה בְּכֻלָּם אֲשֶׁר יְשַׁמֵּשׁ אֶת הַחוֹלִים. עֲנָנָה כְּבֵדָה רָבְצָה עַל פְּנֵי הַמּוֹשָׁבָה הַחֲדָשָׁה וְדִכְּאָה אֶת הַצִּבּוּר הַקָּטָן שֶׁלָּהּ. בַּיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים הָיִינוּ כְּאוֹבְדֵי עֵצוֹת. מַה לַּעֲשׂוֹת? בַּמּוֹשָׁבָה הָיָה רַק חוֹבֵשׁ, יַד הַמִּתְיַשְּׁבִים לֹא הִשִּׂיגָה לְהָבִיא רוֹפֵא אֶל הַמּוֹשָׁבָה. הָרוֹפְאִים יָשְׁבוּ בְּיָפוֹ וּבְזִכְרוֹן־יַעֲקֹב. שָׁם הָיוּ גַּם בָּתֵּי־חוֹלִים. הִתְחִילוּ לְהָבִיא אֶת הַחוֹלִים הַמְסֻכָּנִים לְיָפוֹ וְזִכְרוֹן.

הַקַּדַּחַת הָיְתָה קָשָׁה. בְּמִקְרִים רַבִּים — יְרוֹקָה אוֹ צְהֻבָּה. מִקְצָת הַחוֹלִים אֲשֶׁר הוּבִילוּם לְזִכְרוֹן וּלְיָפוֹ לֹא שָׁבוּ עוֹד וּבְבָתֵּי הַקְּבָרוֹת שָׁם מָצְאוּ מְנוּחַת עוֹלָמִים. לְאַחַר שֶׁעָבְרָה הַהַדְהָמָה הָרִאשׁוֹנָה נִתְעוֹרֵר הַצִּבּוּר לִפְעֻלָּה. הִתְאַרְגְּנוּ. נִסְדְּרָה עֶזְרָה הֲדָדִית. כָּל מִי אֲשֶׁר עָצַר כֹּחַ עוֹד לַעֲמֹד עַל רַגְלָיו הִתְנַדֵּב לַעֲזֹר לַחוֹלִים. נִקְבַּע תּוֹר. אוּלָם הַתּוֹר הָיָה כִּמְעַט קָבוּעַ וְלֹא פָּסַק. הָעֲבוֹדָה הָיְתָה מְרֻבָּה וְהָעוֹבְדִים מְעַטִּים.

לְאַחַר לֶרְמַן הִגִּיעַ תּוֹרוֹ שֶׁל ר׳ יוֹסֵי גְלוֹזְגַל, זֶה אֲשֶׁר קִדֵּם אֶת פָּנֵינוּ בִּזְרוֹעוֹת פְּתוּחוֹת בְּיוֹם בּוֹאֵנוּ לַחֲדֵרָה בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא עִמּוֹ מֵהַגּוֹלָה סֵפֶר־תּוֹרָה, מֻקְדָּשׁ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת הֶעָתִיד לְהִבָּנוֹת בַּחֲדֵרָה. הוּא לֹא זָכָה לְהַכְנִיס אֶת הַסֵּפֶר לִזְבוּל קָדְשׁוֹ. קַדַּחַת קָשָׁה תְּקָפַתְהוּ, הֱבִיאוּהוּ לְבֵית־הַחוֹלִים בְּזִכְרוֹן־יַעֲקֹב, וְשָׁם מֵת וְשָׁם נִקְבַּר, רָחוֹק מֵחֲדֵרָה שֶׁלּוֹ, רָחוֹק מֵהַ„סֵּפֶר“ שֶׁלּוֹ. אַחֲרָיו מֵתָה אִשְׁתּוֹ בְּבֵית־הַחוֹלִים בְּיָפוֹ וְנִקְבְּרָה שָׁם. גַּם חֲמִשָּׁה מִילָדָיו מֵתוּ. נִשְׁאֲרָה רַק בַּת אַחַת. אַחַר גְלוֹזְגַל מֵתוּ שְׁתֵּי יְלָדוֹת מִבְּנוֹת הַמִּתְיַשְּׁבִים, חַסְיָה

וְטוֹבָה, וְנִקְבְּרוּ בְּזִכְרוֹן־יַעֲקֹב. מֵת בָּחוּר, מִבְּחִירֵי הַפּוֹעֲלִים, שֶׁלֹּא קָרוֹב לוֹ וְלֹא גוֹאֵל, שְׁמוּאֵל מְנַחֵם שְׁמוֹ, וּבָא יוֹמוֹ שֶׁל מֶנְדֶּל טָרְקַן. מֶנְדֶּל עָבַד בְּרִאשׁוֹן־לְצִיּוֹן יַחַד עִמָּנוּ עַל מְנַת לְהַכְשִׁיר אֶת עַצְמוֹ לַעֲבוֹדָה בַּחֲדֵרָה שֶׁלּוֹ. אִישׁ כְּבֶן אַרְבָּעִים, „בַּעַל־בַּיִת" בַּעֲיָרַת מוֹלַדְתּוֹ, יְרֵא שָׁמַיִם וְחָרֵד לִדְבַר הַשֵּׁם. עוֹד בְּטֶרֶם רָאָה אֶת חֲדֵרָה דָּבְקָה נַפְשׁוֹ בָּהּ. אַהֲבָתוֹ לְחֶלְקַת אַדְמָתוֹ הָיְתָה מְיֻחָדָה בְּמִינָהּ. רָגִיל הָיָה לֵאמֹר „אַדְמָתִי", „חֶלְקָתִי", „מוֹשַׁבְתִּי"... וּמִדֵּי דַּבְּרוֹ יִנְהֲרוּ פָּנָיו מִגִּיל. הוּא הָיָה חוֹלֵם עַל בֵּיתוֹ אֲשֶׁר יָקִים לוֹ, עַל כַּרְמוֹ אֲשֶׁר יִטַּע, עַל הַמִּקְנֶה שֶׁלּוֹ לֶעָתִיד לָבוֹא... וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּשְׁטָה שְׁמוּעָה,— וְטָרְקַן עוֹדֶנּוּ בְּרִאשׁוֹן,—כִּי קַדַּחַת קָשָׁה בַּחֲדֵרָה, וַאֲנָשִׁים חוֹלִים בָּהּ, וַאֲנָשִׁים מֵתִים בָּהּ, נִבְהַל טָרְקַן מִתְּחִלָּה, אֲבָל אַחַר כָּךְ הֵחֵל לְהַכְחִישׁ אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּעַקְשָׁנוּת וּבְכָל כֹּחַ: שֶׁקֶר הַדָּבָר, אֵין מַחֲלוֹת בַּחֲדֵרָה, וְאֵין קַדַּחַת, לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם. וּבְעֶצֶם הַיָּמִים הַקָּשִׁים, אַחֲרֵי שֶׁהִפִּילָה הַקַּדַּחַת כַּמָּה חֲלָלִים, בָּא מֶנְדֶּל לַחֲדֵרָה — לְהַרְאוֹת וּלְהוֹכִיחַ לַכֹּל, כִּי אֵין פַּחַד בַּמָּקוֹם הַזֶּה. הוּא סָר לְסֻכָּתֵנוּ וַיָּלֶן עִמָּנוּ הַלָּיְלָה. כִּמְשֻׁגָּע הָיָה בָּעֶרֶב הַהוּא, כִּמְטֹרָף מֵרֹב אֹשֶׁר. הוּא רָץ בֵּין הָאֳהָלִים, בָּא בִּדְבָרִים עִם כָּל הַמִּתְחִילִים, דִּבֵּר עַל אַדְמַת חֲדֵרָה, עַל גְּבוּלֶיהָ, וּבִקֵּשׁ כִּי יַרְאוּ לוֹ אֶת חֶלְקָתוֹ, אֶת אַדְמָתוֹ. וּכְשֶׁאָמְרוּ לוֹ, כִּי הַגְּבוּלוֹת עוֹד טֶרֶם הֻצְּבוּ, וְהָאֲדָמָה טֶרֶם נֶחְלְקָה, לֹא רָצָה לְהָבִין אֶת הַדָּבָר, וּכְיֶלֶד הִתְחַנֵּן לְהַרְאוֹת לוֹ אֶת חֶלְקָתוֹ... לִבּוֹ נִבָּא לוֹ, כִּי לֹא יוֹסִיף לִרְאוֹת אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשׁוֹ. בָּעֶרֶב הַהוּא וּלְמָחֳרָתוֹ לֹא אָכַל וְלֹא טָעַם דָּבָר, כִּי לֹא הֶאֱמִין

בַּ„כַּשְׁרוּת" שֶׁלָּנוּ, וַיִּצְלֶה בְּמוֹ יָדָיו בֵּיצִים קָשׁוֹת עַל פֶּחָמִים לוֹחֲשׁוֹת וַיֹּאכְלֵן... וּלְמָחֳרָתוֹ חָלָה פִּתְאֹם מַחֲלַת קַדַּחַת אֲנוּשָׁה. בַּשָּׁעוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לָעַג לָנוּ וְאָמַר, כִּי שָׁוְא פַּחְדֵּנוּ, לֹא קַדַּחַת הִיא זֹאת, כִּי אִם צִנָּה קָשָׁה, וּבִן־לַיְלָה תַּחֲלֹף. הוּא מֵאֵן לִשְׁתּוֹת חִינִין, שֶׁלֹּא לְאַשֵּׁר אֶת הַחֲשָׁד בִּדְבַר הַקַּדַּחַת... לְמָחֳרַת הַיּוֹם חָזַק הַחֹם וְכֹחוֹתָיו הָלְכוּ וְכָלוּ. הָיִינוּ מֻכְרָחִים לְהַשְׁכִּיבוֹ בַּעֲגָלָה וְלַהֲבִיאוֹ לְיָפוֹ. שְׂפָתָיו לָחֲשׁוּ כָּל הַזְּמָן: „חֲדֵרָה", „חֲדֵרָה". אֲבָל אֶל חֲדֵרָה לֹא שָׁב עוֹד.

כְּשֶׁהִשְׁכִּיבוּהוּ בָּעֲגָלָה נָפְלָה מֵעַל רֹאשׁוֹ מִגְבַּעַת הַקַּשׁ שֶׁלּוֹ, אֲשֶׁר אוֹתָהּ חָבַשׁ בִּשְׁעוֹת הָעֲבוֹדָה וּבָהּ בָּא לַחֲדֵרָה. לְאַחַר הַרְבֵּה חֳדָשִׁים טִיַּלְתִּי פַּעַם בַּכִּכָּר מִסָּבִיב לָאֳהָלִים, וְהִנֵּה מִגְבַּעְתּוֹ זֹאת מִתְגּוֹלֶלֶת בֵּין הַסְּבָכִים, וְהָרוּחַ מְטַלְטֶלֶת אוֹתָהּ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. הִנֵּה תֵּאָחֵז בִּסְבָךְ, תַּעֲמֹד מְעַט, וְהִנֵּה יִשָּׁאֶנָּה הָרוּחַ שׁוּב, וְשׁוּב תֵּאָחֵז... „חֲדֵרָה", „חֲדֵרָה"!

הָיִינוּ אוֹבְדֵי עֵצוֹת. חִוְּרִים הִתְהַלַּכְנוּ, בְּפִיק בִּרְכַּיִם, תָּו הַמָּוֶת עַל מִצְחֵנוּ וְחַלְחָלָה בַּלְּבָבוֹת. בָּאוּ יְדִידִים, קְרוֹבִים וּמַכִּירִים מִכָּל הַמּוֹשָׁבוֹת, וּבְפִיהֶם עֵצָה וּתְפִלָּה: עִזְבוּ אֶת הַמָּקוֹם, הַצִּילוּ אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם, הַצִּילוּ אֶת שֵׁם הַיִּשּׁוּב... הַדָּבָר יִוָּדַע בַּגּוֹלָה וְעַל כָּל הָאָרֶץ יֵצֵא הַקֶּצֶף — אֶרֶץ מְשַׁכֶּלֶת יוֹשְׁבֶיהָ. וְאוּלָם אִישׁ לֹא זָז מִן הַמָּקוֹם. הֲנִבְרַח מִן הַמַּעֲרָכָה? הֲנַשְׁאִיר אֶת חֲדֵרָה, אֶת חֲדֵרָה זוֹ שֶׁלָּנוּ, שְׁמֵמָה וַעֲזוּבָה כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה? וְיֵשׁ אֲשֶׁר אָמַרְנוּ: טוֹב לָנוּ הַמָּוֶת בַּחֲדֵרָה מֵחַיִּים בִּלְעָדֶיהָ. אוּלָם עִם כָּל חוֹלֶה חָדָשׁ נִתַּר הַלֵּב, לְמַרְאֵה כָּל עֲגָלָה הַיּוֹצֵאת לְיָפוֹ אוֹ לְזִכְרוֹן וְהַמַּשָּׂא הַנּוֹרָא עָלֶיהָ רָפוּ הַיָּדַיִם, וּלְכָל בְּשׂוֹרָה רָעָה אֲשֶׁר הִגִּיעָה

מִשָּׁם, כְּאִלּוּ נִנְעַץ מַסְמֵר בַּמֹּחַ: וְתוֹרֵךְ אֵימָתַי?.. הַכֹּל עָמְדוּ לַתּוֹר, הַכֹּל חִכּוּ לִגְזַר הַדִּין.

*

יַד הַקַּדַּחַת הַקָּשָׁה לֹא פָּסְחָה אֲפִילוּ עַל אֹהֶל אֶחָד, לֹא פָּסְחָה גַּם עַל אָהֳלֵנוּ. חָלוּ חֲלִיפוֹת אָחִי וַאֲחוֹתִי. הַקַּדַּחַת הָיְתָה מְבַקֶּרֶת בָּאֹהֶל שָׁבוּעַ שָׁבוּעַ. אָנֹכִי הֶחֱזַקְתִּי מַעֲמָד זְמַן רַב. הַנְּסִיעוֹת הָרַבּוֹת וַחֲלִיפוֹת הָאֲוִיר עָמְדוּ לִי, כַּנִּרְאֶה. אַךְ סוֹף סוֹף נָפַלְתִּי גַּם אָנֹכִי לְמִשְׁכָּב. פַּעַם בַּלַּיְלָה הֱקִיצוֹתִי וְרֹאשִׁי סְחַרְחַר וְכָל אֵבָרַי מְלֵאִים כְּבֵדוּת. אַחַר עָבְרָה צְמַרְמֹרֶת בְּכָל גּוּפִי וָאֶרְעַד כֻּלִּי, שִׁנַּי נָקְשׁוּ זוֹ לְזוֹ... וְאַחַר הַקֹּר הֱצִיפַנִי גַּל שֶׁל חֹם, אֶת כֻּלִּי, כְּאִלּוּ הִתְחִיל מִבְּהוֹנוֹת רַגְלַי, מִלֵּא אֶת כָּל קְרָבַי וְעַד לְרֹאשִׁי הִגִּיעַ. „קַדַּחַת?.." הִתְמוֹדַדְתִּי לְכָל אֹרֶךְ מִטָּתִי וְאָמַרְתִּי לְהִתְחַזֵּק, לְהִתְאוֹשֵׁשׁ וּלְגָרֵשׁ אֶת הַהַרְגָּשָׁה הַקָּשָׁה שֶׁתְּקָפַתְנִי. אֲבָל יָדַי וְרַגְלַי הָיוּ שְׁבוּרוֹת, קְצוּצוֹת, אֵין מְתֹם. וְשׁוּב עֲבָרַתְנִי צְמַרְמֹרֶת גְּדוֹלָה מִן הָרִאשׁוֹנָה וְכִוְּצָה אֶת כָּל גּוּפִי. עוֹדִי רוֹעֵד מִקֹּר וְהִנֵּה גַּל שֶׁל חֹם שְׁטָפַנִי וַיִּבְלָעֵנִי. וְעַל רֹאשִׁי הִכָּה דְּבַר־מָה כְּמוֹ בְּפַטִּישׁ, הִכָּה, הִכָּה בְּלִי הֶרֶף. הִרְגַּשְׁתִּי כִּי פָּנַי לְהָבִים, עֵינַי כְּאִלּוּ גָּדְלוּ, לְשׁוֹנִי דָּבְקָה לְחִכִּי, וְהִיא כֹּה יְבֵשָׁה, חֲרוּכָה... נִדְנוּד שֶׁל הַקָּאָה תָּקַף אֶת לִבִּי. רֶגַע נִדְמָה לִי כִּי אֲנִי מוּטָל בָּאֳנִיָּה וְהִיא מְטַלְטֶלֶת אוֹתִי בְּאַכְזְרִיּוּת... וְהַקֹּר וְהַחֹם מְצִיקִים לִי חֲלִיפוֹת, וְיֵשׁ שֶׁתְּקָפוּנִי יַחַד, וְלֹא יָדַעְתִּי מִי מֵהֶם קָשֶׁה לִי יוֹתֵר.

הַחוֹבֵשׁ יָעַץ לְהוֹבִילֵנִי מִיָּד לְזִכְרוֹן־יַעֲקֹב, אֶל הָרוֹפֵא

הַמְּמְחֶה. וְכִנְטוּת הַיּוֹם הִשְׁכִּיבוּנִי בְּעֶגְלָתֵנוּ, עֶגְלַת הַזֶּבֶל, וְאֶחָד מֵאַחַי הוֹבִילַנִי לְזִכְרוֹן. כְּשֶׁהִגַּעְנוּ לַ„וָאדִי" אֲשֶׁר בַּדֶּרֶךְ לְאַחַר ה„יַעַר הַצֶּ'רְקֶסִי" וְיָרַדְנוּ לְעֵמֶק ה„בּוֹרְג'", שָׁקְעָה לָנוּ הַשֶּׁמֶשׁ. אֶת גֶּשֶׁר הָעֵצִים הַקָּטָן אֲשֶׁר עַל ה„וַאדִי" מָצָאנוּ שָׁבוּר. וְהַוָּאדִי עָמֹק. מִיָּמִין הַבִּצָּה, וּמִשְּׂמֹאל חוֹל הַיָּם. הַמָּקוֹם מִסָּבִיב רֵיק וְשׁוֹמֵם, אֵין נֶפֶשׁ חַיָּה. מַה לַּעֲשׂוֹת? הֲנָשׁוּב? וְהִנֵּה כְּאִלּוּ מִבֶּטֶן הָאֲדָמָה עָלוּ שְׁלֹשָׁה עַרְבִים לְבוּשִׁים כְּפַלָּחִים וְכַפִּיּוֹת עֲגֻלּוֹת עַל רָאשֵׁיהֶם כְּדֶרֶךְ הַבֶּדְוִים. וְהַכַּפִּיָּה מְכַסָּה אֶת הַפֶּה וּמוּרָדָה לְמַטָּה עַל הַמֵּצַח: סִמָּן לֹא טוֹב. שְׁלָשְׁתָּם הָיוּ מְזֻיָּנִים. לְאֶחָד הָיָה רוֹבֶה, וְלַשְּׁנַיִם — חֲרָבוֹת. בַּעַל הָרוֹבֶה בָּא עִמָּנוּ בִּדְבָרִים וְהִצִּיעַ לְפָנֵינוּ לְהוֹבִילֵנוּ בְּדֶרֶךְ אַחֶרֶת, שֶׁבָּהּ נוּכַל לַעֲבֹר אֶת הַוָּאדִי. הַדָּבָר הָיָה חָשׁוּד בְּעֵינֵינוּ, אַךְ מַה לַּעֲשׂוֹת? דִּמְדוּמֵי עֶרֶב פָּשְׁטוּ עַל פְּנֵי הָאָרֶץ, וְאָנוּ — בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ הָיִינוּ בִּידֵיהֶם. הִסְכַּמְנוּ. הוּא יָשַׁב בָּעֲגָלָה, לָקַח אֶת הַמּוֹשְׁכוֹת בְּיָדוֹ וְהִטָּה אֶת הַסּוּסִים שְׂמֹאלָה, לְעֵבֶר הַחוֹל. עָבְרוּ רְגָעִים מִסְפָּר, וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ בְּלֵב הַחוֹלוֹת. הַדֶּרֶךְ קָשָׁה מְאֹד וְסוּסֵינוּ הַחֲזָקִים מִתְנַהֲלִים בִּכְבֵדוּת. הָעַרְבִי קָפַץ מֵעַל הָעֲגָלָה וְיָשַׁב עַל הַחוֹל.

„פֹּה נָלוּן. בַּחשֶׁךְ לֹא אֶמְצָא אֶת הַדֶּרֶךְ. מָחָר אֲבִיאֲכֶם אֶל דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ".

„הַהַתְחָלָה" — פִּלְּחָה מַחֲשֶׁבֶת־חֵץ אֶת מֹחִי.

מֵאַיִן בָּא כֹּחִי פִּתְאֹם? הַחֹם וְהַקַּדַּחַת כְּאִלּוּ לֹא הָיוּ. קָפַצְתִּי גַּם אָנֹכִי מֵעַל הָעֲגָלָה, נִגַּשְׁתִּי אֶל הָעַרְבִי וְאָחַזְתִּי בְּיָדוֹ — יָד שֶׁל שְׁרִירֵי בַּרְזֶל.

„קוּם! נִסַּע! פֹּה לֹא נָלוּן!"

מִי יוֹדֵעַ אִם קוֹלִי הִשְׁפִּיעַ עָלָיו, וְאִם פָּנַי, פְּנֵי חוֹלֶה, וְאִם מַחֲשָׁבָה חֲדָשָׁה נוֹלְדָה בְּלִבּוֹ. הוּא קָם, שָׁב עִמִּי אֶל הָעֲגָלָה, וְשׁוּב הִטָּה אֶת הַסּוּסִים אֶל הַוָּאדִי, גָּעַר בָּהֶם בְּחָזְקָה, הִכָּם בַּשּׁוֹט. הַסּוּסִים יָרְדוּ אֶל הַוָּאדִי, חָצוּ עַד בִּטְנָם בַּמַּיִם וְיָצְאוּ בְּשָׁלוֹם. וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מֵעֵבֶר לַוָּאדִי. הָעֲגָלָה עָמְדָה עַל אֲדָמָה קָשָׁה. פִּתְאֹם עָצַר הָעַרְבִי שׁוּב בַּסּוּסִים. הִבִּיט הֵנָּה וָהֵנָּה אֶל תּוֹךְ הַחֲשֵׁכָה וַיִּשְׁרֹק שְׁרִיקָה קַלָּה. לְעֻמָּתָהּ עָנְתָה שְׁרִיקָה אַחֶרֶת. וְשׁוּב, כְּאִלּוּ מִבֶּטֶן הָאֲדָמָה, קָמוּ לְפָנֵינוּ שְׁנֵי חֲבֵרָיו בַּעֲלֵי הַחֲרָבוֹת.

„כָּאן יִהְיֶה סוֹפֵנוּ," אָמַרְתִּי בְּלִבִּי. מִסָּבִיב שְׁמָמוֹן. מַהֲלַךְ שָׁעָה מִפֹּה אֵין יִשּׁוּב עִבְרִי. לְמִי נִקְרָא לְעֶזְרָה? שְׁלֹשֶׁת הָעַרְבִים הִתְחִילוּ מִתְוַכְּחִים בֵּינֵיהֶם. לֹא הֵבַנְתִּי דָבָר מִכֹּל אֲשֶׁר דִּבְּרוּ. רַק מִתּוֹךְ קוֹל הַדְּבָרִים בָּרוּר הָיָה לִי, כִּי הֵם רָבִים בֵּינֵיהֶם עָלֵינוּ וְאֵינָם יְכֹלִים, כַּנִּרְאֶה, לְחַלֵּק בֵּינֵיהֶם אֶת הַשָּׁלָל. לְבַסּוֹף גָּבְרָה דַּעְתּוֹ שֶׁל הָאֶחָד. הוּא הִכָּה בַּמּוֹשְׁכוֹת וַעֲגָלָתֵנוּ זָזָה שׁוּב. כַּעֲבֹר רְגָעִים אֲחָדִים נִרְאָה לְעֵינֵינוּ אַרְמוֹנוֹ שֶׁל סֶלִים כּוּרִי. הַמֻּקָּף חֹרְשָׁה שֶׁל עֲצֵי תּוּת. יָדַעְנוּ כִּי כָּאן מְשַׁמֵּשׁ שׁוֹמֵר מִי שֶׁהָיָה שׁוֹמֵר מוֹשַׁבְתֵּנוּ. נוֹעַצְנוּ אֲנִי וְאָחִי לִקְרֹא לוֹ. וּכְשֶׁהִגִּיעָה הָעֲגָלָה לִפְנֵי הַשַּׁעַר תָּפַס אָחִי אֶת הַמּוֹשְׁכוֹת וְאָנֹכִי קָרָאתִי בְּכָל כֹּחַ:

„חַסַּן!.. חַסַּן!.."

הָעַרְבִי נִתְמַלֵּא חֵמָה וְאָמַר לִמְשֹׁךְ אֶת הַמּוֹשְׁכוֹת מִידֵי אָחִי, אֲבָל לְאָשְׁרֵנוּ נִזְדַּמֵּן הַשּׁוֹמֵר בְּרֶגַע זֶה אֶל הַשַּׁעַר, הוּא

הִכִּירָנוּ, מִיָּד אָחַז בַּסּוּסִים, וּבְהִתְבּוֹנְנוֹ בִּפְנֵי מְלַוֵּנוּ קָרָא בְּהֶחְלֵט:

„לֹא!.. לֹא אֶתְּנֵם לָלֶכֶת מִכָּאן... אוֹרְחַי הֵם וְעִמִּי יָלוּנוּ הַלָּיְלָה..."

דִּבְרֵי חַסַּן עָשׂוּ רֹשֶׁם, וּמְלַוֵּנוּ קָפַץ בֶּן־רֶגַע מֵעַל הָעֲגָלָה וְנֶעְלַם בַּחֹשֶׁךְ. כְּשֶׁנִּכְנַסְנוּ אֶל הֶחָצֵר לָחַשׁ הַשּׁוֹמֵר עַל אָזְנֵינוּ וְאָמַר לָנוּ, כִּי מְלַוֵּנוּ זֶה הוּא אַחַד הַשּׁוֹדְדִים הַמְפֻרְסָמִים בַּסְּבִיבָה... כְּפֶשַׂע הָיָה בֵּינֵינוּ וּבֵין הַמָּוֶת...

הַמִּקְרֶה הַמְזַעֲזֵעַ הֶחֱלִימַנִי וְאָשׁוּב בָּרִיא הַבַּיְתָה. אַךְ הִנֵּה חָלְתָה אֲחוֹתִי שׁוּב. הַחֹרֶף הִגִּיעַ. בַּחוּץ סוּפָה וּסְעָרָה, גֶּשֶׁם עַז יָרַד: הַגֶּשֶׁם הָרִאשׁוֹן, הַיּוֹרֶה. הַגֶּשֶׁם מְצָאָנוּ יוֹשְׁבִים בַּסֻּכּוֹת. כָּל הַהַבְטָחוֹת לֹא נִתְמַלְּאוּ — בָּתִּים לֹא נָתְנוּ לָנוּ לִבְנוֹת. יָשַׁבְנוּ בַּסֻּכּוֹת. כָּל הַיּוֹם, בְּטֶרֶם בּוֹא הַגֶּשֶׁם, עָבַדְנוּ, אַךְ לֹא הִסְפַּקְנוּ לְהַעֲבִיר אֶת חֲפָצֵינוּ וְאֶת הָעֵצִים אֶל הַחַן וְנִשְׁאַרְנוּ לָלוּן בַּסֻּכָּה, בְּקִוּוֹתֵנוּ כִּי הַגֶּשֶׁם לֹא יֵרֵד הַלָּיְלָה, וְגַם אֲחוֹתֵנוּ הַחוֹלָה עִמָּנוּ. וְהַגֶּשֶׁם יָרַד פִּתְאֹם, וְגַג לֹא הָיָה לְסֻכָּתֵנוּ. עָמַדְנוּ כֻּלָּנוּ רוֹעֲדִים מִקֹּר וּרְטֻבִּים מִמָּטָר. עַל מִטַּת אֲחוֹתֵנוּ מִלְמַעְלָה סוֹכַכְנוּ בִּקְרָשִׁים וְאֶת הַקְּרָשִׁים כִּסִּינוּ בְּמַחֲצָלוֹת, שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ הַמַּיִם אֵלֶיהָ. הַחוֹלָה הִתְהַפְּכָה מִצַּד אֶל צַד, רָעֲדָה וּפִרְפְּרָה לִרְגָעִים... כִּי נִשְׁמַע קוֹל אַנְחוֹתֶיהָ — נֵרָגַע, וְכִי תֶּחְדַּלְנָה הָאֲנָחוֹת — אָנוּ מַבִּיטִים בִּדְאָגָה מִתַּחַת לַמַּחֲצֶלֶת, מַטִּים אֹזֶן לִשְׁמֹעַ אֶת נְשִׁימָתָהּ?..

וּבַחוּץ הוֹמֶה הָרוּחַ. אָנֹכִי שׁוֹמֵר עַל הָעֵצִים וְעַל הַסּוּסִים. תּוֹרִי. קְנֵה הָרוֹבֶה עַל שִׁכְמִי וּמַקַּל־חוֹבְלִים בְּיָדִי. הַחֹשֶׁךְ

כָּבֵד מְאֹד, כִּי אֶעֱבֹר צְעָדִים אֲחָדִים מִן הַסֻּכָּה — לֹא אֶרְאֶנָּה עוֹד. הַסְּבִיבָה כֻּלָּהּ סְפוּגָה חֲרָדָה. יְלֵל שׁוּעָלִים עוֹלֶה מִתּוֹךְ הָאֲפֵלָה, הַכְּלָבִים נוֹבְחִים נְבִיחָה מְשֻׁנָּה, נִבְחַת פְּחָדִים. יְרִיּוֹת הַשּׁוֹמְרִים מְזַעְזְעוֹת אֶת הָאֲוִיר. כַּלְבִּי הַקָּטָן, רָטֹב כֻּלּוֹ, מִתְחַבֵּא בֵּין רַגְלַי, מִתְלַבֵּט הֵנָּה וָהֵנָּה. הַסּוּסִים נוֹחֲרִים וּמְצַלְצְלִים בְּכַבְלֵי הַבַּרְזֶל אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם. הַבְּרָקִים בּוֹקְעִים אֶת הַשָּׁמַיִם, וְקוֹל רַעַם מַחֲרִיד לִרְגָעִים אֶת כָּל הַיְקוּם.

וְכִי יֵצֵא אָחִי לַעֲבוֹדַת הַשְּׁמִירָה, אֲנִי שָׁב אֶל הַסֻּכָּה, וּמִתּוֹךְ הַמַּחֲצֶלֶת נִשְׁמָעוֹת אַנְחוֹת הַחוֹלָה וְקוֹל דְּבָרֶיהָ מִתּוֹךְ הַחֹם, קוֹל דַּק וְחַלָּשׁ... יֵשׁ אֲשֶׁר תַּזְכִּיר בְּשֵׁם אִמָּהּ, הַיּוֹשֶׁבֶת שָׁם הַרְחֵק מֵעֵבֶר לַיַּמִּים וּמַזְהַרְתָּהּ מִפְּנֵי הַקַּדַּחַת, וְיֵשׁ אֲשֶׁר תִּקְרָא לְאָבִיהָ, כִּי יָבוֹא לִבְנוֹת, לִנְטֹעַ, לַעֲשׂוֹת... אוֹ פִּתְאֹם נִשְׁמַע שִׁיר עֲמָמִי בִּלְשׁוֹן אוּקְרַיְנָה, בַּלָּשׁוֹן הַחֲבִיבָה עַל אֲחוֹתִי.

אָנוּ מִתְאַמְּצִים לְהַרְגִּיעַ אֶת רוּחָהּ, אֲבָל גַּם רוּחֵנוּ רָחוֹק מִמַּרְגּוֹעַ; בָּתִּים לֹא בָּנִינוּ, הַחֹרֶף בָּא, וְעָלֵינוּ לַעֲבֹר אֶל הַ„חַן" הַמְּתֹעָב, וְהַמַּחֲלוֹת מִתְגַּבְּרוֹת בַּחֲדֵרָה — כְּבָר מֵתוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים בְּקַדַּחַת, וּבְדַמֶּשֶׂק פָּרְצָה הַחוֹלִירָע וַתִּגַּע גַּם בִּצְפוֹן אַרְצֵנוּ, וְיָפוֹ גָּזְרָה עָלֵינוּ הֶסְגֵּר... וּמִשָּׁם, מִבֵּית אֲבוֹתֵינוּ, קוֹרְאִים לָנוּ כִּי נָשׁוּב, כִּי נַעֲזֹב הַכֹּל וְנָשׁוּב...

מֵאֲחוֹרֵי הַסֻּכָּה — קוֹל יְרִיָּה. אֲנִי רָץ הַחוּצָה, אָחִי הוֹלֵךְ לִקְרָאתִי וּמְסַפֵּר בְּבֶהָלָה, כִּי שָׁמַע קוֹל צַעֲדֵי אִישׁ אֵצֶל הַסּוּסִים וְאַחַר כָּךְ עַל הָעֵצִים, וַיּוֹר בִּקְנֵה־הָרוֹבֶה.

אָנוּ סוֹבְבִים שְׁנֵינוּ אֶת הַסֻּכָּה מִכָּל עֲבָרֶיהָ, בּוֹדְקִים

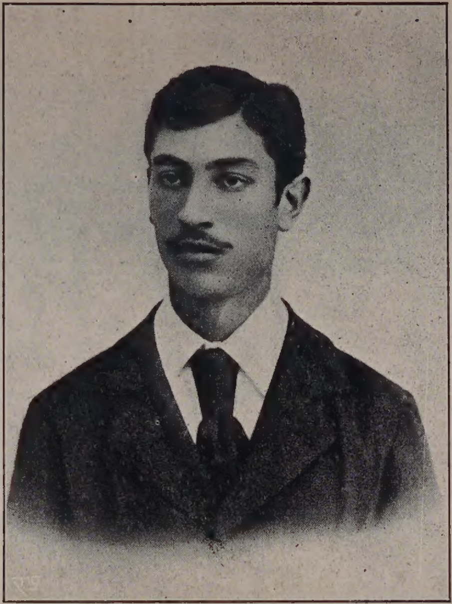
נַחְמָן שְׁלֹמֹה בּוּטְקוֹבְסְקִי ז״ל

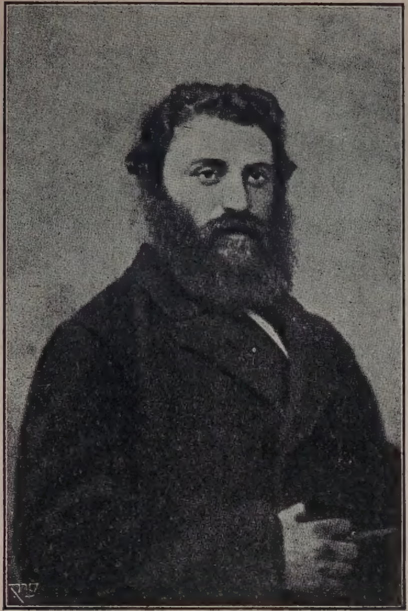
יַעֲקֹב בֶּרְמַן ז״ל

בְּעֵצִים וְעַל יַד הַסּוּסִים, וְאֵין אָנוּ מוֹצְאִים דָּבָר. רַק כַּלְבֵּנוּ הַקָּטָן מִתְפָּרֵץ אֶל עֵבֶר הַחֲפִירוֹת הָעוֹבְרוֹת מִסָּבִיב לְסֻכָּתֵנוּ וְנוֹבֵחַ כְּמִתְיָאֵשׁ...

עָבַרְנוּ לַ„חַן", בָּחַרְנוּ בְּאַחַד הַחֲדָרִים וְהִתְיַשַּׁבְנוּ בּוֹ. וְהִנֵּה תְּקָפַתְנִי שׁוּב קַדַּחַת קָשָׁה עִם סִמָּנִים שֶׁל קַדַּחַת יְרוֹקָה. הַדֶּרֶךְ לְיָפוֹ הָיְתָה סְגוּרָה מִפְּנֵי הַקָּרַנְטִין, וְהַדֶּרֶךְ לְזִכְרוֹן־יַעֲקֹב בְּחֶזְקַת סַכָּנָה מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. מֵאַיִן נִקַּח לָנוּ צָרְכֵי אֹכֶל? וְאֵיךְ תָּבוֹא עֶזְרַת רוֹפֵא? הַמִּשְׁפָּחוֹת הָאֵלּוּ אַחַת אַחַת לַעֲזֹב אֶת הַמּוֹשָׁבָה וְלָנוּד לְחֵיפָה וּלְיָפוֹ עַד יַעֲבֹר זָעַם. נִשְׁאֲרוּ רַק הָרַוָּקִים. הֶחְלַטְנוּ גַּם אָנוּ לָשׁוּב לְרִאשׁוֹן־לְצִיּוֹן עַד אֲשֶׁר יוּטַב הַמַּצָּב. רָתַמְנוּ אֶת עֶגְלָתֵנוּ, שַׂמְנוּ בָּהּ צָרְכֵי אֹכֶל וְיָשַׁבְנוּ כֻּלָּנוּ לִנְסֹעַ לְיָפוֹ. וּבְשַׁעֲרֵי הַיַּרְקוֹן קָרַנְטִין. נִסְגַּרְנוּ בַּקָּרַנְטִין עֲשָׂרָה יָמִים עַד אֲשֶׁר טָהַרְנוּ וְנִתְקַדַּשְׁנוּ וְהֻתַּר לָנוּ לְהִכָּנֵס לְיָפוֹ. מִיָּפוֹ שַׁבְנוּ לְרִאשׁוֹן־לְצִיּוֹן. בְּלִבִּי שָׁמַרְתִּי מַחֲשָׁבָה לְהַתְקִין בְּרִאשׁוֹן מָקוֹם לַאֲחוֹתִי וּלְאַחַי הַקְּטַנִּים וְלָשׁוּב לַחֲדֵרָה, אַךְ מַחֲשַׁבְתִּי לֹא נִתְקַיְּמָה. הַקַּדַּחַת הַיְרוֹקָה רָדְפָה אַחֲרַי וְהִפִּילַתְנִי לְמִשְׁכָּב בְּרִאשׁוֹן, וֳחֲדָשִׁים רַבִּים פִּרְפַּרְתִּי בֵּין הַחַיִּים וּבֵין הַמָּוֶת... כְּשֶׁיָּצָאתִי מֵחֲשַׁשׁ סַכָּנָה כְּבָר לִבְּבַתְנִי רְחוֹבוֹת וָאֵלֵךְ אֵלֶיהָ. וַאֲחוֹתִי הֵבִיאָה עִמָּהּ אֶת אֹרֶם הַקַּדַּחַת בְּעֹמֶק עַצְמוֹתֶיהָ. שְׁנָתַיִם אָכְלָה אוֹתָהּ לְאַט לְאַט, עַד שֶׁלְּבַסּוֹף הֵשִׁיבָה אוֹתָהּ בִּדְמִי יָמֶיהָ אֶל עוֹלַם הָאֱמֶת.

ה

עָבְרָה שְׁנָתָהּ הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל חֲדֵרָה וּבַלְהוֹתֶיהָ — שְׁנַת תרנ"א. הִגִּיעָה הַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית. מִשֶּׁבָּאוּ הַגְּשָׁמִים הָרִאשׁוֹנִים נִצְטַמְצְמוּ כָּל הַחַיִּים בַּ„חַן". מֵחֲמַת הַגְּשָׁמִים נֶעֶזְבוּ כָּל הַסֻּכּוֹת. וְהַקַּדַּחַת אָמְנָם הִרְפְּתָה אֶת יָדָהּ בַּחֹרֶף, אַךְ עָבֹר לֹא עָבְרָה. וְהַמּוֹשָׁבָה יָפְתָה לְאַחַר הַגְּשָׁמִים פִּי שִׁבְעָה. הַשָּׂדוֹת הַזְּרוּעִים עָטְפוּ מַרְבַדֵּי יֶרֶק רַעֲנָן, וּשְׂדוֹת הַבָּר נִתְקַשְּׁטוּ בְּשָׁלַל פְּרָחִים, לְמִינֵיהֶם וּלְסוּגֵיהֶם. הַלְּבָבוֹת מִתְרוֹנְנִים, הַיָּדַיִם שְׁלוּחוֹת לַעֲבוֹדָה מֵאֲלֵיהֶן. הִתְחִילוּ בַּעֲבוֹדַת נְטִיעָה. הַנּוֹטֵעַ הָרִאשׁוֹן הָיָה מֶגְדֵּל חַנְקִין. אַחַת הָאֲגֻדּוֹת הִתְחִילָה בִּנְטִיעַת כֶּרֶם גְּפָנִים גָּדוֹל, כְּדֵי אַרְבַּע מֵאוֹת דוּנָם, וְהִפְקִידָה עַל הָעֲבוֹדָה אֶת אֶחָד מֵהַמַּשְׁגִּיחִים הַמֻּמְחִים בִּרְחֹבוֹת. הִתְחִילוּ בְּ„בַחַר" גָּדוֹל, בְּסִמּוּן וּבִנְטִיעָה. בַּבַּחַר עָבְדוּ מִן הָאִכָּרִים, מִבְּנֵיהֶם וְצִבּוּר קָטָן שֶׁל פּוֹעֲלִים עִבְרִים אֲשֶׁר הִתְחִילוּ מִתְכַּנְּסִים בַּמּוֹשָׁבָה. בַּיּוֹם יַעַבְדוּ וּבַלַּיְלָה יִתְכַּנְּסוּ בְּחַדְרֵי הַ„חַן" הָרְווּיִם רֵיחַ שֶׁל טַחַב, מִתְכַּנְּסִים וּמְדַבְּרִים בְּהִתְלַהֲבוּת, מִתְוַכְּחִים, מִתְנַגְּחִים בִּשְׁאֵלוֹת הַגֶּפֶן...

בֵּין הַפּוֹעֲלִים הַמְעַטִּים בַּמּוֹשָׁבָה הָיָה אֶחָד וּמֹשֶׁה לַסְקוֹבְסְקִי שְׁמוֹ. הוּא בָּא אֶל הַמּוֹשָׁבָה בְּסוֹף הַקַּיִץ. וְלַסְקוֹבְסְקִי — לֹא נַחֲלָה לוֹ בַּחֲדֵרָה וְלֹא קַרְקַע, לֹא קָרוֹב וְלֹא גוֹאֵל. שְׁמוּעָה שָׁמַע כִּי אֵבֶל כָּבֵד בַּחֲדֵרָה — וַיָּבוֹא. וְהוּא פָּנָיו צְחוֹרִים וְרַכִּים, עֵינַיִם לוֹ כְּחֻלּוֹת וְטוֹבוֹת, וְכֻלּוֹ תְּמִימוּת־יְלָדִים וּצְחוֹק... בְּדַ' אַמּוֹתָיו אֵין עֶצֶב וְאֵין דְּאָגָה, בְּקִרְבָּתוֹ הַיִּסּוּרִים מִסְתַּלְּקִים.

הוּא צוֹחֵק, וְיַחַד עִמּוֹ צוֹחֲקִים הַכֹּל. מִן הָרֶגַע הָרִאשׁוֹן לְבוֹאוֹ נַעֲשָׂה לַסְקוּבְסְקִי כְּעֵין מֶרְכָּז שֶׁל שִׂמְחָה לַקְּבוּצָה הַקְּטַנָּה. וּבְכָל מָקוֹם שֶׁהָיְתָה צֹרֶךְ בְּעֶזְרָה שָׁם הוּא: בְּאֹהֶל שֶׁכָּל יוֹשְׁבָיו שׁוֹכְבִים חוֹלִים, לְיַד מִטָּתוֹ שֶׁל גּוֹסֵס, בֵּין חוֹפְרֵי קֶבֶר, בְּתוֹךְ מְנַחֲמֵי אָבֵל, עַל הַשְּׁמִירָה בְּלֵילוֹת הַחשֶׁךְ וְהַגֶּשֶׁם, בִּשְׁלִיחוּת מְסֻכָּנָה בְּמַעֲבַר הַנְּחָלִים שֶׁנִּתְמַלְּאוּ מַיִם בַּחֹרֶף, בַּדֶּרֶךְ לְזִכְרוֹן יַעֲקֹב, אֶל הָרוֹפֵא, אוֹ לַחֲנוּת שֶׁל קֶמַח... וְאֶל כָּל אֲשֶׁר יָבוֹא — הַצְּחוֹק בָּא עִמּוֹ. בַּת צְחוֹקוֹ — הַקַּדַּחַת כְּאִלּוּ נִרְתְּעָה מִפָּנֶיהָ וְרָוַח לַחוֹלֶה מְעַט. לְמַרְאֵהוּ גַם עַל פְּנֵי הַנּוֹטֶה לָמוּת עוֹבֵר זִיעַ קַל שֶׁל צְחוֹק... צְחוֹקוֹ הָיָה נוֹבֵעַ כְּזֶרֶם מַיִם חַיִּים לְעוֹדֵד כָּל נֶפֶשׁ, וּמְקוֹרוֹ — אַהֲבָה גְדוֹלָה, אַהֲבַת הַחַיִּים וְאַהֲבַת הָאָדָם, אַהֲבַת הָאָרֶץ הַשּׁוֹמֵמָה וְהַחֲרֵבָה, הַמִּתְגַּעְגַּעַת עַל בָּנֶיהָ, וְאַהֲבַת הַמּוֹשָׁבָה הַחֲדָשָׁה רַבַּת הַסֵּבֶל.

וְעַל מֶה הָיָה לַסְקוּבְסְקִי חַי?.. כִּכַּר לֶחֶם — מְחִירוֹ אַךְ חֲצִי בִּישְׁלִיק בַּיָּמִים הָהֵם, וְהַמַּיִם בְּחִנָּם, וְאִם דְּלוּחִים. דִּירָה? בִּימוֹת הַחַמָּה — הַשָּׁמַיִם כָּאֹהֶל נִמְתָּחוּ, וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים — הַ„חַן" עַל תִּלּוֹ עוֹמֵד. וְהוּא מוֹצֵא לוֹ תָּמִיד לְהִשְׁתַּכֵּר: פַּעַם אֵצֶל מוֹדְדֵי הַקַּרְקַע, פַּעַם לְיַד הַבַּנָּאִים הַנִּבְנִים וְנֶהֱרָסִים, וְהִנֵּה גַם „בַּחַר" נִפְתַּח בַּחֹרֶף.

אִישׁ לֹא יָדַע מִנַּיִן בָּא וּמִי הוּא? עַל כֹּל וְעַל הַכֹּל יְסַפֵּר לַסְקוּבְסְקִי, רַק לֹא עַל עַצְמוֹ. אָמְרוּ, כִּי כְּמַסִּיק תַּנּוּר בִּסְפִינָה בָּא אֶל הָאָרֶץ, דְּמֵי כַּרְטִיס לִנְסִיעָה לֹא הָיוּ לוֹ. וּבַיַּבָּשָׁה, מִיָּפוֹ לַחֲדֵרָה, בָּא בָּרֶגֶל.

וּמַשֶּׁה לַסְקוּבְסְקִי זֶה הֶחֱלִיט לְשַׂמֵּחַ אֶת בְּנֵי חֲדֵרָה בִּימֵי

הַפּוּרִים, תרנ״ב. אֱלֹהִים יוֹדֵעַ מִנַּיִן הִמְצִיא סְדִינִים וְסִדֵּר בְּאֹהֶל שֶׁל קְרָשִׁים „בִּימָה“... גַּם „מַלְבּוּשִׁים“ הֵכִין, גַּם עוֹזְרִים מָצָא לוֹ וַיַּעֲרֹךְ „חִזָּיוֹן“... וְעַד לְזִכְרוֹן־יַעֲקֹב בָּאָה הַ„מוֹדָעָה“ שֶׁלּוֹ, וּמִשָּׁם בָּאוּ אֶל הַחִזָּיוֹן בַּחֲדֵרָה... וּמשֶׁה לַסְקוֹבְסְקִי—הוּא הַמְסַדֵּר, הוּא הַמְשַׂחֵק הָרָאשִׁי, אַף הוּא מְשַׁמֵּשׁ אֶת הַקָּהָל... וְכָל הַלַּיְלָה לֹא פָּסַק הַצְּחוֹק. צָהֲלוּ וְשָׂמְחוּ גַּם אֲנָשִׁים שֶׁתָּו הַמָּוֶת עַל פְּנֵיהֶם וַאֲפֵלַת הַיֵּאוּשׁ בְּעֵינֵיהֶם.

הַקַּיִץ שֶׁל תרנ״ב הִכְבִּיד שׁוּב אֶת יָדוֹ. הַקָּרְבָּנוֹת הָיוּ, עַל פִּי רֹב, יְלָדִים קְטַנִּים וּפוֹעֲלִים, אֲשֶׁר לֹא נִשְׁאַר לָהֶם גַּם זֵכֶר, שְׁמוֹתֵיהֶם נִשְׁכְּחוּ מִן הַלֵּב וּמַצֵּבוֹת לֹא הוּקְמוּ עַל קִבְרֵיהֶם.

עִם סוֹף הַקַּיִץ נִתְרוֹקְנָה הַמּוֹשָׁבָה מִבָּנֶיהָ וְעִם תְּחִלַּת הַגֶּשֶׁם בְּחֹרֶף תרנ״ג חָזְרוּ שׁוּב אֵלֶיהָ. כַּעֲדַת נְמָלִים הָיוּ בּוֹנֶיהָ הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל חֲדֵרָה. הִנֵּה יָצְרוּ לָהֶם בְּעָמָל רַב וּבְזֵעָה קֵן כָּל שֶׁהוּא, וַתַּעֲבֹר הַקַּדַּחַת וַתְּגָרֵשׁ אֶת הַנְּמָלִים הָעֲמֵלוֹת וַתְּפַזֵּרֵן. אוּלָם כִּמְעַט עָבְרָה הַסַּכָּנָה, חָלַף צֵל הַמָּוֶת, וְשׁוּב מִתְלַקְּטִים וּבָאִים נֶאֱמְנֵי חֲדֵרָה אֶל קִנָּם הֶהָרוּס לִבְנוֹתוֹ וּלְחַדְּשׁוֹ. וְשׁוּב טוֹרְחִים, וְשׁוּב בּוֹנִים, וְחוֹזֵר חֲלִילָה.

בִּשְׁנַת תרנ״ג הִתְעוֹרְרוּ חוֹבְבֵי־צִיּוֹן, שֶׁפְּעֻלּוֹתֵיהֶם בָּאָרֶץ הִגִּיעוּ לִידֵי שִׁתּוּק אַחֲרֵי „תְּקוּפַת טְיוּמְקִין“, לְעֶזְרָתָהּ שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה הַצְּעִירָה הַמִּתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָהּ. מִטַּעַם הַוַּעַד הָאוֹדֶסִּי בָּא אֶל הַמּוֹשָׁבָה הָאַגְרוֹנוֹם קַיְזֶרְמַן לִנְטֹעַ נְטִיעוֹת שֶׁל אֶקָלִפְּטוּס בְּצִדֵּי הָרְחוֹבוֹת שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה וְעַל הַמִּגְרָשִׁים: אָמְרוּ כִּי עֲצֵי הָאֶקָלִפְּטוּס מַבְרִיאִים אֶת הַמָּקוֹם. הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה חִזֵּק בְּמִקְצָת אֶת יְדֵיהֶם שֶׁל בְּנֵי חֲדֵרָה, וְהֶרְאָה לָהֶם כִּי לֹא נִשְׁכְּחוּ כְּמֵת

מִלֵּב וְכִי יֵשׁ דּוֹאֲגִים לָהֶם. הָעֲבוֹדָה הֶעֱסִיקָה אֶת יְדֵי הָאִכָּרִים וַתְּהִי לָהֶם גַּם לְעֶזְרָה חָמְרִית, וּמֵאָז הִתְחִילוּ לְהִתְמַחוֹת בַּעֲבוֹדַת מַשְׁתֵּלוֹת שֶׁל אֶקָלִפְּטוּס, שֶׁהֵקֵלָּה אַחַר־כָּךְ בְּמִדַּת־מָה אֶת קֹשִׁי מַצָּבָם הַחָמְרִי.

וְשׁוּב הִתְחִילוּ לִנְטֹעַ כְּרָמִים. עוֹד קֹדֶם לָכֵן נָטְעוּ מִשְׁפַּחַת חַנְקִין אֶת הַפַּרְדֵּס הָרִאשׁוֹן בַּמּוֹשָׁבָה. אָמְנָם הַכְּרָמִים שֶׁנִּטְּעוּ בִּשְׁתֵּי הַשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת נָשַׁמּוּ בְּרֻבָּם. בִּימוֹת הַקַּיִץ, כְּשֶׁהָיוּ בַּעֲלֵיהֶם עוֹזְבִים אֶת הַמּוֹשָׁבָה, לֹא נֶחֶרְשׁוּ הַכְּרָמִים וְלֹא נִשְׁמְרוּ, וְעֶדְרֵי־הַבָּקָר שֶׁל הַשְּׁכֵנִים עָשׂוּ בָּהֶם שַׁמּוֹת. וְהִנֵּה בִּמְקוֹם הַכְּרָמִים שֶׁנָּשַׁמּוּ נָטְעוּ חֲדָשִׁים. בֵּין רִאשׁוֹנֵי הַנּוֹטְעִים בִּשְׁנַת תרנ״ג הָיָה ר׳ שָׁלוֹם וִילֶנְסְקִי, אֶחָד מִבָּנֶיהָ בּוֹנֶיהָ שֶׁל חֲדֵרָה, — אִישׁ אָמִיד, תּוֹרָנִי וּבַעַל שֵׂכֶל חָרִיף וְעָמֹק. נִסְיוֹנָם שֶׁל הַכּוֹרְמִים בִּשְׁתֵּי הַשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת עָמַד לוֹ, וְהוּא גָּדַר מִיָּד אֶת כְּרָמָיו גָּדֵר קְבוּעָה מִכָּל צַד, שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ אֲלֵיהֶם עֶדְרֵי הַשְּׁכֵנִים. הַדָּבָר הַזֶּה הֶעֱלָה אֶת חֲמָתָם. פְּרָאִים הַלָּלוּ לֹא הֵבִינוּ, כֵּיצַד מַתִּיר אָדָם לְעַצְמוֹ לִגְדֹּר בִּפְנֵי הַבְּהֵמָה וְלִמְנֹעַ מִמֶּנָּה אֶת מַתְּנַת אֱלֹהַּ, אֶת הַדֶּשֶׁא וְאֶת עֲלֵי הַגְּפָנִים? רוֹעֵי עֶדְרֵיהֶם שֶׁל הַשְּׁכֵנִים הָרְסוּ אֶל הַגָּדֵר וְהִתְנַפְּלוּ עַל הָעוֹבְדִים בַּכְּרָמִים, וְאוּלָם בְּנֵי הַמּוֹשָׁבָה יָדְעוּ לַעֲמֹד עַל נַפְשָׁם וְהִכּוּ אֶת הַמִּתְנַפְּלִים אָחוֹר.

הִגִּיעַ הַקַּיִץ שֶׁל תרנ״ג, וְשׁוּב הֶרְאֲתָה הַקַּדַּחַת אֶת יָדָהּ הַקָּשָׁה. וְשׁוּב הָיוּ הַקָּרְבָּנוֹת הָרִאשׁוֹנִים יְלָדִים וּפוֹעֲלִים אֲשֶׁר זֶה עַתָּה בָּאוּ, אִישׁ לֹא יָדַע אֶת שְׁמָם בְּחַיֵּיהֶם וְאִישׁ לֹא זָכַר אֶת שְׁמָם בְּמוֹתָם.

בְּאוֹתוֹ קַיִץ נִקְטַף חוּט חַיָּיו גַּם שֶׁל אֶחָד מֵרָאשֵׁי הַמּוֹשָׁבָה, מִמְּיַסְּדֶיהָ. הָלַךְ לְעוֹלָמוֹ ר׳ יַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל אֵידֶלְזִין. מִתְּחִלָּה בָּא אֶל הַמּוֹשָׁבָה רַק הוּא לְבַדּוֹ, רֹאשׁ הַמִּשְׁפָּחָה, חָלוּץ בֵּיתוֹ. סוֹחֵר שֶׁל מַשִּׁי וְאִישׁ־מַעֲשֶׂה. סָפוּג תּוֹרָה, סָפוּג דֶּרֶךְ־אֶרֶץ, חָסִיד וּמָלֵא חִבָּה חֲסִידִית לָאָרֶץ. אֶת אַמַּת הַסּוֹחֵר, אֲשֶׁר עַד יוֹם אֶתְמוֹל מָדַד בָּהּ בַּחֲנוּתוֹ, בִּקֵּשׁ לְהַחֲלִיף בְּאַמַּת הַבִּנְיָן. וְדַוְקָא בְּאֶרֶץ אָבוֹת. אִם קַרְקַע — קַרְקַע הָאָבוֹת עֲדִיפָה. וְדַוְקָא בַּחֲדֵרָה, בַּמּוֹשָׁבָה הַחֲדָשָׁה, בַּבִּנְיָן הֶחָדָשׁ, בְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינָהּ סְלוּלָה. וְהָאִישׁ הֶחָזָק בְּרוּחוֹ חַלָּשׁ הָיָה בְּגוּפוֹ. חוֹבֵשׁ בֵּית־הַמִּדְרָשׁ בֶּן חוֹבֵשׁ בֵּית־הַמִּדְרָשׁ. וּמִמַּגָּעָהּ הָרִאשׁוֹן שֶׁל יַד הַקַּדַּחַת לֹא עָמַד בַּנִּסָּיוֹן. הוּבָא לְזִכְרוֹן־יַעֲקֹב אֶל הָרוֹפֵא, וְשָׁם — מִן הָרוֹפֵא אֶל בֵּית־הַקְּבָרוֹת. אֶחָד מֵאוֹתָם הָאֻמְלָלִים שֶׁל חֲדֵרָה אֲשֶׁר לֹא זָכוּ גַּם לַאֲחֻזַּת קֶבֶר בְּקַרְקַע מוֹשַׁבְתָּם, בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר אָהֵבוּ. וְאִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר נִשְׁאֲרָה בַּגּוֹלָה שָׁמְרָה אֶת חֶסֶד נְעוּרֶיהָ לְבַעֲלָהּ וְלָאָרֶץ אֲשֶׁר אָהַב, אֲשֶׁר בָּהּ מֵת וּבָהּ נִקְבַּר. וְלֹא קִלְּלָה אֶת גּוֹרָלָהּ, וְלֹא קִלְּלָה אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָכְלָה אֶת אֲבִי בָּנֶיהָ. וְעַל לֵב הַבָּנִים הָרַכִּים זָרְעָה גַּרְעִינֵי אַהֲבָה לָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ מֵהֶם וְלָאָרֶץ אֲשֶׁר הָלַךְ אֵלֶיהָ. אַחֲרֵי שָׁנִים מִסְפָּר, כְּשֶׁגָּדְלוּ הַיְלָדִים, הֲבִיאָתַם אֶל הָאָרֶץ וְאֶל הַמּוֹשָׁבָה אֲשֶׁר בָּהּ הִתְחִיל הָאָב אֶת עֲבוֹדָתוֹ — יִהְיוּ הֵם הַגּוֹמְרִים.

בָּאוּ: הָאִשָּׁה, שְׁנֵי בָּנֶיהָ וּבִתָּהּ הָאַחַת. וַיֵּלְכוּ הַבָּנִים אַחֲרֵי אֲבִיהֶם. בְּשָׁנָה אַחַת מֵתוּ שְׁנֵיהֶם, וְכַאֲבִיהֶם לֹא זָכוּ אַף הֵם לְהִקָּבֵר בְּאַדְמַת אֲבִיהֶם. הָאֶחָד מֵת וְנִקְבַּר לְיַד אָבִיו בְּזִכְרוֹן,

וְהַשֵּׁנִי — בְּיָפוֹ. אַחֲרֵי הַבָּנִים יָרְדָה שְׁאוֹלָה בִּדְמִי יָמֶיהָ הָאֵם הַשַּׁכּוּלָה. נִשְׁאֲרָה בַּחַיִּים רַק הַבַּת הָאַחַת, וְהִיא שׁוֹמֶרֶת אֶת זֵכֶר בֵּית אָבִיהָ בַּחֲדֵרָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה.

עָבַר קַיִץ, בָּא חֹרֶף. תרנ"ד. שׁוּב הִתְחַדֵּשׁ הַמֶּרֶץ. שׁוּב הִתְחַדְּשָׁה הָעֲבוֹדָה. עוֹד בַּחֹרֶף שֶׁעָבַר הִתְחִילוּ הָאִכָּרִים לִזְרֹעַ אֶת שְׂדוֹת הַמּוֹשָׁבָה הָרְחָבִים וְאֶת אַדְמַת „הַחַמְרָה" הַמְפֻרְסֶמֶת שֶׁלָּהּ, וּבִרְאוֹת הַזּוֹרְעִים כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתָם, כִּי לֹא כִּשְׂדוֹת יְהוּדָה שַׂדְמוֹת חֲדֵרָה, וַיַּרְבּוּ בִּזְרִיעָה. הֵם חָרְשׁוּ וְזָרְעוּ לֹא אֶת שְׂדוֹתֵיהֶם בִּלְבָד, כִּי גַּם אֶת שְׂדוֹת בַּעֲלֵי הַקַּרְקַע שֶׁלֹּא גָּרוּ בַּמּוֹשָׁבָה. הִתְחִילוּ לָתֵת דַּעְתָּם גַּם עַל עִנְיְנֵי הָרוּחַ. הֵבִיאוּ מְלַמֵּד לַמּוֹשָׁבָה. הֵבִיאוּ אֶת דַּיְנַרְד מִיָּפוֹ, אֲשֶׁר כְּבָר שִׁמֵּשׁ מְלַמֵּד בִּרְחֹבוֹת. וּפֹה בַּחֲדֵרָה שִׁמֵּשׁ לֹא בְּכֶתֶר אַחַת כִּי אִם בִּשְׁלֹשָׁה: הוּא הָיָה גַּם חַזָּן וְגַם „בַּעַל קְרִיאָה". בְּאֶחָד מֵחַדְרֵי הַחַן, זֶה שֶׁתִּקֵּן ר׳ יוֹסֵי, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, הָיָה מִתְאַסֵּף מִנְיָן לִתְפִלָּה בְּיוֹם שַׁבָּת וּמוֹעֵד, וְגַם אָרוֹן וְ„סֵפֶר" הָיָה לָהֶם, יְרֻשָּׁתוֹ שֶׁל ר׳ יוֹסֵי.

הַקַּדַּחַת בְּקַיִץ שֶׁל שְׁנַת תרנ"ד הָיְתָה קָשָׁה מֵאֲשֶׁר בִּשְׁתֵּי הַשָּׁנִים שֶׁלְּפָנֶיהָ. הַחֹרֶף שֶׁל אוֹתָהּ שָׁנָה הָיָה מְבֹרָךְ בִּגְשָׁמִים, וְהַבִּצּוֹת נִתְמַלְּאוּ עַל גְּדוֹתֵיהֶן. לְזֵכֶר הַקַּיִץ הַהוּא נִשְׁאֲרוּ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת בְּזִכְרוֹן — שִׁשָּׁה קְבָרִים שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶם מַצֵּבוֹת, חוּץ מִקְּבָרִים לְלֹא מַצֵּבוֹת, וְשׁוּרָה שֶׁל קְבָרִים בְּבֵית־הָעוֹלָם הַיָּשָׁן בְּיָפוֹ. בִּימֵי הַמִּלְחָמָה יִשְּׁרוּ הַטּוּרְקִים אֶת פְּנֵי אַדְמָתוֹ וַיַּעֲשׂוּהוּ מַעֲבָר לְעוֹבְרֵי דֶרֶךְ וַעֲגָלוֹת. רֹב הַקָּרְבָּנוֹת הָיוּ גַּם בַּקַּיִץ הַהוּא יְלָדִים, מֵהֶם פְּעוּטִים אֲשֶׁר

אִישׁ לֹא יָדַע אֶת שְׁמָם בְּמוֹתָם, כִּי הוֹרֵיהֶם מֵתוּ לִפְנֵיהֶם. בְּבֵית הַקְּבָרוֹת בְּזִכְרוֹן־יַעֲקֹב, בֵּין שׁוּרוֹת מֵתֵי חֲדֵרָה, נִמְצָאוֹת שְׁתֵּי מַצֵּבוֹת, זִכָּרוֹן לְקַיִץ תרנ״ד, וּכְתֻבוֹת עֲלֵיהֶן: עַל הָאַחַת רָשׁוּם בִּיהוּדִית הַמְדֻבֶּרֶת: „אַ קִינְד..." לְלֹא שֵׁם, וְעַל הַשְּׁנִיָּה: „יַלְדָּה..." וְשֵׁם הַבַּיִת שֶׁמֵּתָה בּוֹ. יֵשׁ גַּם מַצֵּבָה עַל קֶבֶר שֶׁל הָרוּג: מְנַשֶּׁה בֶּן יוֹסֵף שִׁמְעוֹן... נִמְצָא הָרוּג בַּדֶּרֶךְ.

בַּקַּיִץ הַהוּא נָפַל ר' משֶׁה מָרְדְּכַי קַנְטְרָזִי, אֶחָד מֵעַמּוּדֵי הַתָּוֶךְ שֶׁל חֲדֵרָה, בֶּן הַדָּרוֹם, בַּעַל כְּתֵפַיִם וּבַעַל שְׁרִירִים; אִישׁ הַכְּפָר, אִישׁ אֲדָמָה, פָּנָיו, תְּנוּעוֹתָיו וְדִבּוּרוֹ הָיוּ סְפוּגִים רֵיחַ שֶׁל אֲדָמָה. יְהוּדִי פָּשׁוּט, חוֹבֵב צִיּוֹן עִם חִבָּה תַּמָּה לִירוּשָׁלַיִם וְחִבָּה תַּמָּה לָאֲדָמָה, הַמַּצְמִיחָה לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר. שֶׁבַע נְפָשׁוֹת הֶעֱלָה לָאָרֶץ: הוּא, אִשְׁתּוֹ, בָּנִים שְׁלֹשָׁה וּבָנוֹת שְׁתַּיִם. הוּא הִתְמַכֵּר לַעֲבוֹדָתוֹ, עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אָהַב, בְּכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מְאֹדוֹ, יָדַע לַעֲבֹד כְּאִכָּר וּלְקַמֵּץ כְּאִכָּר, וְאֶת הַנּוֹטְעִים, הָרוֹדְפִים אַחֲרֵי לֶחֶם קַל, בָּז בְּלִבּוֹ... וְאֶת הַמְבַזְבְּזִים כֶּסֶף לְ„מוֹתָרוֹת" בָּז פִּי שְׁנַיִם. וְ„דִירָה" בָּנָה לוֹ בְּעֶצֶם יָדָיו מִלְּבֵנִים, מַחֲצִיתָהּ בְּתוֹךְ אֲדָמָה וּמַחֲצִיתָהּ לְמַעְלָה. וּכְבָר בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה, בְּעֶצֶם עֲבוֹדָתוֹ, תְּקָפַתּוּ קַדַּחַת צְהֻבָּה, וַיְאַמֵּץ אֶת כֹּחוֹ וַיְנַע כְּתֵפָיו הָרְחָבוֹת וַיְנַעֲרֶהָ מֵעָלָיו. רַק הָ„אֲנָשִׁים הַקַּלִּים" אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲמֹד בִּפְנֵיהָ שֶׁל צְהֻבָּה זוֹ, הוּא יוֹדֵעַ. הוּא, בֶּן הַקַּרְקַע הַהוֹלֵךְ לְאִטּוֹ, יַעֲמֹד בְּפָנֶיהָ. אַף גַּם יָדַע תְּרוּפָה כְּנֶגְדָּהּ: מְעַט יי״שׁ חָרִיף. וּבַשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה תְּקָפַתּוּ הַ„צְּהֻבָּה" שׁוּב, הִפִּילַתּוּ וְלֹא הוֹסִיף קוּם. נִגְדַּע. אַחֲרָיו מֵתוּ שְׁתֵּי בְּנוֹתָיו. מֵת

יִצְחָק הֶענְקִין ז״ל

י. ב. הִיגְדִין ז״ל

מֵרִאשׁוֹנֵי הַמִּתְנַחֲלִים

אֶחָד מִבָּנָיו. מֵתָה אִשְׁתּוֹ. נִשְׁאֲרוּ מְעֹרִים בְּקַרְקַע הַמּוֹשָׁבָה שְׁנַיִם מִבָּנָיו.

וּבְאוֹתוֹ קַיִץ נֶחֱטַף גַּם נוֹשֵׂא הַמַּיִם הָרִאשׁוֹן בַּחֲדֵרָה: ר׳ יִשְׂרָאֵל. אִישׁ לֹא יָדַע מִיהוּ וּמֵאַיִן בָּא. וְרַק דָּבָר אֶחָד הָיָה יָדוּעַ: מִן הַגּוֹלָה הֵבִיא עִמּוֹ אֶת „מַכְשִׁיר הַיְצִירָה" שֶׁלּוֹ, כְּלִי זֶה שֶׁבְּעִבְרִית קוֹרְאִים לוֹ: אֵסֶל, וְהוּא מוֹט כָּפוּף בְּמִקְצָת בְּאֶמְצַע, לָשִׂים עַל הַכָּתֵף, וּשְׁנֵי וָוִים בִּשְׁנֵי קְצוֹתָיו — לְדְלִי הַמַּיִם. בְּאֵסֶל זֶה וּבַדְּלָיַיִם הָיָה מֵבִיא מַיִם לַמּוֹשָׁבָה מִן הַבְּאֵר הַיְשָׁנָה, דֶּרֶךְ קִילוֹמֶטֶר מִן הַ„חַן". בְּ„מַכְשִׁירָיו" אֲשֶׁר הֵבִיא עִמּוֹ מֵ„אֵרֹפָּה" הָיָה מִתְפָּאֵר עַל חֲבֵרָיו הַמִּתְחָרִים בּוֹ, — עַל הָעַרְבִים וְהָעַרְבִיּוֹת הַמְּבִיאִים מַיִם בַּכַּד עַל הַכָּתֵף וְעַל הָרֹאשׁ... אוּלָם הַמְּצִיאוּת הַמָּרָה הִכְרִיחָה אוֹתוֹ לְבַסּוֹף לְהִוָּאֵשׁ מִמַּכְשִׁירוֹ הַ„מְּשֻׁכְלָל" וְלֶאֱחֹז בְּמִנְהַג הָאָרֶץ, וְהוּא קָנָה לוֹ חֲמוֹר וְאַרְבָּעָה פַּחִים מִשְּׁנֵי צְדָדָיו, לְהָבִיא בָּהֶם מַיִם. הַהֶכְרֵחַ לֹא יְגֻנֶּה. אָמְנָם בְּלִבּוֹ הִתְאַבֵּל עַל אֶסְלוֹ וְהִתְגַּעְגֵּעַ עָלָיו. אַךְ הַגַּעְגּוּעִים לֹא אָרְכוּ זְמַן רַב. הַקַּדַּחַת דָּבְקָה בוֹ וַתַּפִּילֵהוּ... הֱבִיאוּהוּ לְזִכְרוֹן וְשָׁם הוֹצִיא אֶת נִשְׁמָתוֹ בְּטָהֳרָה, וְשָׁם נִקְבַּר לְלֹא מַצֵּבָה וּלְלֹא זִכָּרוֹן...

בְּתרנ״ה הִסְכִּים הַנָּדִיב, אַחֲרֵי הַהַפְצָרוֹת הָרַבּוֹת שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה וְשֶׁל חוֹבְבֵי צִיּוֹן, לְהַתְחִיל בִּנְטִיעַת אֶקָלִפְּטוּס עַל גְּבוּלֵי הַמּוֹשָׁבָה וּמִסָּבִיב לַבִּצּוֹת, וַיִּגְּשׁוּ לָעֲבוֹדָה. בְּאוֹתָהּ שָׁנָה גּוּפָהּ רָכְשׁוּ חוֹבְבֵי־צִיּוֹן חֶלְקַת אֲדָמָה מֵאַדְמַת חֲדֵרָה וְהִתְחִילוּ לִנְטֹעַ עָלֶיהָ פַּרְדֵּס שֶׁל אֶתְרוֹגִים עַל שְׁמוֹ שֶׁל רַבִּי שְׁמוּאֵל מוֹהִילוּבֶר, זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה, וְקָרְאוּ אֶת הַפַּרְדֵּס „גַּן־שְׁמוּאֵל".

וְעוֹד רְוָחָה הָיְתָה בַּשָּׁנָה הַהִיא לַמּוֹשָׁבָה: חוֹבְבֵי־צִיּוֹן, בְּהִשְׁתַּתְּפוּתוֹ שֶׁל הַנָּדִיב, הִלְווּ לַמּוֹשָׁבָה סְכוּם מְסֻיָּם לִבְנוֹת שְׁנֵים־עָשָׂר בָּתֵּי אֶבֶן. אָמְנָם מֵחֹסֶר רִשְׁיוֹן אִי אֶפְשָׁר הָיָה לָגֶשֶׁת לַבִּנְיָן. תְּחִלָּתָהּ שֶׁל שְׁנַת תרנ"ה, הַחֹרֶף שֶׁלָּהּ, הֵבִיאָה בִּכְנָפֶיהָ נֶחָמָה לַמּוֹשָׁבָה, אֲבָל רָעָה וּמָרָה הָיְתָה אַחֲרִיתָהּ — הַקַּיִץ.

הַקַּדַּחַת, אֲשֶׁר פָּסְחָה בְּמֶשֶׁךְ שָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים לִפְנֵי כֵן עַל אֲבוֹת הַמּוֹשָׁבָה וַתִּגַּע כִּמְעַט „רַק" בַּבָּנִים, נָטְתָה עַתָּה אֶת יָדָהּ עַל רָאשֵׁי הַמּוֹשָׁבָה, עַל מְיַסְּדֶיהָ. מֵת ר' אַבְרָהָם שְׁמוּאֵל בֶּן יוֹסֵף לֵוִיטֶס. מֵת בִּילֵינְקִי, מֵת גּוֹלְדְּמַן, מֵת סְמוֹלְנִיק אַבְרָהָם. בְּשֶׁבַע נְפָשׁוֹת עָלְתָה מִשְׁפַּחַת סְמוֹלְנִיק אֶל הַמּוֹשָׁבָה: סְמוֹלְנִיק הָאָב וְאִשְׁתּוֹ, סְמוֹלְנִיק הַבֵּן וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁלֹשֶׁת יַלְדֵי הַבֵּן. מִן הַצָּפוֹן בָּאוּ. הָאָב הָיָה בַּעַל־מְלָאכָה, אֲבָל רָצוֹן עַז מִלֵּא אֶת לִבּוֹ — לֶאֱכֹל לֶחֶם אֲשֶׁר יוֹצִיא בְּזֵעַת אַפּוֹ מִן הָאֲדָמָה, אַדְמַת הָאָבוֹת. הוּא הִשְׁקִיעַ אֶת כָּל כֹּחוֹ בָּעֲבוֹדָה, אֲבָל הַהַצְלָחָה לֹא הֵאִירָה לוֹ פָּנִים. לֶחֶם לָשֹׂבַע לֹא אָכַל. וְהַקַּדַּחַת הַקָּשָׁה תְּקָפַתּוּ, וַיָּמָת א. סְמוֹלְנִיק רֹאשׁ הַמִּשְׁפָּחָה. אַחֲרָיו מֵתָה אִשְׁתּוֹ. הָאִכָּר עוֹבֵד הָאֲדָמָה הָיָה הַבֵּן. וְאַף הוּא מָשַׁךְ בְּעֹל הָעֲבוֹדָה כְּאָבִיו, וְאַף הוּא לֹא רָאָה נַחַת בַּעֲמָלוֹ. וְהַקַּדַּחַת לֹא הִרְפְּתָה מִמֶּנּוּ וּמִבֵּיתוֹ הָאֻמְלָל. מֵתָה אִשְׁתּוֹ. מֵתָה יַלְדָּתוֹ. וּלְבַסּוֹף מֵת אַף הוּא אַחֲרֵי שָׁנִים מְעַטּוֹת שֶׁל חַיֵּי צַעַר וְעֹנִי. הַבָּנִים שֶׁנִּשְׁאֲרוּ לִפְלֵטָה נָדְדוּ מֵעֵבֶר לַיָּם. וְלֹא נִשְׁאַר בַּמּוֹשָׁבָה לֹא שֵׁם וְלֹא גּוֹאֵל לַמִּשְׁפָּחָה רַבַּת הַסֵּבֶל הַזֹּאת.

מֵת מָרְדּוֹבְסְקִי צְבִי. בִּשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה נְפָשׁוֹת עָלָה לַמּוֹשָׁבָה:

הַסַּבְתָּא,— אִמּוֹ שֶׁל רֹאשׁ הַמִּשְׁפָּחָה, הוּא, אִשְׁתּוֹ, חֲמִשָּׁה בָּנִים וּבָנוֹת אַרְבַּע. מִשְׁפָּחָה לִיטָאִית, יוֹדְעֵי תּוֹרָה, יוֹדְעֵי עֲבוֹדָה, שְׂמֵחִים בְּחֶלְקָם וּמִסְתַּפְּקִים בְּמוּעָט שֶׁבְּמוּעָט. נִצְמְדוּ לַקַּרְקַע בְּחִבָּה, בִּמְסִירוּת, בְּכָל רמ״ח אֵבְרֵיהֶם; הִתְחִילוּ לִבְנוֹת אֶת קִנָּם קִמְעָא קִמְעָא, פֵּרוּרִים פֵּרוּרִים. וּמַה שֶּׁבָּנוּ הָיָה מוּצָק, מְבֻסָּס, מְעֹרֶה בַּקַּרְקַע. מִשְׁפָּחָה שֶׁל אִכָּרִים. הָאִכָּרִים. וּמִבִּצּוֹת חֲדֵרָה אָרַב לָהֶם הַמָּוֶת, הִתְגַּנֵּב וְהָרַס אֶת נְוֵה הַגְּמָלִים. רִאשׁוֹנָה מֵתָה הַסַּבְתָּא. אַחֲרֶיהָ — הַקְּטַנָּה שֶׁבַּיְלָדוֹת. אַחֲרֵי הַנֶּאֱהָבוֹת וְהַנְּעִימוֹת מֵת רֹאשׁ הַבַּיִת, הָאָב, וְיַחַד עִמּוֹ מֵתוּ בְּשָׁנָה אַחַת עוֹד אַחַת מִבְּנוֹתָיו וְאֶחָד מִבָּנָיו. מֵתָה הָאֵם, עֲקֶרֶת הַבַּיִת, וְאַחֲרֶיהָ — עוֹד אַחַד הַבָּנִים. שֶׁבַע נְפָשׁוֹת מִתּוֹךְ שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה הָלְכוּ לְעוֹלָמָן.

מֵת ר׳ יַעֲקֹב סֶגַל, אִישׁ בַּעַל בְּעַמָּיו, בַּר־אוֹרְיָן. וְאַחֲרוֹן אַחֲרוֹן: עַל סַף הַשָּׁנָה הַחֲדָשָׁה, בְּיוֹם כִּפּוּר תרנ״ו, שָׁבַק חַיִּים לְכָל חַי הָאֲרִי שֶׁבַּחֲבוּרָה, ר׳ יִשְׂרָאֵל גָּפָּנוֹבִיץ, יְהוּדִי אָדוּק וְדַק הָרֶגֶשׁ. אִישׁ הַסֵּפֶר וּבָקִי בְּהַוָיוֹת הָעוֹלָם. סוֹחֵר אָמִיד, רַב נִסָּיוֹן, וְעִם כָּל זֹאת הוֹלֵךְ תָּמִים, יָשָׁר בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ וְיָשָׁר בִּדְבָרָיו. נֶאֱמָן לְצִיּוֹן וּמָסוּר לְדִגְלָהּ בִּתְמִימוּת, בְּהִתְלַהֲבוּת עֲלוּמִים. כְּשֶׁהִגִּיעַ לָאָרֶץ שָׁמַע אֶת שִׁמְעָהּ שֶׁל חֲדֵרָה, בָּא לִרְאוֹתָהּ וַיֵּלֶךְ שֶׁבִי אַחַר יָפְיָהּ. קָנָה לוֹ נַחֲלַת שָׂדֶה דַּוְקָא בָּהּ וְלֹא בְּאַחַת הַמּוֹשָׁבוֹת הַיְשָׁנוֹת, אֲשֶׁר דַּרְכָּן סְלוּלָה. הוּא חָפֵץ לְנַסּוֹת אֶת כֹּחוֹ, לָסֹל בְּעַצְמוֹ אֶת דַּרְכּוֹ. וְלֹא רַק לְעַצְמוֹ קָנָה, כִּי אִם גַּם לַחֲבוּרָה שְׁלֵמָה מִבְּנֵי עִירוֹ, יְדִידָיו וּמַכִּירָיו, אֲשֶׁר סָמְכוּ אֶת יְדֵיהֶם עָלָיו לִהְיוֹת לָהֶם לְמוֹרֵה־

דָרֶךְ. שָׁב לְבֵיתוֹ לָקַחַת אֶת מִשְׁפַּחְתּוֹ עִמּוֹ. בְּשׁוּבוֹ אֶל הָאָרֶץ כְּבָר אָחֲזָה הַקַּדַּחַת בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת הַמּוֹשָׁבָה. הוּא הֵבִיא עִמּוֹ אֶת אִשְׁתּוֹ, בַּת־עִיר, רַכָּה וַעֲנֻגָּה, שְׁלשָׁה בָּנִים וּבַת אַחַת, קְטַנָּה. בְּיָפוֹ שָׁמַע, כִּי מֵהָרִאשׁוֹנִים כְּבָר יֵשׁ אֲשֶׁר נָפְלוּ בַּנּוֹפְלִים וַיִּמְצְאוּ לָהֶם מְנוּחַת עוֹלָם בְּבָתֵּי־הַקְּבָרוֹת בַּחֲדֵרָה, זִכְרוֹן וְיָפוֹ. הוּא לֹא נִבְהַל. „הַיָּרֵא וְרַךְ־הַלֵּבָב אֵין חֶלְקוֹ עִם הַבּוֹנִים", אָמַר לִידִידָיו אֲשֶׁר הִזְהִירוּהוּ. וַיֵּלְכוּ הוּא וּבֵיתוֹ וַיִּתְיַשְּׁבוּ בַּחֲדֵרָה. וְנִכְנַס ר' יִשְׂרָאֵל בְּעֹל הַמֶּשֶׁק. וְנִכְנַס בְּדַאֲגַת הַמֶּשֶׁק שֶׁל אֲגֻדָּתוֹ. וְנִכְנַס בְּעֹל עֻסְקֵי הַמּוֹשָׁבָה הַצִּבּוּרִיִּים. וּשְׁנָתַיִם יָמִים עָמַד בְּנִסְיוֹנוֹ הַקָּשֶׁה. קַדַּחַת בַּקַּיִץ, חָצָה בַּחֹרֶף אֶת מֵי „הַוָּדִיִּים", בַּדֶּרֶךְ לְזִכְרוֹן וְיָפוֹ, יַחַד עִם בַּחוּרִים עוּלֵי יָמִים. יָדַע לֹא מְעַט צַעַר וְיָגוֹן. צַעַר בֵּיתוֹ, יְגוֹן מוֹשַׁבְתּוֹ, סִבְלוֹת הַקַּרְקַע וְהָעֲבוֹדָה, סִבְלוֹת הָרִיב וְהַמְּדָנִים בַּמּוֹשָׁבָה, וְיִסּוּרֵי מַחְסוֹר — מַחְסוֹר בֵּיתוֹ, מַחְסוֹר חֲבֵרָיו, מַחְסוֹר הַצִּבּוּר... הַהַתְחָלָה הַקָּשָׁה שֶׁל הִתְיַשְּׁבוּת חַקְלָאִית בָּאָרֶץ. עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִתְנַסָּה וְעָמַד, כְּצוּר אֵיתָן, וּפִתְאֹם נִפְתְּחָה עָלָיו הָרָעָה.

הָרִאשׁוֹן נָפַל שָׁדוּד אֶחָד מִבָּנָיו, אַחֲרֵי הַבֵּן הַיָּקָר יָרַד אָבֵל שְׁאוֹלָה גַּם הָאָב. אַחֲרָיו — הַבֵּן הַשֵּׁנִי וְהַבַּת, וּלְבַסּוֹף הָאֵם. מִשֵּׁשׁ הַנְּפָשׁוֹת נִשְׁאַר בַּחַיִּים רַק נַעַר אֶחָד, יָתוֹם עָזוּב, אֵין קָרוֹב וְאֵין גּוֹאֵל. אֲנָשִׁים טוֹבִים דָּאֲגוּ לוֹ, שְׁמָרוּהוּ, הוֹצִיאוּהוּ מִן הַמּוֹשָׁבָה וְהִכְנִיסוּהוּ לְמִקְוֵה־יִשְׂרָאֵל. הֵם בִּקְשׁוּ לְחַנְּכוֹ לַעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה כִּרְצוֹן הָאָב.

אַנְשֵׁי הַמּוֹשָׁבָה וִידִידֵיהֶם, וּבְרֹאשָׁם מָגִנָּהּ וּמַצִּילָהּ שֶׁל

הַמּוֹשָׁבָה, ד"ר הִלֵּל יָפֶה, מִכְּסוּ עֵצָה מַה לַעֲשׂוֹת וְאֵיךְ לְהַצִּיל אֶת הַמּוֹשָׁבָה מִכִּלָּיוֹן? וְהִנֵּה הֶחֱלִיטוּ כִּי נְטִיעַת עֲצֵי אֶקָלִפְּטוּס לְבַד לֹא תַּצִּיל אֶת הַמּוֹשָׁבָה, וּמִן הַהֶכְרֵחַ הוּא לְיַבֵּשׁ אֶת הַבִּצּוֹת וּלְכַלּוֹת אֶת מְקוֹר הָרָעָה. הִתְחִילוּ מִשְׁתַּדְּלִים אֵצֶל הָאִישׁ אֲשֶׁר עָמַד תָּמִיד, בְּכָל עֵת צָרָה וּמְצוּקָה, לְעֶזְרָתוֹ וּלְרַוְחָתוֹ שֶׁל הַיִּשּׁוּב — אֵצֶל הַבָּרוֹן אֶדְמוֹנְד רוֹטְשִׁילְד.

בְּקַיִץ תרנ"ה, בַּאֲסֵפָתָהּ הַכְּלָלִית שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה, הָחְלַט לְהַצִּיעַ לַנָּדִיב לִמְסֹר לוֹ בְּמַתָּנָה לִצְמִיתוּת אֶת קַרְקַע הַבִּצּוֹת לְאַחַר שֶׁיְּיַבְּשׁוּ אוֹתָן, וְהַיַּעַר שֶׁל אֶקָלִפְּטוּס אֲשֶׁר יִטַּע עַל הַקַּרְקַע יִהְיֶה לִרְכוּשׁ פְּרָטִי לוֹ לְעוֹלָמִים.

עַסְקָנֵי הַמּוֹשָׁבָה וּבְרֹאשָׁם הַד"ר הִלֵּל יָפֶה הִקְדִּישׁוּ אֶת כָּל כֹּחָם וּמִרְצָם בְּמֶשֶׁךְ חֹרֶף תרנ"ו לְהִשְׁתַּדְּלוּת נִמְרָצָה בְּפָּרִיס.

בְּתוֹךְ הַמּוֹשָׁבָה הָלְכָה הָעֲבוֹדָה הַחַקְלָאִית הָלוֹךְ וְהִתְפַּתֵּחַ בִּצְעָדִים מְחֻשִּׁים, וְהַצְלָחַת הַזְּרִיעָה הִגִּיעָה בָּהּ לְמַדְרֵגָה שֶׁלֹּא הִגִּיעָה עֲדַיִן בְּשׁוּם מָקוֹם עִבְרִי אַחֵר בָּאָרֶץ.

אֶחָד מִבְּנֵי הַמּוֹשָׁבָה, בֶּן־יְהוּדָה, בְּנוֹ שֶׁל צְבִי מָדוֹרְסְקִי הַמָּנוֹחַ, הִצְטַיֵּן בַּעֲבוֹדָתוֹ הַחַקְלָאִית וּשְׁמוֹ נִתְפַּרְסֵם גַּם מִחוּץ לִתְחוּמֵי מוֹשַׁבְתֵּנוּ. הוּא הָיָה אַחַד הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר הִכְנִיס אֶל הָאָרֶץ כְּלֵי עֲבוֹדָה וּמְכוֹנוֹת עֲבוֹדָה חַקְלָאִיִּים מְשֻׁכְלָלִים. עַל פִּי הַצָּעָתוֹ הוּכְנָה בְּאֶחָד מִבָּתֵּי־הַחֲרשֶׁת בְּחוּץ־לָאָרֶץ מַשְׂדֵּדָה, אֲשֶׁר הִתְאִימָה לִתְנָאֵי הָאָרֶץ. עַל פִּי עֲצָתוֹ הַנִּמְרָצָה קָנְתָה הַמּוֹשָׁבָה מְבָרֵר—טְרִיֵּיר בְּלַעַ"ז—הָרִאשׁוֹן בַּמֶּשֶׁק הָעִבְרִי בָּאָרֶץ. בְּאִיָּר תרנ"ו הֵבִיאוּ אֶת הַמְּכוֹנָה אֶל

הַמּוֹשָׁבָה בַּחֲגִיגִיּוּת יְתֵרָה. הַגֹּרֶן שֶׁל חֲדֵרָה קָנְתָה לָהּ שֵׁם בְּכָל הַסְּבִיבָה בְּטִיבָהּ וּבִסְדָרֶיהָ הַמְתֻקָּנִים.

בְּכ"ו סִיוָן תרנ"ו הִגִּיעַ לַמּוֹשָׁבָה מִכְתָּב חָתוּם בִּידֵי הַד"ר הִלֵּל יָפֶה וְהָאַגְרוֹנוֹם שַׁלִּיט — בְּנוֹ שֶׁל אֶחָד מִמְיַסְּדֵי רִאשׁוֹן־לְצִיּוֹן — כִּי הַבָּרוֹן הֶחְלִיט לְיַבֵּשׁ אֶת הַבִּצּוֹת. וּבְאוֹתוֹ יוֹם גּוּפוֹ בָּאָה יְדִיעָה מִבֶּן־שְׁמוּאֵל, פְּקִידוֹ שֶׁל הַבָּרוֹן בְּזִכְרוֹן־יַעֲקֹב, כִּי הֻשַּׂג מִקּוּשְׁטָא רִשְׁיוֹן לִבְנוֹת אַרְבָּעִים בָּתֵּי־אֶבֶן בַּחֲדֵרָה. וַיְהִי הַיּוֹם הַהוּא יוֹם חַג וּמוֹעֵד לְכָל הַמּוֹשָׁבָה.

בְּח' אִיָּר תרנ"ו הִנִּיחַ הַד"ר הִלֵּל יָפֶה אֶת אֶבֶן־הַפִּנָּה לְבֵית הָאֲבָנִים הָרִאשׁוֹן שֶׁנִּבְנָה בַּמּוֹשָׁבָה, בֵּיתוֹ שֶׁל שְׁמוּאֶלְזוֹן. וְכֹה הָיוּ דְבָרָיו בִּשְׁעַת הֲנָחַת הָאֶבֶן:

„הֲרָמַת אֶבֶן כְּבֵדָה לְבִנְיַן בַּיִת אֶחָד מְעוּנָה הִתְאַמְּצוּת רַבָּה; הֲרָמַת אֲבָנִים לְבִנְיַן מוֹשָׁבָה טְעוּנָה הִתְאַמְּצוּת פִּי שִׁבְעָה... אַתֶּם יְדַעְתֶּם לְהִתְאַמֵּץ... תַּעֲמֹד נָא הִתְאַמְּצוּתְכֶם בַּנִּסָּיוֹן הַקָּשֶׁה עַד הָרֶגַע הָאַחֲרוֹן... עִמְדוּ בַּמַּעֲרָכָה הַכְּבֵדָה בְּעֹז וּבְגָאוֹן... הַנִּצָּחוֹן סוֹפוֹ לָבוֹא..."

אוּלָם יַחַד עִם זֶה כִּנֵּס הַד"ר הִלֵּל יָפֶה אֶת כָּל בְּנֵי הַמּוֹשָׁבָה, וְהוֹדִיעַ לָהֶם כִּי עִם רֵאשִׁית הַחֲרִישָׁה הָעֲמֻקָּה וַחֲפִירַת הַתְּעָלוֹת הָעֲמֻקּוֹת לְיִבּוּשׁ הַבִּצּוֹת — עַל כָּל בְּנֵי חֲדֵרָה לַעֲזֹב אֶת הַמּוֹשָׁבָה עַד גְּמַר הָעֲבוֹדָה... שָׁנָה אוֹ שְׁנָתַיִם... הַמּוֹשָׁבָה נִזְדַּעְזְעָה לְשֵׁמַע הַדְּבָרִים, וְהֶחְלִיטוּ שֶׁלֹּא לְקַבֵּל אֶת דַּעְתּוֹ שֶׁל הָרוֹפֵא הַמֻּמְחֶה, כִּי עַל מִי יַעַזְבוּ אֶת הַמּוֹשָׁבָה וּמִי יִדְאַג לָהּ?..

בַּקַּיִץ בָּאוּ מֵאוֹת פּוֹעֲלִים שְׁחוֹרִים מִמִּצְרַיִם וְנִגְּשׁוּ לָעֲבוֹדָה:

לַחֲפִירַת תְּעָלוֹת רְחָבוֹת וַעֲמֻקּוֹת לְשֵׁם יִבּוּשׁ הַבִּצּוֹת. וְגַם הוּבְאוּ מְכוֹנוֹת־חֲרִישָׁה גְדוֹלוֹת לַחֲרֹשׁ אֶת אַחַת הַבִּצּוֹת — בִּצַּת רֶשְׁרַשׁ.

שְׁכֵנֵי הַמּוֹשָׁבָה, הַבֶּדְוִים שֶׁל דְּמִירָה וְאִינְפִּיעַאת, הִתְקוֹמְמוּ לְמַעֲשֵׂה יִבּוּשׁ הַבִּצּוֹת... הָא כֵּיצַד? הַבִּצּוֹת מַעֲשֵׂי אַלָּה הֵן— הֲיָבוֹאוּ בְּנֵי אָדָם לְשַׁנּוֹת מִמַּטְבֵּעַ שֶׁלּוֹ? וְאֵיכָה יִרְעֶה, אֵיכָה יִרְבַּץ הַבָּקָר שֶׁלָּהֶם? הֵם הִתְנַפְּלוּ עַל הַפּוֹעֲלִים הָעוֹבְדִים בַּיִּבּוּשׁ. בָּא הַמּוּדִיר מִקֵּיסַרְיָה וְעִמּוֹ פְּלֻגָּה שֶׁל שׁוֹטְרִים וַיַּכּוּ אֶת הַמִּתְנַפְּלִים וַיְגָרְשׁוּם, וַעֲבוֹדַת הַיִּבּוּשׁ נֶעֶשְׂתָה שׁוּב בְּלִי מַפְרִיעַ.

וְהִנֵּה הִתְחִילוּ פֻּרְעָנֻיּוֹת הַיִּבּוּשׁ. מִתְּחִלָּה חָלוּ הַפּוֹעֲלִים הַשְּׁחוֹרִים עַצְמָם, אַף כִּי רְגִילִים הָיוּ בַּאֲוִירָן שֶׁל בִּצּוֹת וּבַעֲבוֹדָתָן, וַעֲשָׂרוֹת עֲשָׂרוֹת מֵהֶם מֵתוּ. אַחַר כָּךְ פָּרְצָה קַדַּחַת צְהֻבָּה קָשָׁה גַּם בַּמּוֹשָׁבָה. נְבוּאָתוֹ שֶׁל הַד״ר יָפֶה נִתְקַיְּמָה. הַקָּרְבָּנוֹת הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוּב הַנֹּעַר: בְּנוֹ שֶׁל ווֹלְפְבֶּרְג, בִּתּוֹ שֶׁל סְמוֹלְנִיק, בִּתּוֹ שֶׁל מָדוּרְסְקִי, וְשׁוּב „חוֹלִים נֶעֱלָמִים" לְלֹא שֵׁם. מֵת גַּם ר׳ מֹשֶׁה שֶׁקְּצֶר.

ר׳ מֹשֶׁה שֶׁקְּצֶר — אַחַד הָרִאשׁוֹנִים. בְּבֵיתוֹ הָיָה בַּעַל־מְלָאכָה, בַּנַּאי. הוּא אֲשֶׁר עָשָׂה בַּחֲדֵרָה אֶת הַתַּנּוּר הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר יֵאָפֶה בּוֹ לֶחֶם לַחֲלוּטִין, מֵאָה אֲחוּזִים, וְלֹא לְמֶחֱצָה, לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ כְּמוֹ שֶׁהָיוּ רְגִילִים עַד אָז. אַךְ פֹּה עָזַב אֶת מְלַאכְתּוֹ: מָה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת לוֹ — הוּא בָּא לִהְיוֹת אִכָּר, עוֹבֵד אֲדָמָה. קְטַן קוֹמָה הָיָה הָאִישׁ, דַּל בָּשָׂר, אֲבָל שְׁרִירָיו—בַּרְזֶל, וּרְצוֹנוֹ—בַּרְזֶל, וְאֶת הָעֲבוֹדָה אָהֵב.

אֶל הָאָרֶץ הֵבִיא גַם אֶת בֵּיתוֹ: חוֹתֶנֶת, אִשָּׁה, בֵּן וּבַת — יַלְדָּה קְטַנָּה, וַיִּתְיַשֵּׁב בְּ„חַן". הוּא, הַבַּנַּאי הַמֻּמְחֶה, אֲשֶׁר כָּל יָמָיו בָּנָה בָּתִּים לַאֲחֵרִים, נָשָׂא נַפְשׁוֹ לַיּוֹם אֲשֶׁר בּוֹ יִזְכֶּה גַם הוּא לְבַיִת, לְבַיִת שֶׁלּוֹ, עַל אַדְמָתוֹ. חֲלוֹם יָקָר טִפַּח בְּנַפְשׁוֹ, חֲלוֹם גַּעְגּוּעִים — מָתַי יִזְכֶּה? וְהוּא זָכָה. עָלָה גוֹרָלוֹ בֵּין הַבּוֹנִים. וְהוּא בָּנָה אֶת בֵּיתוֹ בְּטַעַם, בְּהִתְלַהֲבוּת, אֶת כָּל נַפְשׁוֹ הִשְׁקִיעַ בַּבִּנְיָן, בְּבִנְיַן בֵּיתוֹ עַל אַדְמָתוֹ. וּכְשֶׁנִּגְמְרָה מְלֶאכֶת בִּנְיָנוֹ, נִפְסַק חוּט חַיָּיו. הַקַּדַּחַת הַצְּהֻבָּה הִפִּילַתְהוּ פִּתְאֹם. אַחֲרָיו מֵתָה גַם יַלְדָּתוֹ הַקְּטַנָּה וְחוֹתַנְתּוֹ הַזְּקֵנָה. אִשְׁתּוֹ הָלְכָה לְיָפוֹ, וּבְנוֹ נָדַד לַמֶּרְחַקִּים, וּבַמּוֹשָׁבָה לֹא נִשְׁאַר לוֹ לֹא שֵׁם וְלֹא זֵכֶר.

בְּח' תַּמּוּז בָּא אֶל הַמּוֹשָׁבָה שְׁלִיחַ מֵאֵת חוֹבְבֵי־צִיּוֹן, בַּרְזִילַי, וּדְרִישָׁה תְּכוּפָה בְּפִיו — לַעֲזֹב אֶת הַמּוֹשָׁבָה וּלְהִתְיַשֵּׁב בְּקֵיסַרְיָה עַד יַעֲבֹר זָעַם, עַד שֶׁתִּגָּמֵר עֲבוֹדַת הַיִּבּוּשׁ. נִקְרְאָה אֲסֵפָה כְּלָלִית שֶׁל כָּל בְּנֵי הַמּוֹשָׁבָה, וּבָהּ הֻחְלַט לִשְׁלֹחַ אֶת בְּנֵי הַמִּשְׁפָּחוֹת לְקֵיסַרְיָה, וְהָאִכָּרִים עַצְמָם רַק יָלוּנוּ בָּהּ בַּלַּיְלָה, וּבַבֹּקֶר יָשׁוּבוּ לַמּוֹשָׁבָה לַעֲבוֹדָתָם. פְּקִידֵי הַנָּדִיב בְּזִכְרוֹן הוֹדִיעוּ, כִּי יִקָּבְעוּ עַל חֶשְׁבּוֹן הַנָּדִיב דִּילִיזַ'נְס אֲשֶׁר יָבִיא אֶת הָאִכָּרִים בָּעֶרֶב לְקֵיסַרְיָה וּבַבֹּקֶר יְשִׁיבֵם לַמּוֹשָׁבָה. אוּלָם הַדָּבָר לֹא יָצָא לַפֹּעַל. הַתּוֹשָׁבִים חָשְׁשׁוּ לָקוּם יוֹם אֶחָד וְלַעֲזֹב אֶת הַמּוֹשָׁבָה בְּצִבּוּר, וְלָכֵן דָּחוּ אֶת הַדָּבָר מִשָּׁבוּעַ לְשָׁבוּעַ, וּלְבַסּוֹף, כְּשֶׁהִתְגַּבְּרָה הַמַּחֲלָה, יָצְאוּ קְצָתָם לְפֶתַח־תִּקְוָה וּקְצָתָם לְיָפוֹ. אַךְ הָיוּ עַקְשָׁנִים שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בַּמּוֹשָׁבָה וְלֹא זָזוּ מִמְּקוֹמָם.

בַּחֹרֶף שָׁבוּ כָּל הָאִכָּרִים אֶל מוֹשַׁבְתָּם וְאֶל עֲבוֹדָתָם: אֶל

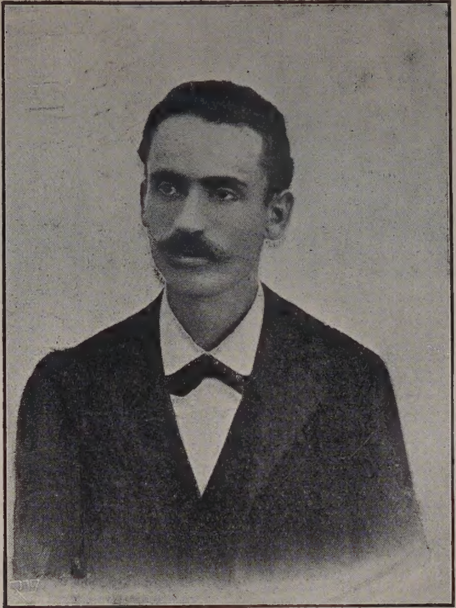

מֶנְדֶל וָזִילִינְסְקִי ז״ל

בָּרוּךְ שְׁמוּאֶלזוֹן ז״ל

הַפַּלָּחָה וְאֶל הַנְּטִיעוֹת, וַעֲבוֹדָה חֲדָשָׁה נוֹסְפָה לָהֶם, אֲשֶׁר בְּרָכָה בָּהּ וְרֶוַח: מַשְׁתֵּלוֹת שֶׁל אֶקָלִפְּטוּס. הַפְּקִידוּת שֶׁל הַבָּרוֹן עָשְׂתָה מַשְׁתֵּלוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁל אֶקָלִפְּטוּס, וְרַבִּים מִן הָאִכָּרִים הָיוּ עֲסוּקִים בַּעֲבוֹדָה זוֹ בְּקַבְּלָנוּת, בְּשָׂכָר לְיוֹם וּבְשָׂכָר לְחֹדֶשׁ.

בְּחֹדֶשׁ אֲדָר תרנ"ז אָסַף הַד"ר ה. יָפֶה אֶת כָּל בְּנֵי הַמּוֹשָׁבָה וַיִּפְצַר בָּהֶם לַעֲזֹב אֶת הַמּוֹשָׁבָה עַד אֲשֶׁר תַּעֲבֹר הַסַּכָּנָה לַחֲלוּטִין עִם גְּמַר יִבּוּשׁ הַבִּצּוֹת. אָזְנַיִם מַקְשִׁיבוֹת לֹא הָיוּ לוֹ.

וְקַיִץ תרנ"ז הִכְבִּיד.

מֵתוּ הַפּוֹעֲלִים פּוֹלִינְקוֹב וְלַבּוֹצְקִין. מֵת ר' יוֹאֵל לְיוּבִין. כְּבֶן שִׁשִּׁים הָיָה כְּשֶׁבָּא לַחֲדֵרָה. וְהוּא גָּבוֹהַּ, זָקוּף וְחָסֹן וְאַמִּיץ. יְלִיד יַעֲרוֹת רוּסְיָה הַלְּבָנָה הָיָה. אַלּוֹן בֶּן אַלּוֹנִים. וְכֹחַ עֲלוּמִים לוֹ. כִּי יִתְגָּרֶה בּוֹ אַחַד הַבַּחוּרִים, וְאָחַז ר' יוֹאֵל בְּעָרְפּוֹ וֶהֱרִימָהוּ לְנֵס לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל. וְהוּא לָבוּשׁ כָּל יָמָיו – לְרַבּוֹת יְמֵי שַׁבָּת וְחַג — קַפּוֹטָה אַחַת, אֲשֶׁר מַרְאֶהָ בְּשַׁעְתָּהּ, לִפְנֵי שָׁנִים רַבּוֹת, הָיָה שָׁחוֹר; אֶלָּא שֶׁכָּאן, מִשֶּׁהִגִּיעָה עִם בַּעֲלָהּ לַחֲדֵרָה, זָכְתָה לְשִׁבְעִים פָּנִים—שְׁלַל צְבָעִים רִקְמָה... וְכוֹבַע קָטֹן חָבוּשׁ לְרֹאשׁוֹ, בֶּן גִּילָהּ שֶׁל אוֹתָהּ הַקַּפּוֹטָה, וְזוּג מַגָּפַיִם לוֹ עָבִים, גְּבוֹהִים וְקָשִׁים — פַּעַם בַּשָּׁבוּעַ יִמְשָׁחֵם בְּזֶפֶת, וְאֵין לָהֶם חֲלִיפוֹת לֹא בַּחֹרֶף וְלֹא בַּקַּיִץ. וְשַׂק גָּדוֹל לוֹ, מַעֲשֵׂה בַּד, שֶׁהָיָה גַּם הוּא לָבָן בְּשַׁעְתּוֹ. וְאֶת הַשַּׂק הַזֶּה יִשָּׂא עַל שִׁכְמוֹ בְּכָל אֲשֶׁר יֵלֵךְ: לַשָּׂדֶה, לְזִכְרוֹן, לְיָפוֹ. כִּי גַם עַד יָפוֹ הָלַךְ בָּרֶגֶל. מַה לוֹ סוּס וַעֲגָלָה, אִם הָאֱלֹהִים

חֲנָנוֹ זוּג רַגְלַיִם חֲזָקוֹת הַמְּמַהֲרוֹת לָרוּץ אֹרַח?... וּבַשַּׂק שֶׁלּוֹ צְנִימִים יְבֵשִׁים, מִן הַלֶּחֶם אֲשֶׁר אָפָה בְּעֶצֶם יָדָיו כָּל עֶרֶב שַׁבָּת. אֶת הַכִּכָּר הָאַחַת יֹאכַל חַמָּה לִכְבוֹד שַׁבָּת, וְאֶת הַשְּׁאָר יַחְתֹּךְ חֲתִיכוֹת חֲתִיכוֹת, יְיַבְּשֵׁן וְהָיוּ לוֹ לְמַאֲכָל כָּל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ. וּמִלְּבַד הַלֶּחֶם לֹא יָבוֹא אֹכֶל אֶל פִּיו. אַלְמָן הָיָה, וְלַחֲדֵרָה בָּא יְחִידִי. מִי יִדְאַג לוֹ? מִי יֹאפֶה וּמִי יְבַשֵּׁל? אַךְ לֹא אָדָם כְּר׳ יוֹאֵל זָקוּק לְעֶזְרַת יְלוּד אִשָּׁה. אֵת אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אַחֵר — הֲיִבָּצֵר מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת? וְלַקַּדַּחַת לָעַג בְּלִבּוֹ. חוֹמָה בְּצוּרָה הוּא. בּוֹ לֹא תִגַּע יָדָהּ. בִּימֵי חֶלְדּוֹ, בְּתוֹךְ יַעֲרוֹתָיו, רָאָה פֻּרְעָנֻיּוֹת רַבּוֹת וְרָעוֹת מִקַּדַּחַת וַיּוּכַל לָהֶן — וְלָהּ לֹא יוּכַל?... וְאֶת חֲדֵרָה אָהֵב. וְלֹא עֲזָבָהּ מֵעוֹלָם, גַּם בְּחָדְשֵׁי הַקַּיִץ הַקָּשִׁים בְּיוֹתֵר. וְאַף אָמְנָם נִדְמֶה הָיָה, כִּי הַקַּדַּחַת לֹא תוּכַל לוֹ בֶּאֱמֶת. אֶת הַחִינִין בָּזָה בְּלִבּוֹ וְלָרוֹפְאִים צָחָק. אִם הוּא לֹא יַעֲמֹד, חָלִילָה, בִּפְנֵי הַקַּדַּחַת — חִינִין זֶה וְרוֹפְאִים אֵלֶּה יַעֲמֹדוּ? הַקַּדַּחַת מַפִּילָה חֲלָלִים מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל, בְּמוֹצָאֵי הַקַּיִץ בּוֹרְחִים בְּנֵי אָדָם אֶל כָּל אֲשֶׁר יִשָּׂאוּם רַגְלֵיהֶם — וְיוֹאֵל לְיוּבִין מִתְהַלֵּךְ בְּתוֹךְ הָאֵשׁ הַבּוֹעֶרֶת קַר־רוּחַ, שָׁלֵו וּבוֹטֵחַ, בְּקַפּוֹטָתוֹ לִבְשָׂרוֹ, בְּכוֹבָעוֹ וּבְמַגָּפָיו, חֲבֵרָיו לְכָל חַיָּיו, וְהַשַּׂק וְהַצְּנִימִים עַל גַּבּוֹ, וְכָל פַּחַד לֹא יָדָע.

אַךְ לֹא לְעוֹלָם חֹסֶן בַּחֲדֵרָה בַּיָּמִים הָהֵם. הַקַּדַּחַת שָׁמְרָה אֶת צְעָדָיו שֶׁל בֶּן הַיְּעָרוֹת וּכְאִלּוּ צָבְרָה כֹּחַ לְהַפִּיל אַדִּיר בְּאַחַת. וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְשִׁבְתּוֹ בַּחֲדֵרָה תְּקָפַתּוּ וַתַּכְרִיעֵהוּ. נִרְעַשׁ־נָפַל אַלּוֹן.

מֵת ב. שְׁמוּאֶלְזוֹן, אֲשֶׁר הִנִּיחַ אֶת אֶבֶן הַפִּנָּה הָרִאשׁוֹנָה בַּחֲדֵרָה. מִן הַמִּתְיַשְּׁבִים הָרִאשׁוֹנִים. אֶחָד מֵאֵלֶּה, אֲשֶׁר דְּבַר־מָה טָמִיר וְנֶעְלָם מְשָׁכָהוּ עִם הַמְּעַטִּים מֵעַל סִיר הַבָּשָׂר בַּגּוֹלָה אֶל הַפַּת הַחֲרֵבָה בָּאָרֶץ הַחֲרֵבָה.

„גַּן־עֵדֶן זֶה הַתַּחְתּוֹן אֲשֶׁר שָׁמֵּם — מִן הַהֶכְרֵחַ כִּי יִפְרַח שׁוּב... וְאִם, חָלִילָה, לֹא יִפְרַח — עָתִיד כָּל הָעוֹלָם לְהֵחָרֵב... כִּי כְּלוּם לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אֶלָּא בִּשְׁבִיל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְעַם יִשְׂרָאֵל?..“

אֶת הַמַּחֲשָׁבָה הַתְּמִימָה הַזֹּאת שָׁמַר שְׁמוּאֶלְזוֹן בְּלִבּוֹ, אַךְ מֵעוֹלָם לֹא הִשְׁמִיעָהּ עַל שְׂפָתָיו. שַׁתְקָן הָיָה כָּל יָמָיו, מִלָּה — בְּסֶלַע, וּשְׁתִיקָה — בִּשְׁנַיִם. וְחוֹתָם שֶׁל דְּבַר־מָה קָשֶׁה, שֶׁל אָסוֹן אוֹרֵב בַּמִּסְתָּרִים, הָיָה טָבוּעַ תָּמִיד עַל פָּנָיו הַחִוְּרִים וְהַכְּתֻמִּים מֵחֹלִי. וְרַק פַּעַם, בִּהְיוֹתוֹ מְפַרְפֵּר בֵּין צִפָּרְנֵי הַקַּדַּחַת, הִבִּיעַ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ זֹאת מִתּוֹךְ חֹם שֶׁל אַרְבָּעִים מַעֲלָה. אוּלַי זֹאת הַפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה בְּחַיָּיו דִּבֵּר עַל חִבַּת צִיּוֹן... מִי יִרְאֶה לְלֵבָב אֵלֶּה הַפְּשׁוּטִים וְהַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים, הַמַּצְנִיעִים לֶכֶת לִקְרַאת חָזוֹן גָּדוֹל וְכָמוּס, אֲשֶׁר לִבָּם לְפִיהֶם לֹא יְגַלֶּה.

מִתּוֹךְ דִּכְאוֹן רוּחַ גָּמוּר נִכְנְסוּ בְּנֵי חֲדֵרָה לִשְׁנַת תרנ״ח. בְּחֹדֶשׁ חֶשְׁוָן אוֹתָהּ שָׁנָה הוֹדִיעַ הָאַגְרוֹנוֹם סוֹסְקִין, כִּי חֶבְרַת יק״א, אֲשֶׁר הִתְחִילָה אָז בַּעֲבוֹדָתָהּ בְּנֵס־צִיּוֹנָה, בְּמִשְׁמַר־הַיַּרְדֵּן וּבְחַוַּת סֶגֶ׳רָה, הֶחֱלִיטָה שֶׁלֹּא לְהַכְנִיס אֶת חֲדֵרָה לְחוּג פְּעֻלּוֹתֶיהָ מֵחֲמַת הַקַּדַּחַת הָעוֹשָׂה שַׁמּוֹת בְּיוֹשְׁבֶיהָ.

הַיְדִיעָה הַמַּעֲצִיבָה הַזֹּאת דִּכְּאָה אֶת נֶפֶשׁ הַמּוֹשָׁבָה עַד עָפָר. מַ חֲ רִ י מִ י ם אוֹתָהּ עַל אֲסוֹנָהּ תַּחַת לְהוֹשִׁיט לָהּ יַד עֶזְרָה.

אֲבָל בְּמֵבַת אותו חֹרֶף הִתְנַחֲמָה הַמּוֹשָׁבָה: ד"ר ה. יָפֶה, מְלִיצָהּ הַטּוֹב שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה, טִלְגְּרֵף מִפָּרִים וְהוֹדִיעַ, כִּי הַנָּדִיב הֶחֱלִיט לְהַקְדִּישׁ 140,000 פְּרַנְק — סְכוּם גָּדוֹל מְאֹד לְפִי מֻשָּׂגֵי הַזְּמַן הַהוּא — לְשֵׁם גְּמַר יִבּוּשׁ הַבִּצּוֹת. וְעוֹד בְּאוֹתוֹ חֹדֶשׁ נִקְרְאָה אֲסֵפָה כְּלָלִית וְהֻחְלַט שֶׁלֹּא לְהַתִּיר לְשׁוּם מִשְׁפָּחָה חֲדָשָׁה לְהִתְיַשֵּׁב בַּמּוֹשָׁבָה עַד שֶׁתִּגָּמֵר עֲבוֹדַת הַיִּבּוּשׁ. מִשְׁפָּחָה חֲדָשָׁה... הַיְשָׁנִים כְּבָר חָשְׁבוּ אֶת עַצְמָם מְחֻסָּנִים...

בְּאִיָּר תרנ"ח הִתְחִילוּ בַּחֲפִירַת בְּאֵר חֲדָשָׁה בְּתוֹךְ הַמּוֹשָׁבָה גּוּפָהּ, בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ, קָרוֹב לַבָּתִּים, וְעַל יְדֵי זֶה קִווּ לְהִנָּצֵל מִצָּרַת הַמַּיִם הַדְּלוּחִים שֶׁל הַבְּאֵר הַיְשָׁנָה וּמִן הַהֶכְרֵחַ לְהָבִיא אֶת הַמַּיִם בְּחָבִיּוֹת אֶל הַבָּתִּים מִמֶּרְחָק רָב.

בְּסִיוָן תרנ"ח נִתְקַבֵּל הַמּוֹרֶה אַשְׁבֵּל לַמּוֹשָׁבָה. מִסְפַּר הַיְלָדִים הָלַךְ וְרַב וְהֵם הָיוּ זְקוּקִים לְתוֹרָה וּלְחִנּוּךְ.

בְּתַמּוּז אוֹתָהּ שָׁנָה הֻחְלַט לְקַבֵּל רוֹפֵא קָבוּעַ לַמּוֹשָׁבָה. אָמְנָם הַחְלָטָה זוֹ יָצְאָה לַפֹּעַל רַק בַּשָּׁנָה הַבָּאָה, וְסוֹף סוֹף זָכְתָה הַמּוֹשָׁבָה לְרוֹפֵא שֶׁלָּהּ. וּזְכוּת נִתְגַּלְגְּלָה לַמּוֹשָׁבָה עַל יְדֵי ד"ר ה. יָפֶה, כִּי עַל פִּי הַמְלָצָתוֹ בָּא לִשְׁכֹּן בְּתוֹכָם אָדָם יָקָר וְרוֹפֵא מֻבְחָר אֲשֶׁר הָיָה כְּאָב וּכְאָח לַמּוֹשָׁבָה: הַד"ר מַלְכִּין.

וְהַקַּיִץ שֶׁל תרנ"ח הָיָה רַע וָמָר. גָּדוֹל וְעָצוּם הָיָה מִסְפַּר חֲלָלָיו. בַּיָּמִים הָהֵם נָפְלוּ מִמֵּיטַב בָּנֶיהָ־בּוֹנֶיהָ שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה.

מֵתוּ קַפְלַן, בֶּרְמַן, רְאוּבֵן גּוֹלְדֶנְבֶּרְג וּשְׁלֹמֹה בּוּטְקוֹבְסְקִי.

ר' יַעֲקֹב בֶּרְמַן, אִישׁ אָמִיד, סוֹחֵר מֻבְהָק, יְהוּדִי בַּר אוֹרְיָן, וְאֶת תְּחוּמֵי הַחַקְלָאוּת תָּפַשׂ מִתּוֹךְ הֶקֵּף רָחָב, אַף כִּי לֹא רָאָה כְּפָר מִיָּמָיו וְלֹא יָדַע חַקְלָאוּת מַהִי. הוּא הִתְיַחֵס

בִּשְׁלִילָה אֶל הַמֶּשֶׁק הַמַּדְגּוּנִי — מַטָּעֵי יְהוּדָה, — וְנָשָׂא נַפְשׁוֹ לְחַקְלָאוּת מְעֹרָבָה: מַטָּעִים, פַּלְחָה, בָּקָר וְצֹאן לָרֹב... וַיִּבֶן לוֹ בַּיִת וְחָצֵר רְחָבָה, מֻקֶּפֶת חוֹמַת אֲבָנִים, וּבָהּ אֻרְוָה וָרֶפֶת וּמַחְסָן וּמִכְלָאוֹת... וּבָקָר קָנָה לָרֹב... וַיִּטַּע וַיִּזְרַע... וְהַכֹּל בְּיָד רְחָבָה. מִתּוֹךְ מַעֲמַקֵּי נִשְׁמָתוֹ שֶׁל אִישׁ הַמִּסְחָר וְהַפְּרַקְמַטְיָה נֵעוֹר חַקְלַאי. וְאֶל הָאָרֶץ וְאֶל הַמּוֹשָׁבָה הֵבִיא מִשְׁפָּחָה גְּדוֹלָה: אִשָּׁה, שֶׁבַע בָּנוֹת וְחָתָן אֶחָד. הִשְׁכִּיחַ מִלִּבּוֹ אֶת סְבִיבָתוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם וְלֹא הָלַךְ אַחֲרֵי הַצָּעוֹת מְצוּדְדוֹת שֶׁל מִקָּח וּמִמְכָּר בָּעִיר וְהִשְׁקִיעַ רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בַּחֲלוֹם הַחַקְלָאוּת שֶׁלּוֹ. וְאֶת בְּנוֹתָיו שָׁלַח לַחֲלֹב אֶת הַפָּרוֹת, וּפוֹעֲלִים עִבְרִים לָקַח לוֹ: אֵלֶּה יִהְיוּ חֲתָנָיו, לוֹקְחֵי בְּנוֹתָיו בְּיָמִים יָבוֹאוּ. חֲתָנוֹ הָאֶחָד הָיָה דוֹקְטוֹר. הַשְּׁאָר — אִכָּרִים יִהְיוּ.

וְלֹא בָּא הַחֲלוֹם הַיָּפֶה, בְּעֶצֶם תֻּמּוֹ נִפְסַק. בְּמֶשֶׁךְ זְמַן קָצָר מֵת הוּא וְאַרְבַּע מִבְּנוֹתָיו, וּלְבַסּוֹף מֵת גַּם נֶכְדּוֹ הַקָּט, הַיְחִידִי. הַנִּשְׁאָרִים בָּרְחוּ, נִמְלְטוּ בְּעוֹר שִׁנֵּיהֶם. בַּמּוֹשָׁבָה, בַּחֲדֵרָה שֶׁלּוֹ, לֹא נִשְׁאַר לָהֶם שֵׁם וָזֵכֶר. וְהַבַּיִת, וְהֶחָצֵר, וְהָאֻרָווֹת עָמְדוּ בְּשִׁמְמָתָם שָׁנִים רַבּוֹת, נֶהֶרְסוּ, נֶחֶרְבוּ, עַד שֶׁלְּבַסּוֹף עָבְרוּ לִרְשׁוּת אַחֶרֶת.

רְאוּבֵן גּוֹלְדֶנְבֶּרְג וְנַחֲמָן שְׁלֹמֹה בּוּטְקוֹבְסְקִי.

שְׁנֵיהֶם בָּאוּ לַחֲדֵרָה רַכִּים וּצְעִירִים, עוֹד חֲלֵב אִמָּם עַל שִׂפְתוֹתֵיהֶם. וּשְׁנֵיהֶם גַּלְמוּדִים. כָּל אֶחָד בָּא לְבַדּוֹ, כָּל אֶחָד חָלוּץ בֵּית הוֹרָיו. וּשְׁנֵיהֶם נִזְדַּמְּנוּ לְמָקוֹם אֶחָד. נִזְדַּמְּנוּ וְדָבְקוּ אִישׁ בְּאָחִיו. יַחַד חָיוּ, יַחַד עָבְדוּ וְיַחַד נָשְׂאוּ בְּלִבָּם חָזוֹן מוּרָם: תְּחִיַּת הָעָם עַל אַדְמָתוֹ, תָּמִיד רָאוּם בְּיַחַד.

לַאֲשֶׁר יֵלֵךְ הָאֶחָד יֵלֵךְ הַשֵּׁנִי עִמּוֹ, בַּאֲשֶׁר יַעֲסֹק הָאֶחָד יַעֲסֹק הַשֵּׁנִי עִמּוֹ. לֹא יְתֹאַר רְאוּבֵן בְּלִי שְׁלֹמֹה וּשְׁלֹמֹה בְּלִי רְאוּבֵן — דָּוִד וִיהוֹנָתָן. בִּטְחוֹנָם, עֹז רוּחָם וֶאֱמוּנָתָם כְּאִלּוּ יָבוֹאוּ לָהֶם רַק כְּשֶׁהֵם יַחְדָּו. וּכְשֶׁהִגִּיעוּ לַמּוֹשָׁבָה הַיָּמִים הַקָּשִׁים וְהַמָּרִים שֶׁל הַקַּדַּחַת; כְּשֶׁלֹּא הָיָה אֹהֶל שֶׁאֵין בּוֹ חוֹלֶה, גּוֹסֵס אוֹ מֵת, הָיוּ שְׁנֵיהֶם—לְ„אַחִים רַחֲמָנִים“ בַּמָּקוֹם הָאֶחָד, לִמְנַחֲמֵי אֲבֵלִים בַּמָּקוֹם הַשֵּׁנִי, לִמְקַבְּרִים בַּמָּקוֹם הַשְּׁלִישִׁי. מִצָּרִיךְ לְצָרִיךְ יַעֲבֹרוּ, מֵחוֹלֶה לְחוֹלֶה, מֵאָבֵל לְאָבֵל. וּלְכָל מָקוֹם יָבִיאוּ עֶזְרָה, נֶחָמָה, עִדּוּד, כְּכֹל אֲשֶׁר הִשִּׂיגָה יָדָם. פֹּה יָחִישׁוּ כּוֹס מַיִם, שָׁם יַשְׁקוּ כַּף חִינִין; פֹּה יַהַפְכוּ אֶת מִשְׁכָּבוֹ שֶׁל הַחוֹלֶה וְשָׁם יוֹצִיאוּ אֶת הַמַּבְרִיא אֶל חוֹף הַיָּם, לְטַיֵּל מְעַט לִשְׁאֹף רוּחַ צַח. מֵאֲחוֹרֵי גַבָּם הִתְלַחֲשׁוּ: „מִי יְשַׁלֵּם לָהֶם כִּגְמוּלָם, כְּשֶׁיַּגִּיעַ תּוֹרָם?..“ וְתוֹרָם הִגִּיעַ. וְגַם הַפַּעַם לֹא נִפְרָדוּ. שְׁנֵיהֶם, אִישׁ אַחֲרֵי אָחִיו, נָפְלוּ לַמִּשְׁכָּב. אֶת שְׁנֵיהֶם הֵבִיאוּ בַּעֲגָלָה לְיָפוֹ אֶל בֵּית־הַחוֹלִים. בְּכ״ג אָב מֵת נַחְמָן שְׁלֹמֹה בּוּטְקוֹבְסְקִי, וּבְה׳ אֱלוּל גָּוַע בִּיגוֹנוֹ וּבְגַעְגּוּעָיו רְאוּבֵן גּוֹלְדֶנְבֶּרְג, יָצְאָה נַפְשׁוֹ אֶל יְדִידוֹ. הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ.

וְאַחֲרֵי שָׁנִים רַבּוֹת, בִּימֵי הַמִּלְחָמָה הָעוֹלָמִית, כְּשֶׁיָּצְאָה הַגְּזֵרָה הַתֻּרְכִּית עַל בֵּית־הָעָלְמִין הָעִבְרִי שֶׁבְּיָפוֹ לְהָפְכוֹ לְגַן־טִיּוּל, וְהַקְּרוֹבִים וְהַגּוֹאֲלִים מִהֲרוּ מִכָּל פִּנּוֹת הָאָרֶץ לְיָפוֹ לְהוֹצִיא אֶת הָעֲצָמוֹת הַיְקָרוֹת וְלַהֲבִיאָן לְקֶבֶר יִשְׂרָאֵל וְלִמְנוּחָה נְכוֹנָה עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל בַּמּוֹשָׁבוֹת—בָּאוּ הָאַחִים שֶׁל גּוֹלְדֶנְבֶּרְג וּבוּטְקוֹבְסְקִי, אֲשֶׁר קָמוּ עַל מִשְׁמַר אֲחֵיהֶם בַּחֲדֵרָה, וַיּוֹצִיאוּ

אֶת הָעֲצָמוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת וַיָּשִׁיבוּ אוֹתָן לִמְקוֹמָן, לַחֲדֵרָה, וּפֹה נִקְבְּרוּ עַצְמוֹת שְׁנֵיהֶם בְּקֶבֶר אֶחָד, וּמַצֵּבָה אַחַת הֻצְּבָה לָהֶם... וְכוּתָם עָמְדָה לָהֶם לָשׁוּב אֶל שֶׁאָהֲבָה נַפְשָׁם בְּחַיֵּיהֶם וְלִשְׁכַּב בָּהּ יַחַד לִבְלִי הִפָּרֵד עוֹד...

בְּי״א אֱלוּל תרנ״ת הָיְתָה אֲסֵפָה כְּלָלִית לִבְנֵי חֲדֵרָה בְּאַחַת הַסִּמְטָאוֹת שֶׁל יָפוֹ, בְּחֶדֶר אָפֵל שֶׁל אַכְסַנְיָה עִבְרִית עֲנִיָּה. אָפֵל הָיָה הַחֶדֶר וַאֲפֵלִים הָיוּ בְּנֵי חֲדֵרָה אֲשֶׁר הִתְכַּנְּסוּ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה עַל אַדְמַת זָרִים, הַרְחֵק מִמּוֹשַׁבְתָּם הַיְקָרָה, אֲסֵפַת אֲבֵלִים מִתְאַבְּלִים אִישׁ עַל קְרוֹבוֹ וְאִישׁ עַל שֶׁאָהֲבָה נַפְשׁוֹ, אֲשֶׁר הָלַךְ מִמֶּנּוּ לִבְלִי שׁוּב עוֹד,— קְהַל עוֹלֵי לְגַרְדּוֹם, אֲשֶׁר הַמָּוֶת הִתְוָה עַל מִצְחָם וּבְלִבָּם אֶת תָּווֹ:

— „קָרוֹב הַיּוֹם, לֹא יִתְמַהְמֵהַּ!"

וַאֲסֵפַת־אֲבֵלִים זוֹ הֶחֱלִיטָה פֶּה אֶחָד לִמְחוֹת מִן הַלֵּב כָּל מַחֲשָׁבָה עַל קֵיסַרְיָה. בְּנֵי חֲדֵרָה לֹא יַעַזְבוּ בְּצִבּוּר אֶת מוֹשַׁבְתָּם וְלֹא יִתְיַשְּׁבוּ עַל אַדְמַת נֵכָר. וְאִם נִגְזַר עֲלֵיהֶם מִלְמַעְלָה לְהִפָּרֵד מִמּוֹשַׁבְתָּם עַד גְּמַר יִבּוּשׁ הַבִּצּוֹת, יִתְקְעוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם עַל גְּבוּל אַדְמָתָם, עַל הַגְּבָעוֹת, לְיַד חוֹף הַיָּם, שָׁם לֹא תַּשִּׂיגֵם יַד הַקַּדַּחַת. וְהֶחֱלִיטוּ:

א. כָּל מִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי חֲדֵרָה תֵּצֵאנָה לְהִתְיַשֵּׁב עַל אַדְמָתָם לְיַד שְׂפַת הַיָּם בִּצְרִיפִים שֶׁיִּבָּנוּ שָׁם.

ב. לְהַעֲמִיד בַּחֲדֵרָה שְׁנֵים־עָשָׂר מִשְׁמָרוֹת, אַרְבָּעָה גְּבָרִים בְּכָל מִשְׁמָר, וְעָמְדוּ עַל הַמִּשְׁמָר אִישׁ תּוֹרוֹ עַל פִּי גוֹרָל.

הַהַחְלָטוֹת יָצְאוּ לַפֹּעַל. שְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁל צְרִיפִים הָעֳמְדוּ

עַל אַחַת הַגְּבָעוֹת לִשְׂפַת הַיָּם. עַרְבֵי אִינְפִּיעַאת בִּקְשׁוּ לְהַפְרִיעַ אֶת בְּנֵי חֲדֵרָה מִמְּלַאכְתָּם, אֲבָל הַמִּשְׁטָרָה שֶׁל קֵיסַרְיָה הִשְׁקִיטָה אוֹתָם עַל נְקַלָּה.

אוּלָם הֶעָמָל הָרַב וְהַטֹּרַח הָיוּ לַשָּׁוְא. חָשַׁב חָשְׁבוּ כִּי הַבִּצּוֹת הַמִּשְׂתָּרְעוֹת מִמִּזְרָח לְחוֹף הַיָּם לֹא תְּשַׁלַּמְנָה לְרָעָה בַּיּוֹשְׁבִים. אֲבָל הָאֲנוֹפֶלֶס הַשּׁוֹכֵן בַּבִּצָּה לֹא הִבְדִּיל בֵּין מִזְרָח לְמַעֲרָב וַיִּגֹּף גַּם אֶת הַצְּרִיפִים הַחֲדָשִׁים. מַגֵּפַת הַקַּדַּחַת פָּשְׁטָה גַּם בִּמְקוֹם הַפְּלֵטָה וַתַּעַשׂ שָׁם שַׁמּוֹת.

בְּרֵאשִׁית שְׁנַת תרנ״ט בָּא הַבָּרוֹן רוֹטְשִׁילְד אֶל הָאָרֶץ. וּבִהְיוֹתוֹ בְּזִכְרוֹן־יַעֲקֹב הִתְיַצְּבוּ לְפָנָיו הַד״ר ה. יָפֶה וּבָאֵי־כֹחַ חֲדֵרָה. הֵם הוֹדוּ לוֹ עַל כָּל הַטּוֹב אֲשֶׁר עָשָׂה לַמּוֹשָׁבָה קְשַׁת־הַגּוֹרָל וַיְבַקְשׁוּ מִמֶּנּוּ לְהַמְשִׁיךְ אֶת פְּעֻלּוֹתָיו. הַנָּדִיב דִּבֵּר דְּבָרִים טוֹבִים וְנִחוּמִים בְּאָזְנֵיהֶם וְהִבְטִיחַ שֶׁלֹּא לְהָסִיר אֶת עֵינוֹ מֵעַל הַמּוֹשָׁבָה אֲשֶׁר הִתְפַּרְסְמָה בְּצָעֳרָהּ וּבְאֹמֶץ־רוּחָהּ. וְאָמְנָם בְּמִשְׁכָה הָעֲבוֹדָה בְּיִבּוּשׁ הַבִּצּוֹת וּבִנְטִיעַת הָאֶקָלִפְּטוּס בְּמֶרֶץ וּבְהַתְמָדָה, וְעַל יְדֵי זֶה נִגְבְּרָה גַּם הַקַּדַּחַת. הַפַּעַם לֹא רָפְתָה גַּם בַּחֹרֶף.

בִּשְׁנַת תר״ס גָּדַל שׁוּב מִסְפַּר הַחֲלָלִים, וְשׁוּרוֹת הַקְּבָרִים בְּזִכְרוֹן־יַעֲקֹב וּבְיָפוֹ נַעֲשׂוּ צְפוּפוֹת יוֹתֵר. וְשׁוּב נָפְלוּ הַקָּרְבָּנוֹת הָרִאשׁוֹנִים מִבֵּין הַיְלָדִים וּמִבֵּין הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר זֶה מִקָּרוֹב בָּאוּ. מֵתוּ גַּם יְלָדִים שֶׁנּוֹלְדוּ בַּחֲדֵרָה גּוּפָהּ. בַּשָּׁנָה הַהִיא מֵת גַּם אַחַד הַמְיַסְּדִים, ר׳ מָרְדְּכַי רַבִּינוֹבִיץ.

בְּז׳ כִּסְלֵו תר״ס בָּא הַד״ר ה. יָפֶה לַחֲדֵרָה וַיֶּאֱסֹף אֶת כָּל בָּנֶיהָ לַאֲסֵפָה וַיְדַבֵּר דְּבָרִים כְּבוּשִׁים בְּאָזְנֵיהֶם וַיַּצַּע לִפְנֵיהֶם אַחַת מִשְּׁתֵּי אֵלּוּ: אוֹ לַעֲזֹב אֶת הַמּוֹשָׁבָה לִשְׁנָתַיִם יָמִים עַד

בֵּית הַוַּעַד בַּחֲדֵרָה

שֶׁתִּגָּמֵר עֲבוֹדַת הַיִּבּוּשׁ, אוֹ לְהַפְסִיק אֶת עֲבוֹדַת הַיִּבּוּשׁ. כִּי אִם לֹא יַעֲשׂוּ אַף אַחַת מִשְּׁתֵּי אֵלּוּ — יִתַּמּוּ לִגְוֹעַ חָלִילָה, כֻּלָּם, אֶחָד אֶחָד, וְעִמָּם תִּגְוַע וְתָמוּת גַּם חֲדֵרָה...

הַדְּבָרִים הַקָּשִׁים הָאֵלֶּה הִפְחִידוּם: כָּל אֶחָד מֵהֶם עָמַד מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַבֵּל עָלָיו אֶת גְּזַר דִּינוֹ כְּשֶׁיַּגִּיעַ תּוֹרוֹ, אֲבָל אַף אֶחָד לֹא יָכֹל לְהַעֲלוֹת עַל דַּעְתּוֹ אֶת מוֹתָהּ שֶׁל חֲדֵרָה. הִבְטִיחוּ לְעַיֵּן בַּדָּבָר.

בְּי' כִּסְלֵו נִקְרְאָה שׁוּב אֲסֵפָה רַבָּתִי וּבָהּ הָחְלַט לַעֲזֹב אֶת הַמּוֹשָׁבָה עַד גְּמַר יִבּוּשׁ הַבִּצּוֹת, וְכֵן הָחְלַט לַחְכֹּר חֶלְקַת אֲדָמָה בְּאַחַד הַמְּקוֹמוֹת בָּאָרֶץ, לְהַעֲבִיר אֵלֶיהָ אֶת כָּל הַמִּשְׁפָּחוֹת וּלְהַמְשִׁיךְ שָׁם בְּדֶרֶךְ אַרְעַי אֶת הָעֲבוֹדָה הַחַקְלָאִית.

וּבְי"א כִּסְלֵו נִבְחֲרוּ שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, שְׁלִיחִים, לִנְסֹעַ לִיהוּדָה וְלָתוּר שָׁם מָקוֹם לְ„מִקְלַט־לַיִל"...

הַהַחְלָטוֹת הָחְלְטוּ, הַצִּירִים נִבְחֲרוּ — וְהָעֲגָלָה לֹא זָזָה מִמְּקוֹמָהּ. לָקוּם וְלָצֵאת מִן הַמּוֹשָׁבָה בְּצִבּוּר—לֹא יָכְלוּ בְּנֵי חֲדֵרָה, לֹא מָצְאוּ עֹז בְּנַפְשָׁם. וְשׁוּב יָצְאוּ הַמִּשְׁפָּחוֹת שֶׁסָּבְלוּ — אַחַת אַחַת, וְנָפוֹצוּ לְכָל עֶבְרֵי הָאָרֶץ, אוֹ נָכוֹן מִזֶּה: הוּצְאוּ בְּכֹחַ עַל יְדֵי הַד"ר מַלְכִּין. וְאֵשׁ הַתָּמִיד עַל מִזְבַּח חֲדֵרָה לֹא כָבְתָה וְקָרְבְּנוֹת אָדָם לֹא חָדֵלּוּ.

בְּקַיִץ תר"ס נִדְמָה כִּי בָּא שִׁנּוּי מְעַט לְטוֹבָה. בַּ„חַן", חוּץ מִמִּשְׁפַּחַת הַחֶנְוָנִי, לֹא נִשְׁאֲרָה אַף נֶפֶשׁ חַיָּה, כֻּלָּם יָצְאוּ לָגוּר בַּבָּתִּים. וְהַבְּאֵר הַחֲדָשָׁה נָתְנָה אֶת מֵימֶיהָ הַזַּכִּים, וְנִדְמֶה הָיָה, כִּי סָר הַשֵּׁבֶט הָרַע מֵעַל חֲדֵרָה. וְאוּלָם בַּמִּסְתָּרִים עוֹד אָרַב הָאוֹיֵב. בַּשָּׁנָה הַהִיא נִרְאוּ בֵּין שׁוּרוֹת הַקְּבָרִים שֵׁמוֹת

חֲדָשִׁים: ר׳ יוֹסֵף בֶּן אַהֲרֹן פֶּטְרוּנִין — מִן הַגֵּרִים. כִּי שְׁכֻנָּה חֲדָשָׁה נוֹסְפָה בַּחֲדֵרָה, שְׁכֻנָּה שֶׁל גֵּרִים. מֵעַרְבוֹת רוּסְיָה הָרְחוֹקָה, רַבַּת הַהֲפֵכִים וְהַתַּהְפּוּכוֹת, בָּאוּ אֵלֶּה לְבַקֵּשׁ אֶת הָאֱלֹהִים, וְעַד כִּצוֹת חֲדֵרָה הִגִּיעוּ, וְהָאֲנָשִׁים גִּבּוֹרֵי סֵבֶל מִנְּעוּרֵיהֶם, כֻּלָּם אִכָּרִים מִבֶּטֶן וּמִלֵּדָה, שֶׁעוֹרָם נֻקְשָׁה בַּמִּלְחָמָה הָאַכְזָרִית עִם הַטֶּבַע וְעִם הָעֹנִי, וְאוּלָם גַּם הֵם לֹא עָמְדוּ בַּנִּסָּיוֹן.

בִּשְׁנַת תרס״ב מֵת מְגַדֵּל נַחוּמוֹבְסְקִי.

לַחֲדֵרָה בָּא בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה לְבִנְיָנָהּ, הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְחוֹתַנְתּוֹ, וַיִּתְיַשְּׁבוּ בַּ„חַן״. חוֹבֵשׁ בֵּית־הַמִּדְרָשׁ. „אַבְרֵךְ מֶשִׁי״. וְאָמְנָם הָיָה כֻּלּוֹ מֶשִׁי: פָּנָיו, עֵינָיו, דִּבּוּרוֹ, נִמּוּסָיו וְכָל נִשְׁמָתוֹ. תַּלְמִיד חָכָם נָאֶה וּמְהֻדָּר, שֶׁרְבָב לֹא נִמְצָא עַל בְּגָדָיו הַמְצֻחְצָחִים תָּמִיד. וּמַה גְּדוֹלָה הָיְתָה הַדִּיסְהַרְמוֹנְיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַ„חַן״ — סֵמֶל הָאַשְׁפָּה, בֵּינוֹ וּבֵין הַחַיִּים הַמְסֻכְסָכִים מִבִּפְנִים וּמִבַּחוּץ. וְהוּא נִכְנַס מְעַט מְעַט בְּעֹל הַחַיִּים שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם מִן הַמֶּשִׁי כְּלָל, סִפְּגָם אֶל תּוֹכוֹ, וַיְהִי לְבַסּוֹף בָּא־כֹּחַ הַמּוֹשָׁבָה כְּלַפֵּי פְּנִים וּכְלַפֵּי חוּץ, וְגַם—הַמֻּכְתָּר. וְנִתְגַּלּוּ בוֹ כִּשְׁרוֹנוֹת מְיֻחָדִים לְכָל הָעִנְיָנִים לְ„לֹא מֶשִׁי״ הַלָּלוּ, וִיכֹלֶת וְהִסְתַּגְּלוּת. הוּא הִסְתַּגֵּל אֶל הַחַיִּים וְאֶל הַקַּדַּחַת. עֶשֶׂר שָׁנִים עָמַד עַל מִשְׁמַרְתּוֹ, הֵקִים בַּיִת, הוֹלִיד שָׁלֹשׁ בָּנוֹת וּבָנִים שְׁנַיִם. נִדְמֶה הָיָה, כִּי נִצַּח אֶת הַקַּדַּחַת, וּלְפֶתַע פִּתְאֹם נָפַל וְלֹא קָם עוֹד. בְּמוֹתוֹ הָיָה רַק בֶּן שְׁלֹשִׁים וּשְׁמוֹנֶה וְקָבַר בְּחַיָּיו שְׁנַיִם מִילָדָיו.

שְׁנַת תרס״ג חָטְפָה מִשּׁוּרוֹת בְּנֵי חֲדֵרָה הַרְבֵּה מִן הָאִמָּהוֹת, אֲשֶׁר בַּעֲלֵיהֶן אוֹ יַלְדֵיהֶן נֶחְטְפוּ כְּבָר לִפְנֵיהֶן; בְּשָׁנָה זוֹ בָּא גַּם דֶּבֶר לָאָרֶץ, מִצָּפוֹן נִפְתְּחָה הָרָעָה, וְהַהֶסְגֵּר הַקָּשֶׁה שֶׁנֶּעֱרַךְ

עַל כָּל הַדְּרָכִים הֵצִיק מְאֹד לַמּוֹשָׁבָה רַבַּת־הַסֵּבֶל, אֲבָל הַמַּחֲלָה הָאֲיֻמָּה לֹא דָבְקָה בָּהּ. גַּם הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁל שְׁנַת תרס"ד הָיוּ בְּעִקָּר מִבֵּין הַנָּשִׁים.

בְּאוֹתָהּ שָׁנָה הָיְתָה חֲדָשָׁה בָּאָרֶץ. — כְּנֵסִיַּת זִכְרוֹן־יַעֲקֹב וִיסוֹד הַהִסְתַּדְּרוּת הַכְּלָלִית. וְגַם חֲדֵרָה לָקְחָה חֵלֶק בָּאֲסֵפָה וּבַהֲכָנוֹתֶיהָ וְהִשְׁתַּתְּפָה אַחַר כָּךְ בַּעֲבוֹדַת הַהִסְתַּדְּרוּת בְּאֹפֶן פָּעִיל.

בְּתרס"ד אִשְּׁרָה הַמּוֹשָׁבָה קְנִיַּת מָאתַיִם דוּנַם קַרְקַע עַל יְדֵי חוֹבְבֵי־צִיּוֹן וְ„עֶזְרָא" — מוֹסָד שֶׁל חוֹבְבֵי צִיּוֹן בְּבֶרְלִין — לְשֵׁם הִתְיַשְּׁבוּת שֶׁל פּוֹעֲלִים בַּמּוֹשָׁבָה. מָאתַיִם דוּנַם אֵלֶּה נִקְנוּ מֵאֵת שְׁלשָׁה מִתְנַחֲלִים שֶׁיָּשְׁבוּ מִחוּץ לַחֲדֵרָה וְנִמְסְרוּ לְאַרְבָּעָה מֵאַנְשֵׁי חֲדֵרָה, מִן הַפּוֹעֲלִים הָרִאשׁוֹנִים. אוֹתָהּ שָׁנָה הָיְתָה שְׁנַת עֲלִיָּה חֲדָשָׁה, בְּעִקָּרָהּ עֲלִיַּת פּוֹעֲלִים. בִּשְׁנַת תרס"ה הֻתְּרָה שׁוּב עַל יְדֵי אֲסֵפָה כְּלָלִית הִתְיַשְּׁבוּת שֶׁל מִשְׁפָּחוֹת חֲדָשׁוֹת בַּמּוֹשָׁבָה.

אוּלָם יַד הַקַּדַּחַת לֹא רָפְתָה, וּשְׁנוֹת תרס"ה וְתרס"ו הוֹסִיפוּ קְבָרִים חֲדָשִׁים בְּבָתֵּי־הַקְּבָרוֹת שֶׁבְּזִכְרוֹן וְיָפוֹ. הָרֹב הַמַּכְרִיעַ הָיוּ גַּם הַפַּעַם יְלָדִים וְנָשִׁים, בְּתרס"ה מֵתוּ גַּם אֶחָד מִמְּיַסְּדֵי הַמּוֹשָׁבָה — שׁ. מָדוּרְסְקִי וְי. לֶוִיט, פָּקִיד בְּוַעַד הַמּוֹשָׁבָה.

בְּקַיִץ אוֹתָהּ שָׁנָה נוֹסְדָה מִטַּעַם כָּל הַמּוֹשָׁבוֹת וַעֲדָה מִשְׁפָּטִית, אֲשֶׁר מֶרְכָּזָהּ נִקְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם, וּבְרֹאשָׁהּ עָמַד הָעַסְקָן הַמְפֻרְסָם מַר עַנְטֶבִּי; מַטְּרָתָהּ שֶׁל וַעֲדָה זוֹ הָיְתָה לַעֲמֹד עַל הַמִּשְׁמָר וּלְהָגֵן בִּפְנֵי הָרָשׁוּת עַל עִנְיְנֵי הַמּוֹשָׁבוֹת. וְגַם חֲדֵרָה נָתְנָה אֶת יָדָהּ לַמִּפְעָל הַזֶּה, אֲשֶׁר שִׁמֵּשׁ צַעַד רִאשׁוֹן לִיצִירַת הָאִרְגּוּן שֶׁל הָאִכָּרִים.

בְּאוֹתָהּ שָׁנָה נוֹסְדָה בַּחֲדֵרָה חֶבְרָה מְקוֹמִית לְאַחֲרָיוּת הַמִּקְנֶה. חֲדֵרָה הָיְתָה אָז הָעֲשִׁירָה מִכָּל הַמּוֹשָׁבוֹת בְּמִקְנֶה. הָיוּ אִכָּרִים אֲשֶׁר בִּרְשׁוּתָם נִמְצְאוּ עֲשָׂרוֹת עֲשָׂרוֹת פָּרוֹת. הַשָּׂדוֹת הָרְחָבִים שֶׁל חֲדֵרָה וְהַמִּרְעֶה הַיָּרוֹק אֲשֶׁר מִסָּבִיב לַבִּצּוֹת גַּם בִּימוֹת הַקַּיִץ גָּרְמוּ לְכָךְ. וְכֵיוָן שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּאָרֶץ חֶבְרָה כְּלָלִית לְאַחֲרָיוּת הַמִּקְנֶה, יָסְדָה הַמּוֹשָׁבָה חֶבְרָה קְטַנָּה בְּכֹחוֹת עַצְמָהּ.

הַמּוֹשָׁבָה הָלְכָה וְהִתְפַּתְּחָה וְהִתְבַּסְּסָה וְגָדְלָה, אַף כִּי הַקַּדַּחַת לֹא הִרְפְּתָה מִמֶּנָּה. וְאִם בַּיְשָׁנִים לֹא שָׁלְטָה עוֹד, הִנֵּה בַּחֲדָשִׁים עָשְׂתָה שַׁמּוֹת. בְּתרס״ז הָיוּ לְקָרְבָּן עַל מִזְבַּח הַקַּדַּחַת הַזּוּג הֶנֶּחְמָד לְיוּבַּרְסְקִי.

הֵם בָּאוּ אֶל הָאָרֶץ בִּזְמַן שֶׁשַּׁלְהֶבֶת הַקַּדַּחַת כְּבָר הָלְכָה הָלֹךְ וְדָעֹךְ. וּכְבָר מִן הַגּוֹלָה, מִן הַמּוֹשָׁבוֹת הָעִבְרִיּוֹת שֶׁבְּאוּקְרַיְנָה, הֵבִיאוּ בְּלִבָּם הַחְלָטָה: חֲדֵרָה. אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לְלֹא חֲדֵרָה אֵינָהּ אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּעֵינֵיהֶם. אֲדָמָה לֹא הָיְתָה לָהֶם. הֵם הָלְכוּ לַעֲבֹד כְּפוֹעֲלִים; הוּא הָיָה פּוֹעֵל חַקְלָאִי מֻמְחֶה וּמְנֻסֶּה, וְדַוְקָא הַחַקְלָאִי שֶׁבּוֹ מְשָׁכָהוּ לַחֲדֵרָה, אֶל שְׂדוֹת הַבָּר שֶׁלָּהּ וְאֶל אַגְמֵי מֵימֶיהָ — הַבִּצָּה הָיְתָה לַאֲגַם בְּעֵינָיו — וְאֶל הַמִּרְעֶה אֲשֶׁר בָּהּ. הֵן שָׁם יִקְנֶה עֲגָלִים, יְגַדְּלֵם וְהָיוּ לוֹ שְׁוָרִים וּפָרוֹת... אֶת הַשְּׁוָרִים יֶאֱסֹר לַמַּחֲרֵשָׁה, וְהַפָּרוֹת תִּתֵּנָּה חָלָב לַיְלָדִים...

הֵם בָּאוּ לַחֲדֵרָה וּשְׁנֵי יַלְדֵיהֶם עִמָּם. וּמִמָּחֳרַת יוֹם בּוֹאָם הָיוּ כְּאֶזְרָחִים בַּמּוֹשָׁבָה, דָּבְקוּ בָּהּ, אֲהֵבוּהָ וַיָּרִיבוּ אֶת רִיבָהּ. הָאִכָּרִים סִפְּרוּ נִפְלָאוֹת עַל כִּשְׁרוֹן עֲבוֹדָתָם וְהִסְתַּגְּלוּתָם. הוּא הָיָה פּוֹעֵל חַקְלָאִי לְמוֹפֵת, וְהִיא נָשְׂאָה עִמּוֹ בָּעֹל מִתּוֹךְ אַהֲבָה וְכִשְׁרוֹן שֶׁל יְצִירָה, וְקֵן קָטֹן מָלֵא חֵן וָקֶסֶם הֵכִינָה בְּיָדֶיהָ

לְבַעְלָהּ וְלִשְׁנֵי יְלָדֶיהָ, לְאֲשֶׁר שְׁנֵיהֶם לֹא הָיָה גְבוּל. הוּא שָׁחַק לַקַּדַּחַת; מַיִם בַּשָּׂדֶה שָׁתָה מִמֵּי הָאֲגַמִּים, וּבַלֵּילוֹת יָשַׁן בַּחוּץ, תַּחַת מִכְסֵה הַטַּל...

וְאוּלָם אָשְׁרָם שֶׁל הַזּוּג הָיָה עֲדֵי רָגַע. הַקַּדַּחַת צָמְאָה לְדָם חָדָשׁ. וְיוֹם אֶחָד שָׁכְבוּ שְׁנֵיהֶם, וְיוֹם אֶחָד מֵתוּ שְׁנֵיהֶם. שְׁנֵי יַלְדֵיהֶם, שְׁנֵי אֶפְרֹחִים בְּקִנָּם נִשְׁאֲרוּ יְתוֹמִים גַּלְמוּדִים עֲזוּבִים. אֲנָשִׁים טוֹבִים אֲסָפוּם וַיְבִיאוּם לְיָפוֹ וַיַּחֲזִירוּם לִקְרוֹבֵיהֶם, לַגּוֹלָה...

בְּתרס"ת הֻזְמַן לַחֲדֵרָה הַמּוֹרֶה מְרַבְלוּם. הוּא סִיַּע הַרְבֵּה לְבִסּוּס בֵּית־הַסֵּפֶר בַּמּוֹשָׁבָה וְהִתְחַבֵּב עַל הַיְלָדִים וְעַל הוֹרֵיהֶם.

בְּאוֹתָהּ שָׁנָה הֻכְרְזָה בְּתֻרְכִּיָּה הַ„חוּרִיָּה"—הַחֹפֶשׁ הַמְּדִינִי— וְנִבְחַר הַפַּרְלָמֶנְט הָרִאשׁוֹן. יַחַד עִם כָּל הַיִּשּׁוּב חָגְגָה גַּם חֲדֵרָה אֶת חַג הַחֹפֶשׁ, אֲשֶׁר קָשְׁרוּ בּוֹ בַּיָּמִים הָהֵם תִּקְווֹת רַבּוֹת, וְהַמּוֹשָׁבָה הֶחֱלִיטָה לִנְטֹעַ חֻרְשָׁה שֶׁל אֵקָלִפְּטוּס לְזִכְרוֹן הַחֹפֶשׁ.

וּבֶאֱלוּל אוֹתָהּ הַשָּׁנָה הִצִּיעָה מִפְלֶגֶת „הַפּוֹעֵל הַצָּעִיר" לְהָבִיא לַמּוֹשָׁבָה פּוֹעֲלִים חֲדָשִׁים, וּבְהַסְכָּמָתָהּ וּבַעֲצָתָהּ בָּאוּ שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה פּוֹעֲלִים. וַעַד הַמּוֹשָׁבָה הֶחֱלִיט לִבְנוֹת עַל חֶשְׁבּוֹנוֹ בֵּית־מִטְבָּח וּבֵית מַאֲפֶה לַפּוֹעֲלִים, וְהָאֲסֵפָה הַכְּלָלִית שֶׁנִּקְרְאָה לְמַטָּרָה זוֹ הִסְכִּימָה לְהַצָּעַת הַוַּעַד וְהֶחֱלִיטָה: „לַעֲזֹר לַפּוֹעֲלִים בְּכָל הָאֶמְצָעִים".

בְּאוֹתָהּ שָׁנָה נַעַשְׂתָה בַּמּוֹשָׁבָה הַתְחָלָה חֲדָשָׁה רַבַּת־עֵרֶךְ. אַהֲרֹן אַיְזֶנְבֶּרְג מֵרְחֹבוֹת יָסַד חֶבְרָה לְמַטָּעִים וַיִּקְרָא לָהּ: „אֲגֻדַּת־נְטָעִים". מֶרְכַּז הַחֶבְרָה הָיָה בִּרְחֹבוֹת, אֲבָל שְׂדֵה פְּעֻלָּתָהּ

הָעִקָּרִי הָיָה בַּחֲדֵרָה, וְהִיא נִגְּשָׁה לִנְטֹעַ בַּחֲדֵרָה וּבְחֶפְצִי־בָהּ אֲשֶׁר עַל גְּבוּלָהּ שְׁטָחִים גְּדוֹלִים שֶׁל מַטָּעֵי שְׁקֵדִים, זֵיתִים וְתַפּוּחֵי זָהָב. וּבְמֶשֶׁךְ שָׁנִים מְעַטּוֹת נָטְעָה אֶלֶף דּוּנָם נְטִיעוֹת, מֵהֶן שֵׁשׁ מֵאוֹת שֶׁל תַּפּוּחֵי זָהָב. מִפְעָל זֶה, לְפִי תְּחוּמָיו, לֹא הָיָה כְּדֻגְמָתוֹ בָּאָרֶץ. הוּא הִכְנִיס הַרְבֵּה חַיִּים, מֶרֶץ וַעֲבוֹדָה לַמּוֹשָׁבָה.

שָׁנָה לִפְנֵי זֶה, בְּתרס"ז, רָכְשָׁה לָהּ חֶבְרַת „דּוֹרְשֵׁי צִיּוֹן" מִפִּינְסְק וּסְבִיבָתָהּ, שֶׁנּוּסְדָה עַל יְדֵי ד"ר. סִירְקִין, חֶלְקַת אֲדָמָה בַּחֲדֵרָה לִנְטֹעַ עָלֶיהָ פַּרְדֵּס, וְטִפּוּלוֹ וְהַשְׁגָּחָתוֹ נִמְסְרוּ לָאַגְרוֹנוֹם ד"ר. סוּסְקִין.

בְּתרס"ח נוֹסַד בִּיהוּדָה הָאִרְגּוּן שֶׁל הַמּוֹשָׁבוֹת, וַחֲדֵרָה הַיּוֹשֶׁבֶת עַל הַסְּפָר, בֵּין יְהוּדָה וְשׁוֹמְרוֹן, נָתְנָה אַף הִיא אֶת יָדָהּ לָאִרְגּוּן וְהָיְתָה תָּמִיד אַחַת מֵהַחֲבֵרוֹת הַנֶּאֱמָנוֹת וְהַפְּעִילוֹת בְּיוֹתֵר.

הַמַּצָּב הַכַּלְכָּלִי שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה הוּטַב עַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁהָאִכָּרִים הִתְחִילוּ לְשַׁלֵּם אֶת תַּשְׁלוּמֵיהֶם הָרִאשׁוֹנִים עַל חֶשְׁבּוֹן הַהַלְוָאָה שֶׁלָּווּ מֵאֵת הַבָּרוֹן. בְּנֵי חֲדֵרָה הָיוּ הָרִאשׁוֹנִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר הִתְחִילוּ לִפְרֹעַ אֶת חוֹבוֹתֵיהֶם. וּבְאִיָּר תרס"ט נַעֲשָׂה חוֹזֶה בֵּין הַמּוֹשָׁבָה וּבֵין בָּא־כֹּחַ הַבָּרוֹן בְּזִכְרוֹן־יַעֲקֹב, מַר שְׁטַרְקְמֶט, לַחְשֹׂךְ מִן הַתַּשְׁלוּמִים הָאֵלֶּה כֶּסֶף לְקֶרֶן, אֲשֶׁר תִּקָּרֵא בְּשֵׁם „קֶרֶן אַגְרָרִית" וְתְשַׁמֵּשׁ לִנְתִינַת הַלְוָאוֹת לְבָנֶיהָ שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה לְצָרְכֵי הִתְיַשְּׁבוּת חֲדָשָׁה.

שְׁנַת תרס"ט שׁוּב הִשְׁאִירָה בְּבָתֵּי־הַקְּבָרוֹת מִסְפַּר קְבָרִים, וּבֵין הַמַּצֵּבוֹת נִרְאָה נוּסַח חָדָשׁ: קַדְיָה, תֵּימָנִית. וְשׁוּב

חָדָשׁ בֵּית־הַקְּבָרוֹת בַּחֲדֵרָה, אֲשֶׁר בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנִים לֹא הִשְׁתַּמְּשׁוּ בוֹ, כִּי הַחוֹלִים הוּבְלוּ לְיָפוֹ וּלְזִכְרוֹן וְשָׁם מֵתוּ וְשָׁם נִקְבְּרוּ. בִּשְׁנַת תרס"ט מֵת אֶחָד מִמְּיַסְּדֵי הַמּוֹשָׁבָה, ר׳ לֵיב סַמְסוֹנוֹב, אֲבִיהֶם שֶׁל אַרְבַּעַת הָאַחִים בְּנֵי חֲדֵרָה, אֲשֶׁר הֵקִימוּ אַרְבָּעָה בָּתִּים. אָדָם פִּקֵּחַ, מָלֵא כֹּחַ חִיּוּנִי מֵאֵין כָּמוֹהוּ, עָמַד בְּכָל הַנִּסְיוֹנוֹת הַקָּשִׁים שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה, וַיִּצְחַק תָּמִיד לַ„מַּטְרוֹנִיתָא" הַזּוֹעֶפֶת, לַקַּדַּחַת. סְגֻלָּה הָיְתָה בְּיָדוֹ לַקַּדַּחַת, „בָּדוּק וּמְנֻסֶּה" וּשְׁמָהּ: שִׂ מְ חָ ה. „הָעֶצֶב וְהַיֵּאוּשׁ חֲבֵרִים נֶאֱמָנִים הֵם לַקַּדַּחַת וְלַמָּוֶת", הָיָה אוֹמֵר. וְהוּא יָדַע לִהְיוֹת תָּמִיד שָׂמֵחַ וְטוֹב־לֵב, וְאַף אָמְנָם לֹא נִכְנַע תַּחַת יַד הַקַּדַּחַת וְהִגִּיעַ לְזִקְנָה וְזָכָה לִטְעֹם כַּף נַחַת מֵחֲדֵרָה, אוּלָם עַד לְיָמֶיהָ הַטּוֹבִים, יְמֵי הַפְּרִיחָה, לֹא הִגִּיעַ.

הִתְקַדְּמוּתָהּ שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה וּבִסּוּסָהּ נִמְשְׁכוּ בְּמֶרֶץ. הַפַּלְחָה הָלְכָה וְהִתְפַּתְּחָה יוֹתֵר וְיוֹתֵר. אַנְשֵׁי חֲדֵרָה הִתְחִילוּ לִמְכֹּר כַּמֻּיּוֹת הֲגוּנוֹת מְאֹד שֶׁל חִטָּה, שְׂעוֹרָה וְכָל מִינֵי קִטְנִיּוֹת. אֶל הַשְּׁוָקִים בְּעָרֵי הָאָרֶץ הִתְחִילוּ מַגִּיעִים מֵחֲדֵרָה סֶלֶק וְתַפּוּחֵי־אֲדָמָה, וְאֶל הַשְּׁוָקִים שֶׁבְּחוּץ־לָאָרֶץ — אֲבַטִּיחִים. הַסְּבִיבָה שֶׁל חֲדֵרָה מְפֻרְסֶמֶת בַּאֲבַטִּיחֶיהָ, הַמַּגִּיעִים עַד סוּרְיָה וּמִצְרַיִם. וְהַמֶּרֶץ שֶׁל אַנְשֵׁי חֲדֵרָה עָמַד לָהֶם לִתְפֹּשׂ עֶמְדָּה חֲשׁוּבָה בְּאֶ כְ סְ פּ וֹ רְ ט זֶה. סִיַּע לְכָךְ הַ„נָּמֵל" הַקָּטָן, הַקָּרוֹב לְחוֹפֵי חֲדֵרָה, מִינַת־אַבּוּ־זַבּוּרָה, אֲשֶׁר לְשָׁם מְבִיאָה כָּל הַסְּבִיבָה אֶת אֲבַטִּיחֶיהָ וּמִשָּׁם מַעֲבִירוֹת אוֹתָם סִירוֹת־תֹּרֶן לְחוֹפֵי סוּרְיָה וּמִצְרַיִם. עַל הָאֶכְסְפּוֹרְט הָעִבְרִי מִן הָאָרֶץ: יַיִן, שְׁקֵדִים, תַּפּוּחֵי־זָהָב, לִימוֹנִים וְאֶתְרוֹגִים, הוֹסִיפוּ בְּנֵי חֲדֵרָה: אֲבַטִּיחִים

וְשֻׁמְשְׁמִין, וְגַם תַּפּוּחֵי־זָהָב כְּבָר הָיוּ בַּחֲדֵרָה מִן הַפַּרְדֵּס הָרִאשׁוֹן שֶׁנָּטְעוּ הָאַחִים חַנְקִין וּמִן הַפַּרְדֵּס שֶׁנָּטַע אַחַר־כָּךְ אֶחָד מִפְּקִידֵי הַבָּרוֹן אַבּוּסְקֶלָה. כַּרְמֵי גֶּפֶן הָיוּ בַּחֲדֵרָה עוֹד מִן הַשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת.

חֲדֵרָה הַשּׁוֹמֵמָה וַאֲכוּלַת הַקַּדַּחַת נַעֲשְׂתָה לְאַחַת הַמּוֹשָׁבוֹת הַמְבֻסָּסוֹת, אוֹ הַמּוֹשָׁבָה הַמְבֻסֶּסֶת בְּיוֹתֵר, אֲשֶׁר הַכֹּל בָּהּ: תְּבוּאָה, חָלָב וּמַטָּעִים. אָמְנָם שְׁנֵי אוֹיְבֶיהָ מֵעוֹלָם עוֹד הָיוּ אוֹרְבִים לָהּ: הַקַּדַּחַת וְהַשְּׁכֵנִים. שְׁנַת תרע״א הָיְתָה קָשָׁה מְאֹד, רַק בְּזִכְרוֹן־יַעֲקֹב בִּלְבַד הִשְׁאִירָה שָׁנָה זוֹ תִּשְׁעָה קְבָרִים, רֻבָּם קִבְרֵי נָשִׁים, וְגַם בַּחֲדֵרָה גוּפָהּ וּבְיָפוֹ נוֹסְפוּ קְבָרִים חֲדָשִׁים.

מֵתָה אַחַת מִבְּנוֹת הַמְיַסְּדִים הָרִאשׁוֹנִים, אֶסְתֵּר בַּת ר׳ יוֹסֵי גְלוֹזְגַל שֶׁמֵּת בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה — בִּתּוֹ הָאַחַת שֶׁנִּשְׁאֲרָה לוֹ בַּחֲדֵרָה, וַעַד הַמּוֹשָׁבָה, אֲשֶׁר הָיָה אָב לַיְתוֹמִים, הִשִּׂיא אוֹתָהּ לְאַחַד הַפּוֹעֲלִים וַתֵּלֶד לְבַעְלָהּ יֶלֶד וַיָּמוּתוּ אַחֲרֵי שָׁנִים מְעַטּוֹת הִיא וְיַלְדָּהּ, וְנִכְרַת כָּל זֵכֶר לְבַעַל הַ„סֵּפֶר" הָרִאשׁוֹן בַּחֲדֵרָה.

מֵתָה נֶכְדָּתוֹ שֶׁל ר׳ יוֹאֵל לְיוּבִּין, אֶסְתֵּר שְׁמָהּ אַף הִיא, עַלְמָה כְּלִילַת יֹפִי, בַּעֲלַת טַעַם מְעֻדָּן וּבַעֲלַת נִמּוּסִים. מִדָּה אַחַת הָיְתָה מְשֻׁתֶּפֶת לַסָּבָא וּלְנֶכְדָּתוֹ: חִבָּה רַבָּה, כִּמְעַט מִסְתּוֹרִית, לַחֲדֵרָה. וְחִבָּה זוֹ דָחֲפָה אוֹתָהּ, אֶת הָעַלְמָה הַיָּפָה, אֶל הַסָּבָא, אֶל הַבִּצּוֹת שֶׁל חֲדֵרָה דַּוְקָא. וְגוֹרָל אֶחָד מָצָא אֶת הַסָּבָא וְאֶת נֶכְדָּתוֹ.

מֵת בְּאוֹתָהּ שָׁנָה יַעֲקֹב שַׁפִּירָא. בֶּן רַב לִיטָאִי. בֶּן תּוֹרָה, „בֶּן־הָרַב" קָרְאוּ לוֹ כָּל יָמָיו. פּוֹעֵל בִּרְחֹבוֹת. אִכָּר זָעִיר

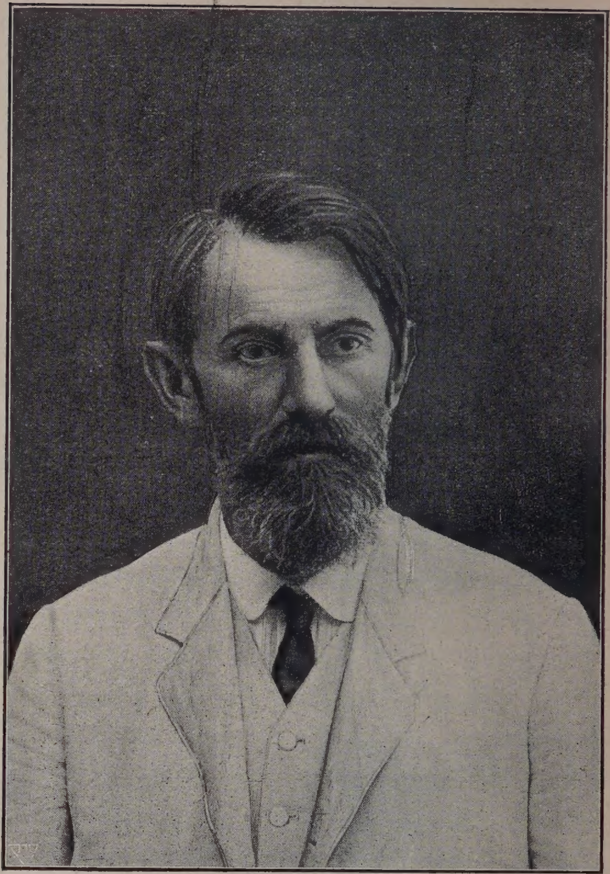

יִשְׂרָאֵל פִּינְבֶּרְג ז״ל

בַּחֲדֵרָה. אִישׁ בַּעַל כִּשְׁרוֹנוֹת. קָשֶׁה יוֹם וּמַר נֶפֶשׁ. עָבַד, קָדַח, רָגַז, כָּעַס וְהִתְגַּנֵּן. הַקַּדַּחַת הַצְּהֻבָּה הִשִּׂיגַתּוּ לְבַסּוֹף וַתִּגְאַל אוֹתוֹ מִכָּל יִסּוּרָיו.

מֵת מֶנְדִּיל וְזִילִינְסְקִי, עוֹבֵד חָרוּץ וְנֶאֱמָן אֲשֶׁר עָמַד עַל מִשְׁמַרְתּוֹ בַּחֲדֵרָה מִיּוֹמָהּ הָרִאשׁוֹן, עֶשְׂרִים שָׁנָה. הוּא הָיָה מִן הַשְּׁלֹשָׁה הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר תָּקְעוּ אֶת הַיָּתֵד הָרִאשׁוֹנָה בְּאַדְמַת חֲדֵרָה.

מֵת נַחְמָן רַם. כְּבֶן עֶשְׂרִים הָיָה בְּבוֹאוֹ אֶל הַמּוֹשָׁבָה. הוּא הָיָה אֶחָד מִן הַ„גְּוַרְדִּיָּה" הַטִּפּוּסִית שֶׁל חֲדֵרָה. נִלְחַם עָלֶיהָ מִתּוֹךְ קִנְאָה וְקִדּוּשׁ הַשֵּׁם. הָאַהֲבָה הַגְּדוֹלָה לַמּוֹשָׁבָה הַחֲדָשָׁה הִכְּתָה בְּסַנְוֵרִים אֶת עֵינָיו, כְּשֵׁם שֶׁהִכְּתָה גַּם אֶת עֵינֵי חֲבֵרָיו, וְלֹא רָאָה בָּהּ כָּל מוּם, כָּל דָּבָר רָע, וְלֹא רָאָה אֶת הַסַּכָּנָה הַמְרַחֶפֶת עַל רֹאשׁוֹ. עֲשָׂרוֹת אֲנָשִׁים נָפְלוּ חֲלָלִים שָׁנָה שָׁנָה, וְהוּא חִכָּה בְּשִׁוְיוֹן נֶפֶשׁ לְתוֹרוֹ. הוּא הָיָה דַּבְּרָן רַב־כִּשְׁרוֹן. מִתְּהוֹם נַפְשׁוֹ הַסּוֹעֶרֶת דָּלָה מַחֲשָׁבוֹת מְקוֹרִיּוֹת וְהִלְבִּישָׁן צוּרָה נָאָה וְנָתַן לָהֶן בִּטּוּי חָזָק. לוּלֵא חֲדֵרָה וַעֲבוֹדָתָהּ, שֶׁלָּהֶן מָסַר אֶת כָּל כֹּחוֹ, אֶת תַּמְצִית נַפְשׁוֹ, וְלוּ הָלַךְ בַּדֶּרֶךְ הַקַּלָּה— אֶל הָעִיר, אֶל הָעַסְקָנִית הָעִירוֹנִית, כִּי אָז נִמְנָה בְּוַדַּאי עַל מֵיטַב הָעַסְקָנִים וְעַל בְּחִירֵי הַנּוֹאֲמִים בָּאָרֶץ. וְאוּלָם אֶת כָּל כֹּחוֹ, כָּל כִּשְׁרוֹנוֹ וִיכָלְתּוֹ נָתַן רַק לְאַרְבַּע אַמּוֹתֶיהָ שֶׁל חֲדֵרָה שֶׁלּוֹ, וְהִיא לָקְחָה מִמֶּנּוּ אֶת הַכֹּל, וּלְבַסּוֹף גַּם אֶת נַפְשׁוֹ. הַקַּדַּחַת הַצְּהֻבָּה אָחֲזָה בּוֹ וַתִּקָּחֵהוּ לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב, אַחֲרֵי אֲשֶׁר לָקְחָה מִמֶּנּוּ גַּם אֶת אֶחָד מִילָדָיו הַקְּטַנִּים.

מֵת יִשְׂרָאֵל פַּיְנְבֶּרְג, זֶה הַיָּדוּעַ בִּשְׁמוֹ „לוּלִיק". אֶחָד מִן

הַמְעֻלִּים שֶׁבֵּין אַנְשֵׁי הַיִּשּׁוּב בַּדּוֹר הַקּוֹדֵם. עֶלֶם רַעֲנָן, בֶּן שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה שָׁנָה, בָּא אֶל הָאָרֶץ לִבְנוֹת אֶת שִׁמְמָתָהּ. נְשָׁמָה לוֹהֶטֶת, שׁוֹאֶפֶת גְּבוּרוֹת, מִפְעָלִים כַּבִּירִים וְנוֹעָזִים, מַהְפֵּכוֹת. עוֹד בְּרֵאשִׁית צְעָדָיו בָּאָרֶץ, בְּרִאשׁוֹן־לְצִיּוֹן יָדַע לְיוֹלִיק לְהָגֵן עַל הַמּוֹשָׁבָה הָרַכָּה בִּגְבוּרָה וָעֹז בִּפְנֵי הַבֶּדְוִים הַחוֹנִים בַּחוֹלוֹת אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם וְלִנְטֹעַ בְּלִבָּם רֶגֶשׁ שֶׁל כָּבוֹד וּזְהִירוּת. אַחֲרֵי שֶׁהַפְּקִידוּת גֵּרְשַׁתּוּ מֵרִאשׁוֹן הָלַךְ לִגְדֵרָה עִם הָרִאשׁוֹנִים; שָׁם סָפַג לְתוֹכוֹ אֶת מַכּוֹת הָאַלּוֹת שֶׁל כָּל הַסְּבִיבָה, אַךְ יָדַע לְהָשִׁיב מַכָּה לְמַכֵּהוּ וּלְהַשְׁאִיר אֶת שְׁמוֹ לְזִכָּרוֹן... יַחַד עִם הַמְיַסְּדִים הָרִאשׁוֹנִים עָלָה גַּם הוּא לַחֲדֵרָה. עֹז רוּחוֹ וּפִקְחוּתוֹ עָמְדוּ לָהּ לַחֲדֵרָה בְּכָל הַמַּעֲשִׂים הָרַבִּים וְהַשּׁוֹנִים אֲשֶׁר הוֹעִילוּ לַמּוֹשָׁבָה לְהַרְחִיבָהּ וּלְהַאְדִּירָהּ. הוּא נָתַן חִתִּיתוֹ עַל כָּל הַסְּבִיבָה. וְגָדוֹל הָיָה כְּבוֹדוֹ בְּעֵינֵי הַשְּׁכֵנִים בְּמִדָּה יוֹצֵאת מִן הַכְּלָל. כָּל הַדָּבָר הַקָּשֶׁה הָיוּ מְבִיאִים אֵלָיו. כִּי יִהְיֶה רִיב בֵּינֵיהֶם, אֵלָיו יָבוֹאוּ, אֶל אַבּוּ סָלִים—אֲבִי אַבְשָׁלוֹם—לְהַרְצוֹת אֶת טַעֲנוֹתֵיהֶם, וְכַאֲשֶׁר יִגְזֹר אַבּוּ סָלִים — כֵּן יָקוּם. הוּא הָיָה אֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר הִתְחִילוּ לִנְטֹעַ פַּרְדֵּסִים הַרְחֵק מִן הַמּוֹשָׁבָה, עַל יַד בְּרֵכַת אַתָּא. זְמַן רַב עָמַד פַּיְנְבֶּרְג בְּרֹאשׁ וַעַד הַמּוֹשָׁבָה, עָבַד, נִלְחַם, הֵגֵן, נִצַּח, וּלְבַסּוֹף—נֻצַּח. דֶּרֶךְ רַבַּת עָמָל, רַבַּת תְּלָאָה וְרַבַּת כָּבוֹד עָבַר הָאִישׁ בְּחַיָּיו הַקְּצָרִים, כִּי בֶּן אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה הֵשִׁיב אֶת נִשְׁמָתוֹ, בְּעוֹדָהּ צְעִירָה וְלוֹהֶטֶת, אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר מִשָּׁם לֻקָּחָה.

בִּשְׁנַת תרע״א יָסַד הָאַגְרוֹנוֹם הַמְפֻרְסָם הַמָּנוֹחַ אַהֲרֹן אַהֲרֹנְסוֹן אֶת תַּחֲנַת־הַנִּסְיוֹנוֹת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁלּוֹ בַּחֲדֵרָה. עַל

הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר הִקְצְתָה הַמּוֹשָׁבָה לְמַטָּרָה זוֹ. הַטְּעָמִים שֶׁהֵנִיעוּ אֶת מְיַסֵּד הַתַּחֲנָה לִבְחֹר דַּוְקָה בַּחֲדֵרָה הָיוּ:

א. הַקַּרְקַע אֲשֶׁר בַּמּוֹשָׁבָה מְגֻוֶּנֶת מְאֹד וּבַעֲלַת הַרְבֵּה סוּגִים.

ב. עֲבוֹדַת הָאִכָּרִים בַּחֲדֵרָה מְשֻׁכְלֶלֶת יוֹתֵר וְהֵם מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּכֵלִים וּבִמְכוֹנוֹת עֲבוֹדָה מוֹדֶרְנִיִּים יוֹתֵר.

ג. הַגֹּבַהּ שֶׁל הַיְבוּל בַּחֲדֵרָה מֵעִיד עַל תְּנָאִים חַקְלָאִיִּים רְצוּיִים מְאֹד.

ד. אִכָּרֵי חֲדֵרָה מִתְיַחֲסִים בְּאַהֲבָה וְאֵמוּן אֶל מַעֲשֵׂה הַנִּסְיוֹנוֹת בִּשְׂדֵה הַחַקְלָאוּת.

עוֹד בִּשְׁנַת תר"ע הָיְתָה חֲדָשָׁה בַּמּוֹשָׁבָה: עֲלִיָּה מִסּוּג חָדָשׁ—עֲלִיַּת הַתֵּימָנִים. חֵלֶק מִן הַתֵּימָנִים אֲשֶׁר עָלוּ אֶל הָאָרֶץ בָּאוּ בְּאֶמְצָעוּת „הַפּוֹעֵל הַצָּעִיר" לְהִתְיַשֵּׁב בַּחֲדֵרָה — חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה מִשְׁפָּחוֹת. הָאִכָּרִים הִתְיַחֲסוּ אֲלֵיהֶם בְּחִבָּה. וַעַד הַמּוֹשָׁבָה נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת פְּרַנְק, וְהַמִּשְׂרָד הָאַרְצִי־יִשְׂרְאֵלִי — מָאתַיִם, כְּדֵי לְהַתְקִין מְעוֹנוֹת לְמִשְׁפְּחוֹת הַתֵּימָנִים, וּלְאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים, בְּתרע"ג, רָכְשָׁה הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל מֵאָה דוּנַם אֲדָמָה מֵאֵת הַמּוֹשָׁבָה וְהֵקִימָה עֲלֵיהֶם שְׁכֻנַת תֵּימָנִים מְיֻחָדָה אֲשֶׁר נִקְרְאָה בְּשֵׁם „נַחֲלִיאֵל".

בִּשְׁנַת תרע"א הִצִּיעָה חֶבְרַת „עֶזְרָא" לִבְנוֹת בַּמּוֹשָׁבָה עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה בָּתִּים לְפוֹעֲלִים בִּתְנַאי, שֶׁהַמּוֹשָׁבָה תִּמְכֹּר לָהּ עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה דוּנַם אֲדָמָה בְּתַשְׁלוּמִים לְעֶשְׂרִים שָׁנָה. הַמּוֹשָׁבָה הִסְכִּימָה לְכָךְ.

הַפּוֹעֲלִים שֶׁבַּמּוֹשָׁבָה הֶחְלִיטוּ לִבְנוֹת בֵּית־פּוֹעֲלִים, וְהַמּוֹשָׁבָה

נִתְּנָה לָהֶם חֶלְקַת אֲדָמָה חִנָּם, אֲשֶׁר נִרְשְׁמָה עַל שֵׁם הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל, וְכֵן נָתְנוּ הָאִכָּרִים חִנָּם אֲבָנִים עִם הוֹבָלָתָם עַד מְקוֹם הַבִּנְיָן.

רַבִּים וְקָשִׁים הָיוּ הַמִּכְשׁוֹלִים עַל דֶּרֶךְ בְּנֵי חֲדֵרָה, פְּגָעִים רָעִים, בֵּין מִידֵי שָׁמַיִם וּבֵין מִידֵי אָדָם, סָבִיב שָׁתוּ עָלֶיהָ, אַךְ הַמּוֹשָׁבָה הִתְגַּבְּרָה עַל כֻּלָּם וַתֵּלֶךְ וַתִּיף, וַתֵּלֶךְ וַתִּגְדַּל, וַתֵּלֶךְ וַתִּתְבַּסֵּס מִשָּׁנָה לְשָׁנָה. הָאֲדָמָה הַפּוֹרִיָּה, מֶרֶץ הָאִכָּרִים, מְסִירוּתָם שֶׁל הָעַסְקָנִים — כָּל אֵלֶּה עָמְדוּ לָהּ לְהַצִּילָהּ מִכָּל צַר וּמָצוֹק. תָּמִיד עָמְדוּ בְּרֹאשׁ הַמּוֹשָׁבָה עַסְקָנִים מְסוּרִים, חָרוּצִים וּמֻכְשָׁרִים. מֵאֵלֶּה יֵשׁ לְצַיֵּן בַּמָּקוֹם הָרִאשׁוֹן אֶת צְבִי בּוּטְקוֹבְסְקִי אֲשֶׁר בִּזְכוּת עֲבוֹדָתוֹ וְכִשְׁרוֹנוֹ הֻנְהֲגוּ סְדָרִים טוֹבִים וְכֵנִים בְּהַנְהָלַת הַוַּעַד, בַּיְּחָסִים עִם הָרָשׁוּת, בַּיְּחָסִים עִם הַמּוֹסָדוֹת הָעִבְרִיִּים וּבַיְּחָסִים עִם הַשְּׁכֵנִים. וְהוּא אֲשֶׁר יָצַר אֶת סֵפֶר־הָאֲחֻזָּה בַּחֲדֵרָה, אֲשֶׁר נָתַן כֹּחַ שֶׁל חֹק לְכָל הַקְּנִיּוֹת וְהַמְּכִירוֹת בַּמּוֹשָׁבָה.

הִצְטַיְּנוּ בַּעֲבוֹדָתָם הַצִּבּוּרִית גַּם אַרְיֵה וִילֶנְסְקִי, בְּנוֹ שֶׁל אַחַד הַמְיַסְּדִים הָרִאשׁוֹנִים וְהַנּוֹטְעִים הָרִאשׁוֹנִים, ר׳ שָׁלוֹם וִילֶנְסְקִי, שֶׁשָּׁבַק חַיִּים לְכָל חַי בִּשְׁנַת תרע״ד. בִּזְמַנּוֹ הָיָה הָאָב אֶחָד מֵרָאשֵׁי הַמּוֹשָׁבָה, וּבַשָּׁנִים הָאַחֲרוֹנוֹת לָקַח הַבֵּן אֶת מְקוֹמוֹ; הָאַחִים אַרְיֵה וְיַעֲקֹב סַמְסוֹנוֹב, שֶׁהָיוּ תָּמִיד לְפֶה לַמּוֹשָׁבָה אֶל הַשְּׁכֵנִים, וְהַחַקְלַאי הַמְצֻיָּן תַּנְחוּם תַּנְקִין.

ו

הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר עִרְעֲרָה עַד הַיְסוֹד אֶת יְסוֹדוֹתֵיהֶן שֶׁל הַמּוֹשָׁבוֹת בִּיהוּדָה, הַתְּלוּיוֹת בַּשּׁוּק הַחִיצוֹנִי, לֹא נָגְעָה בְּמַצָּבָן הַכַּלְכָּלִי שֶׁל מוֹשְׁבוֹת הַשּׁוֹמְרוֹן וְהַגָּלִיל, שֶׁהָיוּ עוֹמְדוֹת אָז בְּעִקָּר עַל תּוֹצֶרֶת שֶׁאֵינָהּ זְקוּקָה לַשּׁוּק הַחִיצוֹנִי. וּבַזְּמָן הָרִאשׁוֹן לֹא נָגְעָה בָּהּ לְרָעָה גַּם יַד הַמֶּמְשָׁלָה הַתֻּרְכִּית. מַצָּבָהּ הַכַּלְכָּלִי שֶׁל חֲדֵרָה הָיָה אֵיתָן בְּמֶשֶׁךְ כָּל שְׁנוֹת הַמִּלְחָמָה. הַתְּבוּאָה שֶׁלָּהּ נִמְכְּרָה בְּטָבִין וְתָקִילִין, וְגַם אֶת פֵּרוֹתֶיהָ מָכְרָה בִּמְחִירִים טוֹבִים לְסוֹחֲרִים מֵחֵיפָה וּמִבֵּירוּת וְדַמֶּשֶׂק, שֶׁכֵּן הָיְתָה הִיא הַיְחִידָה בַּעֲלַת פֵּרוֹת בִּצְפוֹן הָאָרֶץ. וְאוּלָם יַד הַמֶּמְשָׁלָה, שֶׁכְּאִלּוּ פָּסְחָה עָלֶיהָ בַּחֳדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים לַמִּלְחָמָה, כָּבְדָה עָלֶיהָ בְּיֶתֶר שְׂאֵת לְאַחַר כָּךְ, עֲלִילוֹת וּמִשְׁפָּטִים קָשִׁים נִשְׁתָּרְגוּ עַל צַוָּארָהּ בַּיָּמִים הָהֵם, וְהִטּוּ עָלֶיהָ צָרוֹת רַבּוֹת וּתְלָאוֹת.

בַּיָּמִים הָהֵם כָּלְתָה תְּבוּאָה בִּיהוּדָה. מִחוּץ־לָאָרֶץ לֹא בָּא קֶמַח, וְאֶת הַתְּבוּאָה אֲשֶׁר בִּפְנִים הַמְּדִינָה לָקְחָה הַמֶּמְשָׁלָה בִּזְרוֹעַ לְצָרְכֵי הַצָּבָא. פַּחַד הָרָעָב רִחֵף עַל יְהוּדָה. וּבְהִוָּדַע הַדָּבָר כִּי יֵשׁ שֶׁבֶר בַּגָּלִיל, הֶחְלִיטוּ לְהָבִיא מִשָּׁם חִטָּה. וְהִנֵּה נִשְׁלְחוּ אֲנָשִׁים הַגָּלִילָה לִקְנוֹת חִטָּה וְלַהֲבִיאָהּ לִיהוּדָה. אוֹרְחוֹת הַגְּמַלִּים עֲמוּסִים תְּבוּאָה בָּאוּ מִן הַגָּלִיל לְיָפוֹ בַּדֶּרֶךְ הָעוֹבֶרֶת עַל גְּבוּל חֲדֵרָה. וְדָבָר זֶה הָיָה לְהַוָּתָהּ שֶׁל חֲדֵרָה. חֲשָׁד הִתְעוֹרֵר בְּלֵב תּוֹשָׁבֵי הַמָּקוֹם, כִּי הַיְּהוּדִים מוֹצִיאִים תְּבוּאָה אֶל חוֹפֵי הָאָרֶץ וּמוֹסְרִים אוֹתָהּ לִרְשׁוּת הָאוֹיֵב.

בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה לַמִּלְחָמָה הָעוֹלָמִית, בְּסוֹף הַקַּיִץ, הָיָה

מַעֲשֶׂה וַחֲבוּרָה שֶׁל צְעִירִים מֵחֲדֵרָה יָצְאוּ לְשֵׁם טִיּוּל אֶל חוֹף הַיָּם, הֵם שָׁהוּ שָׁם שָׁעוֹת מִסְפָּר וּבַחֲצוֹת הַלַּיְלָה שָׁבוּ אֶל הַמּוֹשָׁבָה.

וְהִנֵּה גַּם הַדָּבָר הַזֶּה שִׁמֵּשׁ לַבֶּדְוִים, הַחוֹנִים עַל הַיָּם בֵּין הַחוֹלוֹת, רִקְמָה לִמְזִמָּה רָעָה וַעֲלִילַת רֶשַׁע.

בְּאַחַד הַכְּפָרִים הַשְּׁכֵנִים לַחֲדֵרָה יָשַׁב שֵׁיךְ אֶחָד, סָפֵק עָרִיץ, מוֹלֵךְ בְּכִפָּה, סָפֵק שׁוֹדֵד וְגַזְלָן פָּשׁוּט, שֶׁחֲבֵרָיו פּוֹשְׁטִים בַּדְּרָכִים. הַמּוֹשֵׁל הַתֻּרְכִּי בְּעֵין גַּנִּים (גֶ׳נִין) סוֹכֵךְ עָלָיו בִּכְנָפָיו. שֵׁיךְ זֶה טִינָא הָיְתָה בְּלִבּוֹ לְאַנְשֵׁי חֲדֵרָה. וַיְהִי כִּי נוֹדַע לוֹ דְּבַר אוֹרְחוֹת הַגְּמַלִּים הַנּוֹשְׂאִים חִטָּה בַּלֵּילוֹת, וַיֹּאמֶר לַעֲשׂוֹת „צְחוֹק" רַע לַמּוֹשָׁבָה. הָלַךְ שֵׁיךְ זֶה אֶל הַמּוֹשֵׁל בְּעֵין־גַּנִּים (גֶ׳נִין) וַיְסַפֵּר לוֹ כִּי אַנְשֵׁי חֲדֵרָה מוֹכְרִים חִטָּה לָאֳנִיּוֹת אַנְגְּלִיּוֹת, הַבָּאוֹת לְחוֹף חֲדֵרָה... הַמּוֹשֵׁל הִטָּה אֹזֶן לִדְבָרָיו. אֲבָל יָדוֹ לֹא הָיְתָה מַשֶּׂגֶת עַד חֲדֵרָה, הַנֶּחְשֶׁבֶת עַל מְחוֹז חֵיפָה וְלֹא עֵין גַּנִּים (גֶ׳נִין), וַיְגַלֶּה אֶת הַדָּבָר לִמְפַקֵּד הַצָּבָא הַתֻּרְכִּי אֲשֶׁר בְּעֵין גַּנִּים. הַלָּז אִמֵּץ אֶת לִבּוֹ—עֵת לַעֲשׂוֹת לַמּוֹלֶדֶת! וּמוֹשֵׁל עֵין גַּנִּים שָׁלַח לַחֲדֵרָה אֶת חוֹקְרָיו וְאֶת שׁוֹטְרָיו וְהַשֵּׁיךְ בְּרֹאשָׁם. הָיָה יוֹם שַׁבָּת. אַנְשֵׁי הַמּוֹשָׁבָה עָמְדוּ בִּתְפִלָּתָם בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת. וְהַשֵּׁיךְ וַאֲנָשָׁיו הִקִּיפוּ אֶת כָּל הַמּוֹשָׁבָה וְלֹא נָתְנוּ לָצֵאת וְלָבוֹא. אָסְפוּ אֶת הַבֶּדְוִים הַשְּׁכֵנִים וְאֶת הָעֶגְלוֹנִים הָעַרְבִים אֲשֶׁר בַּמּוֹשָׁבָה, כִּי יָעִידוּ וִיגַלּוּ אֶת „חַטַּאת" הַמּוֹשָׁבָה. וְכִי הִכְחִישׁ מִי מֵהֶם אֶת הַדָּבָר וְאָמַר כִּי אֹרְחוֹת הַגְּמַלִּים מְבִיאִים חִטָּה לְפֶתַח־תִּקְוָה וְיָפוֹ, הִכּוּם מַכּוֹת רֶצַח לְמַעַן יַגִּידוּ אֶת הָ„אֱמֶת". וּבְכֵן נִמְצְאוּ שְׁנַיִם אֲשֶׁר הֵעִידוּ כִּי אָמְנָם נָכוֹן הַדָּבָר, הַיְּהוּדִים

מוֹכְרִים תְּבוּאָה לְאוֹיֵב... כָּתְבוּ הַשּׁוֹטְרִים אֶת פָּרָשַׁת גְּבִיַּת הָעֵדוּת, הַכֹּל כַּ„דִּין וְכַדָּת“, וְהַמּוֹשָׁבָה עָמְדָה עַל עֶבְרֵי פִּי פַּחַת... מִשְׁפָּט קָשֶׁה וְעֶלְבּוֹן קָשֶׁה וְאָסוֹן הָיוּ נְכוֹנִים לַמּוֹשָׁבָה וּלְכָל הַיִּשּׁוּב.

וְהִנֵּה מַעֲשֵׂה נִסִּים. בְּאוֹתוֹ יוֹם הַשַּׁבָּת עָבַר הַפֶּחָה הַשְּׁכֶמִי מִיָּפוֹ לִשְׁכֶם וַיַּעֲמֹד לָנוּחַ בְּתֵל־כֶּרֶם. וְאַחַד הַשֵּׁיכִים מִסְּבִיבַת תֵּל־כֶּרֶם, אִישׁ חֶרְמוֹ שֶׁל הַשֵּׁיךְ הַשּׁוֹדֵד, יָדַע אֶת הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה בַּיּוֹם הַזֶּה בַּחֲדֵרָה, וַיָּבוֹא לִפְנֵי פַּחַת שְׁכֶם וַיְסַפֵּר לוֹ אֶת הַדָּבָר. הַפֶּחָה יָדַע אֶת הַשֵּׁיךְ וְאֶת כָּל מַעֲשֵׂי תַּעְתּוּעָיו, וַיְמַהֵר וַיִּרְכַּב לַחֲדֵרָה, וְלֹא נָח וְלֹא עָמַד בַּדֶּרֶךְ עַד בּוֹאוֹ לִמְחוֹז חֶפְצוֹ. בְּבוֹאוֹ לַמּוֹשָׁבָה מָצָא אֶת הַשֵּׁיךְ חוֹגֵג אֶת חַג נִצְחוֹנוֹ וְכָל הַמּוֹשָׁבָה פְּרוּעָה וַאֲבֵלָה. רָאָה הַשֵּׁיךְ אֶת פַּחַת שְׁכֶם וַיִּפֹּל לִבּוֹ. וּבְעֵינֵי הַמּוֹשָׁבָה הָיָה כְּמַלְאָךְ מוֹשִׁיעַ. וַיְצַו הַפֶּחָה לְשַׁחְרֵר אֶת הַיְּהוּדִים הָאֲסִירִים, וְאֶת הַשֵּׁיךְ אָסַר וַיִּשְׁלָחֵהוּ לְתֵל־כֶּרֶם. וַיַּחְקֹר הַפֶּחָה שׁוּב אֶת הָעֵדִים בִּפְנֵי הַחוֹקְרִים מֵעֵין גַּנִּים, וְאֵלֶּה הוֹדוּ בְּפָנָיו עַל כָּל מַעֲשֵׂה־הָאֹנֶס שֶׁנַּעֲשָׂה לָהֶם וְעַל עֵדוּת־הַשֶּׁקֶר אֲשֶׁר הֵעִידוּ בְּעַל כָּרְחָם.

בְּחֹדֶשׁ נִיסָן תרע"ז, כַּאֲשֶׁר הִגִּיעָה אֶל חֲדֵרָה הַיְּדִיעָה עַל גְּזֵרַת הָאֶבָקוּאַצְיָה שֶׁל יָפוֹ, נֶעֶנוּ בְּנֵי חֲדֵרָה לְבַקָּשַׁת אֲחֵיהֶם בְּתֵל־אָבִיב וְהָאִכָּרִים שָׁלְחוּ לָהֶם אֶת עֶגְלוֹתֵיהֶם לְהוֹבִיל אֶת הַפְּלִיטִים לְפֶתַח־תִּקְוָה, לִכְפַר־סַבָּא וְלַחֲדֵרָה.

בִּימֵי אָבִיב תרע"ח, כַּאֲשֶׁר הִתְחִילוּ הַהִתְקָפוֹת הַחֲזָקוֹת בְּכָל הֶחָזִית הַדְּרוֹמִית, יָצְאוּ מִפֶּתַח־תִּקְוָה וּמִכְּפָר־סַבָּא הַרְבֵּה מֵאַנְשֵׁי הַמָּקוֹם וּמִתּוֹשָׁבֵי תֵּל־אָבִיב וְעָבְרוּ לַחֲדֵרָה. מִסְפַּר

הַמְהַגְּרִים הָיָה כְּאֶלֶף וּמָאתַיִם נֶפֶשׁ. הַמּוֹשָׁבָה שָׁקְדָה עַל תַּקָּנַת הַפְּלִיטִים וְעָזְרָה לָהֶם כְּכֹל שֶׁהִשִּׂיגָה יָדָם בַּיָּמִים הַקָּשִׁים הָהֵם. הַמְהַגְּרִים יָשְׁבוּ בַּחֲדֵרָה עַד חֶשְׁוָן תרע"ט, לְאַחַר כִּבּוּשׁ הָאַנְגְּלִים.

הַצָּבָא הָאַנְגְּלִי נִכְנַס לַחֲדֵרָה בְּיוֹם 18 לְסֶפְּטֶמְבֶּר וּבְמֶשֶׁךְ שְׁנֵי יָמִים עָבְרוּ דֶּרֶךְ הַמּוֹשָׁבָה עֲשָׂרוֹת אֲלָפִים אֲנָשִׁים מִן הַצָּבָא הַבְּרִיטִי בְּדַרְכָּם לַצָּפוֹן. הַדֶּרֶךְ הָרָאשִׁית עָבְרָה עַל יַד חֲדֵרָה, כִּי פֹּה הִמְצִיאוּ לַצָּבָא מַיִם בְּשֶׁפַע וְעוֹד כַּמָּה וְכַמָּה סִפּוּקִים אֲחֵרִים, שֶׁלֹּא יָכְלוּ לְהַשִּׂיג בַּכְּפָרִים הָעַרְבִיִּים.

מִיָּד לְאַחַר הַכִּבּוּשׁ נִקְבְּעָה בַּחֲדֵרָה תַּחֲנַת הָרַכֶּבֶת בַּמְּסִלָּה הַגְּדוֹלָה חֵיפָה — מִצְרַיִם. בִּנְיַן מְסִלַּת הַבַּרְזֶל הוֹסִיף חַיִּים לַמּוֹשָׁבָה וְקֵרַב אוֹתָהּ אֶל מֶרְכְּזֵי הַיִּשּׁוּב.

הַמּוֹשָׁבָה הָלְכָה וְגָדְלָה. בְּסוֹף קַיִץ תרפ"א הִתְחִילָה תְּנוּעָה גְּדוֹלָה שֶׁל בִּנְיָן וְנִתְאַסְּפוּ בַּמּוֹשָׁבָה הַרְבֵּה תּוֹשָׁבִים.

עִם הַרְחָבַת הַמּוֹשָׁבָה הִתְחִילוּ לְטַפֵּל יוֹתֵר בַּעֲבוֹדָה לְשֵׁם הַבְרָאַת הַמָּקוֹם; הִשְׁקִיעוּ הַרְבֵּה כְּסָפִים בַּחֲפִירַת תְּעָלוֹת וּבַעֲבוֹדוֹת נִקּוּי.

בִּשְׁנַת תרפ"ג נִגְּשׁוּ בְּמֶרֶץ רַב לְהַתְקִין הַסְפָּקַת מַיִם אֶל הַבָּתִּים עַל יְדֵי צִנּוֹרוֹת מֶרְכָּזִיִּים, וּבִתְחִלַּת שְׁנַת 1925 יָצָא הַדָּבָר לַפֹּעַל לְשִׂמְחַת כָּל בְּנֵי הַמּוֹשָׁבָה.

בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנִים הַלָּלוּ הוּקְמוּ בַּמּוֹשָׁבָה כַּמָּה וְכַמָּה בָּתִּים צִבּוּרִיִּים: בֵּית הַסֵּפֶר, גַּן־יְלָדִים, בֵּית מֶרְקַחַת, מַחְסָנִים לַמְּכוֹנוֹת הַחַקְלָאִיּוֹת, אִטְלִיזִים, בֵּית נִקּוּר, בֵּית הַוַּעַד וְאוּלָם גָּדוֹל לַאֲסֵפוֹת, לְהַרְצָאוֹת וְקוֹנְצֶרְטִים, הַמְשַׁמֵּשׁ גּוֹרֵם חָשׁוּב לְהִתְפַּתְּחוּת הַחַיִּים הַתַּרְבּוּתִיִּים בַּמּוֹשָׁבָה.

מַרְאֵה חֲדֵרָה

כָּל הַבִּנְיָנִים הָאֲמוּרִים הוּקְמוּ בְּכֹחָהּ שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה עַצְמָהּ, זְכוּרָה לַטּוֹב חֶבְרַת פִּיקָ"א, שֶׁעַל יְדֵי מַתַּן הַלְוָאוֹת בִּתְנָאִים נוֹחִים נָתְנָה לַמּוֹשָׁבָה אֶת הָאֶפְשָׁרוּת לְבַצֵּעַ אֶת כָּל הַמִּפְעָלִים הַלָּלוּ.

בִּשְׁנַת תרפ"ח נִבְנְתָה בַּחֲדֵרָה שְׁכֻנַּת עוֹבְדִים עַל שֵׁם הַשּׁוֹפֵט הָעֶלְיוֹן לוּאִיס בְּרַנְדַּיְס. הַדָּבָר הוּצָא לַפֹּעַל עַל יְדֵי שְׁקִידָתוֹ שֶׁל מַר עִמָּנוּאֵל מוֹל. הַנִּסָּיוֹן הוֹכִיחַ, כִּי בִּסְכוּמֵי כֶּסֶף לֹא גְדוֹלִים אֶפְשָׁר לְיַשֵּׁב אֶת הַפּוֹעֲלִים הַחַקְלָאִים הָעוֹבְדִים עֲבוֹדַת קֶבַע בַּמּוֹשָׁבָה. לַפּוֹעֲלִים נִתְּנָה הָאֶפְשָׁרוּת לְשַׁלֵּם אֶת מְחִיר הַמֶּשֶׁק הַזָּעִיר הַנִּמְסָר לָהֶם בִּסְכוּמִים קְטַנִּים כְּדֵי שְׂכַר הַדִּירָה שֶׁהָיוּ מְשַׁלְּמִים לִפְנֵי כֵן. שְׁכֻנַּת בְּרַנְדַּיְס הִיא הָרִאשׁוֹנָה בְּמִינָהּ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, וְאַחֲרֵי שֶׁהַמִּפְעָל הִצְלִיחַ וְאַרְבָּעִים מִשְׁפָּחוֹת נִתְבַּסְּסוּ עַל יְדֵי כֵן בַּמּוֹשָׁבָה, מוֹסִיפָה הַחֶבְרָה, לִבְנוֹת שְׁכֻנּוֹת כָּאֵלֶּה גַּם בְּיֶתֶר מוֹשְׁבוֹת הַמַּטָּעִים בָּאָרֶץ.

עִם הַרְחָבַת שֶׁטַח הַמַּטָּעִים בַּחֲדֵרָה, גָּדַל מִסְפַּר הַפּוֹעֲלִים הַיְהוּדִים בַּמּוֹשָׁבָה. כַּיּוֹם הַזֶּה נִמְצָאִים בַּחֲדֵרָה כְּ־750 פּוֹעֲלִים יְהוּדִים.

ז

עָבְרוּ אַרְבָּעִים שָׁנָה מֵאָז נָעֲצוּ בְּנֵי חֲדֵרָה אֶת הַקָּנֶה הָרִאשׁוֹן בְּבִצּוֹתֶיהָ שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה, וְעַל הַקָּנֶה הַזֶּה, אֲשֶׁר מִסְּבִיבוֹ נָפְלוּ בְּמֶשֶׁךְ עֶשְׂרִים הַשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת 214 אִישׁ חֲלָלִים מִתּוֹךְ 540, עוֹמֵד כַּיּוֹם כְּרַךְ שֶׁשְּׂדוֹתָיו מִתְפַּשְּׁטִים עַד חֲמִשִּׁים אֶלֶף

דוּנַם אֲדָמָה, שֶׁגַּנָּיו תּוֹפְסִים שֶׁטַח שֶׁל אַרְבַּעַת אֲלָפִים דוּנַם אַדְמַת פַּרְדֵּס, שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים נְטִיעוֹת בַּעַל, וְעַל כָּל אֵלֶּה יַעַר גָּדוֹל—כַּחֲצִי מִילְיוֹן עֵצִים. עַל גְּבוּל הַמּוֹשָׁבָה, בִּמְקוֹם אַחַת הַבִּצּוֹת לְפָנִים נִמְצֵאת תַּחֲנָה שֶׁל מְסִלַּת בַּרְזֶל הַמְּבִיאָה אֶל הַמּוֹשָׁבָה וּמוֹצִיאָה מִמֶּנָּה מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה כְּאֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת קְרוֹנוֹת מַשָּׂא: חָמְרֵי בִּנְיָן, חָמְרֵי הַסָּקָה, זְבָלִים וּסְחוֹרוֹת שׁוֹנוֹת יָבִיאוּ אֶל חֲדֵרָה, וּמִמֶּנָּה יוֹצִיאוּ: תְּבוּאָה, אֲבַטִּיחִים, חָצִיר, שְׁקֵדִים וְתַפּוּחֵי־זָהָב, מֵאוֹת אֲלָפִים תֵּבוֹת רַק מֵהַפַּרְדֵּסִים הָרִאשׁוֹנִים הַנּוֹשְׂאִים פְּרִי. וּבַמָּקוֹם הַזֶּה, שֶׁהַכֹּל חֲשָׁבוּהוּ לְ„מְקֻלָּל", וְשֶׁהָעַרְבִים הַפַּלָּחִים הִתְרַחֲקוּ מִמֶּנּוּ אֶל עֵבֶר הֶהָרִים, יוֹשְׁבִים, חַיִּים וְעוֹבְדִים כַּיּוֹם הַזֶּה אַלְפַּיִם נֶפֶשׁ: אִכָּרִים, פּוֹעֲלִים, בַּעֲלֵי־מְלָאכָה, סוֹחֲרִים וּבַעֲלֵי פַּרְנָסוֹת חָפְשִׁיּוֹת. אֶת כָּל עִנְיְנֵי הַמּוֹשָׁבָה מְנַהֵל וַעַד, הַנִּבְחָר כָּל שָׁנָה עַל יְדֵי אֲסֵפָה כְּלָלִית, וְתַקְצִיבוֹ מַגִּיעַ לַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים לִירָה לְשָׁנָה. לַמֶּמְשָׁלָה מְשַׁלֶּמֶת הַמּוֹשָׁבָה מִסִּים יְשָׁרִים שׁוֹנִים אַלְפַּיִם לִירָה לְשָׁנָה, בְּעֵרֶךְ, חוּץ מִמִּסִּים שֶׁהִיא מְשַׁלֶּמֶת בְּתוֹרַת מֶכֶס. וְהַמָּקוֹם הַזֶּה עַצְמוֹ הָיָה מַכְנִיס לַמֶּמְשָׁלָה לִפְנֵי בּוֹא הַיְּהוּדִים — 50 לִירָה לְשָׁנָה!

אֶת כָּל הָעִנְיָנִים הַחַקְלָאִיִּים מְנַהֶלֶת הַסְּתַּדְּרוּת הַ„חַקְלָאִי" וְהַוַּעַד הַחַקְלָאִי הוּא חֵלֶק מֵהָאִרְגּוּן הַכְּלָלִי שֶׁל כָּל הַמּוֹשָׁבוֹת: „הִתְאַחֲדוּת הָאִכָּרִים בִּיהוּדָה וְשֹׁמְרוֹן". הַסְּתַּדְּרוּת הַחַקְלָאִי מְכַלְכֶּלֶת אֶת כָּל עִנְיְנֵי מְכִירַת הַתּוֹצֶרֶת שֶׁל כָּל הַמּוֹשָׁבָה עַצְמָהּ וְכֵן אֶת קְנִיַּת כָּל הַחֲמָרִים הַדְּרוּשִׁים לַחַקְלָאוּת. לְשֵׁם עִנְיָנֶיהָ הַכַּסְפִּיִּים שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה קַיֶּמֶת „הַלְוָאָה וְחִסָּכוֹן"—מוֹסָד כַּסְפִּי שֶׁנּוֹסַד בְּכֹחוֹתֶיהָ שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה עַצְמָהּ וְשֶׁהִגִּיעַ לְהִתְפַּתְּחוּת

הַיַּעַר בַּחֲדֵרָה

גְּדוֹלָה עַד שֶׁהִקִּיף אֶת כָּל צָרְכֵי הַמּוֹשָׁבוֹת וְאֶת כָּל הַנְּקֻדּוֹת אֲשֶׁר מִסָּבִיב לָהּ. הַמַּחֲזוֹר הַשְּׁנָתִי שֶׁל מוֹסָד זֶה הִגִּיעַ בַּשָּׁנָה הָאַחֲרוֹנָה, שְׁנַת תרפ"ט, עַד לְמִילְיוֹן לִירָה בְּעֵרֶךְ. יֵשׁ בַּמּוֹשָׁבָה גַּם הַתְחָלוֹת שֶׁל תַּעֲשִׂיָּה: טַחֲנַת קֶמַח, בֵּית בַּד לְתַעֲשִׂיַּת שֶׁמֶן, בֵּית תַּעֲשִׂיָּה שֶׁל תֵּבוֹת מֵעֲצֵי אֶקָלִפְּטוּס, „פוּרְנִיר". בַּמּוֹשָׁבָה כְּמָאתַיִם בִּנְיָנֵי אֶבֶן פְּרָטִיִּים, וּבִנְיָנִים צִבּוּרִיִּים: בֵּית־כְּנֶסֶת, בֵּית וַעַד, בֵּית־סֵפֶר, גַּן־יְלָדִים, בֵּית־מִרְקַחַת, בֵּית בַּד וּמַחְסָן מְשֻׁתָּף לִתְבוּאוֹת. בַּמּוֹשָׁבָה נִמְצָאִים: רוֹפֵא, רוֹקֵחַ חוֹבֵשׁ, מְיַלֶּדֶת, רוֹפֵא־שִׁנַּיִם, סָנִיטָר, בֵּית־חוֹלִים וְאָחוֹת. קַיָּם גַּם „מִשְׁפַּט שָׁלוֹם" הַמִּתְנַהֵל עַל יְדֵי שְׁנֵי חֲבֵרִים שׁוֹפְטִים וּמַזְכִּיר מְיֻחָד. בַּמּוֹשָׁבָה דֹּאַר וְטֶלֶפוֹן וּמִשְׁמָר קָבוּעַ שֶׁל שׁוֹטְרִים.

וּמִסָּבִיב לַהֲדָרָה—בְּנוֹתֶיהָ: גַּן־שְׁמוּאֵל, חֶפְצִי־בָהּ, נַחֲלִיאֵל, שְׁכֻנַּת עוֹבְדִים. וְהַמּוֹשָׁבָה הוֹלֶכֶת וּגְדֵלָה מִשָּׁנָה לְשָׁנָה, הוֹלֶכֶת וּמִתְרַחֶבֶת וּמִתְפַּשֶּׁטֶת לְכָל אַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ. הִיא צוֹפָה מֵעַל רָאשֵׁי גִּבְעוֹתֶיהָ לַמֶּרְחַקִּים וּמִן הַמֶּרְחַקִּים רוֹאָה אוֹתָהּ כָּל עָיִן.

וְכָל עַיִן מִתְבָּרֶכֶת בָּהּ:
זוֹ עֲבוֹדָה וְזֶה שְׂכָרָהּ!

רְשִׁימַת הַתְּמוּנוֹת הַבָּאוֹת בַּסֵּפֶר:

מַפַּת חֲדֵרָה.
הַחַן.
קְבוּצַת מְיַסְּדִים שֶׁל הַמּוֹשָׁבָה חֲדֵרָה.
יַעֲקֹב בֶּרְמַן ז"ל.
נַחְמָן שְׁלֹמֹה בּוּטְקוֹבְסְקִי ז"ל.
חַיִּים גּוֹלְדֶנְבֶּרְג ז"ל
מֶנְדְּל וִוילֶנְסְקִי ז"ל.
בָּרוּךְ שְׁמוּאֶלְזוֹן ז"ל.
יִשְׂרָאֵל פַּיְנְבֶּרְג.
יִצְחָק הֶענְקִין ז"ל.
י. ב. הִינְדִּין ז"ל.
מַרְאֵה חֲדֵרָה.
בֵּית הַוַּעַד בַּחֲדֵרָה.
הַיַּעַר בַּחֲדֵרָה.

ספרית ארץ־ישראל של הקרן הקימת לישראל

בהוצאת „אמנות"

חוברת טו

פרופ' הרמן שפירא

מאת

ל. יפה

הוצאת „אמנות" תל־אביב / תר"ץ

Copyright 1930, by the «Omonut» Company Limited, Tel-Aviv

סֻדַּר בַּמִּסְדָּרָה שֶׁל הוֹצָאַת „אָמָנוּת" תֵּל־אָבִיב
נִדְפַּס בִּדְפוּס „הַפּוֹעֵל הַצָּעִיר" תֵּל־אָבִיב

Printed in Eretz-Israel (Palestine)

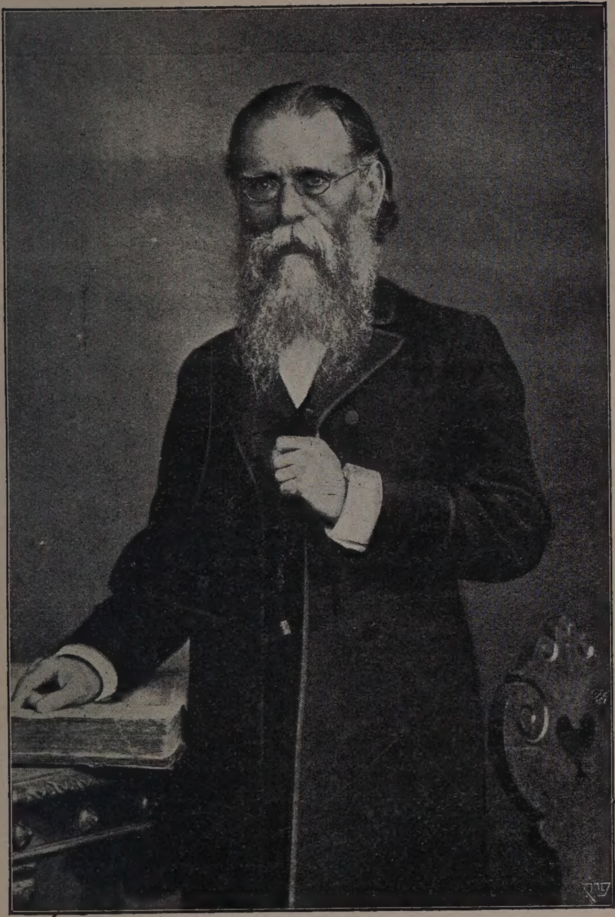

הַפְּרוֹפ׳ הֶרְמַן שַׁפִּירָא ז״ל.

* * *

לְנֹגַהּ שַׁחֲרָהּ שֶׁל הַצִּיוֹנוּת הַמְּדִינִית נִסְתַּמְּנוּ בְּזֹהַר מְיֻחָד דְּמֻיּוֹת מֻפְלָאוֹת אֲחָדוֹת, שֶׁצּוֹדְדוּ אֶת לֵב הָעָם בְּקֶסֶם חִנָּן וְיָפְיָן. אַחַת הַדְּמֻיּוֹת הָאֵלֶּה הוּא הַפְּרוֹפֶסוֹר הֶרְמַן שַׁפִּירָא ז״ל. יֶלֶד עָלוּי, רַב בַּעֲיָרָה קְטַנָּה, עוֹרֵךְ סִפְרֵי חֶשְׁבּוֹנוֹת בְּבֵית מִסְחָר, פְּרוֹפֶסוֹר בְּאַחַת הָאוּנִיבֶרְסִיטָאוֹת הַמְּיֻחָסוֹת שֶׁבְּאֵירוֹפָּה — הִנֵּה צֵרוּף־צִיּוּנִים מוּזָר וּמַתְמִיהַּ הַמְקַפֵּל תַּחְתָּיו נְתִיב חַיִּים כְּבַד־סֵבֶל וְרַב־כָּבוֹד. מִלְחֶמֶת הַחַיִּים הָאַכְזָרִיָּה לֹא צִנְּנָה אֶת לַהַט הַנְּשָׁמָה הַמְּסֹעֶרֶת בִּגְדוּדֵי עָמָל וָעֹנִי, לֹא הֵפִיגָה אֶת רַעֲנַנּוּתָהּ, אֶת הָאֱמוּנָה הַגְּדוֹלָה, אֶת כֹּחַ הַהַעְפָּלָה הָעַקְשָׁנִית. לֹא חִנָּם נִמְשְׁכוּ אַחֲרֵי הַפְּרוֹפֶסוֹר שַׁפִּירָא כָּל אֵלֶּה מִצְּעִירֵי יִשְׂרָאֵל, תַּלְמִידֵי הָאוּנִיבֶרְסִיטָה בְּהַיְדֶלְבֶּרְג, שֶׁהָיוּ בֵּין הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר נַעֲנוּ לְקוֹל בְּשׂוֹרַת הַתְּחִיָּה.

הַמַּאֲמָר „הַפְּרוֹפֶסוֹר הֶרְמַן שַׁפִּירָא" נִכְתַּב עַל יְדֵי מִי שֶׁהָיָה אֶחָד מֵאוֹתָהּ חֲבוּרַת הַצְּעִירִים שֶׁעָמְדוּ זְמַן רַב בִּמְחִיצָתוֹ שֶׁל הַפְּרוֹפֶסוֹר וְנֶאֱזְרוּ לְאוֹרוֹ. לֹא מֶחְקְרֵי אֹפִי וּמִדְרַשׁ פְּסִיכוֹלוֹגִי נְתוּנִים כָּאן לִפְנֵי הַקּוֹרֵא הַצָּעִיר, כִּי אִם פָּרָשַׁת חַיִּים כְּמוֹ שֶׁהֵם. הַפְּרוֹפֶסוֹר שַׁפִּירָא מְצֻיָּר כָּאן בְּעִקָּר בְּמִסְגֶּרֶת חַיָּיו הָאִינְטִימִיִּים, בְּחוּג בְּנֵי בֵיתוֹ וּבְחֶבְרַת יְדִידָיו הַצְּעִירִים הַמֻּשְׁפָּעִים מִמֶּנּוּ וְגַם מַשְׁפִּיעִים עָלָיו.

בְּיַחַד עִם זֶה נִתֶּנֶת בְּחוֹבֶרֶת זוֹ הָאוֹטוֹבִּיּוֹגְרַפְיָה שֶׁל הַפְּרוֹפֶסוֹר שַׁפִּירָא וּקְטָעִים מִמִּכְתָּבָיו וּמִמַּאֲמָרָיו. כָּל אֵלֶּה יֵשׁ בָּהֶם כְּדֵי לְשַׁוּוֹת לִפְנֵי הַקּוֹרֵא תְּמוּנָה בְּהִירָה שֶׁל הָאִישִׁיּוּת הַנִּפְלָאָה הַזּוֹ.

הַמַּאֲמָר „הַפְּרוֹפֶסוֹר הֶרְמַן שַׁפִּירָא" לָקוּחַ מִ„סֵפֶר הַקּוֹנְגְרֶס", יְרוּשָׁלַיִם — בַּעֲרִיכַת ל. יָפֶה, וְהַקְּטָעִים — מִן הַחוֹבֶרֶת „כְּתָבִים צִיּוֹנִיִּים", יְרוּשָׁלַיִם, בַּעֲרִיכַת ב. דִּינַבּוּרְג.

א

נִפְגַּשְׁנוּ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה עִם הַפְּרוֹפֶסוֹר שַׁפִּירָא בָּאָבִיב שְׁנַת 1897. הָיָה אָבִיב לֹא רַק בַּטֶּבַע כִּי אִם גַּם בְּחַיֵּינוּ וּבִתְנוּעַת הַתְּחִיָּה שֶׁל עַמֵּנוּ. הָיוּ אָז יָמִים שֶׁבָּאוּ אַחֲרֵי יְמֵי קִפָּאוֹן מְמֻשָּׁכִים בְּחַיֵּי הָעָם. הֵצִיצוּ קַרְנֵי הַתְּחִיָּה הָרִאשׁוֹנוֹת מִבַּעַד לַמָּסָךְ שֶׁכִּסָּה מִלְּפְנֵי עַמֵּנוּ אֶת אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ.

הַצְּעִירִים לֹא מָצְאוּ סִפּוּק נֶפֶשׁ בַּעֲבוֹדַת חִבַּת צִיּוֹן שֶׁלְּמַרְאִית עַיִן פָּרְחָה נִשְׁמָתָהּ, אַף כִּי גַּם לַעֲבוֹדָה פְּעוּטָה זוֹ הִכְנַסְנוּ אֶת כָּל הַשִּׁירָה וְהַיֹּפִי שֶׁל אֲבִיב חַיֵּינוּ, אֶת מְעוּף הִתְלַהֲבוּתֵנוּ. חִכִּינוּ לִקְרַאת חִלּוּף וְשִׁנּוּי. נַפְשֵׁנוּ עָרְגָה לִקְרִיאָה מְחַיָּה וּמְזַעְזְעָה כִּסְעָרַת־אָבִיב. בְּכָל עָצָב מֵעֲצָבֵינוּ, בְּכָל נִימָה בְּנַפְשֵׁנוּ בִּקַּשְׁנוּ אֶת הַנָּבִיא וְהַמַּנְהִיג.

וְהִגִּיעָה לָנוּ הַבְּשׂוֹרָה עַל סִפְרוֹ שֶׁל הֶרְצֵל. נוֹדַע לָנוּ כִּי הוּא „קָם מִשֻּׁלְחַן הַכְּתִיבָה שֶׁל חֲדַר עֲבוֹדָתוֹ, מֵחֶזְיוֹנוֹת־חֲלוֹמוֹתָיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו עַל גּוֹרַל הָעוֹלָם וְיָצָא אֶל עַמּוֹ הַסּוֹבֵל“. הוּא מָצָא בִּטּוּי לַחֲלוֹמוֹתֵינוּ הַחֲבוּיִים בְּעִמְקֵי לֵב הָעָם, הוּא, הַגֵּר, שֶׁבָּא אֵלֵינוּ מֵעוֹלָם רָחוֹק.

בְּצוּרָה כָּל כָּךְ פְּשׁוּטָה וּתְמִימָה וּמַרְהִיבָה אָמַר לָנוּ אֶת דְּבָרוֹ עַל מְדִינַת הַיְּהוּדִים. הוּא סִפֵּר לָנוּ עַל אֱמוּנָתֵנוּ „שֶׁעוֹד יָקוּמוּ מַכַּבִּים לָנוּ“. הוּא קָרָא לָנוּ „לִחְיוֹת כַּאֲנָשִׁים חָפְשִׁים בְּאַרְצֵנוּ וְלָמוּת בָּהּ כַּאֲנָשִׁים חָפְשִׁים“.

הִגִּיעוּ אֵלֵינוּ יְדִיעוֹת שֶׁהַסְּטוּדֶנְטִים הָעִבְרִים בְּאוֹסְטְרִיָּה, בְּנֵי „קָדִימָה" מִיסוֹדוֹ שֶׁל פֶּרֶץ סְמוֹלֶנְסְקִין, רְאוּבֵן בִּירֶר וַחֲבֵרָיו, נִקְבְּצוּ בְּלֵב מָלֵא אֵמוּן וְהִתְלַהֲבוּת מִסָּבִיב לַמַּנְהִיג הַצָּעִיר הַפֶּלְאִי. שָׁמַעְנוּ עַל הַפְּגִישָׁה הַנֶּהְדָּרָה שֶׁעָרְכוּ הֲמוֹנֵי הַיְּהוּדִים בְּבוּלְגַרְיָה לַמַּנְהִיג בַּעַל הָעֵינַיִם הַיָּפוֹת וְהָעֲצוּבוֹת בְּעָבְרוֹ בְּדֶרֶךְ סוֹפְיָה לְקוּשְׁטָא. מִסָּבִיב לִשְׁמוֹ כְּבָר הָלְכָה וְהִתְרַקְּמָה הָאַגָּדָה. לִבּוֹתֵינוּ נִלְקְחוּ שֶׁבִי. הֵם הָלְכוּ אַחֲרֵי הַקֶּסֶם וְהַיֹּפִי שֶׁל אִישִׁיּוּתוֹ, שֶׁהִרְגַּשְׁנוּהָ בְּכָל מִלָּה וּבְכָל מַעֲשֶׂה. בְּלִי צֵל שֶׁל סַפְקָנוּת נַעֲנֵינוּ לִקְרִיאָתוֹ שֶׁכְּבָר צִלְצְלָה בְּלִבֵּנוּ קֹדֶם וַאֲשֶׁר הוּא הֶאִירָהּ בְּהוֹד דְּבָרָיו וּמַעֲשָׂיו.

נַעֲשׂוּ הַהֲכָנוֹת לַקּוֹנְגְרֶס הָרִאשׁוֹן. נִרְגָּזִים וְנִדְהָמִים יָצְאוּ בְּמֶחָאָה פֻּמְבִּית נֶגֶד הַתְּנוּעָה הַצִּיּוֹנִית וְהַקּוֹנְגְרֶס רַבָּנֵי גֶּרְמַנְיָה וַאֲמֵרִיקָה, אֲשֶׁר הַשֵּׁם שֶׁנָּתַן לָהֶם הֶרְצְל „רַבָּנֵי הַמֶּחָאָה", הוּא שְׁמָם עַד הַיּוֹם הַזֶּה. נִפְחֲדָה הַיַּהֲדוּת הַמִּתְבּוֹלֶלֶת שֶׁל מַעֲרַב אֵירֹפָּה, וּבְשִׂנְאָה מְהוּלָה בְּפַחַד הִכְרִיזָה עַל הִתְנַגְּדוּתָהּ לְהֶרְצְל וּלְרַעְיוֹנוֹ. לְעֻמָּתָהּ הִתְעוֹרְרוּ בְּהִתְלַהֲבוּת עֲצוּמָה לִקְרִיאָתוֹ שֶׁל הֶרְצְל הֲמוֹנֵי עַמֵּנוּ בְּמִזְרַח אֵירֹפָּה וּבְכָל פִּנּוֹת הַגּוֹלָה. הֻכְרַז אָז עַל הוֹצָאַת הָעִתּוֹן „דִּי וֶלְט", יְצִירָתוֹ שֶׁל הֶרְצְל, „עִתּוֹן הַיְּהוּדִים" שֶׁתְּעוּדָתוֹ הָיְתָה „לַהֲפֹךְ אֶת שֵׁם הַכְּלִמָּה לְשֵׁם שֶׁל כָּבוֹד"—„הָעִתּוֹן שֶׁל הָעֲנִיִּים, הַחַלָּשִׁים וְהַצְּעִירִים, שֶׁל אֵלֶּה, שֶׁאַף אִם הֵם עַצְמָם אֵינָם בִּמְצוּקָה, מָצְאוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְעַמָּם", עִתּוֹן אֲשֶׁר „יַעֲבִיר אֶת הָעָם מִזְּמַנֵּנוּ לִזְמַנִּים יוֹתֵר טוֹבִים".

בַּיָּמִים הָהֵם בָּאנוּ לְהַיְדֶלְבֶּרְג. קְבוּצָתֵנוּ הַסְּטוּדֶנְטִית שָׁלְחָה מִכְתָּב לְהֶרְצְל. הִבַּעְנוּ לוֹ אֶת מְסִירוּתֵנוּ הַמְּלֵאָה

הִתְלַהֲבוּת וֶאֱמוּנָה, אֶת אַהֲבָתֵנוּ בְּלִי קֵץ לַמַּנְהִיג שֶׁעוֹד לֹא יְדַעְנוּהוּ וּכְבָר הֶאֱמַנּוּ לוֹ בְּכָל לִבֵּנוּ.

בְּחֶרְדַּת נֶפֶשׁ חִכִּינוּ לִתְשׁוּבָתוֹ.

הַחֲלוֹמוֹת הַמַּרְהִיבִים מִלְּאוּ אֶת נַפְשֵׁנוּ וּפָעֲמוּ בְּלִבֵּנוּ עַל מַסַּע הָאָבִיב בְּהַיְדֶלְבֶּרְג, שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ לְיֹפִי, שֶׁבְּכָל סְבַךְ וְחֹרֶשׁ, בְּכָל שְׁבִילֵי הֶהָרִים, עֲטוּיִים מַעֲטֵה יָרֹק וּבָהִיר, וּבֵין הֶחֳרָבוֹת הָרוֹמַנְטִיּוֹת שֶׁל הָאַרְמוֹן הָעַתִּיק וְעַל הַנֶּקֶר הַנּוֹצֵץ לְאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ וּלְקַרְנֵי הַיָּרֵחַ הִרְעִימוּ בְּלִי הֶרֶף צְלִילֵי הַשִּׁיר:

„הַיְדֶלְבֶּרְג, כְּלִילַת הַחֵן;
הַמְעֻטֶּרֶת הוֹד־קְדוּמִים,
עַל הַנֶּקֶר וְהָרֵהִין,
מִי תִּדְמֶה לָּךְ בֶּעָרִים".

בַּיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים לְבוֹאֵנוּ לְהַיְדֶלְבֶּרְג בִּקַּרְנוּ אֶת הַפְּרוֹפֶסוֹר שַׁפִּירָא. הֵבֵאנוּ אֵלָיו מִכְתַּב הַמְלָצָה מֵאֵת ר' משֶׁה לֵיב לִילֶנְבְּלוּם שֶׁחֲבֵרֵנוּ ק. לָקַח אִתּוֹ מֵאוֹדֵיסָה.

בְּחֶרְדַּת לֵב נִכְנַסְנוּ לַפְּרוֹפֵיסוֹר הַיָּשִׁישׁ שֶׁכְּבָר יְדַעְנוּהוּ בְּתוֹר מְלֻמָּד מְפֻרְסָם בָּעוֹלָם וְגַם בְּתוֹר סוֹפֵר עִבְרִי וְחוֹבֵב צִיּוֹן יָדוּעַ מִתְּחִלַּת שְׁנוֹת הַשְּׁמוֹנִים.

שַׁפִּירָא קִבְּלָנוּ בַּאֲדִיבוּת, אֲבָל הָיָה קַר וְיָבֵשׁ. פָּנָיו נִרְאוּ לָנוּ כִּנְזְעָמִים, כְּאִלּוּ רָצָה לְהַעֲמִידֵנוּ בְּמֶרְחָק יָדוּעַ מִמֶּנּוּ. רֹשֶׁם הַקְּרִירוּת עוֹד גָּדַל מִפְּנֵי זֶה, שֶׁהָיִינוּ מֻכְרָחִים לְדַבֵּר עִמּוֹ גֶּרְמָנִית.

בִּפְגִישָׁתֵנוּ הָרִאשׁוֹנָה הִתְחִיל שַׁפִּירָא לְדַבֵּר עַל הַצִּיּוֹנוּת הַחֲדָשָׁה. כְּרַבִּים מֵחוֹבְבֵי צִיּוֹן בַּזְּמַן הַהוּא הִתְנַגֵּד לְהֶרְצֶל

וּלְתָכְנִיתוֹ. הִפְחִידוּהוּ הַדְּרִישׁוֹת הַנּוֹעָזוֹת שֶׁל הֶרְצֵל. הַדְּבָרִים עַל מְדִינַת הַיְּהוּדִים יְכֹלִים לְפִי דַּעְתּוֹ רַק לִגְרֹם נֶזֶק לְרַעְיוֹן חִבַּת־צִיּוֹן, לַעֲבוֹדַת הַיִּשּׁוּב בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. הֵם יְכֹלִים לִגְרֹם גַּם לְפֵרוּד בְּחוּגֵי חוֹבְבֵי צִיּוֹן. יֵשׁ רַק דֶּרֶךְ אַחַת לְנִצְחוֹן הָרַעְיוֹן שֶׁל חִבַּת צִיּוֹן, וְהִיא: עֲבוֹדָה אִטִּית, מִתְנַהֶלֶת בְּהַדְרָגָה בְּלִי רַעַשׁ וּמִלִּים מְפוֹצְצוֹת. שַׁפִּירָא לֹא הֶאֱמִין גַּם בְּאֶפְשָׁרוּת שֶׁל קוֹנְגְרֶס צִיּוֹנִי וְהַצְלָחָתוֹ.

חֲבֵרֵנוּ ק. הָיָה הַיְחִידִי שֶׁדִּבֵּר וְעָנָה לַפְּרוֹפֶסוֹר, אֲנִי שָׁתַקְתִּי. כִּמְבֻיָּשׁ הָיִיתִי מִפְּנֵי הַטּוֹן הַשַּׁלִּיט וְהַמַּכְרִיעַ שֶׁל הַזָּקֵן וּמִפָּנָיו הַזּוֹעֲפִים. הִפְרִיעָה גַּם הַלָּשׁוֹן הַגֶּרְמָנִית. אֲבָל בְּעֹמֶק נַפְשִׁי הִתְנַגַּדְתִּי לְכָל מִלָּה שֶׁשָּׁמַעְתִּי מִפִּיו. אַחֲרֵי שָׁבוּעוֹת אֲחָדִים נוֹדַע לָנוּ שֶׁהַפְּרוֹפֶסוֹר נָסַע לְבִינְגֶן לְוְעִידַת צִיּוֹנֵי גֶּרְמַנְיָה, וְשָׁם יָצָא כְּמִתְנַגֵּד לְהֶרְצֵל וּלְהַצָּעוֹתָיו. פַּעַם בְּפַעַם הֶחְלַטְנוּ לְבַקֵּר אֶת שַׁפִּירָא. הוּא סִפֵּר לָנוּ עַל תַּעֲמוּלָתוֹ נֶגֶד שְׁאִיפוֹת הַצִּיּוֹנוּת הַחֲדָשָׁה וּדְרִישׁוֹתֶיהָ וְקָרָא לְפָנֵינוּ מִכְתָּבִים שֶׁכָּתַב לַעֲסְקָנִים שׁוֹנִים וּבָהֶם הִטִּיף לִמְתִינוּת וּזְהִירוּת. הוּא הִרְגִּישׁ כַּנִּרְאֶה עַל פִּי מַהֲלַךְ הָעִנְיָנִים, שֶׁבַּקּוֹנְגְרֶס הַבָּא יִהְיוּ הַצְּעִירִים הַכֹּחַ הַמַּכְרִיעַ, וְעַל כֵּן הִתְאַמֵּץ לְהוֹכִיחַ לָנוּ אֶת צִדְקַת הַשְׁקָפוֹתָיו וּלְהַשְׁפִּיעַ עָלֵינוּ בְּכֹחַ סַמְכוּת שֶׁל זָקֵן וּמְלֻמָּד.

שַׁבָּת אַחַת, זְמַן קָצָר לִפְנֵי הַקּוֹנְגְרֶס הִזְמִינָנוּ לְבֵיתוֹ, וְאָז הִתְוַכַּח אִתָּנוּ בְּעַקְשָׁנוּת וְדִבֵּר עַל לִבֵּנוּ לְהַסְכִּים עִמּוֹ.

בְּבֹקֶר יוֹם אֶחָד בָּא לִתְמְהוֹנֵנוּ לְפֶתַע פִּתְאֹם לְחַדְרוֹ הַצָּנוּעַ שֶׁל חֲבֵרֵנוּ ק. בְּ־Plöckstrasse שֶׁשָּׁם גָּרוּ אֲחָדִים

מֵאִתָּנוּ בְּבַיִת אֶחָד, כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ אֶת וִכּוּחוֹ. הִתְנַגְּדוּתֵנוּ לוֹ הֻבְּעָה מִיּוֹם לְיוֹם בְּצוּרָה אַמִּיצָה וַחֲזָקָה יוֹתֵר.

מִן הַלָּשׁוֹן הַגֶּרְמָנִית, שֶׁהֶחֱלִישָׁה אֶת כֹּחַ הִתְנַגְּדוּתֵנוּ, עָבַרְנוּ לַלָּשׁוֹן הָרוּסִית, שֶׁהָיְתָה שְׁגוּרָה בְּפִי שַׁפִּירָא וְאִשְׁתּוֹ.

שַׁפִּירָא הִרְגִּישׁ כִּי לַשָּׁוְא כָּל הִתְאַמְּצוּתוֹ, וּפְעָמִים נִדְמֶה הָיָה לָנוּ שֶׁהַשְׁפָּעַת מִתְנַגְּדָיו הַצְּעִירִים, הוֹלֶכֶת וַחֲזָקָה עָלָיו, שֶׁהוּא עַצְמוֹ מַתְחִיל לְפַקְפֵּק בְּהַשְׁקָפוֹתָיו. הִתְלַהֲבוּתֵנוּ וְכֹחַ אֱמוּנָתֵנוּ, שֶׁהֵבֵאנוּ מֵהֲמוֹנֵי הָעָם, מֵעִמְקֵי חַיָּיו, וְסַעֲרַת הַהִתְלַהֲבוּת שֶׁזִּעַזְעָה אֶת כָּל הָעָם הַיְּהוּדִי וְשֶׁהָלְכָה וְגָדְלָה מִיּוֹם לְיוֹם נָתְנוּ אוֹתוֹתָם אוֹתוֹת גַּם עָלָיו.

קִבַּלְנוּ מִכְתָּב מֵהֶרְצֵל. הוּא הִבִּיעַ לָנוּ אֶת תּוֹדָתוֹ, שָׁלַח לָנוּ אֶת בִּרְכָתוֹ וְהִזְמִינָנוּ לַקּוֹנְגְּרֶס. בְּיֶתֶר תֹּקֶף רָעֲדָה בְּלִבֵּנוּ בְּשׂוֹרַת הֶחָג הַקָּרוֹב. נִשְׁאֲרוּ רַק יָמִים מוּעָטִים עַד הַקּוֹנְגְּרֶס. בְּדֶרֶךְ הַיְדֶלְבֶּרְג עָבְרוּ צִירִים וְאוֹרְחִים אֲחָדִים שֶׁנָּסְעוּ לְבָזֶל. עָמְדוּ בְּעִירֵנוּ בְּדַרְכָּם רְאוּבֵן בְּרַיְנִין וְוי"ל בֶּרְגֶּר מִפִּינְסְק שֶׁהֵבִיא לָנוּ הֵד הַהִתְלַהֲבוּת שֶׁבֵּין הַהֲמוֹנִים בְּרוּסְיָה. עָבַר דֶּרֶךְ הַיְדֶלְבֶּרְג גַּם נָתָן בִּירְנְבּוֹים, אַחַד הַמַּנְהִיגִים הָרוּחָנִיִּים בַּתְּקוּפָה הַהִיא.

יָמִים אֲחָדִים לִפְנֵי הַקּוֹנְגְּרֶס יָצָאנוּ לְבָזֶל, הַנִּמְצֵאת מַהֲלַךְ שָׁעוֹת אֲחָדוֹת מֵהַיְדֶלְבֶּרְג. בַּתַּחֲנָה מָצָאנוּ אֶת הַפְּרוֹפֶסוֹר שַׁפִּירָא עִם אִשְׁתּוֹ. הִשְׁתַּמַּטְנוּ שֶׁלֹּא לִנְסֹעַ אִתָּם בְּקָרוֹן אֶחָד. לֹא רָצִינוּ לְהַמְשִׁיךְ אֶת הַוִּכּוּחִים לְלֹא תּוֹעֶלֶת וּלְצַעֵר אֶת הַזָּקֵן בַּדֶּרֶךְ לַקּוֹנְגְּרֶס. בְּיִחוּד הָיָה קָשֶׁה לָנוּ, לַמַּאֲמִינִים וְהַנִּלְהָבִים, לִשְׁמֹעַ אֶת סְפֵקוֹתָיו וּפִקְפּוּקָיו.

וּבַקּוֹנְגְרֶס נִצַּח שַׁפִּירָא כְּמוֹ רַבִּים מֵהַסַּפְקָנִים וְהַמִּתְנַגְּדִים הָאֲחֵרִים. כָּל אֵלֶּה שֶׁהִשְׁתַּתְּפוּ בַּקּוֹנְגְרֶס הִרְגִּישׁוּ מַה שֶּׁהִבִּיעַ זַנְגְּבִיל אַחֲרֵי הַיְשִׁיבָה הָרִאשׁוֹנָה: „רַק הִתְלַהֲבוּת כָּזוֹ יְכֹלָה לְעוֹרֵר עָם וְלַהֲקִימוֹ". שַׁפִּירָא נִתְלַקַּח כֻּלּוֹ בְּאֵשׁ נְעוּרִים. יָמִים אֲחָדִים לִפְנֵי הַקּוֹנְגְרֶס רוֹשֵׁם נ. סוֹקוֹלוֹב בְּיוֹמָנוֹ: „נִפְלָא הוּא זֶה הַפְּרוֹפֶסוֹר שַׁפִּירָא, אָדָם מְצֻיָּן וְכָל כָּךְ אוֹרִיגִינָלִי וְקוּרְיוֹזִי". אַחֲרֵי יָמִים אֲחָדִים רוֹשֵׁם סוֹקוֹלוֹב שׁוּב: „שַׁפִּירָא מוֹסִיף לַעֲשׂוֹת עָלַי רֹשֶׁם חָזָק מְאֹד. נִרְאֶה כְּזָקֵן — וְהוּא בַּעַל נֶפֶשׁ סוֹעֶרֶת".

בָּאֲסֵפָה הַקּוֹדֶמֶת שֶׁהָיְתָה לִפְנֵי הַקּוֹנְגְרֶס, נִבְחַר שַׁפִּירָא לַוַּעֲדָה שֶׁנִּמְסְרָה לָהּ עֲרִיכַת הַתָּכְנִית שֶׁל הַצִּיּוֹנוּת. בִּנְאוּמוֹ שֶׁנָּשָׂא מ. נוֹרְדוֹי בַּקּוֹנְגְרֶס, בְּהַצִּיעוֹ אֶת הַתָּכְנִית שֶׁעֻבְּדָה עַל יְדֵי הַוַּעֲדָה, הֵעִיר, שֶׁבַּעֲרִיכַת הַתָּכְנִית — הִיא הַתָּכְנִית שֶׁאָנוּ קוֹרְאִים עַכְשָׁו „הַתָּכְנִית הַבָּזִילָאִית" — הִשְׁתַּתֵּף גַּם הַפְּרוֹפֶסוֹר שַׁפִּירָא, שֶׁ„הֵבִיא אִתּוֹ, יַחַד עִם מֹחוֹ הַמָּתֵמָטִי הַצָּלוּל וְלִמּוּד־הַמִּשְׁמַעַת, גַּם לֵב מָלֵא אִידֵאָלִיּוּת יְהוּדִית נִשְׂגָּבָה".

שַׁפִּירָא מָצָא אֶת הָאֶפְשָׁרוּת לְסַפֵּר לְבָאֵי כֹּחַ הַיַּהֲדוּת עַל הָרַעְיוֹנוֹת שֶׁטִּפֵּחַ בְּלִבּוֹ שָׁנִים רַבּוֹת, עַל הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת לְעַם הָעִבְרִי וְעַל הָאוּנִיבֶרְסִיטָה הָעִבְרִית בִּירוּשָׁלַיִם.

וּבְאוֹתָם הַיָּמִים נִתְמַכֵּר כֻּלּוֹ לַתְּנוּעָה הַחֲדָשָׁה וּלְמַנְהִיגָהּ שֶׁהֶעֱרִיצָהוּ וַאֲהֵבָהוּ בְּכָל לִבּוֹ כְּאַהֲבַת אָב אֶת בְּנוֹ הַיָּחִיד, אֶת בֶּן סְגֻלָּתוֹ.

נִשְׁאַר בְּזִכְרוֹנִי רֹשֶׁם הַבַּנְקֶט, שֶׁנֶּעֱרַךְ בְּאֶחָד מֵעַרְבֵי הַקּוֹנְגְרֶס בְּאוּלָם „בּוֹרְנְפַנְטִי".

היושב־ראש הצעיר, חבר ה„קדימה“, שדפק בלי הרף בחרבו והתאמץ להכנים לנשף את הריטואל של „קומרסים“* לכל פרטיו ודקדוקיו, לא עלה בידו להשכין את האפי הקל והעליז של קומרס גרמני. רוח הנשף והנאומים נעשו עצובים. נורדוי הפכח והספקן, המכיר רק בממשלת השכל והזר לכל דבר רומנטי, לכל דבר אי־רציונלי, מספר את האגדה על רחל אמנו המבכה על בניה וממאנת להנחם כי איננו. הנואם גומר את נאומו בדברי הנביא: „כה אמר ה': מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה, כי יש שכר לפעלתך ושבו מארץ אויב. ויש תקוה לאחריתך ושבו בנים לגבולם.“

כל כך מוזרות ומרעידות את נפשנו עד היסוד היו המלים האלה בצאתן מפי האיש שהיה רחוק וזר לנו לפני ימים מועטים ושנעשה כל כך קרוב ויקר אחרי נאומו בישיבה הראשונה של הקונגרס, שבו באו לידי בטוי הכאב העצור והצער והזעם של דורות רבים.

קם הפרופסור שפירא. על מצחו הגבוה יורדות ורועדות שערות הכסף. פניו פני נזיר, כחושים ודלים, מוארים בזהר פנימי, העינים הגדולות והחולמות בוערות באש. הוא נואם ובוכה ודמעות בעיני כל המסבים. הוא מראה על הצעירים הממלאים את האולם וברגש סוער הוא אומר: ערירי אנכי, אין לי בנים, אך מי ילד לי את אלה? רב לי, אמותה הפעם!

ומואר כלו בזיו תקוה ונער שב שפירא אחרי הקונגרס לביתו.

---

* קומרס — נשף חגיגי.

וּמֵאָז —

אָנוּ הַצְּעִירִים מִתְקָרְבִים אֵלָיו, לוֹמְדִים לְאַהֲבוֹ, וּלְאַט לְאַט נִפְתַּחַת לְעֵינֵינוּ מְגִלַּת חַיָּיו הָעֲשִׁירִים בִּמְאֹרָעוֹת דְּרָמָתִיִּים חִיצוֹנִיִּים וּבְזַעֲזוּעִים נַפְשִׁיִּים פְּנִימִיִּים.

ב

הַפְּרוֹפֶסוֹר שַׁפִּירָא נוֹלַד בְּיוֹם 16 לְאוֹגוּסְט שְׁנַת 1840 בַּעֲיָרָה קְטַנָּה עַל יַד טוֹיְרוֹגֶן פֶּלֶךְ קוֹבְנָה. אָבִיו, אֲשֶׁר אֶת שְׁמוֹ הָיָה שַׁפִּירָא מַזְכִּיר בְּהַעֲרָצָה וְשֶׁהָיָה לְפִי דְבָרָיו אִישׁ דָּגוּל בְּשִׂכְלוֹ וּבְמוּסָרִיּוּתוֹ, רָצָה לִרְאוֹת אֶת בְּנוֹ רַב בְּיִשְׂרָאֵל. כְּבָר בְּיַלְדוּתוֹ הִצְטַיֵּן שַׁפִּירָא בְּכִשְׁרוֹנוֹת שֶׁאֵינָם מְצוּיִים. בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית לְחַיָּיו עָסַק בְּסֵפֶר „מוֹרֵה נְבוּכִים“. בִּהְיוֹתוֹ צָעִיר לְיָמִים הֻסְמַךְ לְרַב וּבִשְׁנַת עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע לְחַיָּיו הֻזְמַן לָשֶׁבֶת עַל כִּסֵּא הָרַבָּנוּת בַּעֲיָרָה קְטַנָּה בְּקוּרְלַנְדִּיָּה. רַק זְמַן קָצָר הָיָה שָׁם מוֹרֵה הוֹרָאָה וְרֹאשׁ יְשִׁיבָה. סֵפֶר עִבְרִי לְמָתֵמָטִיקָה, שֶׁבָּא בְּמִקְרֶה לְיָדָיו, שִׁנָּה אֶת כָּל מַהֲלַךְ רוּחוֹ וְנָתַן נְטִיָּה אַחֶרֶת לְמַחְשְׁבוֹתָיו וּלְשְׁאִיפוֹתָיו. הִשְׁפִּיעָה עָלָיו, כַּנִּרְאֶה, גַּם קִרְבַת עֲיָרָתוֹ לְגֶרְמַנְיָה וְהַיְחָסִים שֶׁהָיוּ לַאֲנָשֶׁיהָ עִם הַיּוֹשְׁבִים מֵעֵבֶר לַגְּבוּל. הַשְּׁאִיפָה לְמַדָּע וְהַנְּטִיָּה לְמָתֵמָטִיקָה שֶׁהִבְלִטָה בוֹ עוֹד בְּיַלְדוּתוֹ, דּוֹחֲפוֹת אוֹתוֹ בְּכֹחַ שֶׁאֵין לְהַכְרִיעוֹ לְמֶרְכְּזֵי הַמַּדָּע וְהַחָכְמָה. מַתְחִילִים חַיֵּי נְדוּדָיו. בִּשְׁנַת 1866 הִגִּיעַ שַׁפִּירָא לְוִילְנָא, מֶרְכַּז הַהַשְׂכָּלָה בַּיָּמִים הָהֵם. בִּקּוּרוֹ הָרִאשׁוֹן הָיָה אֵצֶל הַסּוֹפֵר א. י. פַּפִּירְנָא. בִּידֵי שַׁפִּירָא הָיָה מִכְתַּב־הַמְלָצָה מֵאַבְרָהָם מַפּוּ, עַל „הַמּוֹלִיךְ כְּתָב

זֶה הָרַב הֶחָרִיף וְהַבָּקִי ר׳ צְבִי שַׁפִּירָא, שֶׁזָּכָה לְשֵׁם בֵּין גְּדוֹלֵי הַדּוֹר שֶׁסְּמָכוּהוּ לְהוֹרָאָה״... „שֶׁיִּהְיֶה צְבִי תִּפְאֶרֶת לְעַמֵּנוּ״. הַמִּכְתָּב גּוֹמֵר בַּמִּלִּים „מָרוֹם אֶקְרָא קִצּוֹ״.

שַׁפִּירָא נִכְנַס לְבֵיתוֹ שֶׁל פַּפִּירְנָא „עָטוּף שְׁחוֹרִים כְּצוּרְבָא דְרַבָּנָן... כֻּלּוֹ רָטֹב מֵהַגֶּשֶׁם הַסּוֹחֵף בַּחוּץ וְכָל יְצוּרָיו רָעֲדוּ וּמֶבָּטֵי עֵינָיו הֵפִיקוּ עֶצֶב וְיֵאוּשׁ נוֹרָא״. דְּבָרָיו הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ: „בִּקַּשְׁתִּי לְהַשְׁקִיט אֶת רַעֲבוֹנִי, כִּי לֹא בָּא אֹכֶל לְפִי כָּל הַיּוֹם הַזֶּה״. לְשַׁפִּירָא הָיוּ כְּבָר אָז, לְפִי דִּבְרֵי פַּפִּירְנָא, פָּנִים כְּחוּשִׁים וַעֲיֵפִים שֶׁל יְדוּעַ חֹלִי. כַּנִּרְאֶה הִשְׁאִירוּ עִקְּבוֹתֵיהֶן שְׁנוֹת הַנְּדוּדִים וְהַחַיִּים בַּיְשִׁיבוֹת וּבְבָתֵּי הַכְּנֵסִיּוֹת, וְהַמִּלְחָמָה הַפְּנִימִית הַקָּשָׁה, שֶׁהֶחֱרִיבָה אֶת עוֹלַם נַפְשׁוֹ. שַׁפִּירָא מִתְאוֹנֵן בְּאָזְנֵי פַּפִּירְנָא עַל רְשָׁמָיו הָרִאשׁוֹנִים בְּוִילְנָה. אֵין לֶחֶם לֶאֱכֹל וְאֵין פְּרוּטָה לְשַׁלֵּם דְּמֵי לִינָה. לִבִּי מְשַׁכְּנִי לְבֵית־הַכְּנֶסֶת, אֲבָל לֹא רָצִיתִי לְהִכָּנֵס שָׁמָּה. פַּפִּירְנָא מְנַחֵם אֶת אוֹרְחוֹ: „זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל—אֵין הַתּוֹרָה מִתְקַיֶּמֶת אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ עָלֶיהָ. כֹּה עָשָׂה בֶּן מְנַחֵם* וַיְהִי״...

„לְגִבֵּן,״ קָרָא שַׁפִּירָא בִּצְחוֹק, „לְגִבֵּן מִפָּנָיו וּמֵאַחֲרָיו**״.

„וְלָרמבמ״ן!״ קָרָאתִי אַחֲרָיו בְּקוֹל אַדִּיר וְחָזָק.

„אֲבָל רַבִּים עָשׂוּ כְּבֶן מְנַחֵם וְלֹא עָלְתָה בְּיָדָם זוּלַת הַגַּבְנוּנִים.״

פַּפִּירְנָא הִזְמִין אֶת שַׁפִּירָא לָגוּר אֶצְלוֹ. רַק אַחֲרֵי הַפְצָרוֹת רַבּוֹת נַעֲנָה שַׁפִּירָא לְהַזְמָנָתוֹ. בְּחוּגֵי הַסּוֹפְרִים וְהַמַּשְׂכִּילִים

---

* ר׳ מֹשֶׁה מֶנְדֶּלְסוֹן.

** ר׳ מֹשֶׁה מֶנְדֶּלְסוֹן הָיָה גִּבֵּן מִגַּבּוֹ וּמִפָּנָיו.

בְּוִילְנָה הִכִּירוּ מִיָּד בְּכִשְׁרוֹנוֹ הַגָּדוֹל שֶׁל הָאוֹרֵחַ הַצָּעִיר. עַל חֲרִיפוּתוֹ וּפִלְפּוּלוֹ הַחַד קְרָאוּהוּ בְּשֵׁם הַמהרש״א, וְהַשֵּׁם הַזֶּה נִשְׁאַר לוֹ כָּל יְמֵי שִׁבְתּוֹ בְּוִילְנָה.

בֶּן 27 שָׁנָה מַתְחִיל הָרַב הַצָּעִיר לִלְמֹד אֶת הַלָּשׁוֹן הָרוּסִית וְאֶת הַלִּמּוּדִים הָאֱלֶמֶנְטָרִיִּים. קָשֶׁה לוֹ לִרְכֹּשׁ אֶת הַיְדִיעוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת בַּדִּקְדּוּק הָעִבְרִי וְהָרוּסִי, בְּדִבְרֵי הַיָּמִים וְהַגֵּאוֹגְרַפְיָה. כָּל דָּבָר הַדּוֹרֵשׁ שִׁנּוּן מֵכָנִי עוֹלֶה לוֹ בְּקשִׁי. הוּא תּוֹפֵס עַל נְקַלָּה רַק דְּבָרִים מֻפְשָׁטִים, הַדּוֹרְשִׁים עִיּוּן וַחֲרִיפוּת הַמַּחֲשָׁבָה.

עַל פִּי הַזְמָנָתוֹ שֶׁל רוֹזֶנְסוֹן, עָשִׁיר וּמַלְוֶה בְּרִבִּית, שֶׁהָגָה חֲלוֹם עַל יִסּוּד דָּת אוּנִיבֶרְסָלִית וְנֶחֱשַׁב לְמִסְיוֹנֵר, כָּתַב שַׁפִּירָא חִבּוּר עַל הַכִּתּוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּדֵּל לְהוֹכִיחַ בְּחִבּוּרוֹ, לְפִי דִבְרֵי שַׁפִּירְנָא, „אֶת מַעֲלַת הַפְּרוּשִׁים וְתוֹרָתָם וְיַסְמְנֵם בְּתוֹר אֲנָשִׁים מְדִינִיִּים, לְאֻמִּיִּים וּמְחוֹקְקִים, הַיּוֹדְעִים אֶת עַמָּם וְצָרְכֵי עַמָּם“.

רוֹזֶנְסוֹן הִצִּיעַ לוֹ 25 רֻבָּל בִּשְׂכַר עֲבוֹדָתוֹ. שַׁפִּירָא סֵרֵב לְקַבֵּל. לֹא לְשֵׁם הַשָּׂכָר כָּתַב אֶת הַסֵּפֶר, אֶלָּא „רַק כְּדֵי לְהוֹצִיא מִלִּבָּן שֶׁל הַצְּדוּקִים“... מִשּׁוּם „דַּע מַה שֶּׁתָּשִׁיב לְאֶפִּיקוֹרוֹס“. סוֹף סוֹף נֶעְתַּר וְלָקַח אֶת הַכֶּסֶף.

בִּשְׁנַת 1868 אַחֲרֵי תְּלָאוֹת וְנִסְיוֹנוֹת רַבִּים הִגִּיעַ שַׁפִּירָא לְבֶרְלִין. הוּא בָּא שָׁמָּה עַל פִּי עֲצָתוֹ שֶׁל הַמַּתֶּמָטִיקוֹן הַצָּעִיר לִיפְּקִין, בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׂרָאֵל סָלַנְטֶר.

שַׁפִּירָא סִפֵּר לִי הַרְבֵּה עַל תְּקוּפַת חַיָּיו הַהִיא בְּבֶרְלִין. גַּלְמוּד וְנִשְׁכָּח גָּר בָּעִיר הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת, בְּלִי יְדִיעַת הַלָּשׁוֹן, בְּלִי כָּל אֶמְצָעִים. לֹא הָיָה לוֹ לֶאֱכֹל כְּדֵי שְׂבִיעָה, וּלְעִתִּים קְרוֹבוֹת רָעֵב לַלֶּחֶם בְּמַשְׁמָעוֹ הַפָּשׁוּט שֶׁל הַמִּלָּה הַזֹּאת. פַּעַם אַחַת—

סִפֵּר לִי — עִנָּה אוֹתוֹ הָרָעָב כָּל כָּךְ, שֶׁגָּנַב פַּת לֶחֶם. בַּזְּמַן הָרִאשׁוֹן לֹא הָיָה לוֹ גַם מָקוֹם לָלוּן, לֹא תָּמִיד הֵעֵז לִשְׁכַּב עַל הַסַּפְסָל בְּ„טִירְגַרְטֶן“. לְעִתִּים קְרוֹבוֹת הָיָה קוֹפֵץ מִמִּשְׁכָּבוֹ מִפַּחַד הַשּׁוֹטֵר.

שַׁפִּירָא לֹא נָפַל בְּרוּחוֹ. בִּזְמַן קָצָר רָכַשׁ לוֹ יְדִיעַת הַלָּשׁוֹן הַגֶּרְמָנִית עַד כְּדֵי־כָּךְ שֶׁיָּכֹל לְהַרְוִיחַ מְעַט כֶּסֶף בְּמַתַּן שִׁעוּרִים. אַחֲרֵי זְמַן־מָה נִתְקַבֵּל לָאֲקָדֶמְיָה הַבֶּרְלִינִית לְתַעֲשִׂיָּה, אֲבָל תְּנָאֵי חַיָּיו הַקָּשִׁים וּבְרִיאוּתוֹ הָרוֹפֶפֶת הִכְרִיחוּהוּ לַעֲזֹב אֶת לִמּוּדָיו וְלָשׁוּב לְרוּסְיָה.

בְּאוֹדֵיסָה נָפַל לְמִשְׁכָּב וְכַעֲשָׂרָה חֳדָשִׁים שָׁכַב עַל עֶרֶשׂ דְּוַי בְּבֵית הַחוֹלִים. בְּצֵאתוֹ מִשָּׁם עָזַב עַל פִּי עֲצַת הָרוֹפְאִים אֶת לִמּוּדָיו וְקִבֵּל מִשְׂרָה בְּמִשְׂרָד. שָׁנִים אֲחָדוֹת עָסַק בְּעִנְיְנֵי מִסְחָר וּפְרַקְמַטְיָה. בְּכָל הַזְּמַן הַזֶּה הוּא חוֹשֵׂךְ מִמַּשְׂכֻּרְתּוֹ הַדַּלָּה לְשֵׁם הַמַּטָּרָה, שֶׁאַף לְרֶגַע לֹא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִמֶּנָּה וְשֶׁהֵאִירָה תָּמִיד אֶת דַּרְכּוֹ — לְהַמְשִׁיךְ אֶת לִמּוּדָיו. אַחֲרֵי זְמַן מַה הוּא שָׁב לִנְדוּדָיו. הוּא גָּר בְּוִיטֶבְּסְק, בְּקִיּוֹב וּבְזִ'יטוֹמִיר. בָּעִיר הָאַחֲרוֹנָה רָצָה לְהִכָּנֵס לַסֶּמִינַרְיוֹן לְרַבָּנִים, אֲבָל הַסֶּמִינַרְיוֹן נִסְגַּר בִּשְׁנַת 1870. בְּסוֹף שְׁנַת הַשִּׁבְעִים, בִּימֵי הַמִּלְחָמָה בֵּין רוּסְיָה וְתֻרְקִיָּה בָּא שַׁפִּירָא לְבוּקָרֶשְׁט יַחַד עִם אִשְׁתּוֹ, שֶׁבְּמֶשֶׁךְ עֶשְׂרִים שָׁנָה הָיְתָה לוֹ לְאֵשֶׁת־חָבֵר וְהִשְׁתַּתְּפָה בְּצַעֲרוֹ וּבְסִבְלוֹתָיו וּבְכָל יְצִירוֹתָיו. יַחַד אִתָּהּ הוּא נוֹסֵעַ עוֹד פַּעַם לְבֶרְלִין וּמִשָּׁם לְהַיְדֶלְבֶּרְג. אַחֲרֵי הַפְסָקָה בְּלִמּוּדָיו שֶׁנִּמְשְׁכָה שָׁנִים רַבּוֹת הוּא מֻכְרָח לְהַתְחִיל אֶת כָּל הַלִּמּוּדִים מֵרֵאשִׁיתָם. הַפְּרוֹפֶסוֹר בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה

בְּהַיְדֶלְבֶּרְג. הַמְלֻמָּד הַיָּדוּעַ וְכוֹתֵב דִּבְרֵי הַמַּתֵּמָטִיקָה, מוֹרִיס קַנְטוֹר, נוֹתֵן לוֹ שִׁעוּרִים בְּבֵיתוֹ. שַׁפִּירָא שׁוֹמֵעַ שִׁעוּרִים גַּם בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה. הוּא נִתְקַבֵּל בְּתוֹרַת חָבֵר לָאֲגֻדָּה הַמַּתֵּמָטִית בְּהַיְדֶלְבֶּרְג. אַחֲרֵי זְמַן קָצָר הוּא כְּבָר קוֹרֵא הַרְצָאָה בָּאֲגֻדָּה. בִּשְׁנַת 1880 מַדְפִּיס שַׁפִּירָא אֶת סִפְרוֹ הָרִאשׁוֹן בְּגֶרְמָנִית — תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל הַסֵּפֶר „מִשְׁנַת מִדּוֹת" עִם פֵּרוּשָׁיו וְהֶעָרוֹתָיו. בְּאוֹתָהּ שָׁנָה הוּא מְקַבֵּל אֶת הַתֹּאַר דָּקְטוֹר וְאַחֲרֵי שָׁנָה הוּא מִתְמַנֶּה לְפְּרִיבַטְדּוֹצֶנְט. בִּשְׁנַת 1887 נִבְחַר לִפְרוֹפֶסוֹר שֶׁלֹּא מִן הַמִּנְיָן לַמַּתֵּמָטִיקָה הָעֶלְיוֹנָה בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה הַהַיְדֶלְבֶּרְגִּית.

כַּמָּה מֶרֶץ בִּלְתִּי מָצוּי, אֵיזֶה כֹּחַ סַבְלָנוּת וְרָצוֹן כַּבִּיר יוֹצֵא מִגֶּדֶר הָרָגִיל דְּרוּשִׁים הָיוּ לִיהוּדֵי רוּסְיָה, שֶׁלֹּא בִּקֵּר גַּם בֵּית סֵפֶר בֵּינוֹנִי וְשֶׁלֹּא קִבֵּל שׁוּם חִנּוּךְ שִׁטָּתִי, כְּדֵי לַעֲבֹר בְּמֶשֶׁךְ שָׁנִים אֲחָדוֹת דֶּרֶךְ אֲרֻכָּה כָּזוֹ עַד כְּדֵי הִתְקַבֵּל בְּתוֹרַת פְּרוֹפֶסוֹר לְאַחַת הָאוּנִיבֶרְסִיטָאוֹת הַחֲשׁוּבוֹת וְהָעַתִּיקוֹת בְּיוֹתֵר בְּגֶרְמַנְיָה.

ג

בַּשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת לְשִׁבְתּוֹ בְּהַיְדֶלְבֶּרְג מַתְחִיל שַׁפִּירָא אֶת עֲבוֹדָתוֹ הַצִּיּוֹנִית הַפֻּבְּלִיצִיסְטִית וְהַצִּבּוּרִית. מֵרֵאשִׁית צְמִיחָתָהּ שֶׁל הַתְּנוּעָה הַצִּיּוֹנִית נִסְפַּח עָלֶיהָ שַׁפִּירָא. עוֹד בְּסוֹף שְׁנוֹת הַשִּׁבְעִים הָגָה אֶת רַעְיוֹן יִשּׁוּב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאָז כְּבָר חָלַם עַל יִסּוּד בֵּית סֵפֶר גָּבוֹהַּ עִבְרִי בִּירוּשָׁלָיִם. צוּרָה יוֹתֵר בְּרוּרָה מְקַבֵּל הָרַעְיוֹן הַזֶּה בְּמֹחוֹ בְּרֵאשִׁית שְׁנוֹת הַשְּׁמוֹנִים. בִּשְׁנַת 1882 מַקְדִּישׁ שַׁפִּירָא בְּ„הַמֵּלִיץ" שׁוּרָה שֶׁל מַאֲמָרִים

לְרַעְיוֹן חִבַּת צִיּוֹן וּלְרַעְיוֹן בֵּית מִדְרַשׁ תַּחְכְּמוֹנִי, שֶׁיִּהְיֶה לְ„מֶרְכָּז רוּחָנִי" לַמּוֹשָׁבוֹת הָעִבְרִיּוֹת, שֶׁהִתְחִילוּ לְהִוָּסֵד. בִּתְמִימוּת מַפְלִיאָה, מַתְּנַת יָהּ שֶׁנִּתְּנָה לְחוֹלְמִים וְאַנְשֵׁי רוּחַ, שֶׁאֵינָם רוֹאִים אֶת הַמִּכְשׁוֹלִים וְאֵינָם שָׂמִים לֵב לַמְּצִיאוּת, מְדַבֵּר שַׁפִּירָא עַל יִסּוּד אוּנִיבֶרְסִיטָה עִבְרִית בִּירוּשָׁלַיִם כְּעַל דָּבָר מַמָּשִׁי, שֶׁהַזְּמָן גְּרָמוֹ וְשֶׁאֶפְשָׁר לְהַגְשִׁימוֹ מִיָּד. וּבְאוֹתָם הַיָּמִים נַעֲשָׂה רַק נִסָּיוֹן לְהַנִּיחַ יְסוֹד לְמוֹשָׁבוֹת אֲחָדוֹת בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. כָּל הַמִּכְשׁוֹלִים כְּאֶפֶס בְּעֵינָיו. אַף שְׁאֵלַת הַלָּשׁוֹן אֵינָהּ קַיֶּמֶת בִּשְׁבִילוֹ, הוּא אֵינֶנּוּ שׁוֹאֵל מֵהֵיכָן יִמָּצְאוּ הַמּוֹרִים וְהַתַּלְמִידִים.

בְּיוֹם ו' אִיָּר תרמ"ב נִתְפַּרְסֵם בְּ„הַמֵּלִיץ" מִכְתָּבוֹ הָרִאשׁוֹן, הַמֻּקְדָּשׁ לְרַעְיוֹן הָאוּנִיבֶרְסִיטָה. בֵּין יֶתֶר דְּבָרָיו אָמַר הַפְּרוֹפֶסוֹר שַׁפִּירָא בְּמִכְתָּבוֹ זֶה: „אַחַת הַתְּעוּדוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הִיא לְיַסֵּד בְּמֶרְכַּז הַמּוֹשָׁבוֹת בֵּית מִדְרָשׁ תַּחְכְּמוֹנִי גָּדוֹל (לְפִי עֶרֶךְ), אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ תֵּצֵא תּוֹרָה, חָכְמָה וּמוּסָר לְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל". „הַבַּיִת הַזֶּה יִהְיֶה נֶחֱלָק לְדַעְתִּי לְמַחְלְקוֹת א) אֱלֹהִיּוֹת, ב) חָכְמוֹת עִיּוּנִיּוֹת, ג) חָכְמוֹת מַעֲשִׂיּוֹת." „תַּכְלִית בַּיִת כָּזֶה", מוֹסִיף שַׁפִּירָא, „כָּל כָּךְ גְּדוֹלָה וּקְדוֹשָׁה בְּעֵינַי עַד שֶׁלְּדַעְתִּי חוֹבָה הִיא לְהָעִיר עָלֶיהָ אֶת עֵינֵי אַחֵינוּ הַמְּבִינִים בָּעָם וְאֵינֶנִּי יָרֵא מִפְּנֵי הָאוֹמְרִים לִי, כִּי עוֹד לֹא הִגִּיעָה הַשָּׁעָה לְדַבֵּר בָּזֶה." בְּעֵינֵי שַׁפִּירָא הַצָּעָתוֹ הִיא כָּל כָּךְ מַמָּשִׁית וּקְרוֹבָה לְהִתְגַּשֵּׁם שֶׁהוּא מוֹדִיעַ עַל דְּבַר הַחְלָטָתוֹ: „אָנֹכִי מִצִּדִּי מְקַבֵּל עָלַי לְהוֹרוֹת בַּבַּיִת הַזֶּה, כַּאֲשֶׁר יִוָּסֵד, אֶת הַחָכְמָה וְהַיְדִיעוֹת אֲשֶׁר בָּהֶן הִשְׁלַמְתִּי וַאֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה מִימֵי הַקַּיִץ הַזֶּה בְּבֵית תַּחְכְּמוֹנִי בְּהַיְדֶלְבֶּרְג."

„יוֹדֵעַ אָנֹכִי," גּוֹמֵר שַׁפִּירָא אֶת דְּבָרָיו, „כִּי לֹא נָקֵל הַדָּבָר, אֲבָל שָׁוֶה הוּא לְדַעְתִּי לְהַקְדִּישׁ לְמַעֲנוֹ אֶת שְׁאֵרִית חַיֵּלֵנוּ."

אַחֲרֵי זְמַן מַה מְפַרְסֵם שַׁפִּירָא בְּ„הַמֵּלִיץ" אֶת מִכְתָּבוֹ הַשֵּׁנִי מִיּוֹם ח' תַּמּוּז תרמ"ב (13.25.1882) שֶׁבּוֹ הוּא מְטַפֵּל בִּשְׁאֵלוֹת, שֶׁגָּרְמוּ אָז לְהִתְעוֹרְרוּת בַּצִּבּוּר הַיְּהוּדִי. בְּמִכְתָּבוֹ זֶה כְּמוֹ גַּם בְּמַאֲמָרָיו הָאֲחֵרִים אָנוּ מוֹצְאִים דְּבָרִים, שֶׁעוֹד לֹא פָּגָה רַעֲנַנּוּתָם עַד הַיּוֹם וְשֶׁכְּדַאי לְהַשְׁמִיעָם גַּם בְּיָמֵינוּ אֵלֶּה. בֵּין יֶתֶר דְּבָרָיו כּוֹתֵב שַׁפִּירָא „אֵין בְּחֶפְצֵנוּ לְהוֹשִׁיב אֶת כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל אַפְסֵי אֶרֶץ בְּפַעַם אַחַת בְּאֶרֶץ אֲבוֹתֵינוּ. כְּשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי אֵינֶנִּי בּוֹכֶה וּמִצְטַעֵר הַרְבֵּה עַל אֵלֶּה אֲשֶׁר נִמְלְטוּ בִּימֵי רָעָה וְחֹשֶׁךְ אֶל אַרְצוֹת הַדְּרוֹר בַּאֲמֵרִיקָה וַיְּבַכְּרוּ אֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת עַל פְּנֵי אֶרֶץ אֲבוֹתֵינוּ, אֲשֶׁר לָהּ מִשְׁפַּט הַבְּכוֹרָה..." „מַה טּוֹב לָנוּ, שֶׁאֶבֶן הַפִּנָּה אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יוֹרִים לְיַסֵּד לָנוּ בַּיִת נֶאֱמָן בְּאֶרֶץ אֲבוֹתֵינוּ תִּהְיֶה מֵאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִבְחֲרוּ בְּאֶרֶץ הַבְּחִירָה לֹא מִפְּנֵי שֶׁהֵם נִלְחָצִים וְנִדְחָקִים לְכָךְ, אֲבָל מִתּוֹךְ בְּחִירָה חָפְשִׁית..." „אֲנָשִׁים כָּאֵלֶּה נְכוֹנִים יִהְיוּ לְהַקְרִיב אֶת קָרְבַּן רְכוּשָׁם וּמְאֹדָם, אֶת דֵּעוֹתֵיהֶם הַפְּרָטִיּוֹת וְאֶת אִי־סִדְרֵיהֶם אֲשֶׁר הֻרְגְּלוּ בָּמוֹ, עַל מִזְבַּח הַדָּבָר הַקָּדוֹשׁ, אֲשֶׁר אֵלָיו לְבַדּוֹ יִשְׂאוּ נַפְשָׁם." עוֹד הַפַּעַם בָּא שַׁפִּירָא לְדַבֵּר בְּמִכְתָּבוֹ זֶה עַל רַעְיוֹן הָאוּנִיבֶרְסִיטָה, עוֹד הַפַּעַם מְדַבֵּר הוּא עַל הִשְׁתַּתְּפוּתוֹ הַפְּרָטִית בְּתוֹרַת מוֹרֶה בְּבֵית הַסֵּפֶר הַגָּבוֹהַּ הַזֶּה. „נָכוֹן אָנֹכִי לְהִשְׁתַּלֵּם לְתַכְלִית זוֹ גַּם בְּמַדָּעִים אֲשֶׁר בָּמוֹ לֹא עָסַקְתִּי עַד כֹּה רַק עֵסֶק עֲרַאי,

כְּמוֹ מֶכָנִיקָה, כִּימְיָה וּפִיזִיקָה, אִם יַסְכִּימוּ אַחַי עַל יָדִי, כִּי הַדָּבָר נָקַל מְאֹד לְמַעֲנִי..." „שִׂימוּ לִבְּכֶם לַדָּבָר וְאַל תִּדְחוּנִי בְּקַשׁ, שֶׁעוֹד לֹא הִגִּיעָה הַשָּׁעָה לְדָבָר זֶה".

בְּמִכְתָּבוֹ מִיּוֹם 27 יוּלִי שְׁנַת 1882 עוֹנֶה שַׁפִּירָא עַל שְׁאֵלוֹת וְהֶעָרוֹת שֶׁל מְבַקְרָיו וְעָמַד גַּם עַל פְּרָטֵי תָּכְנִיתוֹ. „הַשָּׂפָה, שֶׁבָּהּ יִלַּמְּדוּ בַּבַּיִת הַזֶּה תִּהְיֶה לְדַעְתִּי בָּרִאשׁוֹנָה הַיּוֹתֵר מְסֻגָּלָה — וְזֶה הַשָּׂפָה הָאַשְׁכְּנַזִּית. אֲבָל נָחוּץ הַדָּבָר, כַּמּוּבָן, שֶׁבֵּין הָעִנְיָנִים, אֲשֶׁר יוֹרוּ בַּבַּיִת הַזֶּה תִּהְיֶינָה שְׂפַת רוּסִית וְצָרְפָתִית מִן הַחֲדָשׁוֹת וּשְׂפַת עַרְבִית בֵּין הַיְשָׁנוֹת, וַאֲנִי מַצִּיעַ שֶׁנִּשְׁתַּדֵּל בְּכָל כֹּחֵנוּ לְהַרְבּוֹת לִמּוּד שְׂפַת קָדְשֵׁנוּ בְּאֹפֶן, כִּי בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן תֵּעָשֶׂה שְׂפַת עִבְרִית גַּם לְשָׂפָה מְדֻבֶּרֶת."

„לְכָל אַחַת מִשָּׁלֹשׁ הַמַּחְלָקוֹת תִּהְיֶינָה מְכִינוֹת לַגְּבוֹהוֹת...

...עַל הַמּוֹרִים שֶׁל הַמְּכִינוֹת לְהַשְׁגִּיחַ עַל חִנּוּךְ בְּנֵי הַנְּעוּרִים בְּכָל הַמּוֹשָׁבוֹת סְבִיבָן."

„נָכוֹן לְדַעְתִּי לְיַסֵּד קוֹמִיטֶט מְיֻחָד לְהַעְתִּיק לִשְׂפַת עִבְרִית אוֹ לְחַבֵּר סִפְרֵי לִמּוּד בְּכָל עַנְפֵי הַמַּדָּעִים אֲשֶׁר יִלַּמְּדוּ שָׁם, וְאָנֹכִי נָכוֹן גַּם אֲנִי לָקַחַת חֵלֶק בָּעֲבוֹדָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת, כְּפִי אֲשֶׁר תָּשִׂימוּ עָלָי."

אֶת מִכְתָּבוֹ מִיּוֹם י"ג אֱלוּל תרמ"ב שַׁפִּירָא גּוֹמֵר בַּדְּבָרִים: „אַל תֶּחֱשׁוּ אַחַי וְאַל תִּתְּנוּ דֳּמִי לָכֶם, גַּלּוּ אֶת דַּעְתְּכֶם, עוּרוּ וְהִתְעוֹרְרוּ לַעֲסֹק בִּזְרִיזוּת וּזְהִירוּת בַּדָּבָר הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה, כִּי מִמֶּנּוּ תִּקְוָתֵנוּ לְהָחִישׁ אֶת גְּאֻלָּתֵנוּ וְאֶת פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ."

עַל הָאוּנִיבֶרְסִיטָה מְדַבֵּר שַׁפִּירָא גַּם בְּמַאֲמָרוֹ הַמְּצֻיָּן

„אתי טועים אֲנָחְנוּ"* שֶׁפִּרְסֵם בְּ„הַמֵּלִיץ"... יֵשׁ בַּמַּאֲמָר הַזֶּה דְּבָרִים מַפְתִּיעִים אִם נִזְכֹּר אֶת הַזְּמָן שֶׁבּוֹ נֶאֶמְרוּ: „אֶחָד מִן הַמְּקוֹרוֹת לְכָל צָרוֹתֵינוּ הוּא לְדַעְתִּי אָבְדַן רֶגֶשׁ הַחַיִּים וְרֶגֶשׁ הַכָּבוֹד הַלְּאֻמִּי אֲשֶׁר בְּקִרְבֵּנוּ..." „וְהַמָּקוֹר הַשֵּׁנִי לְצָרוֹתֵינוּ הוּא שֶׁבְּרֹב הַיָּמִים שָׁכַחְנוּ כָּל מִשְׁטָר וָסֵדֶר... עַד שֶׁהָיָה לָנוּ הָאִי־סְדָרִים לְסֵדֶר, הַבִּלְבּוּל וְהַבֶּהָלָה לְטֶבַע שֵׁנִי בְּכָל דְּבַר חַיֵּינוּ", שַׁפִּירָא רוֹאֶה אֶת הַמַּחֲלָה הַקָּשָׁה וּמוֹצֵא דִּבְרֵי נִחוּמִים לְעַמּוֹ.

„כָּל הָאוֹמֵר, שֶׁמַּחֲלָה מְמֻשָּׁכָה כְּמַחֲלָתֵנוּ אֵין לָהּ מָזוֹר וּתְרוּפָה, אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה. אַל תְּמַהֲרוּ לֵאמֹר נוֹאָשׁ וְאַל תְּאַבְּדוּ אֶת תִּקְוָתֵנוּ בְּיָדַיִם. וְכִי בִּשְׁבִיל שֶׁהַשְּׁאֵלָה קָשָׁה וּמְסֻבֶּכֶת כְּלוּם אֵין לָהּ פִּתְרוֹן לְגַמְרֵי..." „וְכִי בִּשְׁבִיל שֶׁאֵין אָנוּ יְכוֹלִים לִגְמֹר אֶת הַדָּבָר, בְּנֵי חוֹרִין אָנוּ לְהִבָּטֵל מִמֶּנּוּ? דַּיֵּנוּ, אַחַי, לְהָנִיחַ אֶבֶן פִּנָּה לְבִנְיַן בֵּית־יִשְׂרָאֵל וּבָנֵינוּ אַחֲרֵינוּ יִבְנוּהוּ מִמַּסָּד וְעַד הַטְּפָחוֹת וּבְנֵי בָנֵינוּ יַצִּיבוּ אֶת דְּלָתָיו."

שַׁפִּירָא בִּקֵּר בְּבֶרְלִין וְנִהֵל שָׁם מַשָּׂא וּמַתָּן עַל הַצָּעָתוֹ עִם חֲכָמִים וּמְלֻמָּדִים. „הַרְבֵּה מֵהֶם," כּוֹתֵב הוּא אַחַר כָּךְ בְּ„הַמֵּלִיץ", „מַסְכִּימִים עִמָּדִי בְּגוּף הַדָּבָר."

שַׁפִּירָא פּוֹנֶה שׁוּב בִּקְרִיאָה אֶל הַצִּבּוּר וּמוֹדִיעַ אֶת כְּתָבְתּוֹ בִּשְׁבִיל אֵלֶּה שֶׁיִּרְצוּ לִפְנוֹת אֵלָיו בְּעִנְיַן „יְצִירַת בֵּית סֵפֶר גָּבוֹהַּ".

מוּבָן מֵאֵלָיו שֶׁדִּבְרֵי שַׁפִּירָא הָיוּ אָז קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר. הָרַעְיוֹן שֶׁרַק אַחֲרֵי שְׁלֹשִׁים שָׁנָה הֵחֵל לִרְקֹם עָלָיו רִקְמַת בָּשָׂר וָדָם, לֹא בָּשַׁל אָז כַּנִּרְאֶה אֲפִילוּ עַד כְּדֵי לְהִתְבּוֹנֵן בּוֹ כָּרָאוּי וּלְהִתְוַכֵּחַ עָלָיו.

* עַיֵּן לְמַטָּה, עַמּוּד 55.

בְּרֵאשִׁית שְׁנַת הַשְּׁמוֹנִים יָסַד שַׁפִּירָא בְּהַיְדֶלְבֶּרְג אֲגֻדָּה לְאֻמִּית בְּשֵׁם „צִיּוֹן“. הָאֲגֻדָּה שָׂמָה לָהּ מַטָּרָה 1) לְהָפִיץ בֵּין הַיְהוּדִים לִמּוּד דִּבְרֵי יִשְׂרָאֵל, יְדִיעַת הַשָּׂפָה וְהַסִּפְרוּת הָעִבְרִית, 2) לְאַרְגֵּן אֶת הַיְהוּדִים בִּשְׁבִיל עֲבוֹדָה מְשֻׁתֶּפֶת לַהֲטָבַת מַצַּב הָעָם הַיְהוּדִי, 3) לְהַגְשִׁים אֶת רַעְיוֹן יִשּׁוּב אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. 4) לִבְרֹא מֶרְכָּז בִּשְׁבִיל כָּל הַשְּׁאִיפוֹת לְהִתְפַּתְּחוּת רוּחָנִית בַּמּוֹשָׁבוֹת הַיְהוּדִיּוֹת הָעוֹמְדוֹת לְהִוָּסֵד.

הַמַּטָּרָה שֶׁהֻבְּעָה בַּסְּעִיף הָאַחֲרוֹן צְרִיכָה לְהִתְגַּשֵּׁם עַל יְדֵי בֵּית סֵפֶר עִבְרִי גָּבוֹהַּ.

תַּקָּנוֹת הָאֲגֻדָּה קוֹבְעוֹת גַּם הָאֶמְצָעִים הַמּוֹלִיכִים לַמַּטָּרָה יֵשׁ בָּהֶן גַּם תָּכְנִית לִרְכִישַׁת קַרְקַע בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

בַּיָּמִים הָהֵם נוֹלַד בְּלִבּוֹ שֶׁל שַׁפִּירָא רַעְיוֹן יְסוּד קֶרֶן קַיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֱבִיאוֹ אַחַר כָּךְ בְּצוּרָה מְסֻיֶּמֶת וּמְעֻבָּדָה לִפְנֵי הַקּוֹנְגְרֶס הַצִּיּוֹנִי הָרִאשׁוֹן. לַאֲסֵפַת קַטּוֹבִיץ שׁוֹלֵחַ שַׁפִּירָא טֶלֶגְרַמָּה, שֶׁבָּהּ הוּא מַצִּיעַ יְסוּד קֶרֶן כָּזוֹ.

בַּשָּׁנִים הָאֵלֶּה נִמְצָא שַׁפִּירָא בַּחֲלִיפַת־מִכְתָּבִים מַתְמִידָה עִם עַסְקָנֵי תְּנוּעַת חִבַּת־צִיּוֹן, בְּיִחוּד עִם הַד״ר פִּינְסְקֶר, לִילֶנְבְּלוּם וַאֲחֵרִים.

רָאִיתִי אֵצֶל שַׁפִּירָא מִכְתָּב שֶׁל הד״ר פִּינְסְקֶר, שֶׁנִּכְתַּב גֶּרְמָנִית. פִּינְסְקֶר הִתְאוֹנֵן בְּמִכְתָּבוֹ עַל דִּלְדּוּל הָרַעְיוֹן שֶׁהִטִּיף לוֹ, עַל הַצּוּרָה הַדַּלָּה שֶׁקִּבְּלָה עֲבוֹדַת חוֹבְבֵי צִיּוֹן וְעַל שִׁוְיוֹן הַנֶּפֶשׁ לְרַעְיוֹן הַתְּחִיָּה. נִשְׁאֲרוּ בְּזִכְרוֹנִי מִלִּים אֲחָדוֹת מִמִּכְתָּבוֹ, שֶׁהָיוּ בְּקֵרוּב אֵלֶּה: „אַל יִפֹּל לִבֵּנוּ בְּכָל זֹאת. יוֹתֵר טוֹב לִנְפֹּל

בְּמִלְחָמָה קָשָׁה לְשֵׁם רַעְיוֹן נִשְׂגָּב מֵאֲשֶׁר לְנַצֵּחַ יַחַד עִם הַקֵּהִים וְהַדַּלִּים בְּרוּחָם שֶׁאֵינָם נִלְחָמִים לְשׁוּם דָּבָר."

הַכִּשְׁלוֹנוֹת וְהָאַכְזָבוֹת הַקָּשִׁים בְּחַיָּיו הַפְּרָטִיִּים הֶחֱלִישׁוּ אֶת מִרְצוֹ שֶׁל שַׁפִּירָא. הָאֲגֻדָּה שֶׁיִּסֵּד מִתְפּוֹרֶרֶת. חֲבֵרָיו הַצְּעִירִים מִתְרַחֲקִים מִדֵּעוֹתָיו, מִזְדַּקְּנִים בְּרוּחָם וְנִשְׁמָטִים אֶחָד אֶחָד. בְּלֵב נִדְכֶּה מַרְגִּישׁ שַׁפִּירָא עַד כַּמָּה הוּא בּוֹדֵד, עַד כַּמָּה הוּא תָּלוּשׁ מֵהֲמוֹנֵי הָעָם, מֵהַסְּבִיבָה הַקְּרוֹבָה וְהַיְקָרָה לוֹ.

שַׁפִּירָא מִתְרַחֵק לְגַמְרֵי מֵהָעֲבוֹדָה הַצִּבּוּרִית. הִגִּיעוּ לוֹ שָׁנִים שֶׁל בְּדִידוּת קָשָׁה. לוֹ וּלְאִשְׁתּוֹ זָרָה סְבִיבַת הַמִּתְבּוֹלְלִים וְהַמִּתְנַכְּרִים לְעַמָּם שֶׁמָּצְאוּ בְּהַיְדֶלְבֶּרְג, זָרָה לָהֶם גַּם סְבִיבַת הַפְּרוֹפֶסוֹרִים, חֲבֵרָיו שֶׁל שַׁפִּירָא. יֵשׁ בָּהּ הַרְבֵּה יְהוּדִים, אֲבָל אֲחָדִים מֵהֶם הֵמִירוּ אֶת דָּתָם, וַאֲחָדִים שֶׁעוֹד נִשְׁאֲרוּ בְּיַהֲדוּתָם — וּבָהֶם אִישׁ הַקָּרוֹב לְשַׁפִּירָא — מָסְרוּ אֶת בְּנֵיהֶם לִשְׁמָד.

בְּעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה מוּזָר, כַּמּוּבָן, הַחוֹלֵם הָרוֹמַנְטִי הַפֶּלְאִי שֶׁבָּא אֲלֵיהֶם מֵעוֹלָם רָחוֹק לָהֶם וּלְרוּחָם וְשֶׁבְּקִיּוּמוֹ בִּלְבַד הִזְכִּיר לָהֶם אֶת מוֹצָאָם וְאֶת בְּגִידָתָם הַלְּאֻמִּית.

עַל כָּל אֵלֶּה נוֹסְפוּ גַּם דְּאָגוֹת חָמְרִיּוֹת וּמַחְסוֹר. מְעַטִּים הֵם מְבַקְּרֵי שִׁעוּרָיו שֶׁל שַׁפִּירָא לְמַתֵּמָטִיקָה גְּבוֹהָה וְהַתַּשְׁלוּמִים בְּעַד הַשִּׁעוּרִים דַּלִּים מְאֹד. הָיוּ „זְמַנִּים" שֶׁשַּׁפִּירָא לֹא קָרָא אֶת שִׁעוּרָיו מֵחֹסֶר שׁוֹמְעִים.

כְּדֵי לִמְצֹא אֶת מִחְיָתוֹ לָמַד שַׁפִּירָא מְלֶאכֶת שָׁעָן. בַּחֲדַר הָאֹכֶל שֶׁלּוֹ עָמַד שְׁעוֹן־קִיר שֶׁהוּא כּוֹנֵן אוֹתוֹ בְּיָדָיו. שַׁפִּירָא בִּקֵּשׁ גַּם אֶמְצָעִים אֲחֵרִים לְהַרְבּוֹת אֶת פַּרְנָסָתוֹ.

בַּשָּׁנִים הָרִאשׁוֹנוֹת לַעֲבוֹדָתוֹ בְּתוֹר פְּרוֹפֶסוֹר הִתְחִיל שַׁפִּירָא

לַחֲשׁב עַל הַשִּׁיבָה לְרוּסְיָה כְּדֵי לְבַקֵּשׁ שָׁם מִשְׂרָה בְּבַנְק אוֹ בְּמִשְׂרָד כָּל שֶׁהוּא.

בִּימֵי עָנְיוֹ וּמַחְסוֹרוֹ הוּא מוֹצֵא נֶחָמָה בַּחֲלוֹמוֹ עַל אוּנִיבֶרְ־סִיטָה עִבְרִית בִּירוּשָׁלַיִם וּבַעֲבוֹדָתוֹ הַמַּדָּעִית, אֲבָל גַּם הַמַּדָּע אֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ סִפּוּק נֶפֶשׁ גָּמוּר. יֵשׁ רְגָעִים וְנִדְמֶה לוֹ, שֶׁטָּעָה בְּדַרְכּוֹ שֶׁבָּחַר לוֹ, שֶׁהוּא לֹא הָיָה צָרִיךְ לַעֲזֹב אֶת תַּלְמוּדוֹ וְאֶת כִּסֵּא הָרַבָּנוּת וְלִפְרשׁ מִסְּבִיבָתוֹ וְלִתְעוֹת בְּעוֹלָמוֹת זָרִים.

בְּאֶחָד מִמִּכְתָּבָיו לִרְאוּבֵן בְּרַיְנִין מִיּוֹם 12 לְדֶצֶמְבֶּר 1892 הוּא כּוֹתֵב בֵּין יֶתֶר דְּבָרָיו: „גַּם דַּרְכִּי לֹא סוּגָה בְּשׁוֹשַׁנִּים. מִתְחָרֵט אָנֹכִי עַל שֶׁבָּחַרְתִּי לִהְיוֹת בְּעָנְיִי פְּרוֹפֶסוֹר וְלֹא אָחַזְתִּי בְּאֵיזוֹ אֻמָּנוּת לְפַרְנָסָתִי וּלְמִחְיָתִי... וּמִלְּבַד זֶה הִנְנִי נִרְדָּף וְנַעֲנֶה..."

חַיֵּי נְדוּדִים קָשִׁים, חֹסֶר הַשְׂכָּלָה שִׁטָּתִית בְּשַׁחֲרוּתוֹ, דִּכְדּוּךְ נֶפֶשׁ בַּתְּקוּפָה הַהַיְדֶלְבֶּרְגִית — כָּל אֵלֶּה הִשְׁפִּיעוּ עַל כָּל חַיָּיו וְהִטְבִּיעוּ אֶת חוֹתָמָם גַּם עַל עֲבוֹדָתוֹ הַמַּדָּעִית.

עֲבוֹדוֹתָיו הַמַּדָּעִיּוֹת מִצְטַיְּנוֹת, לְפִי דִּבְרֵי הַמֻּמְחִים, בִּמְקוֹרִיּוּתָן. רַבּוֹת מֵהֶן, שֶׁלֹּא נִגְמְרוּ, מַפְתִּיעוֹת בַּחֲשִׁיבוּת הַפְּרוֹבְּלֶמוֹת שֶׁעָמַד עֲלֵיהֶן שַׁפִּירָא וּבְנִסְיוֹנוֹתָיו הַגְּאוֹנִיִּים לְפִתְרָן. אֲבָל שַׁפִּירָא אֵינֶנּוּ מַשְׁלִים שׁוּם עֲבוֹדָה מַדָּעִית, לַמְרוֹת כָּל שְׁקִידָתוֹ וְכֹחַ־עֲבוֹדָתוֹ.

עַל הַטְּרָגֶדְיָה הַזֹּאת מְסַפֵּר הַמַּתֶּמָטִיקוֹן וְכוֹתֵב דִּבְרֵי יְמֵי הַמַּתֶּמָטִיקָה מוֹרִיס קַנְטוֹר, שֶׁהָיָה זְמַן יָדוּעַ מוֹרוֹ שֶׁל שַׁפִּירָא, בְּמִכְתָּבוֹ לִרְאוּבֵן בְּרַיְנִין עַל חַיָּיו שֶׁל שַׁפִּירָא. קַנְטוֹר אוֹמֵר בֵּין יֶתֶר דְּבָרָיו: „בִּשְׁקִידָה נִמְרָצָה וּבַעֲבוֹדָה בִּלְתִּי נִפְסֶקֶת

כָּתַב, לְפִי דְבָרָיו אֵלַי, אַלְפֵי עַמּוּדִים בְּמִקְצוֹעוֹת הַמַּתֶּמָטִיקָה הַגְּבוֹהָה. אֲבָל, לְדַאֲבוֹן לְבָבִי, אֵין עֲבוֹדָתוֹ הַמַּדָּעִית בִּשְׁלֵמָה וּגְמוּרָה וְאֵינֶנָּה שָׁוָה לְהִתְפַּרְסֵם בִּדְפוּס. רֵעָיו הָיוּ מַפְצִירִים בּוֹ, גַּם מוֹכִיחִים אוֹתוֹ עַל פָּנָיו לְבַל יִשְׁאַף תָּמִיד לַ„הַכְלָלִיּוּת" הָרְחָבָה, כִּי אִם יִגְמֹר וְיַשְׁלִים אֶת הַפְּרָטִים וְיוֹצִיאֵם לְאַט לְאַט לָאוֹר, לְתוֹעֶלֶת עַצְמוֹ וּלְתוֹעֶלֶת הַחָכְמָה, אַךְ כָּל זֶה הָיָה לַשָּׁוְא. „כָּךְ הִנְנִי, וְאֵין אֲנִי יָכֹל לַעֲבֹד בְּאֹפֶן אַחֵר!" זֹאת הָיְתָה תְּשׁוּבָתוֹ הַתְּמִידִית עַל כָּל תּוֹכְחוֹת רֵעָיו. יָרֵא אָנֹכִי, כִּי בְּמוֹתוֹ מֵתָה עִמּוֹ גַּם עֲבוֹדָתוֹ הַמַּדָּעִית, אֲשֶׁר לְחֵלֶק מִמֶּנָּה יֵשׁ בְּוַדַּאי עֵרֶךְ גָּדוֹל. כְּפִי הַנִּרְאֶה, לֹא הָיָה יָכֹל בֶּאֱמֶת לַעֲבֹד בְּאֹפֶן אַחֵר. הַמָּנוֹחַ הָיָה בַּעַל דִּמְיוֹן חָזָק וּבַעַל מֶזֶג חָם. בְּמָקוֹם שֶׁאֲחֵרִים יָכְלוּ לְהִתְרַכֵּז בִּנְקֻדָּה יְדוּעָה שֶׁל עֲבוֹדָתָם הַמַּדָּעִית וַיִּסְתַּפְּקוּ לִמְצֹא חֲצִי־דֶרֶךְ חָדָשׁ, שָׁם נִפְתְּחָה לִפְנֵי הַמָּנוֹחַ צְפִיָּה לִצְדָדִים רַבִּים, וְלֹא לְעִתִּים רְחוֹקוֹת הָיְתָה הַנְּקֻדָּה הָרֵאשִׁית נֶעֱלֶמֶת וּמִתְחַמֶּקֶת מֵעֵינָיו עַל יְדֵי נְטִיָּתוֹ לְכָל הָעֲבָרִים..."

לֹא נִגְמְרוּ גַּם חִבּוּרָיו הָעִבְרִיִּים, שֶׁהִתְחִיל פְּעָמִים אֲחָדוֹת.

יוֹתֵר מֵעֶשֶׂר שָׁנִים חַי שַׁפִּירָא חַיִּים בּוֹדְדִים, עָזוּב וְנִשְׁכָּח. רְאוּבֵן בְּרַיְנִין פָּנָה אֵלָיו בְּיָנוּאַר 1894 בְּבַקָּשָׁה לְהִשְׁתַּתֵּף בְּיַרְחוֹנוֹ „מִמִּזְרָח וּמִמַּעֲרָב". בְּרַיְנִין הִבִּיעַ בְּמִכְתָּבוֹ אֵלָיו אֶת תְּמִהוֹנוֹ עַל שְׁתִיקָתוֹ... „גַּם אַתָּה אָח לְדֵעָה אֲשֶׁר קִוִּינוּ לִרְאוֹתְךָ בַּשּׁוּרָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַלּוֹחֲמִים בְּעַד קִיּוּם עַמֵּנוּ וַעֲתִידוֹתֵינוּ, אַתָּה אֲשֶׁר הָיִיתָ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הִטַּפְתָּ עַל הָרַעְיוֹן

לְיַסֵּד בֵּית מִדְרָשׁ לְמַדָּעִים בִּירוּשָׁלַיִם... גַּם אַתָּה כִּלִּיתָ אֶת נְבוּאָתְךָ בְּסִפְרוּתֵנוּ וַתֵּרֶד מִבָּמֳתָהּ וַתֵּאָלֵם דוּמִיָּה..."

שַׁפִּירָא עָנָה עַל זֶה: „יָדֹעַ תֵּדַע, כִּי לֹא שָׁנִיתִי, כְּרוּחִי אָז כֵּן רוּחִי עַתָּה וָכֵן, אֲקַוֶּה כִּי יִהְיֶה כָּל יְמֵי צְבָאִי. רוּחִי לְעַמִּי וְלִבִּי לִשְׂפָתוֹ וּלְחַיָּיו וְנַפְשִׁי קְשׁוּרָה בְּדַלּוּתוֹ וְשִׁפְלוּתוֹ הָאוֹכֶלֶת אֶת חֲצִי בְּשָׂרוֹ, וּבִגְאוֹנוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ מִלְּפָנִים בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ תִּקְוָתוֹ וְתוֹחַלְתּוֹ. אֶפֶס כִּי חָדַלְתִּי מִכְּתֹב וּמִקְרָא בְּאָזְנֵי אַחַי בִּרְאוֹתִי, כִּי מְעַטִּים הֵמָּה מְאֹד הַמְּבִינִים לְרוּחִי. וְגַם בָּלַל ה' אֶת שְׂפָתֵנוּ וְגַם חִלֵּק לִבֵּנוּ. לֹא יָבִין אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, כְּרֹב מַחֲלוֹתֵינוּ כֵּן רַבּוּ רוֹפְאֵינוּ אֱלִיל. מָוֶת בְּכַפָּם וְחַיִּים בִּלְשׁוֹנָם. וְגַם אֵלֶּה הַבּוֹחֲרִים בַּחַיִּים—חַיֵּי אִישׁ וְאִישׁ יַחְפֹּצוּ, אֲבָל לֹא חַיֵּי עַמֵּנוּ נָגְעוּ עַד לִבָּם."

„וְאָנֹכִי לֹא כֵן עִמָּדִי. אֶת יִשְׂרָאֵל אָהַבְתִּי וְחַיָּיו אֶדְרשׁ, וּמַה בֶּצַע כִּי נוֹשִׁיבֵהוּ עַל אֲדָמָה אַחֶרֶת, אוֹ כִּי נִתֵּן לְרַבִּים מָזוֹן וּמִחְיָה וְגַם כָּבוֹד תַּחַת קָלוֹן נַנְחִילֵהוּ, אִם כָּל חַיֵּי רוּחוֹ נִגְזֹל מִמֶּנּוּ..."

בְּ„מִזְרָח וּמַעֲרָב" הִדְפִּיס שַׁפִּירָא רַק שְׁנֵי פְּרָקִים מִשּׁוּרַת מַאֲמָרָיו „חֲכָמִים הִזָּהֲרוּ בְּדִבְרֵיכֶם". בַּמַּאֲמָרִים הָאֵלֶּה הִתְחִיל שַׁפִּירָא לְהַעֲבִיר תַּחַת שֵׁבֶט הַבִּקֹּרֶת הַשְׁעָרוֹת מַדָּעִיּוֹת שׁוֹנוֹת בְּיַחֲסָן אֶל הַיַּהֲדוּת.

ד

כָּכָה חַי שַׁפִּירָא עַד 1897.

קַרְנֵי תִּקְוָה וְחֶדְוָה פָּרְצוּ בַּאֲבִיב שָׁנָה זוֹ לְתוֹךְ חַיָּיו

הַגַּלְמוּדִים הָעֲצוּבִים וְהֵצִיפוּ אֶת כָּל נַפְשׁוֹ. עָיֵף וּמְעֻנֶּה, כָּפוּף וְחַלָּשׁ בְּגוּפוֹ, הוּא מִזְדַּקֵּף פִּתְאֹם כְּצֶמַח שֶׁתַּחַת אֶגְלֵי טַל בֹּקֶר, מַרְטִיב וּמְחַיֶּה. הוּא שָׁב בְּכָל מִרְצוֹ לָעֲבוֹדָה הַצִּבּוּרִית, נִכְנָס לַזְּרָמִים הַחֲדָשִׁים בְּחַיֵּי הָעָם.

בְּלִי סָפֵק הִשְׁפִּיעַ עַל שַׁפִּירָא בְּמִדָּה גְדוֹלָה גַּם הַקְּבוּצָה הַסְּטוּדֶנְטִית מֵרוּסְיָה, שֶׁבָּאָה אָז לְהַיְדֶלְבֶּרְג. בַּזְּמַן הָרִאשׁוֹן נִרְתַּע מִפְּנֵי הָרַעְיוֹן הֶחָדָשׁ וְהַמַּרְהִיב שֶׁל הֶרְצֵל. הוּא נִלְחַם בַּדֵּעוֹת הַחֲדָשׁוֹת, אֲבָל אַחֲרֵי שֶׁהִשְׁתַּתֵּף בַּקּוֹנְגְרֶס, אַחֲרֵי שֶׁהִכִּיר לָדַעַת אֶת הֶרְצֵל וַחֲבֵרָיו, הִתְמַכֵּר בְּהִתְלַהֲבוּת וּבְאֵשׁ נְעוּרִים לַתְּנוּעָה הַחֲדָשָׁה, אֲשֶׁר בִּיסוֹדָהּ הָיָה אוֹתוֹ הָרַעְיוֹן, שֶׁאֵלָיו שָׁאַף שַׁפִּירָא בְּמֶשֶׁךְ כָּל חַיָּיו.

בַּיְשִׁיבָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל הַקּוֹנְגְרֶס לִפְנֵי הַנְּעִילָה בְּיוֹם 31 לְאוֹגוּסְט זָכָה שַׁפִּירָא לְהַבִּיעַ לִפְנֵי הָאֲסֵפָה הַלְּאֻמִּית הַיְּהוּדִית, הָרִאשׁוֹנָה בְּמֶשֶׁךְ דּוֹרוֹת הַגָּלוּת, אֶת הָרַעְיוֹנוֹת שֶׁהָגָה לִבּוֹ שָׁנִים רַבּוֹת.

הוּא מַגִּישׁ לַקּוֹנְגְרֶס הַצָּעָה בִּכְתָב עַל יְסוֹד קֶרֶן קַיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל. בַּהַצָּעָה הַזֹּאת נֶאֱמַר בֵּין יֶתֶר הַדְּבָרִים: „נְתָאֵר לָנוּ: לוּ הִבְטִיחוּ אֲבוֹתֵינוּ בְּצֵאתָם לַגּוֹלָה סְכוּם קָטָן בְּיוֹתֵר לַיָּמִים הַבָּאִים, אָז הָיִינוּ יְכֹלִים לִרְכֹּשׁ לָנוּ הַיּוֹם שִׁטְחֵי קַרְקַע גְּדוֹלִים. מַה שֶּׁאֲבוֹתֵינוּ לֹא יָכְלוּ אוֹ שֶׁהִזְנִיחוּ, חַיָּבִים אָנוּ לַעֲשׂוֹת לָנוּ וְלִבְנֵינוּ“*.

בְּהַצָּעָתוֹ הוּא קוֹבֵעַ אֶת הָעִקָּרִים, שֶׁהֻנְּחוּ אַחַר כָּךְ בִּיסוֹדָהּ שֶׁל הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל.

---

* עַיֵּן לְמַטָּה, עַמּוּד 80.

בִּישִׁיבַת הַקּוֹנְגְרֶס שֶׁלִּפְנֵי הָאַחֲרוֹנָה דָּנוּ בְּהַצָּעָתוֹ שֶׁל שַׁפִּירָא. דָּוִידְסוֹן מַצִּיעַ בְּשֵׁם קְבוּצַת חַבְרֵי הַקּוֹנְגְרֶס לְיַסֵּד הִסְתַּדְּרוּת שֶׁתִּפְנֶה לָעָם הַיְּהוּדִי בִּקְרִיאָה לִיצֹר קֶרֶן קַיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל בְּסְכוּם שֶׁל 10 מִלְיוֹנִים פוּנְטִים.

הַפְּרוֹפֶסוֹר שַׁפִּירָא מְקַבֵּל רְשׁוּת הַדִּבּוּר בִּכְדֵי לְנַמֵּק אֶת הַצָּעָתוֹ. הוּא מַסְכִּים לְדִבְרֵי הַנּוֹאֲמִים הַקּוֹדְמִים, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְקַבֵּל בְּקוֹנְגְרֶס זֶה הַחְלָטוֹת קְבוּעוֹת בְּעִנְיְנֵי הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת הַלְּאֻמִּית, הַדָּבָר צָרִיךְ לְהִמָּסֵר לְוַעֲדָה מְיֻחֶדֶת. שַׁפִּירָא עוֹמֵד רַק עַל עִקְּרֵי הַצָּעָתוֹ. הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת צְרִיכָה לִהְיוֹת נוֹעֶדֶת רַק לְשֵׁם רְכִישַׁת קַרְקָעוֹת, וְאֵין רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְמַטָּרוֹת אֲחֵרוֹת. הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת צְרִיכָה לְהִשָּׁאֵר תָּמִיד בִּשְׁלֵמוּתָהּ. הָעִקָּרִים הָאֵלֶּה צְרִיכִים לִהְיוֹת מֻבְטָחִים בְּתַקָּנוֹת הַיְּסוֹדִיּוֹת שֶׁל הַקֶּרֶן.

הַקּוֹנְגְרֶס מְקַבֵּל אֶת הַצָּעַת דָּוִידְסוֹן וְגַם הַצָּעָתוֹ שֶׁל בּוֹדֶנְהַיְמֶר הַבָּאָה: „הָאֲסֵפָה מוֹצְאָה לְנָחוּץ בְּעִקָּר לְיַסֵּד קֶרֶן קַיֶּמֶת וּבַנְק יְהוּדִי וּמַצִּיעָה לְוַעַד הַפּוֹעֵל, הָעוֹמֵד לְהִבָּחֵר, לְהָכִין בִּשְׁבִיל הַקּוֹנְגְרֶס הַבָּא תָּכְנִית מְעֻבָּדָה כָּרָאוּי.“

הַחְלָטַת הַקּוֹנְגְרֶס הָיְתָה נִצָּחוֹן לְרַעְיוֹנוֹ שֶׁל שַׁפִּירָא.

בְּאוֹתָהּ הַיְשִׁיבָה, בִּשְׁעַת הַוִּכּוּחִים עַל שְׁאֵלוֹת הַתַּרְבּוּת, מַכְנִים שַׁפִּירָא אֶת הַצָּעָתוֹ עַל דְּבַר יְסוּד בֵּית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ בִּירוּשָׁלַיִם. בְּהִתְרַגְּשׁוּת עֲמֻקָּה וּבְהִתְלַהֲבוּת מְדַבֵּר שַׁפִּירָא עַל הָרַעְיוֹן, שֶׁלֹּא סָר מִלִּבּוֹ בְּמֶשֶׁךְ עֶשְׂרִים שָׁנִים הָאַחֲרוֹנוֹת שֶׁל חַיָּיו. הוּא מְפָרֵשׁ לִפְנֵי חַבְרֵי הַקּוֹנְגְרֶס אֶת הַתָּכְנִית שֶׁהִצִּיעַ בְּמַאֲמָרָיו בְּ„הַמֵּלִיץ“ בִּשְׁנַת 1882.

הַנּוֹאֵם יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא נִשְׁאַר זְמַן לְהִתְוַכֵּחַ עַל הַצָּעָתוֹ בַּיְשִׁיבָה

הַכְּלָלִית הוּא מַסְכִּים לִמְסֹר אֶת הַדָּבָר לְוַעֲדָה מְיֻחֶדֶת. אֲבָל הוּא חוֹשֵׁב בְּכָל זֹאת לְנָחוּץ לְבַסֵּס בִּדְבָרִים אֲחָדִים אֶת הַצָּעָתוֹ. הוּא עוֹנֶה עַל דִּבְרֵי מִתְנַגְּדָיו שֶׁשָּׁמַע אוֹמְרִים כִּי הַהַצָּעָה בָּאָה לִפְנֵי זְמַנָּהּ. יוֹתֵר מִכֹּל — אוֹמֵר שַׁפִּירָא בִּנְאוּמוֹ — מַרְגִּישִׁים אָנוּ בְּחֶסְרוֹן מֶרְכָּז וְתַרְבּוּת, וְעַל יְסוֹד מֶרְכָּז כָּזֶה בִּשְׁבִיל כָּל הַשְּׁאֵלוֹת הַתַּרְבּוּתִיּוֹת שֶׁל עַמֵּנוּ אָנוּ דָּנִים עַכְשָׁו. הַמַּטָּרָה כָּל כָּךְ גְּדוֹלָה וְרַבַּת־עֵרֶךְ, הִיא דוֹרֶשֶׁת עֲבוֹדוֹת־הֲכָנָה כָּל כָּךְ רַבּוֹת, שֶׁאֲנִי הִצַּעְתִּי אֶת הָרַעְיוֹן הַזֶּה עוֹד לִפְנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה, כַּאֲשֶׁר עוֹד לֹא הָיוּ הַמּוֹשָׁבוֹת, אַף כִּי יָדַעְתִּי שֶׁהַצָּעָה כָּזֹאת צְרִיכָה הָיְתָה לְהֵחָשֵׁב אָז לְדָבָר בִּלְתִּי מוּבָן וּמוּזָר. אֲבָל לְאַט לְאַט הִתְחִילוּ לְהָבִין אֶת עֶרֶךְ הַצָּעָתִי. וּבְמֶשֶׁךְ הַשָּׁנִים שָׁמַעְתִּי מִצְּדָדִים שׁוֹנִים וְקָרָאתִי עַל הַהַצָּעָה הַזֹּאת. מַתְחִילִים לְהָבִין עַד כַּמָּה חָשׁוּב הַדָּבָר.

שַׁפִּירָא מַצִּיעַ לְהַתְחִיל מִיָּד בַּעֲבוֹדַת הֲכָנָה. יֵשׁ לִבְחֹר בְּוַעֲדָה מְיֻחֶדֶת לְעִבּוּד הַתָּכְנִית וְלִמְצֹא אֲנָשִׁים רְאוּיִם לַדָּבָר, שֶׁיִּתְעַסְּקוּ בְּחִבּוּר סִפְרֵי לִמּוּד, וְכוּ'.

שַׁפִּירָא גָּמַר אֶת נְאוּמוֹ בַּמִּלִּים: „מִי יִתֵּן וְתִתְקַיֵּם הַנְּבוּאָה ,כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר ה' מִירוּשָׁלָיִם'".

הַקּוֹנְגְּרֶס עָנָה עַל הַנְּאוּם בִּמְחִיאוֹת כַּפַּיִם סוֹעֲרוֹת וְלֹא נָגַע עוֹד בִּשְׁאֵלָה זוֹ. לֹא נִבְחֲרָה גַּם הַוַּעֲדָה שֶׁהִצִּיעַ שַׁפִּירָא. גַּם אָז, עֶשְׂרִים שָׁנָה אַחֲרֵי הִוָּלֵד הָרַעְיוֹן, עוֹד לֹא גָּמַל בִּשְׁבִיל וִכּוּחִים וְהַחְלָטָה שֶׁל הַקּוֹנְגְּרֶס. רַק 16 שָׁנָה אַחֲרֵי הַקּוֹנְגְּרֶס הָרִאשׁוֹן—בַּקּוֹנְגְּרֶס הָאַחַד־עָשָׂר—הֻחְלַט לָגֶשֶׁת לְהַגְשָׁמַת רַעְיוֹנוֹ שֶׁל שַׁפִּירָא.

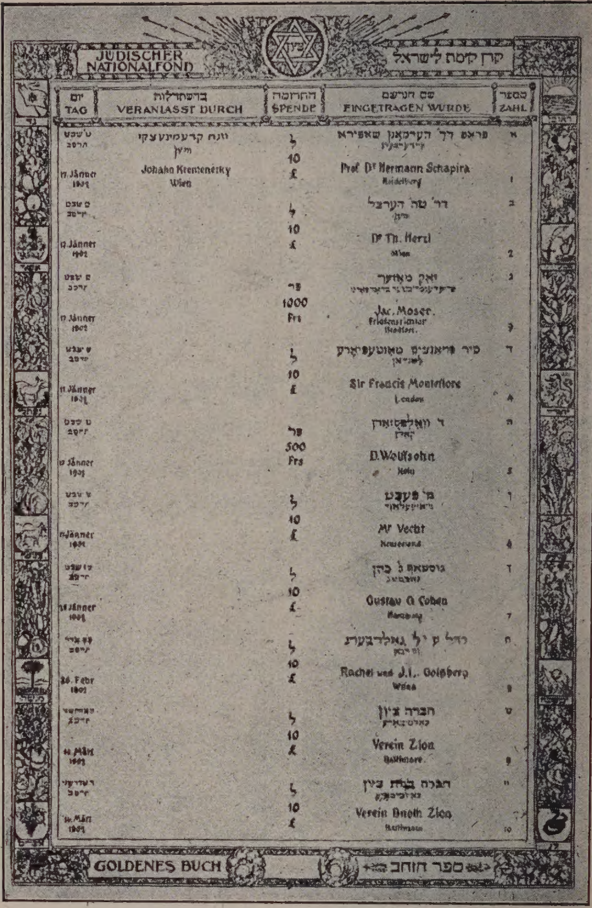

יום TAG	בהשתדלות VERANLASST DURCH	התרומה SPENDE	שם הנרשם EINGETRAGEN WURDE	מספר ZAHL
ט' שבט תרס״ב	יוהן קרעמענעצקי ווין	ל 10	פראפ דר' הערמאן שאפירא	א
17. Jänner 1902	Johann Kremenetzky Wien	10 £	Prof. Dr Hermann Schapira Heidelberg	1
ט' שבט תרס״ב		ל 10	דר' טה' הערצל ווין	ב
17. Jänner 1902		10 £	Dr Th. Herzl Wien	2
ט' שבט תרס״ב		פר 1000	יאק מאזער	ג
17. Jänner 1902		1000 Frs	Jac. Moser. Friedensrichter Bradford.	3
ט' שבט תרס״ב		ל 10	סיר פראנסיס מאנטעפיארע לאנדאן	ד
17. Jänner 1902		10 £	Sir Francis Montefiore London	4
ט' שבט תרס״ב		פר 500	ד' וואלפסזאהן קעלן	ה
17. Jänner 1902		500 Frs	D. Wolffsohn Köln	5
ט' שבט תרס״ב		ל 10	מ' פעכט	ו
17. Jänner 1902		10 £	Mr Vecht Newcastle	6
ט' שבט תרס״ב		ל 10	גוסטאף ג' כהן	ז
17. Jänner 1902		10 £	Gustav G. Cohen Hamburg	7
ט' אדר תרס״ב		ל 10	רחל ע' י"ל גאלדבערג	ח
26. Febr 1902		10 £	Rachel und J. L. Goldberg Wien	8
		ל 10	חברה ציון באלטימאר	ט
14. März 1902		10 £	Verein Zion Baltimore	9
		ל 10	חברה בנות ציון באלטימאר	י
14. März 1902		10 £	Verein Bnoth Zion Baltimore	10

הַרְשָׁמַת הַפְּרוֹפ' הֶרְמַן שַׁפִּירָא
עַל הַדַּף הָרִאשׁוֹן שֶׁל סֵפֶר הַזָּהָב לְקהק״ל, כֶּרֶךְ א׳.

ה

עֲיֵפִים וְנִדְהָמִים מִכֹּבֶד הָאשֶׁר שֶׁבָּא עָלֵינוּ. שַׁבְנוּ לְהַיְדֶלְ־בֶּרְג. נַפְשֵׁנוּ הָיְתָה צָרָה מֵהָכִיל בְּחֻבָּהּ אֵת כָּל הַהִתְלַהֲבוּת, אֵת כָּל שִׁפְעַת הָרְשָׁמִים שֶׁעָבְרוּ עָלֶיהָ. כִּבְנַפַיִם סְמוּיוֹת מִן הָעַיִן כְּאִלּוּ הֱרִימוּנוּ מֵעַל לָאֲדָמָה. עֵינֵינוּ, שֶׁלִּפְנֵיהֶן רִחֲפוּ חֶזְיוֹנוֹת הַקּוֹנְגְּרֶס, לֹא רָאוּ אֶת הַחַיִּים מִסְּבִיבֵנוּ.

בַּיָּמִים הָאֵלֶּה הִתְקָרַבְנוּ לְשַׁפִּירָא. נָמַס הַקֶּרַח שֶׁהִפְרִיד בֵּינֵינוּ. יְמֵי הַקּוֹנְגְּרֶס הַנִּפְלָאִים, הָעֲבוֹדָה הַמְשֻׁתֶּפֶת, חֲלוֹמוֹתֵינוּ וְתִקְווֹתֵינוּ — אִחֲדוּ אוֹתָנוּ.

אֲחָדִים מִקְּבוּצָתֵנוּ נָסְעוּ לִימֵי הַחֹפֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹלַדְתָּם, לֶעָרִים וְלָעֲיָרוֹת שֶׁל הַיַּהֲדוּת הַמִּזְרָחִית. שַׁפִּירָא מִתְקַנֵּא בָּנוּ. גַּם בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ עָלָה לִנְסֹעַ לְרוּסְיָה, שֶׁלֹּא הָיָה בָּהּ כְּעֶשְׂרִים שָׁנָה. הוּא רָצָה לַעֲבֹר עָרִים שׁוֹנוֹת וּלְהַטִּיף לַצִּיּוֹנוּת וּלְרַעְיוֹן הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת.

עַל פִּי בַּקָּשָׁתוֹ כָּתַבְתִּי לְי. ל. בֶּרְגֶר לְפִינְסְק עַל מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל הַפְּרוֹפֶסוֹר וּבִקַּשְׁתִּיו לְהַכְשִׁיר אֶת הַנְּסִיעָה. הַדָּבָר לֹא יָצָא אֶל הַפֹּעַל. הִפְרִיעוּ מַעֲצוֹרִים חִיצוֹנִיִּים. הֻכְרַחְנוּ לְהִתְחַשֵּׁב גַּם עִם בְּרִיאוּתוֹ הָרוֹפֶפֶת.

כְּחָדְשַׁיִם נִשְׁאַרְנוּ בְּעָרֵי מוֹלַדְתֵּנוּ. לְכָל מָקוֹם הֵבֵאנוּ אֶת בְּשׂוֹרַת הַפֶּלֶא שֶׁזָּכִינוּ לִהְיוֹת עֵדֵי רְאִיָּה לוֹ. סִפַּרְנוּ עַל הַפְּגִישָׁה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל קִבּוּץ הַגָּלֻיּוֹת, עַל מַנְהִיגֵנוּ שֶׁהוֹלִיךְ שְׁבִי אֶת נַפְשׁוֹתֵינוּ, עַל נְאוּמוֹ שֶׁל נוֹרְדוֹי.

שַׁבְנוּ לְהַיְדֶלְבֶּרְג וְהֵבֵאנוּ אִתָּנוּ אֶת הַנְּשִׁימָה הַחַיָּה שֶׁל חַיֵּי הָעָם. בְּהִתְעַנְיְנוּת עֲמֻקָּה וּבְסַעֲרַת־לֵב הֶאֱזִין שַׁפִּירָא

לְסִפּוּרֵינוּ עַל הִתְעוֹרְרוּת הָעָם, עַל יַחַס הֲהֲמוֹנִים הַיְהוּדִים לְהֶרְצֵל, שֶׁמִּסְּבִיבוֹ כְּבָר הִתְרַקְּמוּ אַגָּדוֹת אֵין מִסְפָּר, עַל גַּלֵּי הַתְּנוּעָה הַצִּיּוֹנִית הַהוֹלְכִים וּמִתְגַּבְּרִים.

שַׁפִּירָא בּוֹעֵר כֻּלּוֹ. הַשָּׁנָה הַזֹּאת — שְׁנַת חַיָּיו הָאַחֲרוֹנָה — נַעֲשְׂתָה לְיוֹתֵר יָפָה וּמְלֵאָה בְּחַיָּיו. חַיָּיו כְּאִלּוּ נֶחְלְקוּ לִשְׁתֵּי תְּקוּפוֹת — לִפְנֵי הַקּוֹנְגְרֶס וְאַחֲרָיו, וְהַתְּקוּפָה הָאַחֲרוֹנָה הָיְתָה בְּעֵינָיו שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל חֲמִשִּׁים וְשֵׁשׁ הַשָּׁנִים שֶׁקָּדְמוּ לָהּ.

שַׁפִּירָא הִתְמַכֵּר כֻּלּוֹ לַעֲבוֹדָה הַצִּיּוֹנִית. הוּא מַחֲלִיף מִכְתָּבִים עִם מַנְהִיגֵי הַתְּנוּעָה, מַבִּיעַ אֶת דַּעְתּוֹ עַל כָּל שְׁאֵלָה צִיּוֹנִית. הוּא מְבַקֵּר עָרִים אֲחֵרוֹת לְשֵׁם תַּעֲמוּלָה, בַּחֲנֻכָּה שְׁנַת 1897 בִּקֵּר שַׁפִּירָא אֶת פְרַנְקְפוּרְט עַל נְהַר מַיְן. אִשְׁתּוֹ וַאֲחָדִים מִידִידָיו הַצְּעִירִים נִלְווּ עָלָיו.

שַׁפִּירָא נָאַם בַּאֲסֵפָה רַבַּת עָם, נְאוּמוֹ הִלְהִיב אֶת קְהַל שׁוֹמְעָיו. הַיְהוּדִים הַמִּזְרָחִים שָׁמְעוּ אֶת הַדְּבָרִים שֶׁדָּלָה מִלִּבָּם. אֶת הַיְהוּדִים הַגֶּרְמָנִים, שֶׁשָּׁמְעוּ אֶת שֵׁמַע הַמַּתֶּמָטִיקוֹן הַמְפֻרְסָם, הִפְתִּיעַ הַיָּשִׁישׁ הַחַלָּשׁ וְחִוֵּר הַפָּנִים בְּאֵשׁ הָרֶגֶשׁ וְהִתְלַהֲבוּת הַנְּעוּרִים, בְּרֶטֶט הַדָּתִי שֶׁנִּשְׁמַע בְּכָל מַה שֶּׁדִּבֵּר. בְּיִחוּד הִשְׁפִּיעַ שַׁפִּירָא עַל הַחֲרֵדִים. אֶת מַחְשְׁבוֹתָיו, פִּתְגָּמָיו וְרַאֲיוֹתָיו שָׁאַב מִמַּעֲמַקֵּי חַיֵּי הָעָם, מֵאוֹצְרוֹת רוּחוֹ, מִסִּפּוּרָיו וְאַגָּדוֹתָיו. עִם מִתְנַגְּדָיו הָאֲדוּקִים נִלְחַם בְּנֶשֶׁק שֶׁיָּדַע לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ יוֹתֵר מִשֶּׁיָּדְעוּ הֵם.

אַחֲרֵי זְמַן מַה בִּקֵּר שַׁפִּירָא גַּם בְּבֶרְלִין וְנָאַם בַּאֲסֵפַת עָם צִיּוֹנִית.

אֲנַחְנוּ מִתְקָרְבִים אֵלָיו יוֹתֵר וְיוֹתֵר. בֵּיתוֹ נַעֲשָׂה לְמֶרְכָּז

קְבוּצָתֵנוּ הַסְּטוּדֶנְטִית. לַאֲחָדִים מֵאִתָּנוּ נַעֲשָׂה שַׁפִּירָא וְאִשְׁתּוֹ לַאֲנָשִׁים קְרוֹבִים, לִידִידִים נֶאֱמָנִים. כַּאֲשֶׁר גָּבַר הָעֶצֶב וְהֵעִיקָה הַבְּדִידוּת בַּנֵּכָר, הַרְחֵק מִמִּשְׁפְּחוֹתֵינוּ, מֵהַסְּבִיבָה הָרְגִילָה, הָיִינוּ הוֹלְכִים לְבֵיתוֹ שֶׁל שַׁפִּירָא. יָדַעְנוּ כִּי שָׁם נִמְצָא תָּמִיד סְבִיבַת מִשְׁפָּחָה וְנַחַם שֶׁל חִבָּה עֵרָה וִידִידוּתִית. שַׁפִּירָא הָיָה לָנוּ לְמוֹרֶה, וּלְיָדִיד. הוּא יָדַע לְהִתְמַסֵּר לָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אָהֵב.

זֶה הַזָּקֵן בַּעַל הַפָּנִים הַכְּחוּשִׁים וְהָאֲצִילִיִּים, עִם הַמֵּצַח הַגָּבוֹהַּ שֶׁל הוֹגֶה דֵעוֹת, עִם הָעֵינַיִם הַמְּאִירוֹת וְהַחוֹדְרוֹת צוֹדֵד אֶת לִבֵּנוּ. הַשְׁפָּעַת קֶסֶם הִשְׁפִּיעָה עָלֵינוּ רַעֲנַנּוּת נַפְשׁוֹ, שִׂיחָתוֹ הַחַיָּה — פְּעָמִים עֲצוּבָה, פְּעָמִים עַלִּיזָה. לְעִתִּים הָיָה הוּא הַיּוֹתֵר צָעִיר בַּחֲבוּרָתֵנוּ, אָהַבְנוּ בָּאִישׁ הַמַּדָּע הַמְּדַיֵּק הַזֶּה אֶת הָרוֹמַנְטִיּוּת וְהַסֶּנְטִימֶנְטָלִיּוּת, שֶׁנִּרְאוּ לִפְעָמִים מְגֻחָכִים בְּעֵינֵי אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא יָדְעוּ אֶת שַׁפִּירָא.

בְּיִחוּד הִפְלִיאָה אוֹתִי בַּמַּתֵּמָטִיקָן הַמְלֻמָּד זֶה שֶׁהָיָה רוֹשֵׁם תָּמִיד עַל גִּלְיוֹנוֹת אֲרֻכִּים שׁוּרוֹת אֵין סוֹף שֶׁל מִסְפָּרִים וְסִמָּנִים מוּזָרִים וּבִלְתִּי מוּבָנִים לִי, אַהֲבָתוֹ לִפְרָחִים, לַטֶּבַע. הַזָּקֵן הַבָּלֶה יָדַע לַעֲלֹז וּלְהִתְעַנֵּג. דָּבָר יָפֶה, צַעֲצוּעַ מְעַנְיֵן, הֲלָצָה מְצֻלְחָה עוֹרְרוּ עַל פָּנָיו הָעֲצוּבִים בַּת־שְׂחוֹק מְאֻשָּׁרָה שֶׁל יֶלֶד.

בְּסוֹף שְׁנַת 1897 יָסְדָה קְבוּצָתֵנוּ הַסְּטוּדֶנְטִית אֲגֻדָּה „שָׂפָה בְּרוּרָה". שַׁפִּירָא נִבְחַר לִנְשִׂיא הַכָּבוֹד. הִתְאַסַּפְנוּ כָּל שַׁבָּת אַחֲרֵי הַצָּהֳרַיִם בְּבֵיתוֹ. שַׁפִּירָא דִּבֵּר עִבְרִית בִּלְשׁוֹן מְלִיצִית וּמְסֻלְסֶלֶת. קָשֶׁה הָיָה לוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ כִּבְלָשׁוֹן מְדֻבֶּרֶת, וְהוּא שָׂמַח תָּמִיד כַּאֲשֶׁר הִצְלִיחַ לְהִתְגַּבֵּר עַל הַקְּשָׁיִים וְלַעֲלוֹת בַּדִּבּוּר הָעִבְרִי עַל חֲבֵרָיו הַצְּעִירִים. וְהַגְּבֶרֶת שַׁפִּירָא

הִיא בַּעֲלַת־הַבַּיִת שֶׁל אֲגֻדָּתֵנוּ. הִיא מִשְׁתַּתֶּפֶת בְּכָל הַיְשִׁיבוֹת אַף כִּי אֵינָהּ מְבִינָה אֶת שְׂפַת הַרְצָאוֹתֵינוּ וּוִכּוּחֵינוּ וְגַם אֶת שִׂיחַת הַחֻלִּין שֶׁלָּנוּ. הִיא מִתְכּוֹנֶנֶת לִלְמֹד אֶת הַלָּשׁוֹן וּמִתְאַמֶּצֶת לִקְלֹט בְּזִכְרוֹנָהּ מִלִּים בּוֹדְדוֹת.

לְהִמְנוֹן אֲגֻדָּתֵנוּ נַעֲשָׂה הַשִּׁיר שֶׁל הַסּוֹפֵר וְהַמּוֹרֶה בֶּן דָּוִד (י. ל. דָּוִידוֹבִיץ) שֶׁנִּקְטַף בְּלִי עִתּוֹ:

לָמָּה תֹאמַר: יַעֲקֹב סָבָא:\
בָּנַי עֲזָבוּנִי!\
מַה תִּתְאוֹנֵן: גֵּרִי בָּבָה,\
צְלָלִים יַקִּיפוּנִי?

פְּקַח עֵינֶיךָ\
וּרְאֵה בָּנֶיךָ\
שְׂבֵעִים שְׂמָחוֹת אֶת פָּנֶיךָ,\
בִּכְבוֹדְךָ יִתְיַמָּרוּ,\
שׁוֹמְרִים דָּתֶךָ,\
מְאוֹר תּוֹרָתֶךָ,\
וּבִשְׂפָתְךָ, הִיא שִׂיחָתְךָ,\
יָשִׁירוּ וִיזַמֵּרוּ.

אַחִים, הָבָה,\
לְיַעֲקֹב סָבָא\
שִׁיר חָדָשׁ נָשִׁירָה,\
וּשְׂפָתֵנוּ, הִיא אִמֵּנוּ,\
מִקִּבְרָהּ נָעִירָה.

לְחַיִּים, לְחַיִּים!\
עַד בִּלְתִּי שָׁמָיִם!\
לַשָּׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָיִם.

בְּרֶגֶשׁ עָמֹק שָׁר אִתָּנוּ שַׁפִּירָא אֶת הַשִּׁיר הַזֶּה.

וְעוֹד פַּעַם אָבִיב בְּהַיְדֶלְבֶּרְג, עִם קְסָמָיו הַמְשַׁכְּרִים. שַׁפִּירָא רוֹצֶה לְשַׁפֵּר בִּשְׁבִיל אֲחָדִים מֵאִתָּנוּ, שֶׁלֹּא נָסְעוּ לְבֵיתָם, אֶת חַג הַפֶּסַח הָרִאשׁוֹן שֶׁלָּנוּ בַּנֵּכָר, הַרְחֵק מִבֵּית הוֹרֵינוּ, וְהוּא מַזְמִינֵנוּ לַסֵּדֶר.

אֵצֶל כָּל אֶחָד מֵהָאוֹרְחִים מוּכָן עַל הַשֻּׁלְחָן צְרוֹר סִגָּלִיּוֹת. שַׁפִּירָא מְדַקְדֵּק בְּכָל הַדִּינִים וְהַמִּנְהָגִים. הוּא קוֹרֵא בְּקוֹל רָם וּבַנִּגּוּן הָרָגִיל אֶת הַהַגָּדָה. פְּעָמִים הוּא מַפְסִיק וּמַרְבֶּה לְסַפֵּר לָנוּ עַל יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּיָמִים קְדוּמִים וְעַל יְצִיאַת מִצְרַיִם שֶׁל זְמַנֵּנוּ. עַל פִּי בַּקָּשָׁתוֹ אֲנִי קוֹרֵא אֶת תַּרְגּוּמֵי הָרוּסִי לְשִׁירוֹ שֶׁל י. ל. גוֹרְדוֹן „בִּמְצוּלוֹת־יָם“.

אֲנִי מְבַקֵּר אֶת שַׁפִּירָא כָּל יוֹם וָיוֹם. נַעֲשָׂה לִי צֹרֶךְ נַפְשִׁי לְסַפֵּר לוֹ עַל חֲלוֹמוֹתַי וּמַחְשְׁבוֹתַי וְלִקְרֹא לְפָנָיו כָּל מַה שֶּׁכָּתַבְתִּי וְשַׁרְתִּי.

כָּל עֶרֶב וָעֶרֶב אֲנִי מְמַהֵר לְבֵיתוֹ דֶּרֶךְ גֶּשֶׁר הַנֶּקַר, שֶׁמִּמֶּנּוּ מִתְגַּלֶּה מַרְאֶה נֶהְדָּר עַל הָאַרְמוֹן הָעַתִּיק, עַל הֶחֳרָבוֹת וְעַל הֶהָרִים הָעוֹטִים יֶרֶק רַעֲנָן וְשָׁקוּף וְהַמֻּזְהָבִים בְּקַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַשּׁוֹקַעַת.

אֲנִי עוֹבֵר דֶּרֶךְ גַּנֵּי הַשְּׁקֵדִים, לֹבֶן הֶחָלָב נִמְסָךְ בְּאֹדֶם הַוֶּרֶד. בְּיַרְכְּתֵי הָעִיר לְרַגְלֵי הַר קָטָן עוֹמֵד הַבַּיִת שֶׁבּוֹ גָּר שַׁפִּירָא. כִּמְעַט תָּמִיד הוּא יוֹשֵׁב עַל הַיָּצִיעַ הֶעָטוּף פְּרָחִים וְזַלְזַלֵּי עֲנָבִים, מִתְנַדְנֵד בְּכִסֵּא־נַדְנֵדָה, קוֹרֵא בְּסֵפֶר אוֹ רוֹשֵׁם אֶת צִיּוּנָיו וְסִמָּנָיו הַמְּלֵאִים מִסְתּוֹרִין.

בְּעֶרֶב הַיּוֹם אוֹ בִּנְשֹׁב הָרוּחַ אָנוּ נִכְנָסִים לְחַדְרוֹ הַמָּלֵא

סְפָרִים וּמַכְשִׁירִים כִּימִיִּים וּמַתֵּמָטִיִּים, אַחַד הַחֲדָרִים, שֶׁבּוֹ נִמְצְאָה הַסִּפְרִיָּה שֶׁל שַׁפִּירָא, דּוֹמֶה לְחַדְרוֹ שֶׁל פַּוּיְסְט.

שַׁפִּירָא עָסוּק בַּעֲבוֹדָה צִיּוֹנִית, אֲבָל הוּא אֵינֶנּוּ מַזְנִיחַ גַּם אֶת עֲבוֹדָתוֹ הַמַּדָּעִית. פַּעַם אַחַת, זְמַן קָצָר לִפְנֵי מוֹתוֹ, אָמַר לִי: „כַּאֲשֶׁר אֲנִי מִתְמַסֵּר לָרַעְיוֹן הַצִּיּוֹנִי, מוֹשֵׁךְ אוֹתִי הַמַּדָּע, וְכַאֲשֶׁר אֲנִי מַשְׁקִיעַ אֶת רֹאשִׁי וְרֻבִּי בַּמַּדָּע, אֵינֶנִּי יָכֹל לְהִשָּׁאֵר בְּעוֹלָמִי זְמַן רַב, לִבִּי נִמְשָׁךְ אַחֲרֵי הָרַעְיוֹן וְהָעֲבוֹדָה הַחַיָּה."

מַתְחִילוֹת הַהֲכָנוֹת לַקּוֹנְגְּרֶס הַשֵּׁנִי.

שַׁפִּירָא כּוֹתֵב מִכְתָּבִים וּמִתְוַכֵּחַ בַּשְּׁאֵלוֹת הָעוֹמְדוֹת עַל הַפֶּרֶק. בְּפֶבְּרוּאַר 1898 הִתְעוֹרְרָה הַשְּׁאֵלָה עַל דְּבַר מְקוֹם הַקּוֹנְגְּרֶס הַשֵּׁנִי. שַׁפִּירָא כּוֹתֵב לְהֶרְצֵל וּמוֹכִיחַ לוֹ, כִּי הַקּוֹנְגְּרֶס צָרִיךְ לְהִשָּׁאֵר בְּבָזֶל. בְּאוֹתוֹ הַמִּכְתָּב הוּא מַבִּיעַ אֶת דַּאֲגָתוֹ עַל מַאֲמָרוֹ שֶׁל הֶרְצֵל שֶׁנִּדְפַּס אָז בְּ„בֶּרְלִינֶר טָגֶבְּלַט". מֵהַמַּאֲמָר הַזֶּה, שֶׁבָּא בְּתוֹרַת תְּשׁוּבָה לַנּוֹסֵעַ הַיָּדוּעַ אֶדְוַרְד גְּלָזֶר, שֶׁיָּצָא נֶגֶד הַצִּיּוֹנוּת וְהִצִּיעַ הִתְיַשְּׁבוּת יְהוּדִית בַּאֲרַם נַהֲרַיִם, אֶפְשָׁר הָיָה לְהוֹצִיא מַסְקָנָה שֶׁהָרַעְיוֹן הַצִּיּוֹנִי אֵינוֹ קָשׁוּר, לְפִי דַּעַת הֶרְצֵל, קֶשֶׁר בִּלְתִּי נִפְרָד עִם אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

נִשְׁמְרָה בְּיָדֵי תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל הֶרְצֵל לְשַׁפִּירָא מִיּוֹם 18 פֶּבְּרוּאַר שְׁנַת 1898.

הֶרְצֵל עוֹנֶה לְשַׁפִּירָא עַל שְׁאֵלוֹתָיו וּסְפֵקוֹתָיו. הוּא כּוֹתֵב לוֹ: „כַּאֲשֶׁר תִּרְאֶה מִגִּלָּיוֹן ,דִּי וֶלְט' שֶׁל הַיּוֹם, יִתְאַסֵּף הַקּוֹנְגְּרֶס בְּבָזֶל בַּמָּקוֹם שֶׁשָּׁם מְצָאנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו בָּרִאשׁוֹנָה, וְיֵשׁ לְקַוּוֹת, גַּם לְעוֹלָם."

בְּנוֹגֵעַ לְמַאֲמָרוֹ בְּ„בֶּרְלִינֶר טַגֶּבְּלַט" כּוֹתֵב הֶרְצֵל בֵּין שְׁאָר דְּבָרָיו: „אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁאֵין לָנוּ מָקוֹם אַחֵר חוּץ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. בְּתוֹכֵנוּ אֵין מָקוֹם לִסְפֵקוֹת בְּנוֹגֵעַ לְצִיּוֹן."

אַהֲבָתוֹ שֶׁל שַׁפִּירָא לְהֶרְצֵל גָּדְלָה מִיּוֹם לְיוֹם. הוּא מִתְמַרְמֵר עַל הַמִּלְחָמָה שֶׁהִתְחִילָה נֶגֶד הֶרְצֵל וְשֶׁלֹּא נִרְתְּעָה גַּם מִפְּנֵי הִתְנַפְּלֻיּוֹת וַחֲשָׁדִים אִישִׁיִּים. שַׁפִּירָא הֵכִין בִּשְׁבִיל הַקּוֹנְגְרֶס הַשֵּׁנִי הַצָּעָה: „הוֹלְכֵי רָכִיל וּמוֹצִיאֵי דִּבָּה לֹא יָבוֹאוּ בְּסוֹד הַקּוֹנְגְרֶס."

בַּיָּמִים הָהֵם מָשַׁךְ אֶת לֵב הַחֲבוּרָה שֶׁלָּנוּ שְׁבוּעוֹנוֹ שֶׁל בֶּן־יְהוּדָה „הַצְּבִי" שֶׁיָּצָא בִּירוּשָׁלַיִם וְשִׁנָּה אָז אֶת שְׁמוֹ מִפְּנֵי הַבִּקֹּרֶת וְנִקְרָא „הַשְׁקָפָה". אֲנַחְנוּ בָּאִים בְּמִכְתָּבִים עִם בֶּן־יְהוּדָה וְהַגְּבֶרֶת חֶמְדָּה בֶּן־יְהוּדָה. בַּשְּׁבוּעוֹן מִשְׁתַּתְּפִים קְלוֹזְנֶר, הַמְבַקֵּר הַצָּעִיר סֶגַל שֶׁמֵּת בְּשַׁחֲרוּתוֹ, בּוֹ מַדְפִּיס אֶת שִׁירָיו הָרִאשׁוֹנִים שָׁאוּל צֶ'רְנִיחוֹבְסְקִי. עַל פִּי בַּקָּשָׁתֵנוּ כּוֹתֵב שַׁפִּירָא מַאֲמָר בִּשְׁבִיל „הַשְׁקָפָה" בְּשֵׁם „שָׁלוֹם". אֶת הַמַּאֲמָר כָּתַב לִפְנֵי הַפֶּסַח. הוּא הִתְרַגֵּשׁ בְּכָתְבוֹ וְעֵינָיו זָלְגוּ דְּמָעוֹת. „הֲיַרְגִּישׁוּ אֲחֵרִים עַד כַּמָּה נָתַתִּי אֶת לִבִּי וְנַפְשִׁי בַּמַּאֲמָרִים הָאֵלֶּה", כָּתַב שַׁפִּירָא, „הֲיָכֹלְתִּי לְהַבִּיעַ בָּהֶם אֶת כָּל אַהֲבָתִי וְגַעְגּוּעַי לָאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה. כָּל יָמַי קִוִּיתִי לִנְסֹעַ לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וְלַעֲשׂוֹת דָּבָר בְּעַד עַמִּי, זֶה הָיָה מִבְחַר הֶגְיוֹנַי וּמְשׂוֹשׂ חֶפְצִי בָּהּ, אַךְ מִי יוֹדֵעַ אִם תִּקְוָתִי תָּקוּם..."

הַמַּאֲמָר הַזֶּה מַתְחִיל בַּדְּבָרִים: „שָׁלוֹם לָךְ צִיּוֹן, שָׁלוֹם לָךְ יְרוּשָׁלַיִם, עִיר הַקֹּדֶשׁ, שָׁלוֹם לַיּוֹשְׁבִים לִפְנֵי ה' בְּבָתֵּי מִדְרְשׁוֹתַיִךְ, שָׁלוֹם לְשׁוֹפְכֵי דְּמָעוֹת וָלֵב עַל חָרְבוֹתַיִךְ, שָׁלוֹם

לִמְחַכֵּי בִּנְיַן הֲרִיסוֹתַיִךְ, שָׁלוֹם לִמְשַׁדְּדֵי אַדְמָתֵךְ, לַזּוֹרְעִים בְּדִמְעָה וְלַקּוֹצְרִים בְּרִנָּה. שָׁלוֹם לִמְכוֹנְנֵי מוֹשָׁב לְבָנַיִךְ, שָׁלוֹם לְחוֹרְשֵׁי נִירֵךְ..."

וְהַמַּאֲמָר חָתוּם: „אַבִּיר צִיּוֹן, הַמִּתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם, כִּי יְזַכֵּהוּ ה' לְלַמֵּד לְעַמּוֹ בְּבֵית מַדַּע הַתּוֹרָה, הַחָכְמָה וְהָעֲבוֹדָה אֲשֶׁר נִזְכֶּה לְכוֹנֵן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל."

תִּקְוָתוֹ לֹא קָמָה, הַמַּאֲמָר נִדְפַּס, אֲבָל שַׁפִּירָא כְּבָר לֹא רָאָהוּ בַּדְּפוּס.

שַׁפִּירָא מִתְכּוֹנֵן לִקְרַאת הַקּוֹנְגְרֶס הַשֵּׁנִי, אַף כִּי עוֹד נִשְׁאֲרוּ חֳדָשִׁים אֲחָדִים עַד הִוָּעֲדוֹ. פַּעַם מְצָאתִיו וְהוּא מוֹדֵד לְגוּפוֹ מְעִיל קַיִץ יָשָׁן הָפוּךְ וּמְחֻדָּשׁ.

הוּא עָמַד עַל הַיָּצִיעַ רָזֶה וְחִוֵּר וְשָׂמַח עַל הַבֶּגֶד הֶחָדָשׁ שֶׁבּוֹ הִתְכּוֹנֵן לִנְסֹעַ לַקּוֹנְגְרֶס.

אֲגֻדָּתֵנוּ מִתְכּוֹנֶנֶת לְסַדֵּר בְּיוֹם 11 לְמַאי בְּל"ג בָּעֹמֶר טִיּוּל בִּסְבִיבוֹת הַיְדֶלְבֶּרְג. לְשׁוֹן הַטִּיּוּל צְרִיכָה לִהְיוֹת רַק עִבְרִית. כְּבָר שָׁבוּעַ לִפְנֵי הַטִּיּוּל הִתְחִיל שַׁפִּירָא לְהִתְכּוֹנֵן אֵלָיו. הוּא שָׂמֵחַ לִקְרָאתוֹ כְּיֶלֶד וּמְבַקֵּשׁ תַּחְבּוּלוֹת לְשַׁפְּרוֹ וּלְהַכְנִיס בּוֹ רוּחַ חַיִּים וַעֲלִיזוּת. פַּעַם מְצָאתִיו כְּשֶׁהוּא מְשַׁפְשֵׁף בַּקְבּוּקִים אֲשֶׁר בָּהֶם הָיִינוּ צְרִיכִים לָקַחַת מַיִם וָמֶה בִּשְׁבִיל הַטִּיּוּל.

בַּיָּמִים הָהֵם חָשׁ שַׁפִּירָא בְּגוּפוֹ. כַּאֲשֶׁר בָּאתִי אֵלָיו בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי לְמַאי הֶרְאָה לִי הַזְמָנָה מִקֶּלְן, מְקוֹם הַוַּעַד הַמֶּרְכָּזִי לְצִיּוֹנֵי גֶּרְמַנְיָה, לָבוֹא לַאֲסֵפָה צִיּוֹנִית חֲשׁוּבָה. שַׁפִּירָא הִתְיַעֵץ עִם רוֹפֵא בֵּיתוֹ, הַד"ר זַק, שֶׁהָיָה לִפְנֵי שָׁנִים חָבֵר הָאֲגֻדָּה „צִיּוֹן". הָרוֹפֵא אָסַר עָלָיו אֶת הַנְּסִיעָה. לְפִי דַעְתּוֹ

הִיא מְסֻכֶּנֶת לִבְרִיאוּתוֹ. שַׁפִּירָא הֶחְלִיט בְּכָל זֹאת לִנְסֹעַ. הַיָּמִים הָיוּ חַמִּים וּבְהִירִים, וְשַׁפִּירָא קִוָּה שֶׁהַנְּסִיעָה תַּעֲבֹר בְּשָׁלוֹם. בְּשָׁעָה 6 בַּבֹּקֶר בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לְמַאי בָּאתִי יַחַד עִם חֲבֵרִי א. לַתַּחֲנָה לְלַוּוֹת אֶת שַׁפִּירָא. כַּאֲשֶׁר זָזָה הָרַכֶּבֶת מִמְּקוֹמָהּ, קָרָא שַׁפִּירָא מֵעַל מַדְרֵגַת הַקָּרוֹן: „בְּדֶרֶךְ שׁוּבִי אָסוּר לְוָרְמְס", הוּא כְּבָר הֶחְלִיט לִנְאֹם שָׁם בָּאֲסֵפָה הַצִּיּוֹנִית. אֵלֶּה הָיוּ הַדְּבָרִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁשָּׁמַעְנוּ מִפִּיו.

שְׁנֵי יָמִים אַחֲרֵי נְסִיעָתוֹ קִבְּלָה הַגְּבֶרֶת שַׁפִּירָא מִכְתָּב מִקֶּלְן, מֵהַד"ר בּוֹדֶנְהַיְמֶר, נְשִׂיא הַהִסְתַּדְּרוּת הַצִּיּוֹנִית בְּגֶרְמַנְיָה, בּוֹ הוֹדִיעַ לָהּ כִּי בַּעְלָהּ חָלָה בְּיוֹם 7 לְמַאי אַחֲרֵי יְשִׁיבָה שֶׁהִשְׁתַּתֵּף בָּהּ, וְהָרוֹפְאִים מָצְאוּ בוֹ דַלֶּקֶת הָרֵיאָה.

לְמָחֳרַת הַיּוֹם הַזֶּה לִוִּינוּ גַם אֶת הַגְּבֶרֶת שַׁפִּירָא, שֶׁנָּסְעָה לְקֶלְן.

בִּשְׁנֵי הַיָּמִים הַקְּרוֹבִים חִכִּינוּ בִּדְאָגָה וּבְקֹצֶר רוּחַ לִידִיעוֹת מִקֶּלְן, בְּיִחוּד גָּדְלָה דַאֲגָתֵנוּ בְּבֹקֶר יוֹם 10 לְמַאי. בְּמִקְרֶה בָּא בַּיּוֹם הַהוּא לְהַיְדֶלְבֶּרְג אָחִיו שֶׁל שַׁפִּירָא, שֶׁחִכּוּ לוֹ בַּזְּמַן הָאַחֲרוֹן. הוּא הָיָה שׁוֹחֵט־וּבוֹדֵק בְּקֶנִיגְסְבֶּרְג, וְהָאַחִים לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּמֶשֶׁךְ עֶשְׂרִים שָׁנָה. בְּבֵיתוֹ לֹא מָצָא הָאוֹרֵחַ אִישׁ וּשְׁלָחוּהוּ אֵלַי. הוּא מָצָא אוֹתִי בֶּחָצֵר עַל יַד הַדֶּלֶת, חִכִּיתִי לְנוֹשֵׂא מִכְתָּבִים. אָמַרְתִּי לוֹ, שֶׁאָחִיו נָסַע לְקֶלְן וְשָׁם חָלָה מַחֲלָה קַלָּה וְיִהְיֶה מֻכְרָח לִשְׁהוֹת שָׁם יָמִים אֲחָדִים. בִּשְׁעַת שִׂיחָתֵנוּ מָסַר לִי נוֹשֵׂא מִכְתָּבִים שְׁתֵּי אִגְּרוֹת מִקֶּלְן. אַחַת הָיְתָה מֵהַגְּבֶרֶת שַׁפִּירָא, בָּהּ הָיוּ רַק מִלִּים אֲחָדוֹת: „יְדִידַי הַיְקָרִים, בַּעְלִי חוֹלֶה מַחֲלָה אֲנוּשָׁה, יַצִּילוֹ אֱלֹהִים",

הַמִּכְתָּב הַשֵּׁנִי הָיָה מֵהַד"ר מ. בּוֹדֶנְהַיְמֶר, הוּא הוֹדִיעַנִי עַל מוֹתוֹ שֶׁל שַׁפִּירָא בְּלֵיל יוֹם הַשְּׁמִינִי לְמַאי, וּבִקֵּשׁ לְהוֹדִיעַ אֶת הַדָּבָר לָאוּנִיבֶרְסִיטָה וּלְהַדְפִּים מוֹדָעוֹת בְּעִתּוֹנֵי הַיְדֶלְבֶּרְג.

בְּהִתְאַזְּרוּת כָּל הַכֹּחוֹת הִבְלַגְתִּי עַל רִגְשׁוֹתַי, כְּדֵי שֶׁאָחִיו שֶׁל שַׁפִּירָא לֹא יָבִין אֶת תֹּכֶן הַמִּכְתָּבִים, שֶׁקָּרָאתִי בְּמַעֲמָדוֹ. אָמַרְתִּי לוֹ שֶׁמַּצַּב אָחִיו הוּרַע וְיִעַצְתִּיו לִנְסֹעַ לְקֶלְן. הַד"ר בּוֹדֶנְהַיְמֶר כָּתַב בְּמִכְתָּבוֹ עַל רְגָעָיו הָאַחֲרוֹנִים שֶׁל שַׁפִּירָא: כָּל הַזְּמַן דִּבֵּר רַק עַל הַצִּיּוֹנוּת. דְּבָרָיו הָאַחֲרוֹנִים הָיוּ: אֲנַחְנוּ צְרִיכִים לְהִלָּחֵם וּלְהַאֲמִין וְאָז נְנַצֵּחַ.

בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי בַּבֹּקֶר, בְּאוֹתָהּ הַשָּׁעָה שֶׁלִּוִּינוּ לִפְנֵי יָמִים אֲחָדִים לַתַּחֲנָה אֶת שַׁפִּירָא וְאִשְׁתּוֹ, נָסַעְנוּ אֲנִי וַחֲבֵרִי א. לְקֶלְן, מֵהַתַּחֲנָה הָלַכְנוּ לְדָוִד ווֹלְפְסוֹן וְכַעֲבֹר זְמַן־מָה עָמַדְנוּ עַל יַד אֲרוֹנוֹ שֶׁל שַׁפִּירָא.

בְּיוֹם שְׁטוּף שֶׁמֶשׁ וּסְפוּג רֵיחוֹת אָבִיב פּוֹרֵחַ, בְּיוֹם ל"ג בָּעֹמֶר, בַּשָּׁעוֹת שֶׁבָּהֶן הָיִינוּ עֲתִידִים לָצֵאת לְטַיֵּל לְהָרֵי הַיְדֶלְבֶּרְג, הָלַכְנוּ לְאֹרֶךְ גְּדוֹת הָרֵהִין אַחֲרֵי אֲרוֹנוֹ שֶׁל שַׁפִּירָא.

כְּאֵב בְּלִי מְצָרִים הֵעִיק עַל הַלֵּב וּדְמָעוֹת הֶחֱשִׁיכוּ אֶת הָעֵינַיִם. בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה בְּחַיַּי עָמַדְתִּי עַל יַד קֶבֶר אִישׁ קָרוֹב וְאָהוּב. כְּמוֹ בַּחֲלוֹם שָׁמַעְתִּי אֶת הַנְּאוּמִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ עַל יַד קִבְרוֹ הַפָּתוּחַ. אֶחָד מִידִידָיו אָמַר: פְּרָחִים אָהַבְתָּ וּפְרָחִים הֵבֵאתִי עַל קִבְרְךָ. הָרַב מִקֶּלְן אָמַר: „נוֹדֵד מַתָּ בְּמִלְחַמְתְּךָ בְּעַד עַמְּךָ, אֲבָל לֹא בַּנֵּכָר נִפְסַק פְּתִיל חַיֶּיךָ, מוֹלַדְתְּךָ הָיָה הַמַּדָּע, מוֹלַדְתְּךָ הָיָה הָרַעְיוֹן".

בְּבֵית הַקְּבָרוֹת הָעַתִּיק בְּקֶלְן, בְּמָקוֹם שָׁם יְשֵׁנִים אֶת

שְׁנַת הַנֵּצַח גְּדולִים וּקְדושִׁים מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁמָּסְרוּ אֶת נַפְשָׁם עַל קְדֻשַּׁת אֱלֹהֵיהֶם וְעַמָּם, הֵבֵאנוּ לְקִבְרוֹ גַּם אֶת הָאִישׁ שֶׁבְּדֶרֶךְ נְדוּדָיו וְעִנּוּיָו שָׁמַר בְּנַפְשׁוֹ חֲלום נֶהְדָר, הַחֲלום אֲשֶׁר כִּפְרִיחַת־אָבִיב חֲדָשָׁה הֵאִיר אֶת חַיָּיו בִּשְׁנָתוֹ הָאַחֲרוֹנָה., וְגִלָּה בִּשְׁעוֹת שְׁקִיעָתוֹ לְעֵינָיו הַחוזות וְצוֹפוֹת לְמֵרָחוק אֶת אֶרֶץ תִּקְוָתוֹ, אֲשֶׁר אֵלֶיהָ עָרְגָה נַפְשׁוֹ.

רְשִׁימָה אוֹטוֹבִּיוֹגְרָפִית

(תַּרְגּוּמָה מִכְּתַב־יָד עַל יְדֵי ר׳ בִּנְיָמִין).

אָבִי ר׳ שְׁלֹמֹה, נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן, הוּא נֵצֶר מִמִּשְׁפָּחָה נִכְבָּדָה שֶׁל תַּלְמִידֵי־חֲכָמִים בִּקְהִלַּת נַיְשְׁטַד־סוּגִינְד בְּרוּסְיָה (פֶּלֶךְ קוֹבְנָה, מְחוֹז רַיְסִין), בְּקִרְבַת הַגְּבוּל הַפְּרוּסִי, שֶׁנִּמְצְאוּ בְּיַחֲסֵי מִשְׁפָּחָה עִם הָרַב ר׳ שְׁלֹמֹה, הָרַב ר׳ אֵלִיָּהוּ קְלִישֶׁר וְהַגָּאוֹן מִוִּילְנָה ז״ל. אָבִי יָשַׁב כָּל מַחֲצִית חַיָּיו הַשְּׁנִיָּה בְּעִיר טוּרְנֶּן וְנִקְרָא שָׁם בְּשֵׁם „ר׳ שְׁלֹמֹה עֶרְזְוִילְקֶר" עַל שֵׁם הָעֲיָרָה הַסְּמוּכָה עֶרְזְוִילְקֶן, עִיר מוֹלֶדֶת אִמִּי חַוָּה, נִשְׁמָתָהּ עֵדֶן, שֶׁבָּהּ גָּר אָבִי שָׁנִים רַבּוֹת וְשֶׁעוֹד גָּרִים שָׁם מִבְּנֵי מִשְׁפַּחְתִּי. אָבִי הָיָה יְהוּדִי תַּלְמִיד חָכָם וּמַשְׂכִּיל, בְּיִחוּד הָיְתָה יָדוֹ רַב לוֹ בַּשִּׁירָה הָעִבְרִית. הַתְּכוּנוֹת שֶׁצִּיְּנוּ אֶת רוּחוֹ בְּיוֹתֵר הָיוּ: בִּטָּחוֹן עָצוּם בַּד׳, עַנְוְתָנוּת שֶׁל הַכְנָעָה, אַהֲבַת הָאֱמֶת וּתְשׁוּקָה רַבָּה לְמֶחְקָר בְּיַחַד עִם הַעֲרָצַת הַמָּסֹרֶת. אֶת הַתַּנ״ךְ יָדַע בְּעַל־פֶּה עַד כְּדֵי לִכְתֹּב אֶת הַמָּסֹרָה מִלָּה בְּמִלָּה בְּלִי שֶׁיִּצְטָרֵךְ לִקְרֹא בַּסֵּפֶר. אֶת הַמִּשְׁנָה יָדַע בְּעַל־פֶּה מִלָּה בְּמִלָּה. מִלְּבַד הַתַּלְמוּד יָדַע הֵיטֵב אֶת כָּל הַסִּפְרוּת הָעַתִּיקָה וְאֵת כָּל הַסִּפְרוּת הַפִּילוֹסוֹפִית שֶׁל יְמֵי הַבֵּינַיִם וְאֶת סִפְרֵי הַמּוּסָר, וּכְמוֹ כֵן יָדַע בְּמָתֵמָטִיקָה, אַסְטְרוֹנוֹמְיָה וִידִיעַת הַטֶּבַע, עַד כַּמָּה שֶׁלִּמּוּדִים אֵלּוּ נִמְצְאוּ בַּסִּפְרוּת הָעִבְרִית. בִּנְעוּרָיו לָמַד גֶּרְמָנִית כְּדֵי לִקְרֹא בְּתַרְגּוּם בֶּן־מְנַחֵם, אֶלָּא שֶׁאַחַר כָּךְ חָדַל מֵעֵסֶק בָּהּ. חַיֵּי אָבִיו הָיוּ מְקֻדָּשִׁים כֻּלָּם לְתוֹרָה וּלְחָכְמָה, לְקִיּוּם הַמִּשְׁפָּחָה דָּאֲגָה בְּעִקָּר

אִמִּי, נִשְׁמָתָהּ עֵדֶן, שֶׁהִצְטַיְּנָה בְּיָפְיָהּ, בְּחָכְמָתָהּ, בְּעַנְוְתָנוּתָהּ, בְּיִתְרוֹן מֶרֶץ וַחֲרִיצוּת. הִיא אָהֲבָה אֶת אָבִי עַד כְּדֵי מְסִירוּת נֶפֶשׁ וְרָאֲתָה אוֹתוֹ כִּרְאוֹת אֶחָד נִשְׂגָּב וְעֶלְיוֹן. בִּתְבוּנוֹת כַּפֶּיהָ בִּמְלָאכָה וּבְכַמָּה מִינֵי עֲסָקִים הֵבִיאָה אֶת פַּרְנָסַת בְּנֵי מִשְׁפַּחְתָּהּ וְלֹא יָדְעָה לֵאוּת, וּמֵעוֹדִי לֹא שְׁמַעְתִּיהָ מִתְאוֹנֶנֶת עַל גּוֹרָלָהּ. שׁוּם דָּבָר לֹא הָיָה כָּבֵד מִמֶּנָּה וּבִלְבָד שֶׁעַל יָדוֹ תּוּכַל לְהַרְחִיק דְּאָגָה מִבַּעְלָהּ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לַעֲסֹק בְּתוֹרָתוֹ בְּשַׁלְוַת נֶפֶשׁ וְלָתֵת חִנּוּךְ טוֹב לְבָנָיו, בְּיִחוּד לַבֵּן הַבְּכוֹר, שֶׁהִצְטַיֵּן בְּכִשְׁרוֹנוֹת בִּלְתִּי־מְצוּיִים וְעוֹרֵר תִּמָּהוֹן בְּעֵינֵי כֹּל.

אָנוּ נִשְׁאַרְנוּ כַּיּוֹם בַּחַיִּים אַרְבַּע אֲחָיוֹת וּשְׁנֵי אַחִים, שֶׁמֵּהֶם נוֹלַדְתִּי אֲנִי הַשְּׁלִישִׁי, וְאָחִי הוּא הַצָּעִיר מִכֻּלָּנוּ. רֹב הַבָּנִים נוֹלְדוּ בְּעֶרְזְוִילְקֶן, וְגַם אֲנִי נוֹלַדְתִּי שָׁם בְּיוֹם 16 לְאוֹגוּסְט (בָּאֱלוּל ת״ר). בְּעוֹדִי קָטֹן וְרַךְ לִפְנֵי אִמִּי יָצָא לִי שֵׁם שֶׁל יֶלֶד נִפְלָא. יְסוֹד לְכָךְ שִׁמֵּשׁ הַדָּבָר שֶׁבִּהְיוֹתִי בֶּן שְׁתֵּי שָׁנִים וּמֶחֱצָה כְּבָר יָדַעְתִּי לִקְרֹא עִבְרִית מַהֵר, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁיָּדַעְתִּי בְּעַל־פֶּה כַּמָּה פְּרָקִים בְּחֻמָּשׁ — מִקְרָא וְתַרְגּוּם. בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לִימֵי חַיַּי לָמַדְתִּי גְּמָרָא, בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית — גַּם תּוֹסָפוֹת, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. בַּשָּׁנָה הַשְּׁמִינִית לֹא הָיוּ לִי מוֹרִים עוֹד. אָנוּ גַּרְנוּ אָז בְּטוּירוֹגֶן, וְזוֹ הָיְתָה אָז עִיר שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וְגַם יְשִׁיבָה הָיְתָה שָׁם שֶׁבְּרֹאשָׁהּ עָמַד רַב מְפֻרְסָם לִתְהִלָּה, אַךְ כָּל אֵלּוּ הָיוּ נוֹהֲגִים בִּי בִּשְׁעַת הַלִּמּוּד מִנְהַג חָבֵר וְלֹא תַּלְמִיד. בְּאוֹתָהּ שָׁנָה נִתְעוֹרְרָה בִּי תְּשׁוּקָה עַזָּה לְלִמּוּדֵי חֹל וְהָיִיתִי בּוֹלֵעַ בְּחֵשֶׁק נִמְרָץ וּבְלִי עֶזְרַת מוֹרֶה כָּל מַה שֶּׁמָּצָאתִי בְּעִבְרִית מִסִּפְרֵי פִילוֹסוֹפְיָה, מוּסָר, אַסְטְרוֹנוֹמְיָה, פִיסִיקָה וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ, בְּמִקְצָת

בְּהַסְכָּמַת אָבִי וּבְמִקְצָת גַּם שֶׁלֹּא בִּידִיעָתוֹ. אֶת רֹב הַכְּלָלִים שֶׁל פְּלָנִימֶטְרִיָּה וְאַלְגֶּבְּרָה סִגַּלְתִּי לְעַצְמִי לֹא בְּסֵדֶר וּבְשִׁטָּה, כִּי אִם כְּפִי שֶׁמְּצָאתִים בְּדֶרֶךְ מִקְרֶה בַּסְּפָרִים, וַאֲנִי סִדַּרְתִּי לִי בְּעַצְמִי שִׁטָּה וְתָכְנִית, אַף מָצָאתִי בְּעַצְמִי מִתּוֹךְ עִיּוּן הוֹכָחוֹת לְרֹב הַכְּלָלִים, כְּגוֹן לַכְּלָל הַבִּינוֹמִי לְאֶקְסְפּוֹנֶנְטִים שְׁלֵמִים. כְּמוֹ כֵן כָּתַבְתִּי לִי בְּעַצְמִי סֵפֶר דִּקְדּוּק קָצָר לַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית. בְּאוֹתָהּ שָׁנָה (הַשְּׁמִינִית) הִתְחַלְתִּי גַּם לִכְתֹּב סֵפֶר־הַיָּמִים בְּעִבְרִית מִקְרָאִית צָחָה וְהִמְשַׁכְתִּי אֶת הַדָּבָר בְּהַפְסָקוֹת שׁוֹנוֹת עַד יְמֵי הִתְבַּגְּרוּתִי, וְאַחַר כָּךְ — גַּם בְּגֶרְמָנִית אוֹ בְּרוּסִית.

בְּהַגִּיעִי לִשְׁנַת שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה, כְּבָר סִגַּלְתִּי לִי כָּל מַה שֶּׁיָּכֹלְתִּי לְקַבֵּל מִן הַמַּדָּעִים בְּעִבְרִית וּבְעִיר מְגוּרַי, וְלֹא נָחָה דַּעְתִּי. אוֹתוֹ זְמַן תְּקָפַנִי חֵשֶׁק עַז לְהַרְבּוֹת אֶת יְדִיעוֹתַי וְלִרְכֹּשׁ לִי אֶת יְדִיעַת הַלָּשׁוֹן הַגֶּרְמָנִית (מִן הַלָּשׁוֹן הָרוּסִית לֹא הָיָה לִי שׁוּם מֻשָּׂג). וְכֵיוָן שֶׁהָיִיתִי חָסֵר לְגַמְרֵי כָּל אֶמְצָעִים לְשֵׁם הַשָּׂגַת מַטְּרָתִי — הַנִּסָּיוֹן לַעֲזֹב אֶת בֵּית־אַבָּא לֹא הִצְלִיחַ — תְּקָפַנִי רוּחַ קוֹדֵר, וָאֱהִי נִרְגָּז עַל מַצָּבִי, עַל הַסְּבִיבָה וְעַל מַעֲשָׂי. הַהֶכְרֵחַ לְכַבּוֹת פַּעַם פַּעַם אֶת הָאֵשׁ הַבּוֹעֶרֶת בְּקִרְבִּי שָׁפַךְ עָלַי רוּחַ נְכֵאָה וְנָזַל מִמֶּנִּי בִּכְלָל כָּל רָצוֹן לִפְעֻלָּה, וְסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר הָיָה — בַּטָּלָה מְסֻבֶּבֶת, אֲשֶׁר נִמְשְׁכָה עַד שְׁנַת שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה לְחַיַּי. בֵּינְתַיִם נָפְלָה אִמִּי פִּתְאֹם לְמִשְׁכָּב וּמֵתָה אַחֲרֵי הִתְהַפְּכָהּ עַל עֶרֶשׂ דְּוָי שָׁבוּעוֹת אֲחָדִים. אָבִי, אֲשֶׁר אָהַב אֶת רַעְיָתוֹ אַהֲבַת נֶפֶשׁ, אָבַד לוֹ בְּמוֹתָהּ כָּל מִשְׁעָן, וְחַיֵּי הַמִּשְׁפָּחָה נֶחֶרְבוּ לְגַמְרֵי. אַחַי וְאַחְיוֹתַי נָפוֹצוּ אִישׁ לְעֶבְרוֹ, וְאַף אֲנִי (בֶּן שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה אָז) נִפְרַדְתִּי מִבֵּית אָבִי. אֲנִי נָדַדְתִּי בָּעֲיָרוֹת

הַסְּמוּכוֹת, רוֹסֵין, גֵיאוֹרְגֶנְבּוּרְג, קֶלְם, שׁוּילֶן וְכוּ׳, שֶׁהָיוּ בָּהֶן יְשִׁיבוֹת שׁוֹנוֹת, וְהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן, שֶׁכֻּלָּן לֹא הִשְׂבִּיעוּ אוֹתִי רָצוֹן, כִּי לֹא הוֹסִיפוּ כְּלוּם עַל מַה שֶּׁכְּבָר יָדַעְתִּי אוֹ מַה שֶּׁיָּכֹלְתִּי עַל נְקַלָּה לִלְמֹד בְּעַצְמִי. אַחֲרֵי נְדוּדֵי־שָׁוְא מְרֻבִּים, שֶׁכַּמָּה מֵהֶם הִטְבִּיעוּ, אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה, אֶת חוֹתָמָם עָלַי, שַׁבְתִּי אֶל אָבִי בְּטַוְרוֹגֶן וְהוֹדַעְתִּיו אֶת חֶפְצִי לָצֵאת לְחוּץ לָאָרֶץ וּלְהִתְמַסֵּר לַלִּמּוּדִים בְּשִׁטָּה וָסֵדֶר. אֲנִי נָשָׂאתִי אֶת נַפְשִׁי אָז אֶל בֵּית־הַמִּדְרָשׁ לְרַבָּנִים. אָבִי נֵאוֹת לָתֵת אֶת הַסְכָּמָתוֹ בִּתְנַאי, שֶׁאָבִיא אֶת יְדִיעוֹתַי בַּתַּלְמוּד לִידֵי גְמָר מְסֻיָּם; וְהוּא חָשַׁב כִּי בְּלִמּוּד הַתַּלְמוּד אֶפְשָׁר לְהַצְלִיחַ בְּרוּסְיָה יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר בְּחוּץ לָאָרֶץ. אֲנִי קִבַּלְתִּי אֶת הַתְּנַאי הַזֶּה, וְהֻסְכַּם בֵּינֵינוּ שֶׁאַחֲרֵי מוֹעֵד יָדוּעַ עָלַי לְהָבִיא הוֹכָחָה עַל הַסִּיּוּם הַמְדֻבָּר בְּלִמּוּד הַתַּלְמוּד, וְאָז אוּכַל לָצֵאת לְחוּץ לָאָרֶץ בְּאֵין מַפְרִיעַ. נִפְרַדְתִּי מִמֶּנּוּ וְהָלַכְתִּי לָעֲיָרָה קְרוֹטִינְגֶן וְסִדַּרְתִּי שָׁם אֶת חַיַּי בְּהִתְבַּדְּלוּת מֻחְלֶטֶת מִן הָעוֹלָם, בִּהְיוֹתִי נָתוּן בְּתוֹךְ חֶדֶר מָלֵא סִפְרֵי שַׁ״ס וּפוֹסְקִים. בְּאוֹתוֹ חֶדֶר לָמַדְתִּי שָׁלֹשׁ שָׁנִים בִּשְׁקִידָה יוֹצֵאת מִן הַכְּלָל וּבְדִיּוּק נִמְרָץ 17 שָׁעוֹת לַיּוֹם. בְּאוֹתוֹ זְמַן עָבַרְתִּי פַּעֲמַיִם עַל תַּלְמוּד בַּבְלִי, פַּעַם אַחַת עַל תַּלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי וְכַמָּה פְּעָמִים עַל אַלְפָסִי, עַל „יָד הַחֲזָקָה“ שֶׁל הָרַמְבַּ״ם, עַל הַטּוּרִים, עַל הַשֻּׁלְחָן־עָרוּךְ, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, וְקִבַּלְתִּי מִשְּׁלשָׁה רַבָּנִים מְפֻרְסָמִים סְמִיכָה לְרַבָּנוּת, וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר גַּם נָהַגְתִּי כְּשָׁנָה בְּרַבָּנוּת וְגַם נִהַלְתִּי יְשִׁיבָה שֶׁיָּצְאוּ לָהּ מוֹנִיטִין לִתְהִלָּה, בָּאתִי שׁוּב אֶל אָבִי וְהִזְכַּרְתִּיו אֶת דְּבַר הַסְכָּמָתֵנוּ, שֶׁכְּבָר נִשְׁתַּכְּחָה מִלִּבּוֹ. עַכְשָׁו תָּקַף פַּחַד לֹא יְתֹאַר אֶת לֵב אָבִי, שֶׁמָּא בִּהְיוֹתִי רַב

אֶהְיֶה לִמְתַקֵּן הַדָּת, וְכִלְעֻמַּת הַהַשְׁפָּעָה הַגְּדוֹלָה שֶׁיִּחֵס לִי כֵּן גָּדְלָה דַאֲגָתוֹ. אַךְ בִּרְאוֹתוֹ כִּי כְּבָר אִי־אֶפְשָׁר לוֹ לְבַטֵּל אֶת הַהַחְלָטָה עַל דְּבַר צֵאתִי לְחוּץ לָאָרֶץ, הִתְאַמֵּץ לְהַשְׁפִּיעַ עָלַי כִּי אֶתְמַכֵּר דַּוְקָא לְמִקְצוֹעַ שֶׁל לִמּוּדֵי חֹל, כְּדֵי שֶׁלֹּא אֲקַבֵּל עָלַי אַחֲרָיוּת לְאָרְחוֹת־הַחַיִּים שֶׁל אֲחֵרִים, שֶׁל עֵדָה וּקְהִלָּה. מִטְּעָמִים דּוֹמִים לְאֵלּוּ סֵרֵב הוּא גּוּפָא בְּשַׁחֲרוּת יָמָיו לְקַבֵּל מִשְׂרַת רַב אוֹ מַגִּיד. וְיוֹתֵר מִכֹּל רָצוּי הָיָה בְּעֵינֵי אָבִי לִמּוּד הַמַּתֵּמָטִיקָה, שֶׁאֵין לְפָנֶיהָ אֶלָּא אֲמִתִּיּוֹת מֻחְלָטוֹת וְאֵינָהּ בָּאָה בְּנִגּוּדִים עִם הָאֱמוּנָה הָאֲמִתִּית.

בְּחֹדֶשׁ מֶרְץ 1867 בָּאתִי בַּעֲקִיפִין לְבֶרְלִין בְּלִי כָּל אֶמְצָעִים וּבְלִי יְדִיעַת הַלָּשׁוֹן הַגֶּרְמָנִית. הָיָה לִי שָׁם רַק מַכָּר אֶחָד, שֶׁאִתּוֹ הֶחֱלַפְתִּי מִכְתָּבִים בְּעִבְרִית בִּשְׁאֵלוֹת מַתֵּמָטִיּוֹת. זֶה הָיָה ד״ר לִיפְּמַן לִיפְקִין בְּנוֹ שֶׁל הָרַב ר׳ יִשְׂרָאֵל סָלַנְטֶר— שֶׁהָיָה אָז סְטוּדֶנְט בָּאֲקָדֶמְיָה לְתַעֲשִׂיָּה. כַּאֲשֶׁר רָאַנִי זֶה בְּתִלְבָּשְׁתִּי הַפּוֹלָנִית וּכְשֶׁשָּׁמַע כִּי אֵין בְּיָדִי כָּל אֶמְצָעִים וְכִי דַל וָרֵיק אֲנִי גַּם מִן הַלָּשׁוֹן הַגֶּרְמָנִית, בָּא לִידֵי יֵאוּשׁ מֻחְלָט וְלֹא יָדַע לִי עֵצָה אַחֶרֶת בִּלְתִּי אִם לָשׁוּב לְרוּסְיָה כִּלְעֻמַּת שֶׁבָּאתִי. וְאוּלָם אַחֲרֵי אֲשֶׁר גָּמַרְתִּי אֹמֶר לְהִלָּחֵם בִּשְׁאֵרִית כֹּחִי לְמַעַן הַגִּיעַ אֶל מַטְּרָתִי, לֹא רָאִיתִי טוֹב לְפָנַי כִּי אִם לְהִתְרַחֵק מִידִידִי הָאֶחָד, שֶׁהָיָה עָלוּל רַק לְהָרֵךְ אֶת לִבִּי. בַּיָּמִים הָהֵם סָבַלְתִּי הַרְבֵּה מְאֹד; וְאוּלָם לֹא רָעָב וְלֹא צִמָּאוֹן, לֹא קֹר וַאֲפִילוּ לֹא חֹסֶר־דִּירָה מֻחְלָט, בְּמֶשֶׁךְ זְמַן יָדוּעַ, לֹא מְנָעוּנִי מֵעֲבֹד יוֹם־יוֹם 17—18 שָׁעוֹת. שְׁנֵי שָׁבוּעוֹת שְׁלֵמִים לַנְתִּי בְּתוֹךְ „גַּן־הַחַיּוֹת״, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא יָכֹלְתִּי לָתֵת שֵׁנָה לְעֵינַי מִקֹּר וְחֹסֶר־

בִּטָּחוֹן, הָיִיתִי מֵכִין לִי אַחֲרֵי הַצָּהֳרַיִם עִנְיָנִים לְמוּדִיִּים הַמְּעוּגִים שֶׁנּוּן, כְּגוֹן דִּקְדּוּק הַלָּשׁוֹן הַגֶּרְמָנִית וְהָרוֹמָאִית, יְסוֹדוֹת הַמָּתֵּ־מָטִיקָה, יְדִיעַת הָאָרֶץ, הַהִסְטוֹרְיָה וְכוּ' — בְּמִדָּה שֶׁתַּסְפִּיק לִי לִשְׁנּוּן בְּעַל־פֶּה בִּשְׁעוֹת הַלַּיְלָה.

בַּחֲמִישִׁי לְסֶפְּטֶמְבֶּר אוֹתָהּ שָׁנָה עָמַדְתִּי לְמִבְחָן וְנִתְקַבַּלְתִּי כִּסְטוּדֶנְט מִן הַמִּנְיָן בָּאֲקָדֶמְיָה לְתַעֲשִׂיָּה. בַּזְּמַן הַהוּא כְּבָר נָתַתִּי שִׁעוּרִים בַּלָּשׁוֹן הַגֶּרְמָנִית וּבָזֶה מָצָאתִי לִי פַּרְנָסָתִי בְּצִמְצוּם. יְדִידִי, הָאָדוֹן לִיפְּקִין, לֹא הֶאֱמִין לְמַרְאֵה עֵינָיו כַּאֲשֶׁר בִּקַּרְתִּיו שׁוּב וְתִקַּנְתִּי אֶת חִבּוּרָיו. אַחֲרֵי זְמַן קָצָר רָכַשְׁתִּי לִי אֶת חִבַּת הַמּוֹרִים בְּמִדָּה מְרֻבָּה, בְּיִחוּד שֶׁל הַפְּרוֹפֶסוֹר אַהֲרֶנְהוֹלְד. בֵּין הַיְדִידִים הַנִּכְבָּדִים אֲשֶׁר רָכַשְׁתִּי לִי עָלַי לְהַזְכִּיר בְּשׁוּרָה רִאשׁוֹנָה אֶת הַד"ר אִינְגֶּרְס, ד"ר קִירְשְׁטֵין, ד"ר הוֹלְצְמַן וּמַר בְּרַנְדֵּיס, שֶׁעָזְרוּ לִי, פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר, וְהִתְיַחֲסוּ אֵלַי בְּחִבָּה.

אַךְ בְּכָל אֵלֶּה נֶהֶרְסָה בְּרִיאוּתִי מִפְּאַת הַמַּחְסוֹר הָרַב וְהַמְּצוּקָה, עַד כִּי הֻכְרַחְתִּי לְהַפְסִיק אֶת לִמּוּדַי, וְעַל פִּי הַפְצָרַת יְדִידַי שַׁבְתִּי לְרוּסְיָה. מְגַמָּתִי הָיְתָה לְהִבָּחֵן בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ לְרַבָּנִים בְּזִ'יטוֹמִיר וּלְהַמְשִׁיךְ אֶת לִמּוּדַי בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה רוּסִית.

בְּאוֹדֵיסָה חָלִיתִי מַחֲלָה קָשָׁה וְשָׁכַבְתִּי זְמַן רַב בְּבֵית הַחוֹלִים הַיְּהוּדִי. הָרוֹפְאִים וִידִידִים אֲחֵרִים שָׁקְדוּ עָלַי וּסְעָדוּנִי בְּמִדָּה יוֹצֵאת מִגֶּדֶר הָרָגִיל, וּבִזְכוּת הַטִּפּוּל הָרַב הַזֶּה שֶׁהָיָה בּוֹ כִּמְעַט מִמְּסִירוּת הַנֶּפֶשׁ, הִצְלִיחוּ לְהַצִּילֵנִי מִשִּׁנֵּי הַמָּוֶת, וְאַחֲרֵי שְׁלֹשֶׁת רִבְעֵי שָׁנָה הִתְחַזַּקְתִּי עַד כִּי עָצַרְתִּי כֹּחַ לָצֵאת מִבֵּית־הַחוֹלִים.

בְּתוֹךְ כָּךְ הִפְצִירוּ בִּי כָּל יְדִידַי בְּלִי הֶרֶף כִּי אֶחְדַּל מִלִּמּוּדַי,

אַחֲרֵי אֲשֶׁר כֹּחוֹתַי הַגּוּפָנִיִּים דָּלְלוּ מְאֹד. שָׁמַעְתִּי לַעֲצָתָם וְהִסְכַּמְתִּי לְקַבֵּל מִשְׂרָה בְּבֵית־מִסְחָר גָּדוֹל לְאֶקְסְפּוֹרְט. בְּמֶשֶׁךְ זְמַן קָצָר הִסְתַּגַּלְתִּי כָּל כָּךְ לְדְרִישׁוֹת בֵּית־הַמִּסְחָר שֶׁיָּכֹלְתִּי לְהַשְׁפִּיעַ לְטוֹבָה עַל כָּל הִתְפַּתְּחוּתוֹ. עַל יְדֵי הַשְׁוָאָה שֶׁל הַקּוּרְסִים, שֶׁל מְסִלּוֹת הַבַּרְזֶל וּמַהֲלַךְ הָאֳנִיּוֹת יָסַדְתִּי סוֹכְנֻיּוֹת וּסְנִיפִים חֲדָשִׁים, שֶׁהֵבִיאוּ תּוֹעֶלֶת רַבָּה לְבֵית־הַמִּסְחָר. רָגִיל הָיִיתִי בְּכָל עֲבוֹדָה שֶׁנִּזְדַּמְּנָה לְיָדִי לְהִתְמַכֵּר אֵלֶיהָ בְּכֹבֶד־רֹאשׁ, בִּשְׁקִידָה גְדוֹלָה וּבַחֲרִיצוּת רַבָּה, וְלָכֵן עָלָה בְּיָדִי לַעֲשׂוֹתָהּ כְּהֹגֶן, עַל פִּי רֹב יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁאֶפְשָׁר הָיָה לְקַוּוֹת. מֵעוֹדִי נִבְצַר מִמֶּנִּי לַעֲשׂוֹת דָּבָר מִתּוֹךְ קַלּוּת־רֹאשׁ וּבְדֶרֶךְ רִפְרוּף.

עֲבוֹדָתִי רַבַּת־הַגְּוָנִים בְּמִקְצוֹעַ הַמִּסְחָר, שֶׁנִּמְשְׁכָה כַּמָּה שָׁנִים, רָכְשָׁה לִי שֵׁם טוֹב וְהֵבִיאָה לִי מַשְׂכֹּרֶת הֲגוּנָה עַד שֶׁבְּמֶשֶׁךְ זְמַן־מָה יָכֹלְתִּי לַחְסֹךְ מִמֶּנָּה סְכוּם לֹא קָטָן. וְאוּלָם מִשֶּׁהִגַּעְתִּי עַד כְּדֵי כָּךְ נִתְעוֹרְרוּ בִּי שׁוּב שְׁאִיפוֹתַי הַיְשָׁנוֹת לְלִמּוּדִים, וּלְגֹדֶל תִּמְהוֹנָם שֶׁל כָּל יְדִידַי, שֶׁלֹּא חָשׁוּ בִּי אַף זִיק מִן הַשַּׁלְהֶבֶת הַיְשָׁנָה, עָזַבְתִּי אֶת בֵּית־הַמִּסְחָר וְאֶת עִיר מְגוּרַי וְנָסַעְתִּי יַחְדָּו עִם אִשְׁתִּי, אֲשֶׁר נָשָׂאתִי בֵּינְתַיִם בְּאוֹדֵיסָה, לְחוּץ לָאָרֶץ. אַחֲרֵי שֶׁשָּׁהִיתִי זְמַן קָצָר בְּבֶרְלִין בָּאתִי לְהַיְדֶלְבֶּרְג בְּיוֹם רִאשׁוֹן לְאוֹקְטֹבֶּר 1878, וַאֲנִי אָז בֶּן שְׁלֹשִׁים וּשְׁמוֹנֶה שָׁנָה, כְּדֵי לְהַתְחִיל שׁוּב בְּלִמּוּד הַמַּתֵּמָטִיקָה.

בְּמֶשֶׁךְ עֶשֶׂר הַשָּׁנִים אֲשֶׁר עָבְרוּ מִזְּמַן לִמּוּדַי בְּבֶרְלִין עַד בּוֹאִי לְהַיְדֶלְבֶּרְג שָׁכַחְתִּי לְגַמְרֵי כָּל מַה שֶּׁלָּמַדְתִּי בְּמַתֵּמָטִיקָה וְהָיָה מִן הַהֶכְרֵחַ לְהַתְחִיל שׁוּב מִבְּרֵאשִׁית. בְּמֶשֶׁךְ שָׁבוּעוֹת אֲחָדִים עַד פְּתִיחַת זְמַן הַלִּמּוּדִים שֶׁל הַחֹרֶף חָזַרְתִּי עַל כָּל

הַמַּתֶּמָטִיקָה הָאֶלֶמֶנְטָרִית, וְדָבָר זֶה הָיָה קָשֶׁה לִי עַד מְאֹד, יַעַן כִּי בַּכְּלָלִים וּבַתַּרְגִּילִים הַפְּשׁוּטִים בְּיוֹתֵר נִתְעוֹרְרוּ בִּי שְׁאֵלוֹת שׁוֹנוֹת — מִשּׁוּם מַה כָּךְ וְלֹא כָךְ? עַל כָּל צַעַד קָמוּ לְפָנַי הַצָּעוֹת לְנִמּוּקִים אֲחֵרִים שֶׁל הַמֻּשָּׂגִים וּלְהַרְחָבָתָם בְּמִדָּה מְרֻבָּה. וְאָמְנָם כְּבָר אוֹתָם הָרַעְיוֹנוֹת, שֶׁכְּבַשְׁתִּים בְּחָזְקָה בְּאוֹתָם הַיָּמִים, הֵכִילוּ בֶּאֱמֶת נִצָּנִים לְתֵאוֹרִיּוֹת חֲדָשׁוֹת לְגַמְרֵי וְשִׁמְּשׁוּ חֹמֶר לִסְפָרִים גְּדוֹלִים. לְעִתִּים תְּכוּפוֹת בִּקַּרְתִּי אֶת מוֹרִי הָרָאשִׁי, אֶת מַר פוּקְס, שֶׁהָיָה מִגְּדוֹלֵי הַמַּתֶּמָטִיקוֹנִים, וְכָל פַּעַם הִצַּעְתִּי לוֹ אִידֵאוֹת חֲדָשׁוֹת, שֶׁפְּעָמִים הֵבִיאוּ אוֹתוֹ לִידֵי הִשְׁתּוֹמְמוּת. אַךְ הוּא חָשַׁשׁ שֶׁמָּא יַפְרִיעוּנִי הַמַּחֲשָׁבוֹת הָרַבּוֹת הַחֲדָשׁוֹת מִגְּמֹר אֶת לִמּוּדַי, וְלָכֵן הִפְצִיר בִּי לְהַסִּיחַ לְפִי שָׁעָה דַּעְתִּי מִכָּל הָרַעְיוֹנוֹת הַחֲדָשִׁים, וּלְכָל הַיּוֹתֵר, לְהָכִין לִי רְשִׁימוֹת קְצָרוֹת, וּבְרֹאשׁ וְרִאשׁוֹנָה לְהַכִּיר לָדַעַת אֵת אֲשֶׁר כְּבָר נִמְצָא. אַךְ בְּכָל עֲמָלִי אֲשֶׁר עָמַלְתִּי נִתְהַוּוּ בְּכָל זֹאת מִן הָרְשִׁימוֹת הַקְּצָרוֹת מַחְבָּרוֹת שְׁלֵמוֹת, וְאַחַר כָּךְ אִי־אֶפְשָׁר הָיָה לִי אֲפִילוּ לִרְשֹׁם בִּקְצָרָה, וְיָכֹלְתִּי לַעֲבֹד רַק בְּעַל־פֶּה. תֵּאוֹרִיּוֹת שְׁלֵמוֹת נִסְּרוּ בְּמֹחִי. הָאִינְטֶנְסִיבִיּוּת שֶׁל הָרַעְיוֹנוֹת אֲשֶׁר הֶעֱסִיקוּנִי קִבְּלָה צוּרָה מַתְמִידָה כָּל כָּךְ, שֶׁלֹּא הָיָה כְּלָל בְּכֹחִי לְהַפְסִיק אֶת מַחְשְׁבוֹתַי. הָיִיתִי שׁוֹמֵעַ הַרְצָאוֹת וְרוֹשֵׁם אוֹתָן, וּבְיַחַד עִם זֶה לֹא פָסַק מֹחִי מֵהִתְעַסֵּק בְּשֶׁלּוֹ. לֹא לְבַד בִּשְׁעַת הָאֹכֶל וְהַטִּיּוּל אֶלָּא אֲפִילוּ בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה לִי שִׂיחַ וָשִׂיג, בְּשָׁעָה שֶׁהִרְצֵיתִי בְּעַצְמִי, וְגַם בִּשְׁעַת הַשֵּׁנָה נִמְשְׁכָה עֲבוֹדָתִי כִּמְעַט בְּלִי הֶפְסֵק. יֵשׁ פְּרָקִים בִּסְפָרַי שֶׁנִּתְהַוּוּ וְעֻבְּדוּ בְּמִקְצָת אוֹ לְגַמְרֵי מִתּוֹךְ שֵׁנָה. עוֹד בַּחֹרֶף הָרִאשׁוֹן לְלִמּוּדַי הִרְצֵיתִי הַרְצָאוֹת

עַל תְּפִיסוֹת מַתֵּמָטִיּוֹת מְיֻחָדוֹת, שֶׁנִּתְקַבְּלוּ בְּרָצוֹן רַב, וְעוֹד בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה הִרְצֵיתִי בַּאֲסֵפַת חוֹקְרֵי הַטֶּבַע בְּבָדֶן־בָּדֶן עַל חֲטִיבוֹת מְיֻחָדוֹת יְסוֹדִיּוֹת שֶׁל הַפּוּנְקְצִיּוֹת, שֶׁאַחַר כָּךְ נִתְהַוָּה מֵהֶן סֵפֶר גָּדוֹל. הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַסֵּפֶר הַזֶּה שִׁמֵּשׁ לִי אַחֲרֵי עֵבֶר עוֹד שָׁנָה דִּיסֶרְטַצְיָה לְשֵׁם קַבָּלַת הַתֹּאַר דָּקְטוֹר בִּשְׁנַת 1880. בַּשָּׁנָה הַהִיא נָסַעְתִּי לְרוּסְיָה, וְהָאוּנִיבֶרְסִיטָה בְּאוֹדֵיסָה הֶחֱלִיטָה לָתֵת לִי לַעֲמֹד בַּמִּבְחָן הַקָּבוּעַ לְמַגִּיסְטְרִים בְּלִי הַפּוֹרְמָלִיּוֹת הָרְגִילָה, וְהַחֶבְרָה הָרוּסִית הַחֲדָשָׁה לְמַתֵּמָטִיקָה בָּחֲרָה בִּי לְחָבֵר וּפִרְסְמָה חֵלֶק מִסִּפְרֵי רַב־הַכַּמּוּת בַּלָּשׁוֹן הָרוּסִית. עַל הַחֵלֶק הַזֶּה נִתְפַּרְסְמָה אָז בִּקֹּרֶת בְּעִתּוֹן לְמַתֵּימָטִיקָה וּפִיזִיקָה מֵאֵת פְּרוֹפֶסוֹר אֶחָד שֶׁל הָאוּנִיבֶרְסִיטָה בְּאוֹדֵיסָה, וּבָהּ נֶאֱמַר כִּי מִן הַסֵּפֶר הַזֶּה „מַתְחִיל שִׁנּוּי בַּמַּתֵּמָטִיקָה".

בְּאוֹתָם הַיָּמִים הִצִּיעוּ לִי לְהִכָּנֵס לָאוּנִיבֶרְסִיטָה בְּקָזָן בְּתוֹר פְּרוֹפֶסוֹר שֶׁלֹּא מִן הַמִּנְיָן. אָנֹכִי סֵרַבְתִּי לְקַבֵּל הַצָּעָה זוֹ, בְּחָשְׁשִׁי שֶׁמָּא לֹא אוּכַל לְהוֹצִיא לַפֹּעַל בְּאַסְיָה, רָחוֹק מִכָּל הַתְּנוּעָה הַמַּדָּעִית אֲשֶׁר בְּאֵרוֹפָּה, אֶת הַתָּכְנִית הָרְחָבָה שֶׁלִּי עַל דְּבַר חִבּוּר כַּמָּה סְפָרִים גְּדוֹלִים. עַד כַּמָּה שֶׁהָיָה אָז מָקוֹם לַחֲשַׁשׁ זֶה הִנֵּה בְּכָל זֹאת אִלּוּ יָכֹלְתִּי אָז לְשַׁעֵר, אֵיזוֹ תְּקוּפָה שֶׁל רְדִיפוֹת וַהֲסָתוֹת הִתְרַחֲשָׁה לָבוֹא וְלִפְשֹׁט כְּמַחֲלָה מִדַּבֶּקֶת עַל יְהוּדֵי רוּסְיָה,—הָעֻבְדָה, שֶׁלֹּא הָיִיתִי מְמַהֵר כָּל כָּךְ לְהִסְתַּלֵּק מֵאוֹתָהּ הִזְדַּמְּנוּת.

בְּקַיִץ 1881 יָצָאתִי שׁוּב לְחוּץ לָאָרֶץ עַל מְנָת לִנְסֹעַ לְפָּרִיז. אַךְ כַּאֲשֶׁר הִגַּעְתִּי לְהַיְדֶלְבֶּרְג הִשְׁפִּיעוּ עָלַי יְדִידַי לְהִשְׁתַּקֵּעַ שָׁם.

בִּשְׁקִידָה רַבָּה הוֹסַפְתִּי לַעֲבֹד בִּסְפָרַי וּבְאָבִיב 1883 נִתְקַבַּלְתִּי בָּאוּנִיבֶרְסִיטָה בְּתוֹר פְּרוֹפֶסוֹר שֶׁלֹּא מִן הַמִּנְיָן.

בֵּינָתַיִם נִתְרַחֲבוּ עֲבוֹדוֹתַי בְּלִי הֶרֶף; פְּרוֹבְלֵמוֹת חֲדָשׁוֹת לְגַמְרֵי קָמוּ לְפָנַי, שְׂדוֹת־רְאִיָּה חֲדָשִׁים לַבִּקֹּרֶת נִפְתְּחוּ לִפְנֵי עֵינַי, וַעֲבוֹדוֹתַי הִגִּיעוּ לִידֵי הֶקֵּף שֶׁהָיָה קָשֶׁה עַד מְאֹד לִשְׁלֹט בּוֹ. וְאוּלָם דַּוְקָא עֲתֶרֶת שֶׁפַע זֶה שֶׁל הַמַּחֲשָׁבָה וְהִצְטַבְּרוּת חֹמֶר הָעֲבוֹדָה כִּמְעַט לְאֵין־שִׁעוּר הֵבִיאוּ אוֹתִי לִידֵי הַכָּרָה, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְהַמְשִׁיךְ בְּדֶרֶךְ זוֹ וְשֶׁעָלַי לְבַקֵּשׁ דְּרָכִים חֲדָשׁוֹת.

נִסִּיתִי לְסַכֵּם אֶת הַפְּרוֹבְלֵמוֹת שֶׁעָסַקְתִּי בָּהֶן עַד אָז וְלַהֲבִיאָן, עַד כַּמָּה שֶׁאֶפְשָׁר, לִידֵי צוּרַת פְּרִינְצִיפִּים פְּשׁוּטִים, וְהַנִּסָּיוֹן הַזֶּה הֵבִיא שִׁנּוּי חָדָשׁ לְגַמְרֵי בַּעֲבוֹדָתִי — — —

תַּם וְלֹא נִשְׁלָם.

קְטָעִים

מִמַּאֲמָרָיו וּמִמִּכְתָּבָיו שֶׁל הַפְּרוֹפֶסוֹר צְבִי שַׁפִּירָא

א. עַל תְּחִיַּת יִשְׂרָאֵל

אַחַי, טוֹעִים אֲנַחְנוּ!

כָּל הָאוֹמֵר שֶׁשְּׁאֵלַת הַיְּהוּדִים אֵינָהּ אֶלָּא שְׁאֵלָה עוֹבֶרֶת, אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה. הַבִּיטוּ וּרְאוּ, שֶׁלֹּא עַם אֶחָד בִּלְבַד עוֹמֵד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, אֶלָּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר הִנְנוּ כְּקוֹצִים בְּעֵינֵי הַגּוֹיִם סְבִיבוֹתֵינוּ וּמְרֻדָּפִים בְּלִי חָשָׂךְ. וְהַשִּׂנְאָה הַנִּצְחִית הַזֹּאת וְהָרְדִיפוֹת הָאֵלּוּ אֵינָן אֶלָּא פּוֹשְׁטוֹת צוּרָה וְלוֹבְשׁוֹת צוּרָה אַחֶרֶת לְפִי הַזְּמָן וְהַמָּקוֹם. בָּאָרֶץ הַזֹּאת וּבַדּוֹר הַזֶּה יַכּוּנוּ מַכּוֹת אַכְזָרִיּוֹת עַל אֲשֶׁר פֵּאוֹתֵינוּ אֲרֻכּוֹת וּבְגָדֵינוּ סְרוּחִים, וּבָאָרֶץ הַהִיא וּבַדּוֹר הַהוּא יִצְעֲקוּ עָלֵינוּ מָרָה, מַדּוּעַ קִצַּרְנוּ פֵּאוֹתֵינוּ וְאֶת בְּגָדֵינוּ יוֹתֵר מִדַּי. וְאִם אָמַרְתִּי לְהוֹכִיחַ אֶת דְּבָרַי בִּרְאָיוֹת, עָלַי לְסַפֵּר בְּאָזְנֵיכֶם אֶת קוֹרוֹת דִּבְרֵי הַיָּמִים לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִיּוֹם הֱיוֹתוֹ לְגוֹי וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה, וּבְכָל פַּעַם וּפַעַם כַּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ רוֹאִים שֶׁבַּמָּקוֹם הַזֶּה וּבַזְּמָן הַהוּא פָּרְצוּ צָרוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל חֹק, אָנוּ טוֹעִים וְאוֹמְרִים שֶׁשְּׁאֵלָה זְמַנִּית וּמְקוֹמִית לְפָנֵינוּ, הַיּוֹם שְׁאֵלַת הַיְּהוּדִים בִּסְפָרַד, לְמָחָר שְׁאֵלַת הַיְּהוּדִים בְּפּוֹלִין, הַיּוֹם בְּרוּמַנְיָא וּמָחָר בְּגֶרְמַנְיָא, הַיּוֹם בְּרוּסְיָה וּמָחָר בְּהוּנְגַרְיָא. אָנוּ, אַחֵינוּ, אֵין לָנוּ לֹא גְזֵרַת תתנ"ו* וְלֹא

* ד' אֲלָפִים תתנ"ו—1096 לספה"נ—לְעֵת מַסַּע הַצְּלָב הָרִאשׁוֹן.

גְזֵרַת ת״ח*, לֹא גְזֵרַת נוֹסְעֵי הַצְּלָב וְלֹא גְזֵרַת הָרוֹעִים**, אֲבָל גְּזֵרָה אַחַת תְּמִידִית, הָעוֹמֶדֶת וְנִמְשֶׁכֶת מִיָּמִים יָמִימָה, וְהִיא מִשְׁתַּנָּה רַק בְּצוּרָתָהּ לְפִי הַזְּמַן וְהַמָּקוֹם שֶׁל כָּל הָמָן בִּמְקוֹמוֹ וְכָל נְבוּכַדְנֶצַּר בְּשַׁעְתּוֹ. וּלְפִי שֶׁמַּחֲלָתֵנוּ אֵינֶנָּה מַחֲלָה תְּכוּפָה, גַּם תְּרוּפָתֵנוּ לֹא תְּרוּפָה זְמַנִּית וּמְקוֹמִית. וְכָל הָאוֹמֵר לְרַפְּאוֹת מַכָּתֵנוּ בִּמְהִירוּת וּבְבֶהָלָה, בָּצֳרִי וְתַחְבֹּשֶׁת עַל מַכּוֹתֵינוּ הַפְּרָטִיּוֹת, אוֹ בִּכְרִיתַת אֵבָרִים יְדוּעִים, אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה, וְהוּא מַרְבֶּה אֶת פְּצָעֵינוּ וְאֶת מַכְאוֹבֵינוּ חִנָּם, מוֹסִיף לָנוּ פֶּצַע עַל פֶּצַע וּמַרְבֶּה בָּנוּ בַּעֲלֵי מוּמִים. — —

כָּל הָאוֹמֵר שֶׁמַּחֲלָתֵנוּ מַחֲלָה חִיצוֹנִית לְבַד, אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה, וְכָל הָאוֹמֵר שֶׁמַּחֲלָתֵנוּ מַחֲלָה פְּנִימִית לְבַד, אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה. מִתְּחִלָּה הָיְתָה מַטְּרַת עַם יִשְׂרָאֵל לַעֲקֹר אֶת עֲבוֹדַת הָאֱלִילִים מִן הָאָרֶץ וּלְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי, לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים וּלְהָאִיר אוֹר לַגּוֹיִם הַהוֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ. וּכְשֵׁם שֶׁאַתֶּם רוֹאִים בְּיָמֵינוּ שֶׁהַרְבֵּה מִן הַמַּשְׂכִּילִים בִּהְיוֹתָם נִרְדָּפִים, פּוֹרְצִים גְּבוּל, עוֹבְרִים חֹק וּמִתְפָּרְדִים לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם, וּמֵהֶם פּוֹנִים עֹרֶף גַּם אֶל הַמַּטָּרָה הַקְּדוֹשָׁה אֲשֶׁר בַּעֲבוּרָהּ מָסְרוּ אֶת נַפְשָׁם, בִּרְאוֹתָם כִּי גֹּרְשׁוּ מִגֵּו, — — וְכִי הֵבִיאוּ עֲלֵיהֶם וְעַל עַמָּם קְלָלָה תַּחַת בְּרָכָה, כֵּן הָיָה גוֹרַל עַם יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַמִּים מִדּוֹר דּוֹר וְכֵן יִהְיֶה לְדוֹר דּוֹרִים, עַד אֲשֶׁר יִשְׁפֹּךְ ד׳ רוּחַ אֶחָד עַל כָּל בָּשָׂר, וּכְשֵׁם

* ה׳ אֲלָפִים ת״ח—1648 לספה״נ בְּאוּקְרַיְנָה, בִּימֵי חְמֶלְנִיצְקִי.
** בְּצָרְפַת, ה׳ אֲלָפִים פ׳—1320 לספה״נ.

שֶׁאֲנַחְנוּ רוֹאִים בְּמִלְחָמָה גַשְׁמִית, שֶׁכָּל הַנָּס מִן הַמַּעֲרָכָה מְאַבֵּד אֶת תִּקְוַת כָּל אַנְשֵׁי צְבָאוֹ בְּיָדַיִם, בַּהֲפִיחוֹ רוּחַ אֹמֶץ בְּאַף רוֹדְפָיו, כֵּן הָיָה גוֹרָלֵנוּ מִיָּמִים יָמִימָה: כֹּל אֲשֶׁר הִרְבֵּינוּ לְהַרְכִּין אֶת רֹאשֵׁנוּ, כֵּן הוֹסִיפוּ רוֹדְפֵינוּ לְדַכֵּא אוֹתָנוּ תַּחַת רַגְלֵיהֶם וְלָתֵת כְּבוֹדֵנוּ לִכְלִמָּה וְחֵילֵנוּ לִמְשִׁסָּה. וּכְשֵׁם שֶׁבְּמַחֲלָה גַשְׁמִית הַמַּצָּב הַיּוֹתֵר מְסֻכָּן לַחוֹלֶה הוּא בָּעֵת אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ הָרֶגֶשׁ לָחוּשׁ אֶת מַכְאוֹבָיו, כֵּן הָיִינוּ אֲנַחְנוּ בְּכָל רַע מִן הָעֵת אֲשֶׁר אָבַד לָנוּ רֶגֶשׁ הַכָּבוֹד וּתְשׁוּקַת הַחַיִּים הַלְּאֻמִּיִּים, כָּל אֹמֶץ רוּחֵנוּ וְעֹז נַפְשֵׁנוּ. לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר הַחִלּוֹנוּ לְהַכְחִיד אֶת שְׁמֵנוּ, כְּאִלּוּ חֶרְפָּה הִיא לָנוּ לְהִקָּרֵא בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל; לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר חָדַלְנוּ לְהִתְגַּבֵּר בִּשְׂפָתֵנוּ וּבְקוֹרוֹת עַמֵּנוּ, בְּסִפְרוּתֵנוּ, בְּתוֹרָתֵנוּ וּבְדָתֵנוּ הַצְּרוּפָה; לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאנוּ אֲנַחְנוּ בְּעַצְמֵנוּ שֵׁם רַע עַל תּוֹרָתֵנוּ אֲשֶׁר עָלֶיהָ אָנוּ מוֹסְרִים אֶת נַפְשֵׁנוּ מֵאָז הָיִינוּ לְגוֹי, וַנָּשֶׂם עָלֶיהָ עֲלִילוֹת דְּבָרִים, כְּאִלּוּ אֵינֶנָּה מַתְאֶמֶת אֶת הַחַיִּים, אֶת הַחָכְמָה וְאֶת דֶּרֶךְ־אֶרֶץ וְהַמּוּסָר; לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר נִלְחַצְנוּ לִשְׁאֹב כָּל חָכְמָה וְכָל מַדָּע מִמְּקוֹרוֹת זָרִים, וּמַשְׂכִּילֵינוּ וְרַבָּנֵינוּ נִתְגַּדְּלוּ וְנִתְחַנְּכוּ עַל בִּרְכֵּי הַגּוֹיִם, — לְמִן הַיּוֹם הַהוּא הִבְאַשְׁנוּ אֶת רֵיחֵנוּ בְּעֵינֵי הַגּוֹיִם וּבְעֵינֵינוּ עַצְמֵנוּ, וַנִּתֵּן חֶרֶב בְּיַד קָמֵינוּ לְהַכְרִיתֵנוּ.

כָּל הַמְחַיֵּב אֶת עֲשִׁירֵינוּ לְבָד, אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה, כָּל הַמְחַיֵּב אֶת מַשְׂכִּילֵינוּ לְבָד, אֶת צַדִּיקֵינוּ לְבָד וְאֶת הֲמוֹן הָעָם לְבָד, אֶת הַתּוֹעִים וְאֶת הַמַּתְעִים לְבָד אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה. כֻּלָּנוּ כַּצֹּאן תָּעִינוּ,

כֻּלָּנוּ תּוֹעִים וּמַתְעִים, כֻּלָּנוּ חַיָּבִים אֲנַחְנוּ וַאֲשֵׁמִים בִּדְמֵי עַמֵּנוּ הַשְּׁפוּכִים לְעֵינֵינוּ, בִּכְבוֹדֵנוּ הַנָּתוּן לִכְלִמָּה, בִּכְבוֹד תּוֹרָתֵנוּ הַצְּרוּפָה וֶאֱמוּנָתֵנוּ הַטְּהוֹרָה, אֲשֶׁר הֵמִירוּ אֵלֶּה בְּכֶסֶף וְזָהָב, אֵלֶּה בַּהֲבָלִים וַהֲוָיוֹת וְאֵלֶּה בְּהֶפְקֵרוּת גְּמוּרָה——וּלְפִי שֶׁכֻּלָּנוּ חַיָּבִים, כֻּלָּנוּ אֲשֵׁמִים, לְפִיכָךְ חוֹבָה עָלֵינוּ כֻּלָּנוּ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה. עֲשִׁירֵינוּ לֹא יִשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵי כֶּסֶף וְזָהָב, וְיִשְׁתַּדְּלוּ לְהָרִים אֶת כְּבוֹד עַמָּם בְּכָל עֹז כֹּחָם, וּבִכְבוֹדוֹ יִתְכַּבְּדוּ בַּגּוֹיִם; רַבָּנֵינוּ——יִדְאֲגוּ לְחַנֵּךְ אֶת בָּנֵינוּ עַל בִּרְכֵּי הַתּוֹרָה וְהַחָכְמָה, יָפִיצוּ בְּקֶרֶב הָעָם אֶת דַּעַת הַחַיִּים, הָעֲבוֹדָה וְהַמְּלָאכָה וְרֶגֶשׁ כְּבוֹד עַמָּם וְאַרְצָם; וְהַמַּשְׂכִּילִים יָבִינוּ, כִּי תּוֹרָתֵנוּ הַצְּרוּפָה וְהַחָכְמָה, חָכְמַת אֱלֹהִים, אֲחָיוֹת הֵנָּה וְלֹא תִּצָּרַרְנָה אִשָּׁה אֶת אֲחוֹתָהּ——וְהָיָה הֲמוֹן הָעָם לְעַם סְגֻלָּה, עַם הַחַי בָּאָרֶץ וְלֹא בַּשָּׁמַיִם, וְתוֹרָתוֹ תּוֹרַת חַיִּים, חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם בּוּשָׁה וּכְלִמָּה. וּלְפִי שֶׁמַּחֲלָתֵנוּ נִתְפַּשְּׁטָה בְּמֶשֶׁךְ שְׁנוֹת גָּלוּתֵנוּ בְּכָל יְצוּרֵי גֵוֵנוּ, כָּל רֹאשׁ לָחֳלִי וְכָל לֵבָב דַּוָּי, לְפִיכָךְ לֹא נוּכַל לְהֵרָפֵא רְפוּאָה שְׁלֵמָה, כָּל עוֹד שֶׁלֹּא יָזוּבוּ בְּכָל עוֹרְקֵינוּ דָּמִים חַיִּים, וְכֻלָּנוּ לֹא נַרְגִּישׁ אֶת רֶגֶשׁ הַכָּבוֹד שֶׁל לְאֻמִּיּוּתֵנוּ בְּעֶצֶם תָּקְפּוֹ. וְכֻלָּנוּ לֹא נֶאֱזֹר שְׁאֵרִית חֵילֵנוּ בְּעַד עַמֵּנוּ וְתוֹרָתוֹ הַצְּרוּפָה, כְּבוֹדוֹ וְאַחְדוּתוֹ.

אָנֹכִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁאִלְמָלֵי הָפַךְ ד׳ בִּן־לַיְלָה אֶת לֵב עֲשִׁירֵינוּ לִקְנוֹת בְּפַעַם אַחַת אֲחֻזּוֹת גְּדוֹלוֹת וַיַּכְרִיזוּ כָּרוֹז, שֶׁכָּל הֶחָפֵץ לֶאֱחֹז בַּעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה, — אֶרֶץ רַחֲבַת יָדַיִם נְתוּנָה לוֹ, וְכָל הַדָּבָר הַדָּרוּשׁ לָזֶה הַכֹּל יְהִי מוּכָן לְפָנָיו כְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ, אָז יִתְאַסְּפוּ בּוֹ בַּיּוֹם לַאֲלָפִים וְלִרְבָבוֹת אֲנָשִׁים

עֲצֵלִים וּבַטְלָנִים, בֵּינֵיהֶם גַּם רֵיקִים וּפוֹחֲזִים, אֲנָשִׁים, אֲשֶׁר אֵין בְּכֹחָם וּבְדַעְתָּם לַעֲבֹד אֶת עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה, וּבְיָמִים מִסְפָּר יִמְכְּרוּ אֶת אַתֵּיהֶם וּמַזְמְרוֹתֵיהֶם וּכְלֵי מַחֲרֵשָׁם, מֵהֶם יַהַפְכוּ אֶת בָּתֵּיהֶם — — לְבָתֵּי מַרְזֵחַ, מֵהֶם יָשׁוּבוּ לִהְיוֹת רוֹכְלִים וּמְחַזְּרִים בָּעֲיָרוֹת וּבַכְּפָרִים. — — וְהָאֲדָמָה תֵּשַׁם — — לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר שֶׁכֻּלָּנוּ חַיָּבִים לָקַחַת חֵלֶק בְּבִנְיַן הֲרִיסוֹתֵינוּ, הֶעָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ וְהֶעָנִי בִּפְרוּטוֹתָיו, הָרַבָּנִים בְּרַבָּנוּתָם וְהַמַּשְׂכִּילִים בְּחָכְמָתָם, כֻּלָּנוּ בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ, נָשֵׁינוּ וְטַפֵּינוּ, חַיָּבִים לִמְסֹר אֶת נַפְשֵׁינוּ עַל כְּבוֹד עַמֵּנוּ, תּוֹרָתוֹ וְאַחְדוּתוֹ, וְכָל הַקּוֹדֵם לָתֵת יָד לִשְׁלוֹם אֻמָּה, וְכָל הַמַּרְבֶּה לְהָפִיחַ רוּחַ חַיִּים בְּעַצְמוֹתֵינוּ הַיְבֵשׁוֹת, וְכָל הַמַּחֲזִיק בְּיָדֵינוּ וּמְעוֹרְרֵנוּ לִתְחִיָּה, וְכָל הַמַּקְרִיב אֶת דַּעְתּוֹ הַפְּרָטִית עוֹלָה כָלִיל עַל מִזְבַּח הַשָּׁלוֹם וְחַיֵּי הָאֻמָּה, זְכוּת הָרַבִּים תְּלוּיָה בּוֹ, זְכוּת חַיֵּי עַם יִשְׂרָאֵל, זְכוּת זַרְעֵנוּ וְזֶרַע זַרְעֵנוּ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, וְסוֹפוֹ לִנְחֹל כָּבוֹד וָשֵׁם בְּעַמּוֹ וּבְקֶרֶב עַמֵּי הָאָרֶץ; אַשְׁרָיו וְאַשְׁרֵי חֶלְקוֹ!

— — וְכִרְבוֹת בָּנוּ רִגְשׁוֹת אַחְדוּתֵנוּ, כֵּן יַחְדְּלוּ הַגּוֹיִם לְהַבִּיט עָלֵינוּ בִּשְׁאָט נֶפֶשׁ וְכֵן נוֹסִיף אֹמֶץ לְהַרְבּוֹת כְּבוֹדֵנוּ וּכְבוֹד תּוֹרָתֵנוּ בְּעֵינֵי בָּנֵינוּ וּבְעֵינֵי כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ, וּתְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ מִקִּרְבֵּנוּ תֵּצֵא. כִּי כָּל תְּשׁוּעָה וְעֶזְרָה הַבָּאָה לָאָדָם מִחוּץ וּבְהֶסַּח הַדַּעַת אֵינָהּ שָׁוָה וְלֹא כְלוּם. אִי אֶפְשָׁר לְהַצְלִיחַ אֶת הָאָדָם בְּעַל כָּרְחוֹ וְשֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, כִּי סוֹף סוֹף הוּא מְאַבֵּד אַחֲרֵי כֵן הַצְלָחָתוֹ בְּיָדַיִם, וְאַתָּה שִׁחַתָּ אֶת חֵילְךָ אֲשֶׁר פִּזַּרְתָּ לָרִיק, אֲבָל אִם אַתָּה רוֹאֶה אִישׁ מִשְׁתַּדֵּל בְּכָל יְכָלְתּוֹ לְהוֹצִיא

מִבּוֹץ רַגְלָיו וְלַעֲמֹד בְּמִישׁוֹר, יוֹדֵעַ מַכְאוֹבָיו וּמַכִּיר אֶת תְּרוּפָתוֹ, רַק כֹּחוֹתָיו עֲזָבוּהוּ וְאֵין לְאֵל יָדוֹ לְהוֹשִׁיעַ לְנַפְשׁוֹ — וְהֶחֱזַקְתָּ בְּיָדוֹ וַתִּסְעָדֶנּוּ בְּחָלְיוֹ, וַיָּקָם עַל מִשְׁעַנְתּוֹ וְשָׁב וְרָפָא לוֹ, וְהֵבֵאתָ עָלָיו וְעָלֶיךָ בִּרְכַּת אוֹבֵד נִדַּת.

כָּל הָאוֹמֵר לְתַקֵּן אֶת קִלְקְלוֹתֵינוּ בַּחֲרוֹן אַפּוֹ, אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה. לוּ הָיְתָה קַלְקָלָתֵנוּ קַלְקָלָה פִּתְאֹמִית, קַלְקָלָה זְמַנִּית, כִּי עַתָּה הֶאֱמַנְתִּי שֶׁאֶפְשָׁר הַדָּבָר לְתַקֵּן אֶת מְעֻוָּתֵנוּ בְּעֱזוּז חֵמָה וְשֶׁצֶף אַף וּלְקַוּוֹת כִּי תַּחַת גְּעָרָה בְּמֵבִין. אֲבָל יַעַן שֶׁמַּחֲלָתֵנוּ מַחֲלָה נוֹשָׁנָה, גַּם אֲנַחְנוּ לֹא נֵרָפֵא בְּסַמִּים קוֹדְחִים וְעַזִּים יוֹתֵר מִדַּי, הַמַּכְאִיבִים וּמַדְאִיבִים אֶת נַפְשֵׁנוּ וּכְמֶלַת הַמַּטֶּה עַל פִּצְעֵי לְבָבֵנוּ. חֲכָמִים הִזָּהֲרוּ בְּדִבְרֵיכֶם וְהַשְׁמִיעוּ אוֹתָם בְּנַחַת, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ בְּאָזְנֵי שׁוֹמְעֵיהֶם וְיָבוֹאוּ כַּמַּיִם בְּקִרְבָּם וּכְשֶׁמֶן בְּעַצְמוֹתֵיהֶם הַנִּחָרוֹת מֵרֹב יְמֵי גָּלוּתֵנוּ וְדוֹרְשׁוֹת סַמֵּי שִׁקּוּי וּמַרְפֵּא. יוֹדֵעַ אָנֹכִי, אַחַי, שֶׁאֵין הַדָּבָר נָקֵל לִרְאוֹת אֶת בְּנֵי עַמֵּנוּ טוֹבְעִים בְּיָם רֶפֶשׁ וּמַדְמֵנָה, רְדוּפִים וְנִסְחָפִים מִבַּיִת וּמִחוּץ, וְלִשְׁפֹּט עַל מַצָּבֵנוּ הַנּוֹרָא בְּמְתִינוּת וּבְקֹר רוּחַ. גַּם אָנֹכִי, אַחַי, מֵעַי רֻתְּחוּ וְלֹא דָמוּ בִּרְאוֹתִי אֶת יִשְׂרָאֵל בְּצָרָה גְדוֹלָה וְרָאשָׁיו וּגְדוֹלָיו אֵינָם שָׂמִים אֶל לֵב. גַּם אָנֹכִי, אַחַי, לִבִּי לֹא יָצוּק נְחוּשָׁה, וּמֵעִיד אֲנִי עָלַי שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁבְּעֵת שֶׁאֲנִי כּוֹתֵב מַאֲמָרַי עֵינַי זוֹלְגוֹת דְּמָעוֹת עַל שֶׁבֶר עַמִּי וְעַל רוֹעָיו אֲשֶׁר הֻכּוּ בְּסַנְוֵרִים, וְעַל רִגְשֵׁי הַחַיִּים כִּי כָּבוּ בָנוּ, וְעַל רִגְשׁוֹת כָּבוֹד לְאֱמוּנָתֵנוּ כִּי כִּמְעַט סָפוּ תַּמּוּ בְּקִרְבֵּנוּ. אֲבָל כְּשֶׁאֲנִי שָׂם אֶל לִבִּי שֶׁלֹּא בִּן־לַיְלָה

הָאוּנִיבֶרְסִיטָה הָעִבְרִית עַל הַר הַצּוֹפִים בִּירוּשָׁלָיִם.

נֶחֱלֵינוּ, אֲבָל מִתְהַפְּכִים אֲנַחְנוּ עַל עֶרֶשׂ דְּוָי אַלְפַּיִם בַּשָּׁנִים, כְּשֶׁאֲנִי רוֹאֶה שֶׁבְּרְבוֹת הַיָּמִים כְּבָר הֻרְגַּלְנוּ לִהְיוֹת מִרְמָס לְרַגְלֵי דוֹרְכֵינוּ, לִהְיוֹת כִּסְחִי וּמָאוֹס בְּעֵינֵי שְׁכֵנֵינוּ וּבְעֵינֵינוּ בְּעַצְמֵנוּ — — הִנְנִי שָׁב וְאוֹמֵר, אַל נָא אַרְבֶּה אֶת פִּצְעֵי עַמִּי וְאֶת מַכְאוֹבָיו חִנָּם: לֹא בִּן־לַיְלָה יִוָּלֵד גּוֹי — — וְאִם בָּאנוּ לְהַבְדִּיל מִקֶּרֶב עַמֵּנוּ אֶת הָעֲשִׁירִים — מִפְּנֵי שֶׁהֵם פּוֹסְעִים פְּסִיעָה גַּסָּה עַל רָאשֵׁי עַם קֹדֶשׁ; אֶת הָרַבָּנִים וְהַצַּדִּיקִים — מִפְּנֵי שֶׁהֵם עוֹסְקִים בְּפִלְפּוּלִים — — בְּעֵת אֲשֶׁר עַמּוּדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל מִתְרוֹפְפִים; אֶת מַרְבִּית הַמַּשְׂכִּילִים — מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִתְחַנְּכוּ עַל בִּרְכֵּי תּוֹרַת יִשְׂרָאֵל, אֶת שְׂפָתוֹ לֹא יָבִינוּ, קוֹרוֹת יָמָיו וְאֶת סִפְרוּתוֹ לֹא יָדְעוּ; אֶת דַּלַּת עַם הָאָרֶץ — מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהּ דֵּעָה צְלוּלָה וּמְיֻשֶּׁבֶת וַהֲמוֹן הָעָם הַנּוֹ כְּצֹאן בִּידֵי הָרוֹעִים; אֶת הַזְּקֵנִים — מִפְּנֵי שֶׁדַּעְתָּם נִשְׁתַּבְּשָׁה וְנִטְרְפָה מֵרֹב זִקְנָה, וְאֶת הַנְּעָרִים מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָשְׁלוּ כָּל צָרְכָּם — מִי אֵפוֹא נִמְנֶה בְּמִסְפַּר קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל? אֶחָד מִן הַמְּקוֹרוֹת לְכָל צָרוֹתֵינוּ הוּא לְדַעְתִּי: אָבְדַן רֶגֶשׁ הַחַיִּים וְרֶגֶשׁ הַכָּבוֹד הַלְּאֻמִּי אֲשֶׁר בְּקִרְבֵּנוּ, וְהָאֲדָמָה לֹא תּוּשַׁב לִבְעָלֶיהָ עַל יְדֵי קֶצֶף וַחֲרוֹן אַף, מִפְּנֵי שֶׁבְּנֵי עַמֵּנוּ כָּל כָּךְ הֻרְגְּלוּ שֶׁיִּשְׁפְּכוּ קִתּוֹן עַל פְּנֵיהֶם, כָּל כָּךְ הָיָה כְּבוֹדוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל נִרְמָס בְּחוּצוֹת עַל לֹא חָמָס בְּכַפּוֹ, שֶׁאֵינוֹ מַבְחִין עוֹד בֵּין קִתּוֹן לְקִתּוֹן. דַּבְּרוּ נָא עַל לֵב הָעָם הַמְדֻכָּא וְהַמְעֻנֶּה בְּנַחַת וּבִמְתִינוּת. וְאַל נָא תּוֹצִיאוּ מִן הַכְּלָל הַזֶּה אֶת הָעֲשִׁירִים, אֶת הַמַּשְׂכִּילִים, אוֹ כָּל מִפְלָגָה מִן הַמִּפְלַגּוֹת, כִּי כָל לֵבָב דַּוָּי וְכָל רֹאשׁ לָחֳלִי. כֻּלָּנוּ סוֹבְלִים, כֻּלָּנוּ כּוֹאֲבִים וְכֻלָּנוּ נִרְדָּפִים, עוּצוּ עֵצָה וְגַם הִשְׁתַּדְּלוּ

לְהָפִיחַ בְּאַפֵּנוּ מְעַט נִשְׁמַת חַיִּים, לְהָפִיץ בְּקִרְבֵּנוּ רְגָשׁוֹת חַיִּים וָדַעַת וְכָבוֹד וּלְחַנְּכֵנוּ עַל בִּרְכֵּי הַתּוֹרָה, הָעֲבוֹדָה, הַחָכְמָה וְהַמּוּסָר, וְזִכְרוּ תָּמִיד כִּי רַק בְּשׁוּבָה וָנַחַת נִוָּשֵׁעַ.

הַמָּקוֹר הַשֵּׁנִי לְצָרוֹתֵינוּ הוּא שֶׁבְּרֹב הַיָּמִים שָׁכַחְנוּ כָּל מִשְׁטָר וָסֵדֶר, וְכָל כָּךְ הֻרְגַּלְנוּ לִהְיוֹת מְבֹהָלִים וּדְחוּפִים בְּכָל מַעֲשֵׂינוּ, מַחְשְׁבוֹתֵינוּ וְתַחְבּוּלוֹתֵינוּ, עַד שֶׁהָיָה לָנוּ הָאִי־סְדָרִים לְסֵדֶר, הַבִּלְבּוּל וְהַבֶּהָלָה — לְטֶבַע שֵׁנִי בְּכָל דִּבְרֵי חַיֵּינוּ. וּבְכָל פִּנָּה שֶׁאַתָּה פוֹנֶה הִנְּךָ רוֹאֶה לְפָנֶיךָ אִישׁ נִרְדָּף הַנָּס בְּשִׁבְעָה דְרָכִים מִקּוֹל עָלֶה נִדָּף, מְפַחֵד לְמַרְאֵה עֵינָיו וּלְמִשְׁמַע אָזְנָיו, וְהוּא פוֹנֶה הֵנָּה וָהֵנָּה רָצוֹא וָשׁוֹב, נָע וָנָד בְּדִבּוּרוֹ, בְּמַעֲשָׂיו, בִּתְפִלָּתוֹ, בְּלִמּוּדוֹ וּבְכָל עִנְיָנָיו. וְכָל כָּךְ לָמָּה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין אָנוּ מַאֲמִינִים בְּחַיֵּינוּ, מִפְּנֵי שֶׁשִּׁבֹּלֶת הַמַּיִם הַזֵּדוֹנִים תִּשְׁטְפֵנוּ זֶה אֲלָפִים בַּשָּׁנִים וְאֵין מַעֲמָד לְרַגְלֵינוּ, מִפְּנֵי הָרְדִיפוֹת אֲשֶׁר יִרְדְּפוּנוּ אוֹיְבֵינוּ מִחוּץ, וַאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ רוֹדְפִים אִישׁ אֶת אָחִיו. וַנְּהִי בְּרֹב הַיָּמִים כַּמֹּץ לִפְנֵי כָּל רוּחַ סוֹעָה וָסַעַר, כָּל רוּחַ שֶׁקֶר וַחֲנֻפָּה, צְבִיעוּת וַהֲבָלִים, שׁוֹאָה וּמַדּוּחִים. — עִמְדוּ נָא אַחַי, עֲמֹדוּ! הַבִּיטוּ נָא אַחֲרֵיכֶם, הֵרָגְעוּ נָא וְהִתְבּוֹנְנוּ. הַאֻמְנָם הָעָם אֲשֶׁר הֵאִיר אוֹר לַגּוֹיִם יֵלֵךְ חֹשֶׁךְ וְלֹא אוֹר? הֲיוֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט! — הַאֻמְנָם הָעָם, אֲשֶׁר הִשְׁמִיעַ לְכָל עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת קוֹל אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בְּגַן הַחַיִּים וְהַדַּעַת, כְּפֶתֶן חֵרֵשׁ יַאְטֵם אָזְנָיו לְקוֹל הָאֱמֶת, הַחָכְמָה וְהַתּוּשִׁיָּה, הַקּוֹרֵא בְּחַיִל: „הָקִיצוּ וִחְיוּ“, „הִתְאַחֲדוּ וִהְיוּ לַאֲגֻדָּה אֶחָת“, „הָעִירוּ וְהִתְעוֹרְרוּ לִבְנוֹת בַּיִת לַד׳ וּלְעַמּוֹ, לְתוֹרָתוֹ וּלְחָכְמָתוֹ,

לְאַרְצוֹ וְלַעֲבוֹדָתוֹ, הִתְעוֹרְרוּ, כִּי עוֹד לֹא תַּמָּה עֲבוֹדַתְכֶם עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ לִהְיוֹת לְנֵס גּוֹיִם, לְאוֹר עוֹלָם בֵּין הָעַמִּים", וּבְכָל עוֹד שֶׁאַתֶּם רוֹאִים שֶׁהָעַמִּים סְבִיבוֹתֵיכֶם לֹא כִּתְּתוּ עוֹד אֶת חַרְבוֹתֵיהֶם לְאִתִּים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת, אוֹת הוּא לָכֶם כִּי לֹא הָפַךְ עוֹד ד' שָׂפָה בְרוּרָה לְכָל הָעַמִּים, וְכִי עוֹד לֹא בָּא מוֹעֵד לִקְרֹא לָכֶם: „כִּלִּיתֶם אֶת נְבוּאַתְכֶם וְעַתָּה צְאוּ". הַאֲזִינוּ, אַחַי, אֶל הַקּוֹל הַזֶּה הַמְּעוֹרֵר אֶתְכֶם לִתְחִיָּה!— הַנּוֹטֵה אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמַע. — —

כָּל הָאוֹמֵר כִּי מַחֲלָה מְמֻשָּׁכָה כְּמַחֲלָתֵנוּ אֵין לָהּ מָזוֹר וּתְרוּפָה — אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה. אָמְנָם כֵּן הוּא, אַחַי, אֲנוּשָׁה מַכָּתֵנוּ מְאֹד מְאֹד, מִפְּנֵי שֶׁבְּרֹב הַיָּמִים נִסְתַּעֲפוּ וְנִסְתַּבְּכוּ הַסִּבּוֹת וְהַמְּסֻבָּבוֹת זוֹ בְּזוֹ כָּל כָּךְ עַד שֶׁלֹּא נֵדַע וְלֹא נַבְחִין בֵּינוֹתֵיהֶן, וְהַשְּׁאֵלָה הַיּוֹתֵר כְּבֵדָה הִיא: אֵי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ נָחֵל לִנְהוֹת מָזוֹר, וּמֵאַיִן תָּבוֹא יְשׁוּעָתֵנוּ, וּמִי יַתְחִיל בַּמִּצְוָה הַקְּדוֹשָׁה הַזֹּאת. אֲבָל אַחַי, אַל תְּמַהֲרוּ לֵאמֹר נוֹאָשׁ וְאַל תְּאַבְּדוּ אֶת תִּקְוֹתֵיכֶם בַּיָּדָיִם. וְכִי בִּשְׁבִיל שֶׁהַשְּׁאֵלָה קָשָׁה וּמְסֻבֶּכֶת, כְּלוּם אֵין לָהּ פִּתְרוֹן לִגְמָרֵי? וְכִי בִּשְׁבִיל שֶׁאֵין אָנוּ יְכֹלִים לִגְמֹר אֶת הַדָּבָר, בְּנֵי חוֹרִין אֲנַחְנוּ לְהִבָּטֵל מִמֶּנּוּ? דַּיֵּנוּ אַחֵינוּ לְהַנִּיחַ אֶבֶן פִּנָּה לְבִנְיַן בֵּית יִשְׂרָאֵל, וּבָנֵינוּ אַחֲרֵינוּ יִבְנוּהוּ מִמַּסָּד עַד הַטְּפָחוֹת וּבְנֵי בָנֵינוּ יַצִּיבוּ אֶת דְּלָתָיו. וּלְפִי שֶׁאֲנַחְנוּ אֵין חַיֵּינוּ מַסְפִּיקִים לְשַׁכְלֵל אֶת בִּנְיַן הַבַּיִת בְּכָל הֲדָרוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ, לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהָכִין אֶת חִנּוּךְ בָּנֵינוּ וּלְהַכְשִׁירָם לָעֲבוֹדָה הַזֹּאת. לְמַעַן נֵדַע

כִּי הֵם הֵמָּה יְצַוּוּ אֶת בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם לַעֲזֹק וּלְסַקֵּל אֶת כֶּרֶם ד׳ צְבָאוֹת, וּבִפְקֹד אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת עָלֵינוּ אֶת פְּקֻדַּת כָּל הָאָרֶץ נוּכַל לְקַוּוֹת כִּי זַרְעֵינוּ אַחֲרֵינוּ יַעֲשׂוּ עֲנָבִים וְלֹא בְּאוּשִׁים. יֵלְכוּ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הִדְרַכְנוּם וְיִתְּנוּ כָּבוֹד לְשֵׁם יִשְׂרָאֵל וּלְיִעוּדָיו. לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לָטַעַת בְּקֶרֶב לִבָּם עָמֹק עָמֹק אֶת אַהֲבַת עַמֵּנוּ וְתוֹרָתֵנוּ הַצְּרוּפָה, וְעָלֵינוּ אֵפוֹא לְהִשְׁתַּדֵּל שֶׁיְּהֵא חִנּוּךְ יְלָדֵינוּ מַתְאִים וּמְסֻכָּם אֶת דַּרְכֵי הַחַיִּים וְהַמַּדָּע, שֶׁלֹּא תְּהֵא תּוֹרַת פִּינוּ סוֹתֶרֶת אֶת הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ, וְשֶׁלֹּא יֹאמַר הַנַּעַר בִּהְיוֹתוֹ לְאִישׁ: כַּמָּה טְפַשׁ לֵב אֲבוֹתַי מֵהָבִין, כִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר הוֹרוּנִי בְּבֵית מְלַמְּדַי אֵין הָעוֹלָם יָכֹל לְהִתְקַיֵּם עָלֶיהָ, וְעַל כֵּן כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת פְּלַסְתֵּר. אֲבָל זֶה הַמְלַמֵּד וְסִגְנוֹן תּוֹרַת פִּיו פְּלַסְתֵּר, וְהַתּוֹרָה תּוֹרַת ד׳ צְרוּפָה הִיא וּמַתְאֶמֶת אֶת הַחַיִּים וְאֶת הָעוֹלָם. אוֹי לְעֵינַי שֶׁרָאוּ הַרְבֵּה הַרְבֵּה נְעָרִים כָּאֵלֶּה, וְאוֹי לְאָזְנַי הַשּׁוֹמְעוֹת דִּבְרֵי אֲנָשִׁים כָּאֵלֶּה יוֹם יוֹם. הָהּ, מִי יְבִינֵם וּמִי יִפְקַח אֶת עֵינֵיהֶם לִרְאוֹת אוֹר!? מָה רַב מִסְפַּר אֵלֶּה אֲשֶׁר בַּעֲבוּר זֹאת פָּנוּ עֹרֶף לְעַמָּם וַיֵּלְכוּ שׁוֹלָל, וְגַם נוֹסְפוּ עַל שׂוֹנְאֵיהֶם לְהִלָּחֵם בָּנוּ וְלָתֵת אוֹתָנוּ לְשִׁמְצָה בְּעֵינֵי הַגּוֹיִם וּבְעֵינֵינוּ אֲנָחְנוּ! — אוֹי לְעֵינֵינוּ שֶׁכָּךְ רוֹאוֹת, וּלְאָזְנֵינוּ שֶׁכָּךְ שׁוֹמְעוֹת! — — —

*

מִמִּכְתָּב לְהָאָרֶז*

— — מִי עִוֵּר לֹא יִרְאֶה, כִּי כָּל עוֹד אֲשֶׁר נִתְרַחֵק מֵעַל אַדְמָתֵנוּ וְלֹא נִדְאַג לַאֲחֻדּוּתֵנוּ, כֵּן יוֹסִיפוּ הַגּוֹיִם לְרָדְפֵנוּ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים נָנוּס לִפְנֵיהֶם מִקּוֹל עָלֶה נִדָּף; וְכֹל אֲשֶׁר נוֹסִיף לְהַכְחִישׁ אֶת שְׁמֵנוּ כֵּן יוֹסִיפוּ לָתֵת אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל לִשְׁמָצָה וּלְקֶלֶס בֵּין הַגּוֹיִם. וּמִי עִוֵּר וְלֹא יִרְאֶה, כִּי גַם הָעוֹבְדִים לְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא יַרְגִּיעוּ בַּגּוֹיִם וְלֹא יִמְצְאוּ מָנוֹחַ, וְכִי גַם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא יִנָּקֶה מֵחֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם. כִּי אָמְנָם אֶצְבַּע אֱלֹהִים הוּא לְהוֹתִיר שְׁאֵרִית עַמּוֹ הַנִּצְחִי, לְבִלְתִּי יִכָּחֵד שְׁמוֹ מִן הָאָרֶץ. -- כֵּן לֹא נַעֲשֶׂה שֶׁקֶר בְּנַפְשֵׁנוּ לֵאמֹר, כִּי חַכֵּה נְחַכֶּה עַד אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים נִפְלָאוֹת בָּאָרֶץ!— הַמְעַט מִמֶּנוּ לְהַלְאוֹת אֲנָשִׁים כִּי נַלְאֶה גַם אֶת אֱלֹהִים! אָמְנָם עֲרֵלָה אָזְנֵנוּ מִשְּׁמֹעַ אֶת קוֹל אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בְּרוּחֵנוּ וּבְנַפְשֵׁנוּ לֵאמֹר! „עֲלוּ וְעִבְדוּ אֶת אַדְמַת אֲבוֹתֵיכֶם אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ." וּמִי הֵפִיחַ בְּקִרְבֵּנוּ אֶת רוּחַ הַתְּשׁוּקָה הַקְּדוֹשָׁה הַזֹּאת, אִם לֹא אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַיּוֹצֵר הָרִים וּבוֹרֵא רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שֵּׂחוֹ. — הַמְעַט מִמֶּנּוּ כִּי בָרָא לָנוּ ה' חֲדָשָׁה בָּאָרֶץ? לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל רַק כָּל יָרֵא וְחָרֵד שָׂם פָּנָיו יְרוּשָׁלַיְמָה, בִּתְפִלּוֹתָיו וּבְכָל בִּרְכוֹתָיו, בְּאֶבְלוֹתָיו וּבְתַנְחוּמָיו הֶעֱלָה אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַל דַּל שְׂפָתָיו, וּלְשׁוֹנוֹ כָּל כָּךְ הֻרְגְּלָה בָּזֶה, עַד שֶׁהָיְתָה לוֹ חֶמְדַּת הַקֹּדֶשׁ כִּתְפִלַּת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה; וּבָנֵינוּ הָיוּ מַעֲלִיבִים בִּקְדוֹשֵׁינוּ אֵלֶּה אֲשֶׁר רַק

* א. צֶדֶרְבּוֹים, עוֹרֵךְ „הַמֵּלִיץ".

שִׂפְתֵיהֶם נָעוֹת וְלִבָּם בַּל עִמָּם. וְעַתָּה מָה אֲנַחְנוּ רוֹאִים? בָּנֵינוּ אֲשֶׁר הִתְרַחֲקוּ מִמֶּנּוּ זֶה כַּמָּה שָׁבוּ אֵלֵינוּ בְּלֵב שָׁלֵם, כִּי נָגַע עַד נַפְשָׁם כְּבוֹד יִשְׂרָאֵל הַמְחֻלָּל, וְרַבָּנֵינוּ עָמְדוּ מִנֶּגֶד וַאֲחָדִים מֵהֶם הִקְדִּישׁוּ עָלֵימוֹ מִלְחָמָה; וַתְּהִי לְאוֹת וּלְמוֹפֵת בְּיִשְׂרָאֵל, כִּי רַבִּים מִצְּעִירֵינוּ אֵלֶּה עָמְדוּ גַם בַּנִּסָּיוֹן הַנּוֹרָא הַזֶּה, וְלֹא נָסוֹגוּ אָחוֹר וְלֹא הִרְפּוּ יְדֵיהֶם וִידֵי אֲחֵיהֶם וַיַּשְׁלִיכוּ אֶת נַפְשָׁם מִנֶּגֶד לְקַדֵּשׁ אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל. הַאֻמְנָם נִפְלָאוֹת כָּאֵלֶּה לֹא תֵעָשֶׂינָה בָּאָרֶץ וַד׳ לֹא צִוָּה? — כֵּן לֹא יוֹסִיפוּ עוֹד רוֹעֵינוּ לִדְחוֹת אוֹתָנוּ בִּשְׁתֵּי יָדַיִם, כִּי אִם בְּמַקֵּל נֹעַם יִרְעוּ אֶת צְעִירֵי הַצֹּאן אֵלֶּה, הַמִּתְקַבְּצִים מֵאֲלֵיהֶם מִכָּל תְּפוּצוֹתֵיהֶם, וְעַל מֵי מְנוּחוֹת יְנַהֲלוּם. אַל נָא תִּהְיֶינָה הַנְּפָשׁוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר בָּאוּ לַחֲסוֹת בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל וְאַרְצוֹ קַלּוֹת בְּעֵינֵי גְאוֹנֵינוּ, וּקְדוֹשֵׁי יִשְׂרָאֵל יָבִינוּ לְקַבֵּץ נִדָּחִים, וְחָלִילָה לָהֶם לַעֲשׂוֹת מִדְחֶה. וְיֵדְעוּ וְיָבִינוּ כִּי יָקְרָה בְּעֵינֵי ד׳ נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל מֵאֶלֶף חֻמְרוֹת. וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁלֹּא יַעַטְפוּ דְבָרִים שֶׁל חֹל בְּטַלִּית שֶׁל מִצְוָה, וְלֹא יֹאמַר צַדִּיק וְקָדוֹשׁ: צַר לִי בִּשְׁבִיל אֵלֶּה הַבָּאִים בִּירוּשָׁלַיִם; כֵּן לֹא יְמַהֲרוּ צְעִירֵי עַמֵּנוּ אֵלֶּה אֲשֶׁר הֵרִימוּ אֶת דֶּגֶל לְאֻמִּיּוּתֵנוּ, וְכָל אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְאַסְּפוּ אֶל דִּגְלָם לֵאמֹר נוֹאָשׁ, מִפְּנֵי רֹב הַקּוֹצִים וְהַבַּרְקָנִים אֲשֶׁר מָצְאוּ עַל דַּרְכֵיהֶם, וְאַל יְמַהֲרוּ לִקְרֹא תִגָּר עַל זְקֵנֵינוּ, עַל אֲשֶׁר עָמְדוּ מִנֶּגֶד וְלֹא חָשׁוּ לִתְמֹךְ בִּימִינָם בְּכֹל אֲשֶׁר לְאֵל יָדָם. הֲלֹא תֵדְעוּ וְתָבִינוּ, יְחִידֵי סְגֻלָּתֵנוּ, כִּי לֹא נוּכַל לָתֵת אָשָׁם נֶפֶשׁ זְקֵנֵינוּ, מְלַמְּדֵי מַכּוֹת וּרְדִיפוֹת מְתוּעִים וּמִתְעַתְּעִים, מִתְקַדְּשִׁים וּמַלְעִיבִים, אִם לֹא פָּתְחוּ אֶת כָּל

לְבָבָם פַּעַם אַחַת לְדִבְרֵיכֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת, וְכִי פָּחֲדוּ וְרָהוּ פֶּן תִּתְחַפְּשׂוּ גַם אַתֶּם בְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר לְמַעַן כַּחֵשׁ, וְכִי פַתִּים אַתֶּם פּוֹרְשִׂים לִלְכֹּד נְפָשׁוֹת תְּמִימוֹת. הֲלֹא מַעֲשִׂים כָּאֵלֶּה הָיוּ לְרְבָבוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, וּמַדּוּעַ נִתְאַנֵּף בִּזְקֵנֵינוּ אֵלֶּה עַל אֲשֶׁר נִתְחַלֵּף לָהֶם בֵּין אוֹהֵב לְאוֹיֵב, הֲלֹא רַק מֵרֹב דְּבֵקוּתָם בְּעַמֵּנוּ עָשׂוּ זֹאת. אָמְנָם כֵּן הוּא, בְּחִבָּתָם הַיְתֵרָה הוֹסִיפוּ לָנוּ מַכְאוֹב עַל מַכְאוֹבֵינוּ וְהִרְבּוּ אֶת פְּצָעֵינוּ, אֲבָל נֶאֱמָנִים לָנוּ פִּצְעֵי אוֹהֵב. אֵיךְ נִשְׁכַּח לָהֶם אֶת הַטּוֹב וְאֶת הַחֶסֶד שֶׁעָשׂוּ לְאַחְדוּת עַמֵּנוּ הָעֲתִידָה, לִלְאֻמִּיּוּתֵנוּ וּלְשֵׁם יִשְׂרָאֵל בִּכְלָל, כִּי עַל שִׁכְמָם נָשְׂאוּ אֶת מִקְדָּשֵׁנוּ; עָלָיו הֻכּוּ, עָלָיו נֶהֶרְגוּ וְעָלָיו נִשְׂרְפוּ וְנִטְבְּחוּ, וְכָל מַה שֶּׁאֵין הַפֶּה יוּכַל לְדַבֵּר סָבְלוּ וַיְקַבְּלוּ יִסּוּרֵיהֶם בְּאַהֲבָה, וְכָל כָּךְ לָמָּה? מִפְּנֵי קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, — בֹּאוּ וְנַחֲזִיק טוֹבָה לָהֶם עַל אֲשֶׁר הִתְחָרוּ בְּכָל יְמֵי גָלוּתֵנוּ הַמָּרָה בְּכָל עֹז לְהָלִיט וּלְכַסּוֹת אֶת שְׁאֵרִית קָדוֹשֵׁנוּ, זֹאת תּוֹרָתֵנוּ הַמְטֻלְטֶלֶת אִתָּנוּ עַל דַּרְכֵּנוּ הָאֲרֻכָּה, שָׂמוּ מִכְסֶה עַל מִכְסֶה וּמַעֲטָפָה עַל מַעֲטָפָה, לְמַעַן לֹא יָזִיד כָּל זָר לָגֶשֶׁת לְבַלַּע אֶת הַקֹּדֶשׁ. וְהִיא שֶׁעָמְדָה לָנוּ לְהוֹתִיר לָנוּ שֵׁם וָזֵכֶר בְּאַרְצוֹת פְּזוּרֵינוּ, לְמַעַן נוּכַל בְּרֹב הַיָּמִים לָשׁוּב וְלִבְנוֹת אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל הֶהָרוּס. לְקַבֵּץ יְחִידֵי סְגֻלָּה אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחָם אוֹתָם לַעֲלוֹת אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֵינוּ, לַעֲבֹד אֶת אַדְמָתֵנוּ, לְכוֹנֵן שָׁמָּה „בֵּית מִדְרַשׁ הַתּוֹרָה, הַחָכְמָה וְהָעֲבוֹדָה“, וְלִהְיוֹת לִפְלֵטָה בָּאָרֶץ. —

כֵּן לֹא יוֹסִיפוּ סוֹפְרֵינוּ וּמוֹצִיאֵי מִכְתְּבֵי עִתִּים לָנוּ לְגָרוֹת מָדוֹן אִישׁ בְּרֵעֵהוּ וְאִישׁ בְּאָחִיו וְלִקְרֹא מִלְחָמוֹת יוֹם

יזם אֵלֶּה בָּעֲשִׁירִים וְאֵלֶּה בְּדַלַּת הָעָם, אֵלֶּה בִּזְקֵנֵינוּ וְאֵלֶּה בִּנְעָרֵינוּ. וְאִם יִרְאוּ כִּי רָחֲקוּ מַחְשְׁבוֹת אֵלֶּה מִמַּחְשְׁבוֹתֵיהֶם וְלֹא דֶרֶךְ אֵלֶּה דַּרְכֵיהֶם, יִקְרְאוּ נָא לְשָׁלוֹם וְאַל יִשְׁפְּכוּ בּוּז וְקָלוֹן, מִפְּנֵי שֶׁדְּבָרִים רַכִּים נִכְנָסִים אֶל הַלֵּב וְעוֹשִׂים אֶת מִשְׁלַחְתָּם, וְדִבְרֵי נִרְגָּן חוֹדְרִים כְּלָיוֹת וָלֵב וּמַרְגִּיזִים אֶת שׁוֹמְעֵיהֶם, וְנִמְצָא מְבִיאִים רָעָה תַּחַת טוֹבָה וּקְלָלָה תַּחַת בְּרָכָה. אַל נָא נִשְׁכַּח, כִּי מַטָּרָה קְדוֹשָׁה מַטְּרָתֵנוּ — לְהָקִים אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל וּלְהָרִים אֶת כְּבוֹדוֹ הַמְחֻלָּל, וְלָמָּה זֶה נוֹסִיף לְחַלְּלוֹ וּלְחַלֵּל אֶת מִשְׁלַחְתֵּנוּ הַקְּדוֹשָׁה, בְּעַפְּרֵנוּ בֶּעָפָר וּבְהַשְׁלִיכֵנוּ שְׁקוּצִים אִישׁ עַל אָחִיהוּ, וְלָמָּה נַכְבִּיד לָנוּ אֶת מִלְחַמְתֵּנוּ מִבַּיִת וּמִחוּץ, וְלָמָּה נוֹסִיף לַהֲרֹס אֶת אַחְדוּתֵנוּ בְּטֶרֶם הַחִלּוֹנוּ לִבְנוֹתָהּ וְלָמָּה נוֹסִיף פֶּרֶץ עַל פִּרְצוֹתֵינוּ וּמַחֲלֹקוֹת עַל מַחְלְקוֹתֵינוּ? — אוֹיָה לָנוּ, כִּי בְּהִתְהַפְּכֵנוּ בְּמַכְאוֹבֵינוּ עַל עֶרֶשׂ דְּוָי, לֹא נִשָּׂא וְנִדּוֹם וְנִסְבֹּל אֶת אֲשֶׁר נָטַל עָלֵינוּ, אַךְ בְּלֵב רַגָּז נִתְקוֹטֵט וְנִשְׂרֹט שֶׂרֶט בִּבְשָׂרֵנוּ לְמַעַן הַרְבּוֹת פֶּצַע וְחַבּוּרָה, עַד כִּי לֹא יִהְיֶה בָּנוּ מְתוֹם. — אוֹי, מֶה הָיָה לָנוּ!

אִם יוֹסִיפוּ זְקֵנֵינוּ לְהַחֲרִים בְּשׁוֹפְרוֹתֵיהֶם וּלְנַבֵּא בְּשֵׁם ד׳ אֶת אֲשֶׁר לֹא צִוָּה — — מַשְׂכִּילֵנוּ יֹאמְרוּ בְּשֵׁם הַהַשְׂכָּלָה וַחֲכָמֵינוּ בְּשֵׁם הַחָכְמָה אֵת אֲשֶׁר לֹא עָלָה עַל לִבָּהּ מֵעוֹלָם, וְאֵת אֲשֶׁר רָאוּ בֶּחָזוֹן וּבַחֲלוֹם וְאֵת אֲשֶׁר קָרְאוּ וְלֹא הֵבִינוּ יִתְּנוּ לְעָם זֶה כְּדִבְרֵי חַכְמֵי חֳרָשִׁים, הַמְאַמְּתִים בְּמוֹפְתִים חוֹתְכִים וּבִגְזֵרוֹת שֶׁאֵין לְהַרְהֵר אַחֲרֵיהֶן; אִם אֵלֶּה מִזֶּה יַקְדִּירוּ לָנוּ אֶת הַשֶּׁמֶשׁ בַּצָּהֳרַיִם וְאֵלֶּה מִזֶּה יַצִּיתוּ אֵשׁ וְיַבְעִירוּ בְּעֵרָה

לְהַשְׁחִית מִגְדִּישׁ וְעַד קָמָה, וְאֵלֶּה מִנֶּה תִּקְצַר נַפְשָׁם לִרְאוֹת בַּמַּהְפֵּכָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הָפַךְ ה׳ בְּאַפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ וַיִּפְנוּ לָנוּ עֹרֶף וְנוֹסְפוּ עַל שׂוֹנְאֵינוּ, וְסוֹפְרֵינוּ וּמוֹצִיאֵי מִכְתְּבֵי הָעִתִּים עוֹמְדִים וְשׁוֹפְכִים בּוּז וְקָלוֹן, מַרְבִּים מַשְׂטֵמָה וּמַרְבִּים דְּלֵקָה בַּשֶּׁמֶן, אוֹיָה לָנוּ, מַה יְּהֵא בְּסוֹפֵנוּ? — מִי יָשׁוּב יְנַחֲמֵנוּ, מִי יְקַבֵּל נִדָּחֵינוּ, וּמִי יֶאֱהֶה אֶת קְרָעֵינוּ? — אָנָּא אַחֵינוּ, אִם אָמְנָם לְבַבְכֶם חוֹלֶה עַל לְאֻמִּיּוּת יִשְׂרָאֵל וְנַפְשְׁכֶם דָּאֲבָה לִרְאוֹת כִּי עָמְדוּ מִנֶּגֶד אֵלֶּה שֶׁיֵּשׁ בְּיָדָם לְהוֹשִׁיעַ, אַל נָא תִּרְגְּזוּ, דַּבְּרוּ אֶת דִּבְרֵיכֶם בְּנַחַת כְּדֵי שֶׁיִּתְקַבְּלוּ. הִתְחַנְּנוּ לָמוֹ בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל, וְאִמְרוּ: „אַחֵינוּ, אַדִּירֵינוּ, עֲשִׁירֵינוּ וְכֹל אֲשֶׁר הִבְדִּיל הִבְדִּילוֹ ה׳ מִכָּל אֶחָיו לְטוֹבָה לִהְיוֹת לְמַחֲסֶה לִפְלֵטַת יִשְׂרָאֵל, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֵינוּ כִּי בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה שֶׁאַתֶּם רוֹאִים אֶת יִשְׂרָאֵל בְּצָרָה וּבְמָצוֹק הִנְּכֶם נְכוֹנִים לְהַצִּיל אֶת עַמְּכֶם וּכְבוֹדוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יִטְפְּלוּ עָלָיו זֵדִים. — — דְּעוּ וּרְאוּ כִּי בְּיֶדְכֶם הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה בַּהֲגִיתְּכֶם אֶת אֶבֶן הַפִּנָּה לְבִנְיַן בֵּית יִשְׂרָאֵל. לֹא עָלֵינוּ, אַחֵינוּ, הַמְּלָאכָה לִגְמֹר, אֲבָל אֵין אֲנַחְנוּ בְּנֵי חוֹרִין לְהִבָּטֵל מִמֶּנָּה. — אַל נָא תֹּאמְרוּ אַחֵינוּ, כִּי אִם יִרְאוּ הַגּוֹיִם שֶׁאֲנַחְנוּ מִתְאַמְּצִים לִבְנוֹת חָרְבוֹת אַרְצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה בְּעֵינֵי כָּל הָעַמִּים, יַתְחִילוּ לְקָרְבֵנוּ כַּעֲבָדִים נֶאֱמָנִים בְּאַרְצוֹת פְּזוּרֵינוּ — — וְנַהֲפֹךְ הוּא, שֶׁכָּל עוֹד יִתְקַשֵּׁר וְיִתְאַחֵד מֶרְכַּז מוֹשְׁבוֹתֵינוּ בְּאֶרֶץ אֲבוֹתֵינוּ, כֵּן יִרֶב כְּבוֹדֵנוּ בַּגּוֹיִם וְכֵן יוֹסִיף רֶגֶשׁ הַכָּבוֹד לְהַכּוֹת שָׁרָשָׁיו בְּקִרְבֵּנוּ, וְכֵן נוֹסִיף לְהַאֲמִין בָּנוּ וּבְחַיֵּינוּ, מִפְּנֵי שֶׁדַּעַת הָאָדָם נוֹטָה יוֹתֵר לְהַאֲמִין בָּאָדָם הַמֵּעִיד עַל עַצְמוֹ לֵאמֹר

זֶה עַמִּי, עַם אֲשֶׁר לוֹ סְדָרִים נְכוֹנִים, וּמוֹשָׁב לוֹ כְּמוֹשְׁבוֹת בְּנֵי אָדָם הַנְּטוּעִים עַל אַדְמָתָם, מֵאֲשֶׁר יַאֲמִין בַּאֲנָשִׁים נָעִים וְנָדִים בְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם, וְאֵין לוֹ בָּעוֹלָם אֲפִילוּ כִּבְרַת אֶרֶץ בַּת אַרְבַּע אַמּוֹת אֲשֶׁר יֹאמַר עָלֶיהָ לִי הִיא. וְעַל אֵלֶּה הַזֵּדִים, הַמְבַקְשִׁים לִטְפֹּל עָלֵינוּ חֲטָאִים אֲשֶׁר לֹא חָטָאנוּ, אֲנַחְנוּ קוֹרְאִים: מוּטָב שֶׁיֹּאמְרוּ עָלֵינוּ „אוֹרְחִים הֵמָּה אִתָּנוּ מֵאֶרֶץ פְּלוֹנִית", מֵאֲשֶׁר יֹאמְרוּ „גֵּרִים הִנְנוּ בְּכָל הָעוֹלָם". לִפְנֵי אֵלֶּה הַמְבַקְשִׁים לְהַאֲשִׁימֵנוּ, לֹא נִצְטַדַּק אַף עִם נְכַבֵּס בַּנֶּתֶר וְנַרְבֶּה לָנוּ בּוֹרִית. — — אָנָּא, אַחֵינוּ, אַל נָא תִּפְנוּ לְאֵלֶּה הָאוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל כִּי יִתְבּוֹלֵל בָּעַמִּים וִיכַחֵד שְׁמוֹ בַּגּוֹיִים. כִּי מִלְּבַד שֶׁאֵין חֶרְפָּה וּכְלִמָּה יוֹתֵר מִזּוֹ לֵאמֹר עָלֵינוּ כִּי נִשְׁתַּנֵּינוּ מִכָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן הַמְבַקְשִׁים חַיִּים בָּאָרֶץ, וְלָנוּ אֵין תְּרוּפָה בִּלְתִּי אִם הַמָּוֶת הַזֶּה לְבַדּוֹ, הִנֵּה הָיֹה לֹא תִהְיֶה כָּזֹאת, כַּאֲשֶׁר הֵעִידוּ לְמַדַּי קוֹרוֹת הָעָם הַזֶּה, לְמִיּוֹם הֱיוֹתוֹ וְעַד הֵנָּה. כַּאֲשֶׁר לֹא הוֹעִילוּ אֵלֶּה לְהַכְחִידוֹ בְּקָרְעָם מֵעָלָיו אֶת הַחֵלֶק הַיּוֹתֵר גָּדוֹל מִמֶּנּוּ וַיְאַבְּדוּהוּ עַד כִּי לֹא נוֹתַר לוֹ שֵׁם וּשְׁאֵרִית, כֵּן לֹא יוֹעִילוּ אֵלֶּה הָאוֹמְרִים עַתָּה לְאַבֵּד אוֹתָנוּ עַל יְדֵי הִתְבּוֹלְלוּתֵנוּ בָּעַמִּים. אַחֲרֵי גָלוּת עֲשֶׂרֶת שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לֹא חָדְלוּ הַשְּׁבָטִים הַנּוֹתָרִים לָשֵׂאת אֶת דֶּגֶל עַמָּם, וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר הִרְבּוּ לְקַצּוֹת בָּהֶם בַּחֶרֶב וּבַקֶּשֶׁת, בִּגְזֵרוֹת וּשְׁמָדוֹת בְּכָל עֵת וּבְכָל זְמָן, הוֹסִיפָה הַשְּׁאֵרִית הַנּוֹתֶרֶת בְּכָל כֹּחָהּ לְהִתְאַחֵד וּלְהִתְקַשֵּׁר, וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אוֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ. וְהָיָה אִם יִכְרְתוּ עוֹד הַפַּעַם אֶת כָּל עַנְפֵי הָעֵץ הַנִּצְחִי הַזֶּה וְגַם אֶת רֹאשׁוֹ יְקַצְּצוּ, הֲלֹא

מִשָּׁרָשָׁיו יָשׁוּב וְיִפְרַח וְהָיָה לְעֵץ עוֹשֶׂה פֶּרִי, כִּי חַיִּים בְּקִרְבּוֹ, וּבְטֶרֶם יְכַלֶּה בָּנוּ ה׳ אֶת חֲמָתוֹ לְכַלּוֹתֵנוּ מִן הָאָרֶץ, נִבְחַר לוֹ אַנְשֵׁי מוֹפֵת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם לְגוֹי גָּדוֹל.

חָלִילָה, חָלִילָה לָכֶם — — לְהַטּוֹת אֹזֶן אֶל הָאֲנָשִׁים הָאוֹמְרִים לִדְרֹשׁ אֶת טוֹבָתֵנוּ בְּהַכְחִידָם אֶת שְׁמֵנוּ מִן הָאָרֶץ, כִּי לֹא תָקוּם וְלֹא תִהְיֶה, חַיִּים אֲנַחְנוּ, וְחָיֹה נִחְיֶה, וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל נִתְפָּאֵר — —

וְאַתֶּם, רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבַּגּוֹלָה, עֵינֵינוּ נְשׂוּאוֹת אֲלֵיכֶם שֶׁלֹּא תוֹסִיפוּ לַעֲמֹד מִנֶּגֶד בָּעֵת הַזֹּאת, שֶׁאֵין לְךָ יוֹם שֶׁאֵין צָרוֹתָיו מְרֻבּוֹת וַחֲדָשׁוֹת וּתְכוּפוֹת, וְשֶׁאֵין לָנוּ מָנוֹס וּמִפְלָט בִּלְתִּי אִם אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ אֲבוֹתֵינוּ, וְעַל מִי יוֹתֵר מִכֶּם מֻטֶּלֶת הַחוֹבָה הַקְּדוֹשָׁה לְעוֹרֵר אֵת כָּל אֲשֶׁר נָגַע כְּבוֹד יִשְׂרָאֵל בְּלִבֵּנוּ, לְהָכִין לָנוּ מְקוֹם מִפְלָט בְּמָקוֹם נֶאֱמָן לְשֵׁם יִשְׂרָאֵל וּלְתִפְאַרְתּוֹ; לְעוֹרֵר אֶת כָּל הַסְּפָרִים לְמִשְׁמַעְתְּכֶם לָצֵאת לַעֲבֹד אֶת אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ אוֹ לִתְמֹךְ בִּידֵי הַמִּתְנַדְּבִים בָּנוּ לַעֲבֹד אֶת אַדְמָתֵנוּ בְּיַד חָרוּצִים בְּכֹל אֲשֶׁר יֵשׁ לְאֵל יָדֵנוּ. וּדְעוּ וּרְאוּ, שֶׁאִם לֹא תַחְפְּצוּ אַתֶּם לָקַחַת חֵלֶק בְּבִנְיַן בֵּית יִשְׂרָאֵל, הַבַּיִת יִבָּנֶה גַּם בִּלְעֲדֵיכֶם, אֲבָל חוֹלְקִים אֲנַחְנוּ כָּבוֹד לְרַבּוֹתֵינוּ לַעֲסֹק בְּבִנְיָנוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא דָבָר שֶׁאֵינוֹ מְתֻקָּן וְשֶׁלֹּא תִרְבֶּה הַמַּחֲלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, וְשֶׁלֹּא יְהֵא מָקוֹם לַמְעַרְעֲרִים לְעַרְעֵר וְלַמְקַטְרְגִים לְקַטְרֵג, וִיכַפֵּר ה׳ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ, בִּהְיוֹתֵנוּ נִרְפִּים בְּדָבָר גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ כִּי לְכָל הָעָם בִּשְׁגָגָה, — וִיהִי נֹעַם ה׳ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ יְכוֹנֵן, וִיהִי חֶלְקִי בֵּין הָעוֹבְדִים עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ.

מִמִּכְתָּבוֹ אֶל ר׳ משֶׁה לֵיב לִילְֶנְבְּלוּם

יְדִידִי הַיָּקָר וְהַנִּכְבָּד! אֶת סִפְרְךָ בִּדְבַר שִׁיבַת צִיּוֹן בִּשְׂפַת רוּסְיָא קִבַּלְתִּי וְהִנְנִי נוֹתֵן לְךָ רַב תּוֹדָה עָלָיו בִּשְׁמִי וּבְשֵׁם כֹּל אֲשֶׁר לִבּוֹ חוֹלֶה עַל שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל וַחֲפֵצִים בְּבִנְיָנוֹ. שְׁלַח נָא לִי, יְדִידִי, כְּעֶשְׂרִים אֶקְזֶמְפְּלָרִים מִסִּפְרְךָ זֶה וְאָנֹכִי אֶשְׁתַּדֵּל לְחַלְּקוֹ בְּיַעֲקֹב וְלַהֲפִיצוֹ בְּיִשְׂרָאֵל כִּי בְרָכָה בּוֹ. — —

לֹא אוּכַל לְתָאֵר לְךָ יְדִידִי בְּחֶרֶט אֱנוֹשׁ אֶת רֹב הָרַעְיוֹנוֹת וּשְׂעִפִּים מַאֲלִיפִים, הַסּוֹעֲרִים בְּקִרְבִּי לְזֵכֶר חַג הַחֲנֻכָּה אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ חוֹגְגִים עַתָּה לְזֵכֶר דִּבְרֵי יָמֵינוּ הָעַתִּיקָה מֵאָז מֵעוֹלָם וּלְזֵכֶר מַצָּבֵנוּ הַמַּר, בִּנְפֹל יִשְׂרָאֵל מֵאִגְּרָא רָמָא לְבִירָא עֲמִקְתָּא*. וְעַד כֹּה יָרַדְנוּ פְּלָאִים עַד שֶׁלֹּא מָצְאוּ לָנוּ „אוֹהֲבֵינוּ" תְּרוּפָה כִּי אִם אֶת הַמָּוֶת הָרוּחָנִי הַזֶּה לְבַדּוֹ (הַהִתְבּוֹלְלוּת). אֵלֶּה אוֹהֲבֶיךָ יִשְׂרָאֵל! — מִדֵּי דַבְּרִי בָּזֶה אָשִׁיב אַבִּיעָה לְךָ אֶת תּוֹדַת נַפְשִׁי עַל סִפְרְךָ הַיָּקָר. יָפֶה דָרַשְׁתָּ. יְיַשֵּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ שִׁנֵּי רְשָׁעִים וּמַלְתְּעוֹת אֱוִילִים נְמוּכֵי הָרוּחַ וַחֲנְפֵי לֵב הָאוֹמְרִים לְהַשְׁמִידֵנוּ, אֵלֶּה מִבַּחוּץ וְאֵלֶּה מִבִּפְנִים. — לֵךְ נָא, יְדִידִי, בְּכֹחֲךָ זֶה, וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יִהְיֶה בְּעֶזְרָתֵנוּ לְהָנִיחַ אֶבֶן פִּנָּה לְבִנְיַן בֵּית יִשְׂרָאֵל. אַל תָּנוּם אָחִי וְאַל תִּישַׁן, כִּי לֹא יָנוּם וְלֹא יִישַׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל. קְרָא אָחִי, קְרָא בְגָרוֹן אַל תַּחְשֹׂךְ, עַד אֲשֶׁר יָקִיצוּ מִתַּרְדֵּמָתָם הָאֲרֻכָּה גַּם הַצֹּאן וְגַם הָרוֹעִים, גַּם זְקֵנֵינוּ וְגַם נְעָרֵינוּ, הָאַדִּירִים וְהָאַבִּירִים, הָעֲטוּפִים וְהַקְּשׁוּרִים, לְיַשֵּׁר הַדּוּרִים, וְלִסְלֹל מְסִלָּה, בְּאֹמֶר וּמִלָּה, וּבְפֹעַל

* מִנֶּגֶב גָּבוֹהַּ לְבוֹר עָמֹק.

כַּפַּיִם, וְלֹא בַּעֲצַלְתַּיִם. — הָקִיצָה, עַמִּי, הָקִיצָה, עוּרוּ נָא וְהִתְעוֹרְרוּ מִנַּעַר וְעַד זָקֵן, מֵעוֹבֵד אֱלֹהִים וַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ, כִּי לֹא יַפְלֶה ד׳ הַיּוֹם בֵּין צַדִּיק לְצַדִּיק וּבֵין רָשָׁע לְרָשָׁע. כֻּלָּנוּ אֲבוֹתֵינוּ עָמְדוּ עַל הַר סִינַי, כֻּלָּנוּ חַיָּבִים לְהַעֲמִיד אֶת כְּבוֹד יִשְׂרָאֵל עַל תִּלּוֹ, וְכָל הַשָּׁב וְנוֹטֵל חֵלֶק בְּבִנְיָנוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל הֲרֵי הוּא כְּצַדִּיק גָּמוּר, וְכָל הַמִּתְעַצֵּל בְּבִנְיָנוֹ הֲרֵי הוּא עָתִיד לִתֵּן אֶת הַדִּין, וְכָל מִי שֶׁלֹּא נִבְנָה הַבַּיִת בְּיָמָיו כְּאִלּוּ נֶחֱרַב בְּיָמָיו.

וְאַל יֹאמַר נָא הֶעָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל אֵין יָדִי מַשֶּׂגֶת, מִפְּנֵי שֶׁכָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה מִצְטָרֶפֶת לְחֶשְׁבּוֹן גָּדוֹל. וְאַל יֹאמַר הָרַב אֵין דְּבָרַי נִשְׁמָעִים, וְאַל יֹאמַר הַצַּדִּיק חַלָּשׁ אֲנִי, כִּי כָאִישׁ גְּבוּרָתוֹ. אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ יֹאמַר חֲזַק וְהַחַלָּשׁ יֹאמַר גִּבּוֹר אָנִי, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר הָעוֹמֵד בִּפְנֵי קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם, וְאֵיךְ נִתְעַצֵּל וְנִתְרַשֵּׁל בַּדָּבָר הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה, וַהֲרֵי עַצְמוֹת אֲבוֹתֵינוּ בָּאוֹת וּמְטַפְּחוֹת לָנוּ עַל פָּנֵינוּ, וּדְמֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁנֶּהֶרְגוּ, שֶׁנִּטְבְּחוּ וְשֶׁנִּשְׂרְפוּ עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם עוֹמְדִים וְצוֹעֲקִים אֵלֵינוּ מִן הָאֲדָמָה לֵאמֹר: אַל תִּתְּנוּ דְּמִי לָכֶם, אַל תָּנוּחוּ וְאַל תִּשְׁקֹטוּ, עַד אֲשֶׁר תָּקִימוּ מֵעֲרֵמוֹת הֶעָפָר אֶת דִּבְרֵי יָמֵינוּ הָעַתִּיקִים, עַד אֲשֶׁר תִּבְנוּ אֶת חָרְבוֹתֵינוּ, עַד אֲשֶׁר תָּקִיצוּ לִתְחִיָּה אֶת עַצְמוֹתֵינוּ הַיְבֵשׁוֹת. עַד אֲשֶׁר תִּתְּנוּ כָּבוֹד לַד׳, לְעַמּוֹ וּלְאַרְצוֹ, לְתוֹרָתוֹ וּלְחָכְמָתוֹ. וְלֹא יֹאמְרוּ עוֹד בַּגּוֹיִם: אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ הִפְקִירָם. — —

עוּרוּ נָא יְדִידַי, עוּרוּ, עוּרוּ כֹּל אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ, וְכֹל אֲשֶׁר עָמְדוּ אֲבוֹתָיו עַל הַר סִינַי, עוּרוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ — —

הִתְאַחֲדוּ אֶל הַדָּבָר הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַנּוֹגֵעַ לְכָל יִשְׂרָאֵל כְּאֶחָד, יִהְיֶה בַּאֲשֶׁר יִהְיֶה וְיִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה. חִלְקוּ נָא מֵרֹאשׁ כָּבוֹד לְרָאשֵׁי יִשְׂרָאֵל וּגְדוֹלָיו, כִּי יִהְיוּ הֵמָּה הַמִּתְעַסְּקִים בִּזְרִיזוּת נְחוּצָה לְקִיּוּם אֻמָּתֵנוּ. אֲבָל אִם תִּרְאוּ שֶׁאֵין זְרִיזוּתָם מַסְפֶּקֶת, אָז תֵּחָלְצוּ מִקִּרְבְּכֶם חוּשִׁים, כְּמוֹ שֶׁלִּמְּדוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ „בְּמָקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ“ „וּבְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ קִדּוּשׁ הַשֵּׁם אֵין חוֹלְקִין כָּבוֹד לָרַב“. — וְעַל הָעֵת הַזֹּאת אֲנִי קוֹרֵא „אַשְׁרֵי מִי שֶׁעֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ לִרְאוֹת אֶת הַנּוֹלָד“. אַשְׁרֵי הָאִישׁ הַמִּסְתַּכֵּל כָּעֵת בְּעֵינָא פְּקִיחָא וְרוֹאֶה שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ עַתָּה לִקְנוֹת עוֹלָמוֹ בְּשָׁעָה אֶחָת. מִי הָאִישׁ הַלּוֹקֵחַ עַתָּה חֵלֶק בְּבִנְיָנוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים נִצְחִיִּים, שֶׁיְּהֵא שְׁמוֹ וְזִכְרוֹ חָקוּק לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים בְּסֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לָעָם הַנִּצְחִי הַזֶּה, עוּרוּ נָא וְהִזְדָּרְזוּ, וִיהִי ד׳ עִמָּכֶם וִיכוֹנֵן מַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם, וִיהִי רָצוֹן שֶׁיִּהְיֶה חֶלְקִי עִמָּכֶם.

ב. עַל דְּבַר יְסוּד בֵּית מִדְרָשׁ עֶלְיוֹן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

— — עָלֵינוּ לִדְאֹג מֵרֵאשִׁית הַוָּסֵד מוֹשָׁבוֹת בְּאֶרֶץ אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתִּהְיֶינָה הַמּוֹשָׁבוֹת הָאֵלֶּה קְרוֹבוֹת זוֹ לָזוֹ וּרְחוֹקוֹת מְעַט מֵעִיר הַקֹּדֶשׁ יְרוּשָׁלָיִם, וּלְיַסֵּד בְּמֶרְכַּז הַמּוֹשָׁבוֹת הָאֵלֶּה בֵּית מִדְרָשׁ תַּחְכְּמֹנִי גָּדוֹל (לְפִי עֶרֶךְ) אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ תֵּצֵא תוֹרָה, חָכְמָה וּמוּסָר לְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל. הַבַּיִת הַזֶּה יִהְיֶה נֶחֱלָק לְדַעְתִּי לְמַחְלְקוֹת: א) אֱלֹהִיּוֹת ב) חָכְמוֹת עִיּוּנִיּוֹת, ג) חָכְמוֹת מַעֲשִׂיּוֹת. הַמַּחְלָקָה הָאֱלֹהִית תְּגַדֵּל לָנוּ מוֹרִים וְרַבָּנִים מְלַמְּדִים וּמַשְׂכִּילִים עַל דְּבַר אֱמֶת, יוֹדְעֵי תּוֹרַת ד׳ חָכְמָה וּמוּסָר. הַמַּחְלָקָה הָעִיּוּנִית תְּלַמֵּד חָכְמַת הַטֶּבַע, הַנְדָּסָה, מְדִידָה וּתְכוּנָה וְכוּ׳ (אֲשֶׁר עָלֶיהָ אָמַר הַכָּתוּב כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים), דִּבְרֵי יְמֵי קֶדֶם וְכוּ׳, — וְהַמַּחְלָקָה הַמַּעֲשִׂית תְּלַמֵּד חָכְמַת הַהַרְכָּבָה וְהַהַפְרָדָה (כעמיע), חָכְמַת הַנְּטִיעוֹת וְהַצְּמָחִים וְהָאֲבָנִים לְמִינֵיהֶם, חָכְמַת חֲרֹשֶׁת הַמַּעֲשֶׂה וְהַבִּנְיָן וַעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה. תַּכְלִית בַּיִת כָּזֶה כָּל כָּךְ גְּדוֹלָה וּקְדוֹשָׁה בְּעֵינַי, עַד שֶׁלְּדַעְתִּי חוֹבָה הִיא לְהָעִיר עָלֶיהָ אֶת עֵינֵי אַחֵינוּ הַמְּבִינִים בָּעָם וְאֵינֶנִּי יָרֵא מִפְּנֵי הָאוֹמְרִים לִי כִּי עוֹד לֹא הִגִּיעָה הַשָּׁעָה לְדַבֵּר בָּזֶה. אֵין אָנֹכִי אוֹמֵר קַבְּלוּ דַעְתִּי, וְנָכוֹן אָנֹכִי לְבַטֵּל אֶת דַּעְתִּי בְּכָל עֵת וּבְכָל מָקוֹם שֶׁיּוֹרוּנִי אַחַי כִּי שָׁגִיתִי בִּפְרָטֵי הַדְּבָרִים, אֲבָל בִּכְלָלוֹ, דָּבָר גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא בְּעֵינַי (וְהַמֵּבִין

יָבִין). אָנֹכִי מִצִּדִּי מְקַבֵּל עָלַי לְהוֹרוֹת בְּבֵית הַזֶּה, כַּאֲשֶׁר יִוָּסֵד, אֶת הַחָכְמוֹת וְהַיְדִיעוֹת אֲשֶׁר בָּהֶן הִשְׁלַמְתִּי וַאֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה מִימֵי הַקַּיִץ הַזֶּה בְּבֵית תַּחְכְּמֹנִי (אוּנִיוֶועְרְזִיטֶאט) בְּהַיְדֶעלְבֶּערְג. יוֹדֵעַ אָנֹכִי כִּי לֹא אַלְמָן יִשְׂרָאֵל מֵחֲכָמִים מְבִינֵי מַדָּע לְמַחְלְקוֹתֵיהֶם, וְתִקְוָתִי חֲזָקָה כִּי כָּמוֹנִי יְקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם בְּנֶפֶשׁ חֲפֵצָה לְהוֹרוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר נִטַּל עֲלֵיהֶם בְּיוֹם הִוָּסֵד הַבָּיִת. יוֹדֵעַ אָנֹכִי כִּי לֹא נָקֵל הַדָּבָר, אֲבָל שָׁוֶה הוּא לְהַקְדִּישׁ לְמַעֲנוֹ אֶת שְׁאֵרִית חֵילֵנוּ. וַאֲנִי תְפִלָּה, יְהִי חֶלְקִי עִם הַנּוֹשְׂאִים אֶת נַפְשָׁם בְּעַד עַמֵּנוּ וּבְעַד אֶרֶץ אֲבוֹתֵינוּ, וְהַנּוֹתְנִים לֵב לְהָחִישׁ אֶת גְּאֻלָּתֵנוּ וְאֶת פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ.

*

— — שָׂמֵחַ אֲנִי לִרְאוֹת כִּי מַסְכִּים אַתָּה* לַעֲצָתִי לִבְנוֹת בֵּית מִדְרָשׁ תַּחְכְּמֹנִי בְּאֶרֶץ הַקְּדוֹשָׁה בְּמֶרְכַּז הַמּוֹשָׁבוֹת אֲשֶׁר יִתְיַסְּדוּ עַתָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שָׁמָּה, אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ תֵּצֵא תוֹרָה, חָכְמָה וּמוּסָר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל. וּבְנוֹגֵעַ לִפְרָטֵי הַדָּבָר, אֲשֶׁר בְּצֶדֶק אַתָּה אוֹמֵר שֶׁנָּחוּץ לְבָאֲרָם הֵיטֵב וְלַעֲשׂוֹת אוֹתָם דְּרוּשִׁים לְכָל הַצְּדָדִים וּמְסֻגָּלִים לְכָל יְעוּדֵיהֶם, הִנְנִי נָכוֹן לְהַצִּיעַ גַּם מִשְׁפַּט הַבַּיִת לִפְרָטָיו עַל פִּי דַעְתִּי. אֲבָל חָפֵץ אֲנִי שֶׁקֹּדֶם לָזֶה יְגַלּוּ דַעְתָּם הַסּוֹפְרִים הָאֲחֵרִים, הָרַבָּנִים הַחֲרֵדִים וְהַנְּבוֹנִים בָּעָם. בִּכְלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, כְּבָר אָמַרְתִּי שֶׁלְּפִי דַעְתִּי צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הַבַּיִת נֶחֱלָק לְשָׁלֹשׁ מַחְלָקוֹת: א) הָאֱלֹהִית, ב) הַחָכְמוֹת הָעִיּוּנִיּוֹת, ג) הַחָכְמוֹת הַמַּעֲשִׂיּוֹת.

* מִמִּכְתָּבוֹ אֶל הָאָרֶץ.

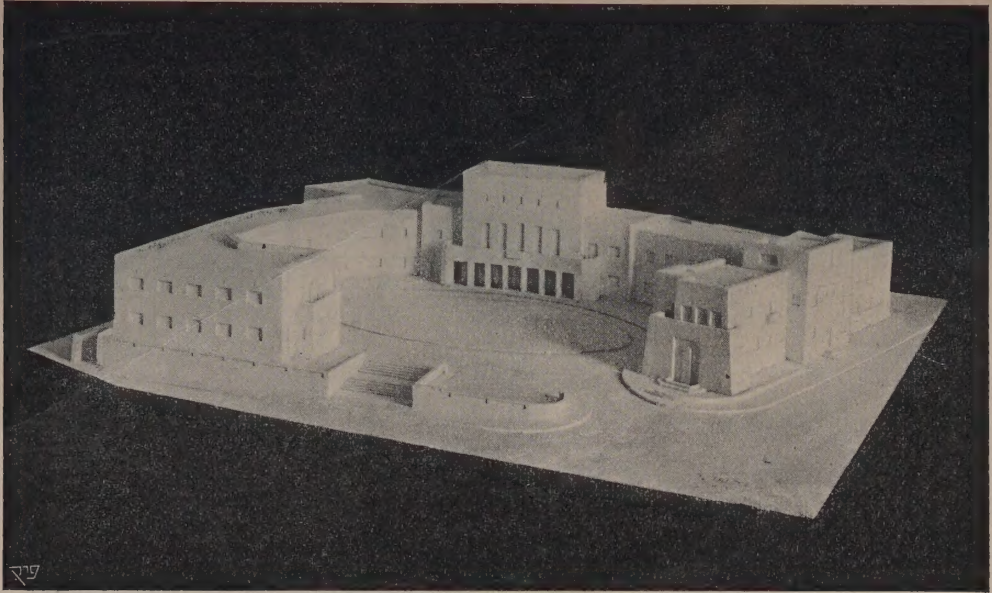

תָּכְנִית הַבִּנְיָן שֶׁל הַמּוֹסָדוֹת הַצִּיּוֹנִיִּים הַמֶּרְכָּזִיִּים בִּירוּשָׁלַיִם
מִשְּׂמֹאל — אֲגַף הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל.

שִׂימוּ לְבַבְכֶם, אַחַי, אֶל הַדָּבָר הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה, שִׁפְטוּ, הִתְבּוֹנְנוּ, וַאֲקַוֶּה כִּי כַּאֲשֶׁר תַּרְבּוּ לְהִתְבּוֹנֵן בּוֹ, כֵּן תּוֹסִיפוּ לִמְצֹא בּוֹ רַב בְּרָכָה לְעַם יִשְׂרָאֵל, לְאַרְצוֹ וּלְיִעוּדָיו.

יְהִי רָצוֹן שֶׁיִּתְעוֹרְרוּ אַחַי לִבְנוֹת הֶחֳרָבוֹת וּלְקוֹמֵם הֲרִיסוֹת עַמֵּנוּ וּלְהָחִישׁ אֶת פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ, וִיהִי חֶלְקִי עִמָּהֶם.

*

— — עַתָּה אֵלֶיךָ, יְדִידִי הָאָרֶז, אֶפְנֶה עוֹד הַפַּעַם לְהַצִּיעַ לִפְנֵי אַחֵינוּ בָּאֲרָצוֹת אֲשֶׁר דִּבֵּר „הַמֵּלִיץ" מַגִּיעַ דְּבָרִים פְּרָטִים אֲחָדִים עַל דְּבַר הַוָּסֵד בֵּית מִדְרָשׁ תַּחְכְּמֹנִי, אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ תֵּצֵא תּוֹרָה, חָכְמָה וּמוּסָר לְכָל יִשְׂרָאֵל בְּכָל אַרְצוֹת פְּזוּרֵינוּ.

א) הַשָּׂפָה שֶׁבָּהּ יְלַמְּדוּ בַּבַּיִת הַזֶּה תִּהְיֶה, לְפִי דַעְתִּי, בָּרִאשׁוֹנָה הַיּוֹתֵר מְסֻגֶּלֶת לָזֶה הַשָּׂפָה הָאַשְׁכְּנָזִית. אֲבָל נָחוּץ הַדָּבָר, כַּמּוּבָן, שֶׁבֵּין הָעִנְיָנִים אֲשֶׁר יוֹרוּ בַּבַּיִת הַהוּא תִּהְיֶינָה גַּם שְׂפַת רוּסִית וְצָרְפַתִּית מִן הַחֲדָשׁוֹת, וּשְׂפַת עַרְבִית בֵּין הַיְשָׁנוֹת, וַאֲנִי מַצִּיעַ שֶׁנִּשְׁתַּדֵּל בְּכָל כֹּחֵנוּ לְהַרְבּוֹת לִמּוּד שְׂפַת קָדְשֵׁנוּ, בְּאֹפֶן, כִּי בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמָן אֶפְשָׁר שֶׁתֵּעָשֶׂה שְׂפַת עֵבֶר גַּם לְשָׂפָה מְדֻבֶּרֶת.

ב) לְכָל אַחַת מִשָּׁלֹשׁ הַמַּחְלָקוֹת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי תִּהְיֶינָה מַדְרֵגוֹת נְמוּכוֹת הַמְּכִינוֹת לְהַגְּבוֹהוֹת, וְעַל הַמּוֹרִים אֲשֶׁר יוֹרוּ בַּמַּדְרֵגוֹת הָאֵלֶּה לְהַשְׁגִּיחַ עַל חִנּוּךְ בְּנֵי הַנְּעוּרִים בְּכָל הַמּוֹשָׁבוֹת סְבִיבוֹתֵיהֶן.

ג) נָכוֹן לְדַעְתִּי לְיַסֵּד קָאמִיטֶעט מְיֻחָד לְהַעְתִּיק לִשְׂפַת עֵבֶר אוֹ לְחַבֵּר סִפְרֵי לִמּוּד בְּכָל עַנְפֵי הַמַּדָּעִים אֲשֶׁר יְלַמְּדוּ

שָׁמָּה. וְאָנֹכִי נָכוֹן גַּם אֲנִי לָקַחַת חֵלֶק בָּעֲבוֹדָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת כְּפִי אֲשֶׁר תָּשִׂימוּ עָלָי.

ד) הַמַּחְלָקָה הָאֱלֹהִית תְּוֻסַּד עַל פִּי רֹב דֵעוֹת שֶׁל כָּל הָרַבָּנִים הַגְּאוֹנִים, הַצַּדִּיקִים וְהַמַּשְׂכִּילִים שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּכָל אַרְצוֹת פְּזוּרֵיהֶם, בִּתְנַאי שֶׁיָּחִישׁוּ לְחַוּוֹת אֶת דַּעְתָּם בִּכְתָב מְפֹרָשׁ עַד הַיּוֹם הַמְּגֻבָּל לָזֶה, וְכָל הַמְאַחֵר יְאַבֵּד אֶת זְכוּתוֹ. בִּדְבַר מְקוֹרֵי הַכֶּסֶף הַדְּרוּשִׁים בָּעֵת הָרִאשׁוֹנָה אוּלַי יִיּשַׁר בְּעֵינֵיכֶם בְּאֹפֶן כָּזֶה:

ה) כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל בְּכָל הָאֲרָצוֹת (אַחֲרֵי אֲשֶׁר יֻשַּׂג עַל זֶה הָרִשְׁיוֹן מֵהַמֶּמְשָׁלָה), הֶחָפֵץ לְהִשְׁתַּתֵּף בְּמִצְוָה זוֹ, יַאֲצִיל לַדָּבָר הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה חֵלֶק יָדוּעַ מִן הָרֶוַח אֲשֶׁר יַרְוִיחַ בְּמֶשֶׁךְ מִסְפַּר שָׁנִים עַל פִּי הַסְכָּמַת הַוַּעַד וְהַתְּנָאִים אֲשֶׁר יְתֻקְּנוּ לָזֶה.

ו) וַעַד הַנִּבְחָרִים יָחֹק חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה, לִמְכוֹנְנֵי פַאבְּרִיקֶען וְלָעוֹבְדִים בָּהֶם. וְעָלָיו לְהִשְׁתַּדֵּל לְהַשִּׂיג רִשְׁיוֹן לְכָל אֵלֶּה מֵאֵת מַלְכוּת תּוּגַרְמָה, וּלְהַרְחִיב בְּכָל הָאֶפְשָׁרִי אֶת זְכֻיּוֹת הַמּוֹשָׁבוֹת וּזְכֻיּוֹת בֵּית מִדְרַשׁ הַחָכְמָה שֶׁבָּהֶן כְּעוֹמְדוֹת בִּרְשׁוּת עַצְמָן וּלְשַׁלֵּם בְּעַד זֶה מַס כְּלָלִי, כְּפִי אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלֵינוּ.

אֵלֶּה הֵמָּה פְּרָטֵי דְבָרִים אֲחָדִים הַנּוֹגְעִים אֶל כְּלַל הָעִנְיָן, אֲשֶׁר מָצָאתִי לְנָכוֹן לְהָעִיר וּלְהַצִּיעַ לִפְנֵיכֶם, אַחַי, כָּעֵת. וְשׁוֹנֶה אָנֹכִי וּמְשַׁלֵּשׁ, שֶׁאֲנִי נָכוֹן לְבַטֵּל אֶת דַּעְתִּי בְּכָל עֵת בְּנוֹגֵעַ לִפְרָטֵי הַדְּבָרִים. וּבְנוֹגֵעַ לְעִקָּרָן שֶׁל דְּבָרִים כְּבָר אָמַרְתִּי, שֶׁאֲנִי מְחַכֶּה עַד אֲשֶׁר יִשְׂאוּ וְיִתְּנוּ בַּדָּבָר יְחִידֵי סְגֻלָּה מִכָּל

הַמִּפְלַגּוֹת, וּבְיִחוּד אֲנִי פוֹנֶה עוֹד הַפַּעַם אֶל כָּל אֲשֶׁר לִבּוֹ חוֹלֶה עַל צָרַת עַמּוֹ, תּוֹרָתוֹ, אַחְדוּתוֹ וּכְבוֹדוֹ, לִשְׁפֹּט עַל הַדָּבָר הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ הַזֶּה כַּאֲשֶׁר יָשִׂים ד׳ בְּלִבּוֹ וְלִבְלִי לְהִסְתַּפֵּק בַּחֲקִירוֹת וּבְפִלְפּוּלִים, אֲבָל לְהָחֵל בַּעֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ בְּפֹעַל, בַּחֲרִיצוּת, בִּזְרִיזוּת. וּזְהִירוּת, כִּי לֹא הַמִּדְרָשׁ הוּא הָעִקָּר אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה. וִיהִי נֹעַם ד׳ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:

ג. עַל יְסוּד קֶרֶן קַיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל

הַ צָּ עָ ה *

בְּתוֹר חָבֵר לַקּוֹנְגְּרֶס הַבָּזִילָאִי הִנְנִי מַכְנִיס הַצָּעָה מְפֹרֶטֶת לְסִמָּן B סְעִיף ג׳ שֶׁל סֵדֶר הַיּוֹם. עוֹד לִפְנֵי כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים הָגִיתִי אֶת הָרַעְיוֹן דִּלְקַמָּן וּבִזְמַנּוֹ הִפְנֵיתִי אֵלָיו עַל יְדֵי הַטֵּלֶגְרָף אֶת תְּשׂוּמַת לִבָּם שֶׁל חַבְרֵי אֲסֵפַת הַצִּירִים בְּקָטוֹבִיץ. וְזֶה הַדָּבָר:

נְצַיֵּר נָא לָנוּ, כִּי אֲבוֹתֵינוּ בְּצֵאתָם לַגּוֹלָה הִבְטִיחוּ בְּאַחֲרָיוּת אֵיזֶה סְכוּם, לוּ גַּם קָטָן בְּיוֹתֵר, לַדּוֹרוֹת הַבָּאִים; הֲלֹא יְכֹלִים הָיִינוּ בְּיָמֵינוּ אֵלֶּה לִרְכֹּשׁ לָנוּ נַחֲלָאוֹת גְּדוֹלוֹת. וּמַה שֶּׁאֲבוֹתֵינוּ לֹא עָשׂוּ, מִתּוֹךְ הֶסַּח הַדַּעַת, אֶת זֹאת עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת בִּשְׁבִילֵנוּ וּבִשְׁבִיל הַבָּאִים אַחֲרֵינוּ.

אוּלָם בְּעִזְבוֹנוֹת לְיָמִים עֲתִידִים יֵשׁ לַחֲשֹׁשׁ כִּי יִשְׁתַּמְּשׁוּ בְּכַסְפֵּיהֶם לֹא לְשֵׁם מַטְּרוֹתֵיהֶם שֶׁקָּבְעוּ לָהֶם בָּרִאשׁוֹנָה. וְכַוָּנָתָהּ שֶׁל הַהַצָּעָה הִיא לְקַדֵּם, עַד כַּמָּה שֶׁאֶפְשָׁר, אֶת הַסַּכָּנָה הַזֹּאת.

א. אָסֹף יַאַסְפוּ כֶּסֶף מִכָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בָּעוֹלָם, עַד כַּמָּה שֶׁחֻקֵּי הָאֲרָצוֹת שֶׁהַיְּהוּדִים יוֹשְׁבִים בְּתוֹכָן יַרְשׁוּ לָהֶם

---

* הַצָּעָה זוֹ עַל דְּבַר יְסוּד קֶרֶן קַיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל הִצִּיעַ הַפְּרוֹפֶסוֹר צְבִי שַׁפִּירָא בַּקּוֹנְגְּרֶס הָרִאשׁוֹן בְּבָזֶל.

אֶת הַדָּבָר, מִן הָעֲשִׁירִים וּמִן הָעֲנִיִּים, בְּלִי שׁוּם פְּדוּת וְהֶבְדֵּל, תְּרוּמוֹת וְמַגָּיוֹת וּתְקוּפִיּוֹת, לְשֵׁם יְסוֹד קֶרֶן יְהוּדִית כְּלָלִית.

ב. שְׁנֵי שְׁלִישִׁים מֵהַקֶּרֶן הַזֹּאת יִהְיוּ לְקֶרֶן־קַרְקָעוֹת, וּמֻתָּר לְהוֹצִיא אוֹתָן רַק לְשֵׁם רְכִישַׁת קַרְקָעוֹת לַיְּהוּדִים, וְהַשְּׁלִישׁ הָאַחֲרוֹן יֵשׁ לְהוֹצִיא עַל שְׁמִירַת הַקַּרְקַע הַנִּרְכֶּשֶׁת וַעֲבוֹדָה, וְאַף לְשֵׁם מַטָּרוֹת יְהוּדִיּוֹת כְּלָלִיּוֹת אֲחֵרוֹת הַדּוֹמוֹת בַּחֲשִׁיבוּתָן לְאֵלֶּה.

ג. אֶת הָאֲדָמָה הַנִּרְכֶּשֶׁת אֵין לְהוֹצִיא בְּשׁוּם זְמָן מֵרְשׁוּתָהּ שֶׁל הַקֶּרֶן וְאָסוּר לְמְכֹּר אוֹתָהּ לִיהוּדִים יְחִידִים וְרַק לְהַחֲכִירָהּ מֻתָּר, אוּלָם לִזְמָן לֹא יוֹתֵר מִ־49 שָׁנִים, וְזֶה עַל פִּי חֻקִּים וְתַקָּנוֹת מְיֻחָדוֹת אֲשֶׁר יְסֻדְּרוּ וְיִתֻקְּנוּ.

ד. אֵין לִנְגֹּעַ בַּקֶּרֶן הַנִּזְכֶּרֶת. לֹא בָּהוֹן הַיְסוֹדִי וְלֹא בָּרִבִּית, בְּטֶרֶם שֶׁסְּכוּם כַּסְפֶּיהָ יַגִּיעַ עַד עֲשָׂרָה מִלְיוֹנִים לִטְרָא שְׁטֶרְלִינְג, לְפָחוֹת.

ה. בְּטֶרֶם שֶׁמּוֹצִיאִים אֵיזֶה סְכוּם מִן הַקֶּרֶן, צְרִיכִים לִדְאֹג לְבִטָּחוֹן הַכֶּסֶף הַזֶּה, שֶׁיּוּשַׁב לְהַקֶּרֶן לְכָל הַיּוֹתֵר בְּמֶשֶׁךְ 50 שָׁנָה.

ו. הוֹצָאָה (מִן הַהוֹן הַיְסוֹדִי שֶׁל הַקֶּרֶן) שֶׁל סְכוּם הַכֶּסֶף הָעוֹלֶה עַל סְכוּם הָרִבִּית הַשְּׁנָתִית שֶׁהַקֶּרֶן בִּכְלָלָהּ מַכְנִיסָה, זְקוּקָה לְהַסְכָּמָתוֹ שֶׁל רֹב הָאֻמָּה הַיִּשְׂרְאֵלִית, הַמְחַוָּה אֶת דַּעְתָּהּ עַל יְדֵי מִשְׁאַל־עָם (פְּלֶבִּסְצִיט), עַד כַּמָּה שֶׁהַדָּבָר הוּא בְּגֶדֶר הָאֶפְשָׁרוּת.

ז. אִם הַכֶּסֶף שֶׁיֵּשׁ לְהוֹצִיא עוֹלֶה לְמַחֲצִית הַהוֹן הַיְסוֹדִי שֶׁל

קֶרֶן, טְעוּנָה הוֹצָאָה זוֹ הַסְכָּמָתָם שֶׁל שְׁנֵי שְׁלִישִׁים מִן הַדֵּעוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לְהַשִּׂיגָן (עַל יְדֵי מִשְׁאַל־עָם).

ח. עַל הוֹצָאַת סְכוּם כֶּסֶף, הַמַּתְאִים לְהַכְנָסָתוֹ מִן הָרִבִּית הַשְּׁנָתִית שֶׁל הַקֶּרֶן, מַחֲלִיטָה הַנְהָלַת הַקֶּרֶן.

ט. לִפְנֵי הָעָם אוֹ לִפְנֵי בָּאֵי כֹּחוֹ צָרִיךְ לְהַצִּיעַ, עַד כַּמָּה שֶׁאֶפְשָׁר, אֶת תַּקְצִיב הַהוֹצָאוֹת שֶׁל הַקֶּרֶן שָׁנָה אַחַת קֹדֶם לָכֵן. וְרַק בְּמִקְרִים תְּכוּפִים יוֹצְאִים מִן הַכְּלָל יְכוֹלָה הַהַנְהָלָה לְקַבֵּל אֶת הַ„הַסְכָּמָה לַעֲבֹר“* (שֶׁל בָּאֵי־כֹּחַ הָעָם).

י. הַנְהָלָה זְמַנִּית תִּבָּחֵר עַל יְדֵי הַקּוֹנְגְּרֶס הַזֶּה. הַקּוֹנְגְּרֶס הַבָּא יִבְחַר הַנְהָלָה קְבוּעָה לְעֶשֶׂר שָׁנִים. בְּמֶשֶׁךְ עֶשֶׂר הַשָּׁנִים צָרִיךְ לִקְבֹּעַ תַּקָּנוֹת מְסֻיָּמוֹת בִּשְׁבִיל הַהַנְהָלָה הַבָּאָה.

יא. שִׁנּוּיִים בְּתַקָּנוֹת יְכוֹלִים לָבוֹא רַק עַל יְסוֹד מִשְׁאַל־עָם בְּרֹב שֶׁל שְׁנֵי שְׁלִישִׁים מִכָּל הַדֵּעוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לְהַשִּׂיג.

יב. לִפְנֵי מִשְׁאַל־עָם זֶה צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ 3 פְּעָמִים, בְּהַפְסָקוֹת שֶׁל עֶשֶׂר שָׁנִים בֵּין הוֹדָעָה לְהוֹדָעָה, וְכָל הוֹדָעָה צְרִיכָה לְהִתְפַּרְסֵם עַד כַּמָּה שֶׁאֶפְשָׁר, בֵּין כָּל הַיְּהוּדִים.

---

* Indemnität או בְּיוֹתֵר דִּיּוּק: „הֲסָרַת חֲשַׁשׁ הֶפְסֵד“, שֶׁהַפַּרְלָמֶנְט מֵסִיר עַל יְדֵי זֶה שֶׁמְּאַשֵּׁר אֶת פְּעֻלּוֹתֵיהֶם שֶׁעָשׂוּ עַל דַּעַת עַצְמָם מִבְּלִי לִשְׁאֹל אֶת הַפַּרְלָמֶנְט.

רְשִׁימַת הַתְּמוּנוֹת הַבָּאוֹת בַּסֵּפֶר

הַפְּרוֹפ׳ הֶרְמַן שַׁפִּירָא ז״ל.

הַרְשָׁמַת הַפְּרוֹפ׳ הֶרְמַן שַׁפִּירָא עַל הַדַּף הָרִאשׁוֹן שֶׁל סֵפֶר הַזָּהָב לְקהק״ל, כֶּרֶךְ א׳.

תָּכְנִית הַבִּנְיָן שֶׁל הַמּוֹסָדוֹת הַצִּיּוֹנִיִּים הַמֶּרְכָּזִיִּים בִּירוּשָׁלַיִם.

הָאוּנִיבֶרְסִיטָה הָעִבְרִית עַל הַר הַצּוֹפִים בִּירוּשָׁלַיִם.